

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

3. binyıla yelken açarken

NEREYE

HOMO SAPIENS!

Günümüz
eleştirisinden
geleceğin ütopyelerine

Alâeddin Şenel

Uluğ Nutku

Ahmet İnam

Gencay Gürsoy

Clifford Stoll

Hans Peter Duerr

Ayhan Yalçınkaya

Betül Çotuksöken

Bilim ve Ütopya

ciltleri

12. cilt
çıktı!

1 cilt : 8.000.000 TL
Ciltlerin tamamını alana
%25 indirim!
Ayrıca kredi kartı ile de
ödeyebilirsiniz!

**Dünya bilimine 6 yıldır Türkiye'den katkı yapan bir dergi var:
Bilim ve Ütopya.**

**Bilimsel-teknolojik gelişmeleri sorgulayan,
sadece eleştirmeyen; aynı zamanda alternatifler de üreten ve
"Ütopyasız bilim olmaz" diyenlerin dergisi Bilim ve Ütopya...**

Sipariş ve bilgi için:

Tel: (0212) 292 96 45 / 244 17 90 / 292 83 76

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi: <https://ranney.org>

Bilim ve Ütopya

Aralık 2000 Sayı: 78

Bilimsel Yayıncılık**Sahibi ve****Sorumlu Yazışları Müdürü**

Mustafa Ozan Yazıcıoğlu

Yayın Yönetmeni

Ender Helvacıoğlu

Yazışları

Kiraz Perinçek

Nalân Mahseredi

Ruken Kızılar

Tanıtım ve Halkla İlişkiler

Ruken Kızılar

Teknik Sorumlu

Erdem Fırat

Yönetim Yeri ve Yazışma Adresi

İstiklâl Cad. Yeşilçam Sok.

No: 34 80070 Beyoğlu/İST

Tel-Faks

(0212) 292 96 45

(0212) 244 17 90

(0212) 292 83 76

e-posta

utopya@bilimutopya.com.tr

www.bilimutopya.com.tr

Ankara Büro

Selanik Cad. Hatay Sok.

No: 5/3 Kızılay

Tel: (0312) 425 23 99

Faks: (0312) 425 69 22

Yurtdışı Temsilcisi

Murat Ince

Senefelder Str. 19:

70178 Stuttgart - ALMANYA

Tel-Faks: 0711/4870736

ABONE KOŞULLARI

6 Aylık: 7.000.000 TL

Yıllık: 14.000.000 TL

Avrupa ve Ortadoğu yıllık: 100 DM

Amerika ve Uzakdoğu yıllık: 100 \$

Yurtiçi abone bedelleri için

Ozan Yazıcıoğlu

Posta Çeki Hes No: 1054195

İş Bankası Beyoğlu Şubesi

Hes. No: 1011 1452390

Yurtdışı abone bedelleri için

Mehtap Ince

Stuttgarter Bank

Konto No: 335962009

BLZ: 60090100

YURTDIŞI SATIŞ FİYATLARI

Almanya: 7 DM Fransa: 24 FF

İngiltere: 3 £ İsviçre: 6 Fr.

Hollanda: 8 Fl.

Organizatör

Ulusal Arası Yayıncılık Ltd. Şti.

Basıldığı Yer: Serier Matbaası

Dağıtım: BIRYAY A.Ş.

ISSN 1301-8717

KAPAK**NEREYE HOMO SAPIENS!**

Alâeddin Şenel ile söyleşi

'Emek toplumu yeni filizler verecek

12

Clifford Stoll ile söyleşi

Öğrenmiyorum, düşünmüyorum;**tuşluyorum, geçiyorum...**

16

Prof. Dr. Uluğ Nutku

Geleceğin sırtındaki geçmiş

18

Prof. Hans Peter Duerr ile söyleşi

'Zevk toplumu' gelişmişlik değil

20

Prof. Dr. Gencay Gürsoy

Tıpta bugünden geleceği - I

23

Ahmet Inam

Ne kalacak geleceğe, aşktan?

26

Zavallı aşk!

28

Günümüz verileriyle gelece ilişkin tahminler

30

Bilim ve Ütopya Kooperatifi kuruldu

6

Binyılın en büyük bilimsel atılımları

33

Ayhan Yalçınkaya

Ütopya ve ütopyacılığın anlamı

36

Prof. Dr. Betül Çotuksöken ile söyleşi

Türkiye'de felsefe eğitiminin sorunları

46

Prof. Dr. Ali Nahit Babaoğlu

Psikiyatride çağdaş akımlar ve yaklaşımlar

51

Firdevs Gümüşoğlu

Hüznün, aşkın ve erotizmin heykeltraşı: Camille Claudel

56

A. Ahmet Uhri

Van Bölgesi Paleolitik, Neolitik ve**Kalkolitik Çağ yerleşimleri**

61

Hakan Ergül

Absürdün sınırında haber

64

Dr. Nevide Akpınar Dellal

Tanrı'nın cezası ve gazabı

70

İz Bırakanlar / Firdevs Gümüşoğlu**Prof. Dr. Nephân Saran**

77

Yayın Dünyası / Nalân Mahseredi

82

Merak Ettikleriniz / Ruken Kızılar

89

Kim Bunlar / Ruken Kızılar

90

Satranç / Metin Hatipoğlu

92

Matematik Sohbetleri / Ali Nesin

94

Briç / Dr. Veysel Yıldız

95

Sözcük Bulmacası / Hikmet Uğurlu

96

Türkiyeli bilimciler ile felsefeciler teknolojiyi sorguladı

Türkiye Felsefe Kurumu'nun gelenekselleşmiş İstanbul Seminerleri'nin sonuncusu 1-2 Aralık 2000 tarihlerinde Tarık Zafer Tunaya Kültür Merkezi'nde yapıldı. Seminerin teması, "Felsefe açısından teknoloji-insan ilişkisi" olarak saptanmıştı. Bu toplantı 2000 yılının baharında genç yaşta ve en verimli çağında kaybettiğimiz çok değerli felsefecimiz, Prof. Dr. Arda Denkel'in anısına düzenlenmişti.

Seminerin diğerlerinden bir farkı vardı, o da ilk kez felsefecilerin dışında çeşitli bilim insanlarının da bu toplantı da, teknoloji-insan arasındaki ilişkiyi kendi alanlarında irdelleyen bildiriler sunmalarıydı. "İnsan Bilim ve Teknik" adlı konuşmasıyla Prof. Dr. Mine Anđ Küçük, "Gen Teknolojisi ve İnsan" konuşmasıyla Prof. Dr. Işık Bökesoy, "Genetik Mühendisliğindeki Son Gelişmeler" adlı bildirisiyle Doç. Dr. Şule Arı, "Doğa ve İnsan" adlı konuşmasıyla Prof. Dr. Ayla Ödekan ve "17 Ağustos Depremi; Mimarlık ve İnsan İlişkilerini Yeniden Düşünmek" adlı bildirisiyle Yüksek Mimar Müh. Yavuz Önen bu seminerlerde yer aldılar.

Değerli felsefecimiz Arslan Kaynardağ "Düşünce Tarihimizde Teknik ve Teknoloji Kavramları" adlı konuşmasında geçmişten günümüze teknik ve teknoloji ile ilgili çeşitli felsefecilerimizin görüşlerini, onların kendi metinlerinden alıntılar yaparak bizlere sundu. Sayın Kay-

nardağ, günü anlamak, yazıları ve söylenilenleri unutmamak açısından geçmişin bilmenin ne denli önemli olduğunu bir kez daha vurguladı.

Yrd. Doç. Dr. Tüten Anđ teknik ve teknolojiyi, bilgi üretmek bağlamında insanın olmazsa olmaz bir niteliği olarak sundu. İnsan ve teknoloji arasındaki etkileşimin ve dönüşümün altını çizdi.

Prof. Dr. Betül Çotuksöken insan ve teknoloji arasındaki ilişkiyi ayırıcılık olgusundan hareketle, onu adeta bir sığrama tahtası yaparak irdelendi. Doç. Dr. Sinan Özbek "Modern Tıp ve Ölüm" adlı bildirisinde ötenazi ve ölüme yardım kavramlarının farklılığına dikkat çekti.

İkinci günün ilk konuşmacısı ise Doğan Özlem'di. Konuşmasında teknik ve insan arasındaki ilişkiyi Heidegger açısından inceledi. Yaptığı şu belirleme oldukça anlamlıydı: "Tekniğin kötü cinleri yoktur. Teknik, bir amaç için araç olan şeydir". Prof. Dr. Ahmet İnam, önce insanın eksiklikler varlığı olduğunu ancak olanaklara da sahip olduğunu belirledi. Felsefeyi bu olanakların araştırılması, teknolojiyi ise, insanın olanaklarını keşfetmesi ve oluşturmalarının bir göstergesi olarak sundu. Teknoloji ve onu denetleyen akıl arasındaki ilişkiyi ele aldı. Doç. Dr. Atilla Erdemli insanı bir homo ekonomikus olarak betimledi. Gürol İrzık insan ve teknoloji

Soldan sağa; Doç. Dr. Sinan Özbek, Prof. Dr. Işık Bökesoy, Yrd. Doç. Dr. Tüten Anđ, Doç. Dr. Şule Arı.

arasındaki ilişkiyi ele aldı. Doç. Dr. Sinan Özbek "Modern Tıp ve Ölüm" adlı bildirisinde ötenazi ve ölüme yardım kavramlarının farklılığına dikkat çekti.

İkinci günün ilk konuşmacısı ise Doğan Özlem'di. Konuşmasında teknik ve insan arasındaki ilişkiyi Heidegger açısından inceledi. Yaptığı şu belirleme oldukça anlamlıydı: "Tekniğin kötü cinleri yoktur. Teknik, bir amaç için araç olan şeydir". Prof. Dr. Ahmet İnam, önce insanın eksiklikler varlığı olduğunu ancak olanaklara da sahip olduğunu belirledi. Felsefeyi bu olanakların araştırılması, teknolojiyi ise, insanın olanaklarını keşfetmesi ve oluşturmalarının bir göstergesi olarak sundu. Teknoloji ve onu denetleyen akıl arasındaki ilişkiyi ele aldı. Doç. Dr. Atilla Erdemli insanı bir homo ekonomikus olarak betimledi. Gürol İrzık insan ve teknoloji

Yrd. Doç. Dr. Tüten Anđ

Bilim ve Ütopya'nın Ankara ekibi önemli etkinliklere imza atıyor

Bilim ve Ütopya Dergisi Ankara Grubu olarak, imece tarzı bir çalışma yürütüyoruz. Maddi karşılığı olmayan emeğe dayanıyoruz. Bilim ve Ütopya okurunun telefonunun, zilyetinin karşılıksız kalmaması için arkadaşlarımız her hafta ya da iki haftada bir yarım günlerini bize ayırıyor, büroda oluyolar. Büronun temizlik ve düzeninden abonelerin dergilerinin ulaştırılmasına, küçük bü-

Seminer sırasında

Manisa'lı Bilim ve Ütopya okurları toplandı

Manisa'lı Bilim ve Ütopya okurları, çalışmalarını sistemleştirmek ve daha verimli kılabilmek amacıyla bir toplantı düzenledi. *Bilim ve Ütopya* Genel Yayın Yönetmeni Ender Helvacıoğlu'nun da katıldığı toplantı, canlı bir tartışma ortamı içinde geçti.

Değişik fikirlerin tartışıldığı ve çarpıcı önerilerin yapıldığı toplantının en can alıcı kararı: bu fikirleri ve çalışmalarını sistemleştirecek bir organizasyonun gerçekleştirilmesi oldu. Çalışmalara önderlik edecek bir yürütmenin oluşturulması önerisi hemen kabul gördü ve 5 kişilik bir yürütme oluşturuldu. Yapılan öneriler ve oylama sonucu BÜTAM Manisa temsilciliğinin yürütmesi belirlendi:

Cemal Beldek: Bütam Manisa temsilcisi, felsefe öğretmeni, Eğitim-Sen Manisa Şube Yöneticisi.

Semra Eyinnen: Emekli öğretmen, ADD Eğitim Komisyonu Başkanı.

O. Nuri Büyüker: Çocuk cerrahisi, Hekimler Meclisi ve Tabip Odası eski başkanı.

Volkan Şeyşhane: Fatih Anadolu Lisesi, ADK Başkanı.

Murat Işık: Kamu emekçisi.

BÜTAM Manisa temsilciliğine ilk katkı toplantı sırasında geldi. BÜTAM temsilcisi Cemal Beldek bilgisayar dahil her türlü büro eşyası olan, bahçeli bürosunu *Bilim ve Ütopya*'nın hizmetine verdiğini açıkladı. Toplantıdan sonra BÜTAM'ın

yeni yerini görmeye giden katılımcılar daha orada, bahçe-
de yapılacak çaylı kahveli bilimsel ve felsefi tartışmaları planlamaya giriştiler.

Toplantıda ortaya çıkan fikir ve önerileri şöyle sıralayabiliriz:

Bilim ve Ütopya Dergisi, adına ve niteliğine yakışır bir görevle karşı karşıyadır. Bugünün en temel sorunu bilimsel eğitimin yozlaştırılması ve Aydınlanma devriminin kazanımlarının yok edilmesidir. *Bilim ve Ütopya* önümüzdeki süreçte Aydınlanma devriminin geliştirilmesine önderlik etmelidir. Bu amaçla okullarda okutulan ders kitaplarına alternatif ders kitaplarını hazırlayacak komisyonlar oluşturulmalı ve aydınlanmacı öğretmenler aracılığıyla bu kitapların okullara alınmasını örgütlemelidir, okullarımızda yeniden bilimsel eğitimin kapısını açmalıdır. Özellikle soyut ve dogmatik matematik dersleri sonucu bu

dersden soğuyan öğrencilere yeniden matematığı sevdirecek ve bu derse yönlendirecek ders kitaplarına öncelik verilmelidir. Bunun için *Bilim ve Ütopya*'nın gerekli kadroları vardır. Bütün mesele bu faaliyeti örgütleyecek ve yönlendirecek sağlam bir iradeye kalmıştır.

Bilim ve Ütopya'nın merkezden aşağıya doğru örgütlenmesi eksiktir, merkezde düzenli bir danışma kurulu yoktur. Bu, çalışmanın sistemleşmesini ve gelişmesini engelleyen en önemli etkidir. Dergi merkezinde farklı alanlardaki uzman bilim insanlarından bir danışma kurulu oluşturulmalıdır. Bu kurul dergi kanalı ile yürütülen bilimsel çalışmayı planlamalıdır. Ayrıca kurulun kendi altında uzmanlık birimleri (matematik grubu, felsefe grubu, vd.) oluşturulmalı ve bu gruplar periyodik toplantılarda bir araya gelerek kendi alanlarına özgü bilimsel çalışmayı tartışmalı ve derinleştirmelidir. İl ve ilçe temsilcilikleri

okullara yönelik aynı birimlerin oluşturulmasına önderlik etmelidir.

Köy Enstitüleri Aydınlanma devriminin en önemli kurumu-
dur. Aynı zamanda bugüne kadar teslim olmayan ve boyun eğmeyen aydınlanmacı kadrolar yetiştirmiştir. Bu yapılan-
ma, günümüzdeki eğitim sorunlarına da çözüm üretecek bir yapılandırma-
dır. Köy Enstitüleri'nin günümüz koşullarını dikkate alan modellerini yeni-

den geliştirmek gerekir. Türkiye'nin aydınlanmacı bilim insanları bu olanaklara sahiptir. En azından bir yerde böyle bir model ele alınmalı ve hayata geçirilmelidir.

Aydınlanma devriminin en önemli kurumlarından biri de Halkevleri'dir. BÜTAM il temsilcilikleri Halkevleri'nin ya da bu modele benzer faaliyetlerin yeniden örgütlenmesine öncülük yaparak, buralarda bilimsel ve kültürel faaliyetlerin geliştirilmesini sağlamalıdır.

Gençlik, her aydınlanmacı hareketin ve çalışmanın can damarıdır. *Bilim ve Ütopya* temsilcilikleri gençliğin kazanılmasına özen göstermelidir. Kültür emperyalizminin gençliğe yönelik saldırısını göğüslemeli ve alternatif faaliyetler örgütleyerek genç beyinlerin bilimsel eğitimine önem vermelidir.

Semra Eyinnen/Manisa

yük iş ayrımı yapmadan her işe koş-
turuyorlar. Büroda kimse yok dedi-
ğimde Fatih Gümüş hocamız bile
"nöbete" geliyor. Başta Ulaş olmak
üzere, Sevim Deligöz, Tuba Saydam,
Akgün Olcaytu, Gülsel Yurdakul,
Göksel Olcaytu, Hülya Akdemir, Ay-
şe Dinç, İlgen Umul, Selma Sanem,
Semiramis Geredeli, Hüseyin İçen,
Çetin Haşer, Melis ..., Tijen Demir
arkadaşlara büyük katkıları için te-
şekkür ediyoruz. Çeşitli nedenlerle

bu dönem nöbete katılamayan Balım
Yetkin, Sultan Soner, Güler Oflaz,
Adnan Oflaz, Neslihan Öztürk ve En-
gin Baybaş arkadaşlara teşekkür edi-
yoruz. 2001'deki nöbete bekliyo-
ruz. Başımız sıkıştığında, akla, öneri-
ye ihtiyacımız olduğunda başvurdu-
ğumuz kişi ise, Ankara temsilcimiz
Dr. Serhat Özyar.

Birçok arkadaşımız da maaşların-
dan ayırdıkları katkıyla bizi destekli-
yorlar: Prof. Dr. Işık Bökesoy, Prof.

Dr. Yaman Örs, Prof. Dr. Semih Ko-
ray, Doç. Dr. Can Bilgin, Doç. Dr. Er-
can Enç, Doç. Dr. Zafer Kars, Doç.
Dr. Fatih Gümüş, Doç. Dr. Çağatay
Keskinok, Dr. Serhat Özyar, Çim Öz-
yar, Dr. Ömer Erdemli, Dr. Ömer
Sökmen, Selma Sökmen, Uğur Mu-
rat Leloğlu, Dr. Hakan Seçkin, Özgür
Özyar, Dr. Handan Can.

Ankara büromuzda artık bilgisayarı-
mız da var. Hakan Seçkin'e bir
bilgisayara ihtiyacımız olduğunu

söylediğimde "Hallederiz abla" demişti. Onun, Rıza Ayhan, Semih Ogan ve Dr. Haldun Soygür'ün katkısıyla bilgisayarımız da oldu.

Büroda masaya her oturuşunda Prof. Dr. Tülin Sağlamlıtu'nun animasyonu. Tülin'in çok teşekkür. Her gören masa ve sandalyenin kaynağını soruyor.

16 Ekim'de her hafta yapılan üç tür etkinlikle sonbahar çalışmalarını başlatmıştık. Pazartesi söyleşilerinin konusu. "Yakın Tarihimiz". Doç. Dr. Zafer Kars'ın sunduğu "1908 Devrimi'nin Halk Dinamiği" ile başlayan söyleşiler. 12 Mart 2001'de Prof. Dr. Korkut Boratav'ın sunacağı "Avrupa Birliği ve Türkiye" söyleşisi ile sonlanacaktı. Yeni önerilerle "Cumhuriyet Dönemi'nde Eğitim". "Cumhuriyet Dönemi'nde Sağlık Politikaları", "İşçi Mücadelesi ve Sendikal Hareket" vb. konularla tarih söyleşilerini sürdürmeyi planlıyoruz.

İkinci etkinliğimiz, değişik konuların işlendiği serbest söyleşilerdi: (çarşamba akşamları) "Kanserle Erken Tanı" Dr. Mehmet Altınok, "Empati Becerimizi Geliştirebilir miyiz?" Özden Yılmaz Bilgin, "Yabancı Dille Öğretim" Prof. Dr. Aydın Köksal ve "Depresyon" Doç. Dr. Haldun Soygür tarafından aktarıldı.

Üçüncü etkinliğimiz Perşembe sineması, Hüseyin İçen ve yardımcısı Semiramis Geredeli'nin heyecanlı ve özenli çalışmasıyla başladı. İki arkadaşımız film ve yönetmeniyle ilgili araştırmaları sonucu edindikleri bilgileri bize seyirden önce aktarıyorlardı.

Kasım ayı sonunda, bu üç tür etkinliğin hem *Bilim ve Ütopya* çalışanlarının hem de katılımcıların gücünü

aştığını gözlemledik. Pazartesi söyleşileri ve ayda bir veya iki kere yapılacak serbest söyleşi ya da tartışmalarla devam etme kararı aldık.

Pazartesi söyleşilerinin müdavimi olan bir grup oluştu. Her söyleşide ilk defa katılan yeni birkaç dost da oluyor. Tabii bazı arkadaşlar konulara göre seçim yaparak geliyorlar. "Hastaydım gelemedim" diye üzüntüsünü duyuran katılımcılarımız da oluyor. Bu söyleşilerde bizleri ve çalışmalarımızı daha yakından tanıyan dostlarımızın birkaçı *Bilim ve Ütopya* çalışmalarına emekleriyle de katılmak istediklerini artık "aktif okur" olacaklarını söylüyorlar.

Pazartesi söyleşilerinde konuşmacının ilk bir saatlik sunuşundan sonra yapılan 15 dakikalık arayı sabırsızlıkla bekliyoruz. Pasta ve Murat arkadaşın hazırladığı çayları dergimizin ikramı olarak her katılımcıya sunuyoruz. Sonra zaten görünür bir yere koyduğumuz bağış kutusuna dikkat çekiyoruz! Her söyleşide 4-10 milyon TL bir bağış toplanıyor. Pastadan söz edilince ilk akla gelen isimler; İlgen Umut ve Selma Sökmen. Ben daha p demeden biz yaparız diyorlar. Lezzetli pastalarını yediğimiz diğer arkadaşlara; Hülya Akdemir, Ayşe Dinç, Selma Sanem, Gülsel Yurdakul, Satı Yiğit ve Engin Özer'e de elinize sağlık diyoruz. Büromuzun kırtasiye malzemesini sağlayan Şükran'a ve çay makinemizi armağan eden Hasan-İffet Akşen'e teşekkürler. Ankara büromuzdan aylık 500-550 arası derginin satışını sağlıyoruz. Bu dergilerin 100'ünü her ay Mustafa Kılıçaslan satıyor.

Bilim ve Ütopya Kooperatifi'nin kuruluşu da Ankara'da sevinçle karşı-

lanıyordu. Maddi sorunları olan arkadaşlar bile "böyle bilime aydınlamaya hizmet edecek olan bir örgütlenmeye katılmayıp da ne yapacağız?" dediler.

Son olarak asıl üzerinde durmak istediğim etkinliğimiz 16 Aralık 2000 tarihinde düzenlediğimiz "Bilim Nedir?" adlı tartışmalı toplantı. Yaklaşık 50 kişinin katıldığı toplantıda çok sayıda izleyici de yer

darlığından geri dönmek zorunda kaldı. Toplantıyı yöneten Doç. Dr. Fatih Gümüş, insanlığın gelecekteki sorunlarına değinerek, bunların çözümünün, insanlık için tayin edici olduğunu belirtti. Gümüş'ün sıraladığı sorunların başında, küresel ısınma, açlık, ozon tabakasındaki delinme, nüfus artışı, iklim değişikliği vs. gelmektedir.

Ardından toplantının ilk konuşmacısı Doç. Dr. Alaeddin Şenel, genel olarak bilimin tarihsel gelişimi üzerine aydınlatıcı bir konuşma yaptı. Bilginin kaynağı ve üretimi, büyü, din, soyutlama ve bilginin sınıflaşmayla ilişkisine değinen Şenel, geleceğin bilimine ve gelişme alanlarına vurgu yaptı.

Prof. Dr. İnci Gökmen de bir kimyager olarak bilimsel düşünüşü üzerinde durdu. Türkiye'deki bilimin durumunu ve üniversitelerdeki bilimsel araştırmalar kendi pratiğinden örnekler vererek, açıklayan Gökmen, üniversitelerin aydınlanmadaki rolüne vurgu yaptı.

Üçüncü konuşmacı olan Prof. Dr. Semih Koray, konuşmasını dört başlık altında yaptı. Bilimin bugünkü durumunu ve sorunları, Matematik'in bilim olup olmadığı ve ülkemizdeki bilimsel araştırmaların durumuna ilişkin bilgiler veren Koray, gelecekle ilgili umutlu olduğunu belirtti. Aynı zamanda Bilim Ütopya Kooperatifi başkanı da olan Koray, kooperatifin ve Araştırma Merkezi'nin çalışmalarına önem verdiklerini belirterek, bilim insanlarının Kooperatife üye olmaya çağırırdı.

Bilim ve Ütopya Ankara
Koordinatörü Feyziye Yalçın

Ağaçkakan'ın yeni sayısı çıktı

Ağaçkakan'ın 37. yeni sayısı çıktı ve abone olan dostlarımıza 7. Ütopyalar Toplantısı Tebliğleri eki ile birlikte postalandı. Bu sayıda yer alan bazı yazılardan birkaç başlık şöyle:

"Akkuyu: Nihayet Mutlu Son. Evet! Bu Kez Don Kışot Kazandı", Arif KÜNAR; "Akkuyu 2000 Şenliğine", Prof. Dr. Tolga YARMAN; "Günlük Hayatta Karşılaşılan Elektromanyetik Alanlar ve İnsan Sağlığı", Haldun M. Özaktaş, vd.

TARTIŞMA

"Üçüncü Binyıla
Yelken Açarken;
Nereye
Homo Sapiens?"

27 Ocak 2001 Saat:14.00

Yer: Bilim ve Ütopya Ankara Bürosu

DÜZELTME

Bilim ve Ütopya'nın Aralık 2000 sayısında yer alan "Beyin aktarımı üzerine bilimsel ve ütöpik düşünceler" başlıklı Prof. Dr. Aşkın Karadayı imzalı yazıda Yöntem-1, Yöntem-2, Yöntem-5 bölümlerinde yapılan hatadan dolayı Sayın Prof. Dr. Aşkın Karadayı'dan ve okurlarımızdan özür diliyoruz. Bu bölümleri yeniden yayımlıyoruz. Aşağıdaki ilk paragrafı vermeyi, yöntemlerin anlaşılır olması açısından gerekli gördük.

"Burada teknik yönden önemli olan kafa ile beden arasındaki oluşumlardır. Bir aktarım için bunların anastomozu zorunludur. Bu oluşumlar: a) Kranyal sinirler, b) Atar damarlar (arterler): Karotid ve vertebral arterler c) Venöz sinüs ve toplar damarlar (venler): Jugular venler d) Otonom sinirler: Sempatik ve parasempatik e) Omurilik f) Yemek borusu ya da yutak (farinks) g) Soluk borusu ya da gırtlak (larinks) h) Kaslar, eklemler, bağlar ve kemikler (Şekil-2).

Her yöntemde bunların durumu ayrı ayrı ele alınacaktır.

Yöntem-1

Alıcı (A) insan – verici (V) insan (Şekil-1, Y1)

Bu yöntemde insan (V)'nin beyni, insan (A)'ya aktarılır. Böyle bir ameliyatın evreleri: 1) (V)'nin beynini çıkar, 2) (A)'nın kafasına aktar.

Sorunlar: 1) Son ürün (A) değil (V) olacaktır (5). 2) (A) için yüz sorunu yok (V) için var, kimliğin (V)'ye ait olduğu düşünüldüğünde. 3) (V) için beden sorunu var, ancak çok yaşamsal sayılmaz. 4) Bu bir beyin mi, yoksa beden aktarımı mı? (7) (Bkz. Şekil 1, Y10). 5) Kafa tabanı anatomisi (Şekil 2- A) nedeniyle doğacak teknik zorluklar:

a) Zor, ancak mikroteknikle olanaksız değil, b) Olanaklı, c) Olanaklı, d) Zor ama olanaklı, e) Olanaksız (bugün ve yakın gelecekte merkezi sinir sisteminde rejenerasyon sağlanması olanaksız görünüyor. Belki uzun gelecekte gerçekleştirilebilir), f) Bu yöntemde gerekmiyor. g) Bu yöntemde gerekmiyor, h) Bu yöntemde gerekmiyor.

Yöntem-2

(A) insan – (V) insan (Şekil-1, Y2)

Bu yöntemde (A)'ya (V)'nin beyni değil başı aktarılmaktadır. Ameliyatın evreleri: 1) (V)'nin başını al, 2) (A)'nın bedenine aktar.

Sorunlar: 1) Son ürün (A) değil, (V) olacaktır (Not 5 burada da geçerli). 2) Yüz sorunu (V) için değil, (A) için var. Plastik cerrahlarca bir dereceye kadar çözülebileceği düşünülebilir. 3) (V) için beden sorunu var, ancak yaşamsal değil (5 numaralı nota bakınız). 4) Bu bir beyin mi, yoksa beden aktarımı mı? (bkz. Şekil-1, Y10). Boyun anatomisinin göreceli yalın olması nedeniyle (Şekil 2-B ve C) daha kolay: a) Sadece alt grup kranyal sinirlerin anastomozu gerekir, örneğin vagus. b) İlk yöntemde göre daha kolay. c) Venöz sinüsler bu düzeyde yok. Jugular venler daha kolay. d) Daha kolay. e) Olanaksız (ilk yöntemdeki not geçerli). f) Zor ama olanaklı. g) Zor ama olanaklı. h) Olanaklı (oldukça kolay). Not: Bu yöntemde ek olarak omurganın metal bir plaka ile tespiti gerekecektir.

(A) insan – (V) yapay beyin (Şekil-1, Y5).

Yöntem-5

Burada (V) yapay beyin (A) insan aktarılır. Ameliyatın evreleri: 1) (A)'nın beynini çıkar, 2) (V) yapay

beyni aktar (bugünkü koşullarda büyük olasılıkla silikon (6)).

Sorunlar: 1) Son ürün (A) olmayacak, seçilen tekniğe göre robot ya da cyborg olacak. 2) Yüz sorunu yok. 3) Beden sorunu yok. 4) İlişkisiz. 5) Burada bedenle ilişkiler elektronik araçlarla sağlanacağından, anastomozlardan bir kısmı gerekmeyecektir. a) Yapma beyindeki merkezler kranyal sinirlerle girdi çıktı ilişkileri kuracak biçimde bağlanacaktır. Bu bir anlamda yapay-doğal bir anastomoz olacaktır. b) Yüzün beslenmesi için eksternal karotid korunmalıdır (zaten bu teknikte boyunda olan bu arterle bir ilişki olmayacaktır). Yapay beyin damarsal beslenmeye gereği olmayacağından karotid ve vertebral arterler kafa tabanında iptal edilebilir. c) Kan drenajı gerekmeyeceğinden sinüs ve venlerde (vena jugularis interna) iptal edilebilir, juguler foramende. Yüz için eksternal juguler ven boyunda korunmaktadır. d) a'daki durum burada da geçerlidir. e) Sinirlerdeki bağlantı yapay beyin ile omurilik arasında sağlanabilirse olası olabilir. Bu durumda sinirlerdeki gibi bir yanda yapay elektronik diğer yanda doğal elektro-kimyasal bir akım bulunacaktır. f) gereksiz g) gereksiz h) gereksiz.

Not: Ayrıca aynı yazıda 45. sayfa, ilk sütunda "hipakampus" yerine "hipotalamus" yazılmıştır.

Ankara Bilim ve Ütopya Etkinlikleri

8 Ocak 2001

**Cumhuriyetin
İlk Yıllarında Basın
Prof. Dr. Uygur
Kocabaşoğlu**

22 Ocak 2001

**Nato ve Türkiye
Erol Bilbilik**

15 Ocak 2001

**Cumhuriyet Döneminde Yeni
İletişim Teknolojileri:
Politikalar ve Sanayi
Doç Dr. Haluk Geray**

29 Ocak 2001

**1980 Sonrası İktisadi
Prof. Dr. Oğuz Oyan**

Toplantıların hepsi saat 19.00-21.00 arasında, Bilim ve Ütopya'nın Ankara bürosunda gerçekleştirilecektir.

Tel: 0 312 425 23 99

Bilim ve Ütopya Kooperatifi kuruldu

Bilim ve Ütopya Dergisi çevresinde toplanan yazar ve okurlar, birkaç yıldır dergi etkinliğini daha düzenli ve sürekli bir kurumlaşmaya dönüştürmeye çalışıyorlardı. Engellenen iki vakıf girişiminden sonra, Kasım 2000' de Bilim ve Ütopya Kooperatifi resmen kuruldu.

Bilim ve Ütopya Dergisi, Temmuz 1994 tarihinde yayım yaşamına başladı. Dergi, bir sermaye grubuna dayanmayı reddederek, iki ay içinde böyle bir derginin gerekliliğini kavramış 500 kişiyi abone yaparak, ilk birikimini sağladı. Bu tercih, *Bilim ve Ütopya*'yı belirlenmiştir: deyim yerindeyse onun çizgisinin garantisidir.

Bilim ve Ütopya, her türlü dogma ve hurafeye karşı, bilimsel düşüncenin ve aydınlanmanın meşalesi olmayı hedefledi. Öte yandan hakim dünya sisteminin bilime ve teknolojiye olan yaklaşımını sorgulayan, eleştiren ve giderek seçenekler oluşturmaya çalışan bir çizgi izledi. Konularını toplumsal, felsefi ve tarihsel boyutlarıyla ele almaya çalıştı. *Bilim ve Ütopya* bu temel yönelimleriyle kendine özgü bir kulvar yarattı, geniş ve nitelikli bir okur kitlesiyle buluştu. Esas olarak Türkiyeli bilimcilerin çalışmalarına dayanmaya özen gösterdi; onlarla ülkemizin bilim okuru arasında bir köprü rolü gördü. Böylece aydınlanmacı, emekten yana, halkçı, bilimin toplumsallaşmasını arzulayan, kendine güvenli, başı dik, konusunu çeşitli bo-

yutlarıyla ele alabilen, bilimsel konularda tavizsiz ama geleceğe de uzanabilen, bilim etkinliği ile ütopyacılığı birleştirebilen geniş bir bilimci topluluğu *Bilim ve Ütopya* çevresinde toplandı.

Bilim ve Ütopya giderek sadece bir aylık dergi etkinliği olmaktan çıktı. Yurdun dört bir yanında, okurlardan gelen talepler doğrultusunda, dergi yöneticilerinin ve yazarlarının katıldığı onlarca okur toplantısı, konferans ve panel düzenlendi. Bu çalışmaların yarattığı birikim sonucunda, gerek dergi yazarlarından gerekse okurlardan daha düzenli ve sürekli bir etkinliği organize edecek bir kurumlaşmanın yaratılması talepleri yoğunlaştı. Derginin de yazarları olan 200'e yakın bilimcinin girişimiyle üç yıl önce başlatılan Bilim ve Ütopya Vakfı çalışması, bu ihtiyaca yanıt vermeyi hedefledi. Fakat ilgili makamlara yapılan iki vakıf kurma başvurusu, çeşitli nedenler bahane gösterilerek engellendi. Vakıf kuruluşunun uzaması nedeniyle, dergi dışındaki etkinlikleri organize etmek için geçici bir çatı olarak Bilim ve Ütopya Araştırma Merkezi (BÜTAM) oluşturuldu. Araştır-

ma Merkezi çalışmalarını sürdürürken, bir yandan da yazar ve okurlarımızın resmen üye olabilecekleri bir kurumun hayata geçirilmesi için çalışmalar devam ettirildi. Vakıf girişimine izin alınamayacağı netleştiğinde, 2000 yılı bahar aylarında yapılan tartışmalar sonucunda kooperatif adı altında bir araya gelme kararı alındı. Altı aylık bir çalışma sonucunda Kasım 2000 tarihinde **Bilim ve Ütopya Kooperatifi** resmen kuruldu.

Bu dosyada resmi adı "Ütopya Bilimsel ve Kültürel Araştırmalar Yayıncılık ve Üretim Kooperatifi" olan Bilim ve Ütopya Kooperatifi'nin Kuruluş Bildirgesi'ni ve Faaliyet Programı Taslağını sunuyoruz. Tüm yazarlarımızın ve okurlarımızın dosyadaki metinleri okumalarını, eleştiri ve önerilerini iletmelerini, üyelik çağrısını değerlendirmelerini rica ediyoruz.

Üyelik için...

Bilim ve Ütopya Kooperatifi'ne üye kaydı, yeni yılla birlikte bir kampanya şeklinde sürdürülecektir. Üye olmak için merkezimize başvuran okurlarımıza, kooperatif tüzüğünü, üye kayıt formunu ve çeşitli belgeleri içeren bir dosya gönderilecektir. Üye Kayıt Formu'nu doldurarak Kooperatif merkezine ulaştıran arkadaşlarımızın başvuruları en kısa süre içinde değerlendirilerek, sonuçlandırılacaktır.

Üyeliği onaylanmış olan üyelerimiz, kurucu hisse paylarının 1/4'ünü, yani 12.500.000 TL sınırı peşin, diğer kalan bölümü ise taksitler şeklinde ödeyebilirler. Ödemeler, Kooperatif yetkililerine maktubuz karşılığı yapılabilir. Ödemeler, isteyenlerce aşağıdaki banka hesabı aracılığıyla da yapılabilir:

S.S. Ütopya Bilimsel ve Kültürel Araştırmalar Yayıncılık ve Üretim Kooperatifi, Türkiye İş Bankası Galatasaray Şb. İstanbul

No: 1022 304400 778251

Kooperatifin Kurucu Yönetim Kurulu Üyeleri

Bilim ve Ütopya Kooperatifi'nin, girişimci tarafından kooperatifi resmen kurmakta ve ilk genel kurulu düzenlemekle görevlendirilen Yönetim Kurulu Üyeleri şu isimlerden oluşuyor:

Prof. Dr. Semih Koray -Başkan- (Bilkent Üniversitesi Ekonomi Bölümü Öğretim Üyesi, Matematikçi)

Prof. Dr. Eren Omay (İstanbul Teknik Üniversitesi İnşaat Fakültesi Öğretim Üyesi)

Doç. Dr. Ali Nahit Babaoğlu (Ruh ve sinir hastalıkları uzmanı)

Levent Gedizlioğlu (Mimar)

Ender Helvacıoğlu (Bilim ve Ütopya Dergisi Yayın Yönetmeni)

Kooperatifin ilk Denetim Kurulu Üyeleri ise şu isimlerden oluşuyor:

Dr. Mustafa Serhat Özyar (ODTÜ Elektrik Müh. Bölümü öğretim üyesi, Bilim ve Ütopya Dergisi Ankara Temsilcisi)

Dr. Veyisel Yıldız (Tıp doktoru)

Ahmet Nuri Doğan (Matematik öğretmeni)

Ayrıca **Sadık Usta**, Kooperatif Genel Müdürü olarak görevlendirildi.

Ütopya Bilimsel ve Kültürel Araştırmalar

Yayıncılık ve Üretim Kooperatifi Kuruluş Bildirgesi

Kooperatifimizin temel amacı; bilimsel yaklaşımı ülkemizin düşünsel yaşamının tüm alanlarına egemen hale getirmek, bilimin özgürleştirilmesine ve ülkemizin bilim gündeminin oluşturulmasına etkin katkıda bulunmaktır.

Bilim; insanlığın bugüne kadar gerçekleştirdiği etkinlikler içinde, kendisinin özgürleştirilmesinde en önemli rolü oynamış olanıdır. Bilim aracılığıyla nesnel gerçekliğin kavranmasında elde edilen başarılar, insanlığı kör inançların pençesinden kurtarıp zihinleri özgürleştirmekle kalmamıştır. Bilimsel bulguların üretici güçler üstünde yarattığı her ilerleme, en azından gizilgüç olarak, insanlığın etkinliklerini zorunlu üretimin ötesine kaydırmasını mümkün kılmış; düşünsel, kültürel ve sanatsal faaliyetlere yönelme olanaklarını artırmıştır.

Oysa bugün bilimin kendisi özgür değildir. Günümüz, insanlığın, kendisinin özgürleştirilmesine paha biçilmez katkılarda bulunmuş olan bilime, onu özgürleştirerek borcunu geri ödeme günüdür. İçinde bulunduğumuz dönemde, bilim özgürlüğü iki yönden kısa kaç altına alınmıştır. Birincisi; bilimsel bulguların değeri, artık bizi gerçeğe ulaştırma yolundaki etkileriyle değil, kaç paralık üretime ya da ne kadar askeri ve siyasal güce dönüşeceği ile ölçülür hale gelmiştir. Piyasa mekanizmasına bağlanan bilim, getirisi doğrudan ve kısa vadeli olan teknolojik gelişmeleri destekleyen bir "ar-ge" etkinliğinin sınırları içine hapsedilmek istenmektedir. Bilimsel etkinlik, dar alanlarda uzmanlaşmış teknisyen-bilim insanlarının sipariş üstüne yürüttüğü tekil projelerden oluşmaya başlamıştır. Gücünü, gerçeğe ulaşma isteğinden ve bu isteğin doğurduğu büyük ütopyalardan alan bilimin, bu güç kaynağı, kurumaya yüz tutmuştur, bilim ütopyasızlaştırılmıştır.

Bilim, insanlığın önünde gerçeğe giden yepyeni ufuklar açıp, zihinleri özgürleştirirken, Ortaçağ'ın bilim-dışı ideolojileriyle göğüs göğüse bir mücadele yürütmüştür. Bilimin her yeni atılımında gerileyip, daha dar bir alanda tutunmaya çalışan bu bilim-dışı ideolojiler, bugün yeniden muteber bir konuma getirilmiştir. Bunun için bulunmuş olan formül, yaşamın "farklı" alanlarını kapsayan bu iki kurumun demokrasinin bir gereği olarak eşit muameleye tabi tutulmaları gerektiğidir.

Bilim topluluğunun, dar uzmanlık alanlarına sıkışmış teknisyenler durumuna düşürülmüş olması, bu yeni uzlaştırma girişimini olanaklı hale getiren olgudur. Buradaki sözde eşitlik, bilimi ideolojinin kıyısına itmiş, ideoloji alanını Ortaçağ'ın bilim-dışı ideolojilerine terketmiştir. Bu da günümüzde bilim özgürlüğünü ortadan kaldıran kıskaçın diğer ayağıdır.

Kooperatifimiz, bilimi özgürleştirme amacını gerçekleştirmek için, bilimi gerçeğe ulaşmanın tek yolu olarak gören herkesi kucak-

lamak amacındadır. Bilimi ticari bir kazanç aracı olarak görmeyen, gerçeği bilim dışında kör inançlarda aramayan, bugünün ütopyalarında yarının bilimsel gerçeklerini gören, bilime gönül vermiş herkesi aramızda görmek istiyoruz.

Bilimin temel gücü, insandır. Bilimi özgürsüzleştiren etkenler, bu etkilerini bilime kaynaklık edecek insan gücümüzü yıkıma uğratarak göstermektedir. Bu yıkım, bilim gücümüz ve ülkemizin geleceği açısından telafisi mümkün olmayan kayıplara yol açmaktadır.

Bu yıkımı durdurmak; bilimi ütopyasızlıktan kurtarmak ve özgürleştirmek için, bilim ve ütopyalı günleri birlikte yaratmak ve yaşatmak için; **Ütopya Bilimsel ve Kültürel Araştırmalar Kooperatifi'nde birleşelim.**

**Bilimi ütopyasızlıktan
kurtarmak ve
özgürleştirmek için,
bilim ve ütopyalı
günleri birlikte
yaratmak ve yaşatmak
için Ütopya Bilimsel
ve Kültürel Araştırmalar
Kooperatifi'nde
birleşelim.**

Faaliyet Programı Taslağı

Burada örneklemeye çalışacağımız etkinlik biçimleri, bugüne kadar *Bilim ve Ütopya* Dergisi etrafında yürütülmüş ya da yürütülmesi planlanmış olan bazı faaliyetleri yansıtmaktadır. Bu taslağın amacı, somut bir faaliyet programının oluşturulması için bir çerçeve sunmaktır. Üyelerimizin yaratıcı birlikteliği sonucu, burada hiç sözü edilmeyen yepyeni etkinlik biçimleri ortaya çıkabileceği gibi, belirtilen faaliyet türlerinin içeriklerinin ve aralarındaki öncelik ilişkilerinin belirlenmesi, üyelerimizin ortak çabalarıyla gerçekleşecektir.

Kooperatifimiz, Ana sözleşmesi ve Kuruluş Bildirgesi'nde belirtilen amaçlarına ulaşmak için, sürelili, süresiz, yazılı ve görsel-ışitsel tüm iletişim araçlarından; basılı, elektronik ve benzeri tüm ortamlardan yararlanacaktır. Gerçekleştirmeyi tasarladığımız faaliyet türlerini şu ana başlıklar altında toplayabiliriz:

1) Bilim ve Ütopya Dergisi'nin desteklenmesi

Bugün kooperatifimizin kuruluşuna yol açan birikimi, *Bilim ve Ütopya* Dergisi yaratmıştır. Dergi, bilimsel düşüncenin toplumun geniş kesimlerine yaygınlaştırılmasında en temel araçlarımızdan biridir. Kooperatifimiz, ülkemiz bilim topluluğu ile *Bilim ve Ütopya*

Dergisi arasında daha etkin bir etkileşimin sağlanmasına hizmet edecektir.

2) Yayınevi kurulması

Dergi boyutunu aşan bilimsel araştırma ya da derlemelerin kitap olarak yayınlanması, önemli bir boşluğu dolduracaktır. Bu suretle, son derece değerli bazı araştırma ürünlerinin okurlarına ulaşmadan raflarda tozlanmasının önüne geçilebileceği gibi, böyle bir yayınevinin varlığı, yeni araştırmaları özendirici bir rol de oynayacaktır. Bu kitapların konularına ilişkin önsel bir sınırlama olmamakla birlikte, tipik konular olarak, *Bilim ve Ütopya* Dergisi'nin kapak konularını düşünebiliriz. Dergi ve yayınevi, birbirlerini tamamlayıcı işlevlere sahip olacaktır.

3) Yeni bilimsel araştırma dergilerinin çıkarılması

Elde edilen sonuçların etkili biçimde iletimi, bilimsel araştırmanın vazgeçilmez bir parçasıdır. Günümüzde bunun temel ortamını oluşturan bilimsel dergiler, bilim gündemini belirleyerek, araştırmaları yönlendirmenin en etkin araçlarından biri haline gelmiştir. Dolayısıyla bu alanda bir faaliyet göstermeden, bilim yaşamına etkili bir müdahalede bulunmak olanaksızdır. Burada üstünde öncelikle yoğunlaşmamızda yarar olabilecek üç tür dergiden söz edebiliriz:

a) Öğrenci Araştırma Dergisi: Bu derginin amacı, yetenekli öğrenciler arasında araştırmacılığı ve düzeyli ürün vermeyi özendirmek ve bu tür ürünlerin iletimini sağlamaktır. Konu yelpazesinin içerik ve genişliğini doğru belirlemek, derginin başarısı açısından belirleyici bir öneme sahip olacaktır. Bu dergi, aynı zamanda bir okul gibi olmalıdır. Editörlük süreci, sunulan makalelerin kabul ya da reddinin ötesinde, bunların yetkinleştirilmesine etkin katkılarda bulunabilecek bir biçimde tasarlanmalıdır.

b) Bilimsel Ütopyalar Dergisi: Bugün birçok alanda, bilim kendi "dogmatizmini" yaratmakta, mevcut bilimsel dergiler de bu tutuculuğu pekiştirici bir rol oynamaktadır. Az zamanda çok bilimsel yayın kaygısı, pek çok genç bilim insanında mevcut dergilerde kabul gören yaklaşımları sorgusuz benimseyip, bu ana akıntı doğrultusunda çalışma yapma tutumunu özendirmektedir. Mevcut teorik çerçevelere ilişkin tereddütler, sorunları değme ve irdeme istekleri, emekliliğe ertelenmekte, emeklilik geldiğinde ise, mevcut "bilim kilişelerinden" birine mensubiyet artık geri dönülmez bir noktaya ulaşmış olmaktadır.

Bu dergi, her alanda, bilimin yerleşik teorik düzenini sorgulamayı amaçlamalıdır. Bilimsel ölçütlerden ödün vermeksizin, mevcut eğilimlere uyumu değil, aykırılıkları özendirmelidir. 20-30 yıl sonrasının "egemen teorileri"nin ilk ortaya atıldığı yer olmayı hedeflemelidir bu dergi. Bu gerçekleştirilmesi çok zor, ama yaşama geçirilebildiği takdirde, bilime getirişi de o denli yüksek olacak olan bir projedir.

Her iki dergi de, hakemli, özenli bir editörlük sürecini içeren ve çok-dilli dergiler olmalıdır.

c) Özel Alan Dergileri: Yukarıda ortaya koymaya çalıştığımız genel doğrultuda ve ilkeler çerçevesinde, çeşitli özel alan dergileri çıkarmayı da hedefleyebiliriz. Bu

Vakıf girişimcileri toplantıda, 1997.

dergiler, bilimin klasik alanlarını konu alabileceği gibi, giderek daha fazla önem kazanan alanlar arası konulara da yönelebilir.

4) Seminer, kurs, sempozyum, açık oturum, panel, konferans türü bilimsel toplantıların düzenlenmesi

Araştırma sonuçlarının iletimi, tartışılması ve değerlendirilmesinin doğal araçlarını oluşturan bu tür etkinlikler, kooperatifimizin de yaygın biçimde düzenleyeceği faaliyetler arasında yer alacaktır.

5) Televizyon programları yapılması

Kooperatifimiz, bilimi, ne yürütülmesi ne de sonuçları bakımından, yalnızca bilim topluluğu ile sınırlı bir etkinlik olarak görmemektedir. Aydınlanmanın temelinde yatan, bilimsel düşüncenin geniş kitleler içinde yaygınlaşması ve bilimin, sorunlarının çözümünün anahtarı olarak görülmesidir. Günümüzün en güçlü iletişim araçlarından olan televizyondan yararlanmak, geniş kitlelere ulaşmak kadar, bilim topluluğunun bütününü kucaklayabilmek için de zorunludur. Bu konuda bize sunulan tüm olanaklardan yararlanmak ve yeni olanaklar yaratmaya çalışmak gerekir.

6) Bilim turnelerinin düzenlenmesi

Kurs-konferans türü etkinliklerin büyük kentlerle sınırlı kalması, yaşamsal bir öneme sahiptir. Bilimin Anadolu'ya taşınması, Türkiye'nin aydınlanma hareketine en önemli katkılarımızdan biri olacaktır. Bugün birçok küçük kentte bu tür etkinliklere olan istem çok kuvvetlidir. Ayrıca özen ve yoğun emekle hazırlanmış bir kurs ya da konferansın birden fazla yerde yinelenerek daha geniş topluluklara iletilmesi, harcanan çabanın da daha doyurucu bir karşılık bulmasını sağlayacaktır.

7) Şubeler açarak ülke çapın-

Bilim ve Ütopya Araştırma Merkezi'nin açılış kokteylinden bir görüntü.

da yaygınlaştırılması

Türkiye'nin Aydınlanma hareketine olan katkımızı, yalnızca bilimin taşıyıcısı olarak değil, aynı zamanda bilimsel düşüncenin ülkemizin her yanındaki yerleşik temsilcileriyle birleşerek gerçekleştirebiliriz. Bunun yolu da, şubeler açarak kooperatifimizi ülke çapında yaygınlaştırmaktır.

8) Üniversite gençliğinin bilim düşün topluluklarının desteklenmesi

Üniversite gençliği, hem Aydınlanma hareketinin önemli bir unsuru, hem de ülkemizin bilim gücünün kaynağıdır. Bilimsel ve düşünsel etkinliklerle daha yakından ilgilenen gençlerin oluşturdukları toplulukların ortak etkinlikler aracılığıyla desteklenmesi; kooperatifimizin bilime yönelen gençler için ikinci bir okul işlevini görmesi hedeflenmelidir.

9) Ödüllü araştırma ve proje yarışmaları ve sergilerin düzenlenmesi

Bilimin temel unsuru, insan gücüdür. Yetenekli gençlerin bilimsel çalışmaya yönlendirilmesi, ülkemiz biliminin ve dolayısıyla ülkemizin geleceği açısından son derece önemlidir. Gençler arasında bilimsel merakın ve araştırmacılık ruhunun güçlendirilmesinde en etkili yol, gençlerin doğrudan araştırmalarda yer almalarının ve araştırma sonuçlarını başkalarıyla

paylaşmalarının sağlanmasıdır. Düzenlenmesi düşünülen araştırma ve proje yarışmaları ile sergilerin amacı budur. Bu etkinliklere katılacak gençlerin kazanacakları esas ödül de, bilim yoluyla gerçeğe ulaşmanın ve bunu başkalarıyla paylaşmanın hazzı olacaktır.

10) Doğrudan bilimsel araştırmaların yürütülmesi ve ülkemizin diğer bilim kuruluşlarıyla işbirliğine gidilmesi

Kooperatifimizin önemli amaçlarından biri de, belli konularda oluşturacağı çalışma grupları aracılığıyla doğrudan araştırma faaliyetinde bulunmak; bu tür araştırmaları yürüten kuruluş, grup ya da kişilerle işbirliğine gitmek ya da bunları desteklemek biçiminde ifade edilebilir. Doğrudan yürüteceğimiz araştırmaların öncelikle bilimin kendisini konu alan araştırmalar olması doğaldır. Bu bağlamda örnek olarak iki projeden söz edebiliriz:

a) Ülkemizin bilim politikasının oluşturulması: Bilimsel etkinlikler, gerek yürütülüşleri, gerekse topluma olan etki ve getirileri bakımından uzun erimli ve dolaylı bir etkiye sahiptir. Bilimsel birikim, ancak uzun zaman içinde ve büyük çabalarla edinilebilir. Bir alana maddi kaynak aktarmakla, o alanda hemen bir birikim yaratılmaz. Bu nedenle, toplumsal faaliyetler içinde, "yığınakta yapılacak

Dergi'nin birinci yaş günü kutlaması (1995).

hataların giderilmesinin" bu kadar olanaksız olduğu başka hiçbir alan yoktur. Bilimin, uzun vadeli, özenle hazırlanmış, geleceğe ilişkin kestirimlere ve bunların sürekli yenilenmesine dayanan bir planlamaya gereksinimi vardır. Doğru bir bilim politikasının yokluğu, ülkenin geleceğinde telafisi olanaksız kayıplara yol açar. Bu nedenle, ülkemiz için bir bilim politikasının oluşturulması, kooperatifimizin en merkezi görevleri arasında yer almaktadır.

b) Cumhuriyet bilimini yaratanlar: Cumhuriyet Devrimi'nin bilime karşı tutumu, sahip olduğumuz en önemli miraslardan biridir. Gerek aydınlanma hareketimizin temelini oluşturan bilimsel düşüncenin yaygınlaştırılması, gerekse doğrudan bilimin ilerletilmesi, bu mirastan güç alacaktır. Bu mirasın araştırılıp ortaya konması, kooperatifimizin amaçlarına ulaşması için çok önemli bir maddi güç yaratacaktır.

Bilim, insanlığın tarih boyunca yürüttüğü faaliyetler içinde, kolektif niteliği en güçlü, dolayısıyla da bencilliğe tahammülü en az olanlarından biridir. Kooperatifimiz bütün etkinliklerinde, ülkemizin diğer bilim kuruluşlarıyla işbirliği yapmanın yollarını arayacaktır. Diğer bilim kuruluşlarıyla olan ilişkilerimize yön verecek ilke, hem işbirliği, hem eleştiri ol-

malıdır.

11) Alternatif ders kitaplarının hazırlanması

Üniversite öncesi öğrenim gören gençlik, içinden bilim gücünün çıkacağı ilk havuzu oluşturmaktadır. Temel ve ortaöğrenimin içeriğinin, gençlerin bilime karşı tutumunun şekillenmesinde çok derin bir etkisi vardır. Bu bakış açısıyla ortaöğrenim düzeyinde alternatif ders kitaplarının hazırlanması, son derece yararlı bir işlev görecektir.

12) Bilim gezilerinin düzenlenmesi

Ülkemiz, arkeolojik, doğal, tarihsel, jeolojik ve benzeri nitelikte ve konunun uzmanlarının rehberliğinde yapılacak toplu geziler için sonsuz olanakları olan bir ül-

kedir. Üyelerimiz arasındaki kültürel ve toplumsal dayanışmayı da güçlendirecek olan bu gezilerin, kooperatifimizin en çok rağbet gören etkinlikleri arasında yer alacağını ummaktayız.

13) İnternet sitesi

Hem kooperatifimizin amaç ve faaliyetlerinin tanıtımı, hem de üyeler arası haberleşmede kullanmak amacıyla, böyle bir site kurmamız uygun olacaktır. Aynı zamanda bir iç bülten işlevini görecektir olan bu site, üyelerimizin, yürütülen ve planlanan faaliyetler konusunda bilgilendirilmesine ve bu faaliyetlere katılımın güçlendirilmesine hizmet edecektir.

Burada örneklemeye çalıştığımız faaliyet çerçevesinin içinin doldurulması ve yaşama geçirilmesi, kooperatifimizin ülkemizin bilim gücünü kucaklamadaki başarısına bağlıdır. Bu temel üstünde özenle işlenerek oluşturulmuş bir Faaliyet Programı'nı gerçekleştirdiğimiz zaman, kooperatifimizin, ülkemiz bilim yaşamının ve aydınlanma hareketinin vazgeçilmez odaklarından biri haline geleceğine kuşku yoktur. Bilime ve aydınlanmaya gönül vermiş herkesin, böyle bir program içinde kendine bir yer bulacağına ve bu harekete omuz vereceğine inanıyor ve güveniyoruz.

Bilim ve Ütopya'nın düzenlediği tatil kampında bir sohbet.

Yarının parçası olmak...

Eylemek ve başarmak için gençlik ateşi gerekir; ama bu ateşin sürekliliğini tarih bilinci sağlar. Tarih bilinci, her yaşta etkili bir gençlik aşısıdır.

Ateşi kaybetmemek için bilinci kazanmamız gerekir; ateşi olmayan bir bilinç de güdük kalır, fazla "akademik" kaçır.

Ender Helvacıoğlu

Işte 2001 geldi. Oysa daha dün, ne kadar da uzaktı. Daha 20'li yıllarına başlamamış bir gençken izlediğim "2001 Uzay Yolu Macerası" adlı film-den sonra arkadaşlarla yaptığım sohbeti anımsıyorum. 2001, bir ütopya gibiydi, neredeyse ufkumuzun dışındaydı. Gerçekleşebileceğini düşündüğümüz her şey, 2001'e kadar çoktan yaşama geçmiş olacaktı. Bizim 2001'e kadar bekleyecek sabrımız yoktu. 2001'de kaç yaşında olacağımızı hesap eder, çevremizde o yaşlara gelmiş kişilere bakar, "o hale" gelmeden yapacaklarımızı yapmamız gerektiğini düşünürdük.

Aradan geçen çeyrek yüzyıl, bana sabretmeyi öğretti. Mutlak anlamda bir özgürlük yoktu. Özgürlüğümüz, irademizin ötesindeki nesnelliğin zorunluluklarıyla sınırlıydı. Dahası özgürlüğe, bu nesnelliğin kavranmasıyla adım atılabilirdi. İrade, nesnelliğin dönüştürücü bir parçası olduğu sürece, zorunlulukların oluşturduğu sınırları zorlayabilir ve özgürlük alanını genişletebilirdi. İnsan bu anlamda sabretmeyi öğrenmelidir, bu bir tarih bilinci kazandırır ve tarih bilinci, en kötü koşullarda bile umutlu olmanın, insanlığa güvenmenin zeminidir. Eylemek ve başarmak için gençlik ateşi gerekir; ama bu ateşin sürekliliğini tarih bilinci sağlar. Tarih bilinci, her yaşta etkili bir gençlik aşısıdır. Ateşi kaybetmemek için bilinci kazanmamız gerekir; ateşi olmayan bir bilinç de güdük kalır, fazla "akademik" kaçır.

İnsan bugünü kavramalı, ama her zaman yarının bir parçası olmalıdır. Yarın ile bugün arasındaki ilişki; özgürlük ile zorunluluk, irade ile nesnellik, ateş ile bilinç arasındaki ilişkinin zamandaki ifadesidir. Birgün arkadaşlarla "insan ne zaman intihar eder" gibisinden bir tartışma yaptık. Konunun uzmanı değilim ama, herhalde, zıtların birliği olarak tanımlayabileceğimiz yukardaki ikililer arasında bir kırılma (veya bir yutma) yaşanmasıdır belki de intihar. Yarının bugünü, özgürlüğün zorunluluğu, iradenin nesnelliği, ateşin bilinci yutması, sanırım bir delilik (intihar değil) durumudur. Ama tersi; bugünün yarını, zorunluluğun özgürlüğü, nesnelliğin iradeyi, bilincin ateşi yutma durumu, ölümdür. Herhalde insan, kendini böyle kopkoyu bir durumda hissettiği an intihar ediyor olsa gerektir.

Bugünü kavramalı, ama her zaman yarının bir parçası olmalıyız, demiştik. Çürümüş sistem ile devrim-

ciler arasındaki mücadele tam da bu noktada sürer. Sistem yarını ipotek altına almaya çalışır; ideolojik hegemonya budur. "Günü gün et", "Hiçbir yarın için ölmeye değmez", "Hayatını yaşa" vb. sloganlar, yarınımızı, ateşimizi çalmaya çalışan bu gerici ideolojik hegemonya çabasının ürünleridir. Size sadece bugün bırakılır. Tabi bu bir yanılsamadır; aslında bugün, zaten onlarındır. Gününü gün etmeye çalışanlar, sistemin basit birer çarkısına dönüşüverirler. "... Hemen şimdi!" sloganı da, çok devrimci ve çok ateşli gibi gözükmesine karşın, bir tarih bilincinden (=yarın bilincinden) yoksun olduğu için, zorunluluğun duvarı karşısında pek fazla kırılığandır ve hemen zıddına dönüşüverir: "Hiçbir zamanmış; ben gördüm!"

Bilim ve Ütopya'nın Ocak 2001 sayısında, günümüzün eleştirisi temelinde yarına uzanmaya çalıştık. 2000 yılının dergilerinde dünün (geçtiğimiz bin yılın) bilançosuna yoğunlaşmıştık. Yarına uzanabilmek için geçmişin birikimine sahip olmamız gerekirdi, bunu yapmaya çalıştık. Sistem gelecekteki yarına el koymaya çalışırken, geçmişteki yarını da unutturmaya uğraşır. Çünkü bilir ki, geleceği karartmak için, geçmişte de hiç yarın yaşanmadığı yanılsamasını oluşturmak zorundadır. Biz de geçmişteki en ufak yarını bile ortaya çıkarıp hazinemize katmaya, geleceğe uzanışımızın basamağı yapmaya uğraşırız; bu da temel bir ideolojik mücadeledir. *Bilim ve Ütopya* bu mücadelede başarılı oldu. Ama geleceği şekillendirmede eksikleri var. 2001 yılı dergilerinde olabildiğince geleceğe uzanmaya, bugünün seçeneklerini oluşturmaya uğraşacağız.

Bilim ile ütopya arasındaki ilişki de yukardaki ikililere benzer. Ütopyanın bilimi yutması çıkışsız bir uçukluk anlamına gelir. Bilimin ütopyayı yutması ise hem bilimin hem de ütopyanın intiharı demektir. Bilimin ütopyayı yuttuğu bir *Bilim ve Ütopya*, kendi zeminini ortadan kaldırır (bir nevi intihar eder); çünkü kendisini bu şekilde sınırlayan dergiler ve oluşumlar var. 2001 yılında, el konmaya çalışılan yarını tekrar kazanmaya çalışacağız.

Bütün okurlarımızın, yazarlarımızın, dostlarımızın yeni yılını, yüzyılını, bin yılını kutlarız. Bilinçle ve ateşle...

Gelecek ay buluşmak üzere dostlukla...

‘Emek toplumu yeni filizler verecek’

Kul insan yerine özgür insan. Ne tapınılan ne de sömürülen bir doğa. Sihirsel, dinsel düşüncülerin istilasından kurtarılmış beyinlerin sınırsızlığında üretilen bir bilim. İşte ideal toplum ütopyamın üç temel özelliği bunlar.

Alâeddin Şenel ile söyleşi

Alâeddin Şenel’den geçmi-
şin ve bugünün verilerini
göz önüne alarak olabildi-
ğince geleceğe uzanması-
nı, bize ütopyalarını anlatmasını rica
ettik. Sayın Şenel, kendisine ilettiği-
miz sorulara yazılı olarak yanıt ver-
di. İlgiyle okunacağını umuyoruz.

- *Günümüzün olumlu/olumsuz
temel dinamiklerini göz önüne ala-
rak geleceğe uzandığınızda, insan
toplumları için umutlu musunuz?
Neden?*

- Geleceğe, doğru bir perspektif-
ten bakabilmek, bunu yalnız gü-
nümüzün (doğrusu pek iyi bilmedi-
ğim) dinamiklerini değil, geçmişini
de göz önüne alarak yapmayı ge-
rektirir. O zaman biyolojik evrimin,
insanı, arka ayakları üzerinde diki-
lecek, ellerini özgür bırakacak ve
nesnelere yön verip onlara yeni bi-
çimler kazandırabilecek yere getir-
diği görülür. Beynimizi, hiçbir can-
lıda görülmecek derecede olmak
üzere, varlığın simgesel modellerini
geliştirebilecek bir noktaya getir-
diğini görürüz.

Bundan sonrası kültürel evrimin
öyküsüdür: Yarışa biyolojik evrim-
den bayrağı devralarak başlayan
“kültürel evrim” insanlığın ilk
“maddi kültür” aracını, diyelim ucu
sivriltilmiş sopayı yontup, onun, ilk
“tinsel kültür” aracı sayabileceği-
miz “mızrak” simgesini kafaya ko-
yarak başlamıştır. Böylece insanlık,
maddi ve tinsel (simgesel) araçların
artıp karmaşılaştığı ve hızı giderek
artan bir kulvara girmiş olur.

Perspektifi doğru kurup, doğru
bir projeksiyon (geleceğe bakış) ge-
liştirebilmek için göz önüne alma-
mız gereken bir başka öğe, insanlı-
ğın ortak kültürel mirasının ürünü

olan maddi ve simgesel araç (bilgi)
birikiminin (kapitalin) kullanılması
ve sahiplenilmesi biçimidir. Çünkü
bu araçlar kendi başlarına “iyi” ya
da “kötü” değildir. Bireyin çıkarına
sınıfın zararına, bir sınıfın çıkarına
toplumun zararına, bugünkü toplu-
mun yararına yarınki toplumların
(tüm olarak insanlığın) zararına
kullanılabilir. İnsan bu araçları
("tanrı" gibi) "yaratıcı" amaçlar ka-
dar (genç "tanrı" gibi) "yok edici"
amaçlar için de kullanabilir.

**İnsan, doğanın
tutsağı olmaktan
çıkıp onun egemeni
olma yolunda hızla
ilerleyerek, bitki ve
hayvanlar üzerinde
egemenlik kurmaya
geçti. Bunu bir kişi,
grup, sınıf çıkarına,
ötekilerine ve
doğaya zarar
vermeden yapmayı
da öğrenecek.**

Günümüzde bu iki (olumlu-
olumsuz) dinamik de geçmişte gö-
rülmedik denli etkili ve hızlı işle-
mektedir. Kişinin ve belli bir sınıfın
çıkarları ile toplumun ve geleceğin

toplumlarının yararları yönünde
kullanılışlarından, ileride hangi eği-
limin ağır basacağını, bugünkü
noktadan bakarak söyleyebilecek
yeteneğe ve birikime sahip görmü-
yorum kendimi. Bana bugün bu iki
eğilim eşit güçte, dolayısıyla denge
durumunda görünmektedir.

Dolayısıyla, günümüzün somut
verileri hakkındaki bilgilerimden
kalkarak gelecek hakkında bir kes-
tirimde (bilicilikte, kehanette) bu-
lunmak (hiç değilse benim için) ko-
lay değil. Bu bakımdan sorunuza
yanıtım özetle "bilmiyorum" oldu.
Somut koşulları göz önüne aldığım-
da umutlu olmam mı, olmamam mı
gerekliğini bilmiyorum. Bazı ko-
şullara bakıp bazen umutlu, bazı
koşullara bakıp bazen umutsuz ola-
biliyorum.

Sorunuzun yanıtına "günümü-
zün olumlu/olumsuz dinamiklerini"
bir yana bırakıp soyut yaklaştığım-
da insanlığın geleceği için umutlu
olduğumu söyleyebilirim. Çünkü,
biyolojik evrimin "ereksiz neden-
sellikçi" zigzaglarından farklı ola-
rak "kültürel evrimin zigzagları ge-
nellikle geçmişin kültürel (bilgi) bi-
rikimine eklemeler yolunda ve in-
san irade ve ereklere yönünde ol-
muştur diyebiliriz. İnsanı sonuçta
rasyonel seçimlerde bulunma yeti-
sine sahip bir canlı olarak biliyor-
sak, bilgi birikimi (kültürel mirası)
genişledikçe, seçimlerini, giderek
daha çok olmak üzere, birey yerine
grup, grup yerine sınıf, sınıf yerine
toplum ve günümüzün toplumu ya-
nı sıra geleceğin toplumlarını da
düşünerek, ufku genişleyerek tüm
insanlık adına yapacağı varsayı-
mıyla, geleceğe umutla bakmak
için nedenlerimiz var. Elbette kültü-

rel evrimin zigzagları sırasında egemen sınıflar, dizginleri ellerinden kaçırıp insanın biyolojik evriminin mirasına bile zarar verecek (örneğin insanı gene dört ayak üzerine düşürebilecek, hatta onu ayağa kalkamayacak biçimde yere serebilecek) sonuçlara yol açmazlarsa!

'Deneyimlerin birikimi unutulmaz'

- Günümüz dünyasının hakim sistemi kapitalizm/emperyalizm, toplumların temel sorunlarını çözemediği gibi, bu sorunların esas nedeni gibi gözüküyor. Siz, kapitalizme bir ömür biçebilir misiniz? İnsanlık kapitalizmi aşabilecek mi? Sosyalizmin şansını değerlendirebilir misiniz?

- Bu sorunuzun yanıtı birinci sorunuza verdiğim yanıtın içinde "gizli". İnsanlığın kapitalizmi, emperyalizmi, globalizmi aşabilecek "gizilgüce" sahip olduğu görüşündeyim. Araba devrilmezse (gördüğünüz gibi gene kaypak güreşiyorum) eninde sonunda (bir kıvırtma daha) insanlık bu arabadan sağ salim inecek (Bu sözlerimin, biliyorum, analoji, totoloji olmaktan öte değerleri yok). Kapitalizmin arabasından üç zaman sonra inilecek (bilicilik, kehanet!). Ama biz görebilecek miyiz? Orasını da bilmiyorum. Lenin bile devrimden, yanılmıyorsam on yıl kadar önce "eninde sonunda olacak ama ben görebilecek miyim bilmem" diye düşünmemiş miydi?

Sosyalizmin şansı olmaz olur mu? Geçmişte özel mülkiyet düzenine de kaç sına- ma, yanılma, yenilmeden sonra geçilebildi. Üstelik elimizde yengi ile sonuçlanmış bir girişimin (devrimin) anıları var. Feodal topluma karşı savaşım veren Avrupa burjuvazisi onun (dinsel/ötedünyacı) ideolojisine karşı kendi (bilimsel/budünyacı) ideolojisini oluştururken (köleci de olsa burjuva) Eski Yunan kent devleti toplumunun kültürel mirasından esin ve güç almıştı. Aynı biçimde, insanlık tarihinde emekçi sınıfların kendilerini yönetme yönündeki deneyimlerinin anısı, (ve birikimi) hiçbir zaman unu-

tulmayacak. Ekonomik, toplumsal, tarihsel koşullar yeniden hazır olduğunda ya da hazırlandığında devrimci ideolojiyi sıfırdan kurmak gerekmeyecek; o hazır. Meşe ağacı örneği, değil dalları bu canım gövdeden tıpanlanıp devrilmiş olsa bile, emek toplumu yeni filizler verecek.

Sıra insanın kendi (biyolojik) doğasına egemen olmasında

- Biyoteknolojideki gelişmelere büyük değer verdiğiniz biliniyor. Bu gelişmeleri "üreten insandan yaratan insana" diyerek selamladınız. Ozmos Kronos adlı ütopyanızda "organik devrim" kavramını öngörüyorsunuz. Fakat genetik mühendisliğindeki gelişmeler birçok top-

Alâeddin Şenel

lumsal ve etik sorunlar da getiriyor ve çok farklı politik kesimler tarafından da eleştiriliyor. İnsanlık bu sorunları aşabilecek mi?

- Ağaçlara gözümüz takılsa da ormanı yitirmeyelim. İnsanlığın geçmişindeki her devrim gibi "biyolojik devrim" de kısa erimde sorunlar yaratsa, kötüye kullanılabilse de, uzun erimde insanın doğa (bu kez aynı zamanda kendi doğası) üzerinde daha sağlam bir denetiminin kurulmasına varacak.

İnsan, avcı ve toplayıcı asalak (ilkel komünal) topluluk döneminin

başında maddi ve simgesel "araçlar" yaparak (yaratarak) önce kendini hayvanlardan ayırdı. Sonra Neolitik Çağ'da, bu araçlarını geliştirip "üretim"e geçerek kendini doğaya (doğanın kıt ve güvensiz besin kaynaklarına) tutsaklıktan kurtardı; tarıma dayalı sınıflı, devletli uygar topluma geçti. Uygar toplumun endüstriye dayanan evresinin ilk (kapitalist) adımı ise bilimsel bilgi birikimi ve onun hem nedeni hem de sonucu olan teknoloji ile, işe, doğa (cansız doğa) üzerinde egemenlik kurarak başladı.

Bu ara yonttuğu çakmaktaşı aracın parmaklarını koparmasına benzer, ama daha büyük (Hiroşima) çaplı "kaza"lara yol açmış olsa da, bu araçların (teknolojinin) daha güvenli, tüm insanlığa yararlı kullanılmasını öğrenmekte.

İnsan, doğanın tutsağı olmaktan çıkıp onun egemeni olma yolunda hızla ilerleyerek bitki ve hayvanlar üzerinde (canlı doğa üzerinde) egemenlik kurmaya geçti. Bunu bir kişi, grup, sınıf çıkarına, ötekilerine ve doğaya (dolayısıyla insanlığa) zarar vermeden yapmayı da öğrenecek.

Sıra insanın kendi (biyolojik) doğasına egemen olmasına geldi. Geçmişte egemen olmak bir yana, anlayamadığı, korktuğu için, başına "korkuluk" olarak bir "yardan" diktiği doğasını (Genom Projesi'yle) eksiksiz anlamının eşiğinde. Bunu, onu (kalıtsal hastalıklardan başlayarak) onarma evresi izleyecek; sonra da düzeltme evresi insanlığın kültürel mirasının bu en son ürününe (gene-

tik bilimine ve biyoteknolojiye) el koyup tekellerine geçirmek isteyenler ve onu sınıfsal çıkar yolunda insanlık zararına kullanmaya çalışacak "güçler" çıkabilir. Bunu önlemek için sınıf ve insanlık savaşı vermek gerekebilir. Çözünsüz değil, bugün karşı karşıya kaldığımız bu sorun.

İki düğüm (çözüm) noktası

Sorunun iki düğüm (çözüm) noktası var. Biri sınıf sorunu: Eski egemen sınıfların üretim araçları (ve teknoloji) üzerindeki tekelleri,

(ve teknoloji) üzerindeki tekelleri, hem kaba (askeri) gücü, hem ekonomik gücü, hem de ideolojik gücü daha eksiksiz biçimde denetimlerinde tutmalarından kaynaklanıyordu. Günümüzde bu eksiksiz hegemonya parçalanmış durumda ve göstergeler onun (yakın) gelecekte yeniden kurulabileceğini göstermiyor. Çağın bilim ve teknoloji üreten düşün emekçilerini (örneğin tüm üniversiteleri, tüm akademisyenleri) kapitalin ve emperyalist burjuvazinin hizmetine alıp kapıkullandırmak, medrese dönemindeki kadar kolay değil.

Sorunun öteki düğüm (ve çözümleri) noktası "teknoloji sorunu". Teknoloji insanın iradesinden görece özerklik kazanabilse bile (kara bilimkurgularda karşılaşılabilecek türden) bir düğmeye (kasıtlı ya da kazayla) basılarak yok edilmesine varabilecek türden özerklik kazanamaz ve ("robotlar dünyası" fantezilerindeki gibi) tümünden insanın denetiminden çıkamaz diyorum. Hatta teknoloji, sürgüt bir sınıfın tam denetimi altında bile tutulamaz. Çünkü o teknolojinin üretilmesine (kapital yanı sıra) kafa ve kol emeği ile katılan insanlar, sınıflar ne güne duruyor. Kısacası, söylemek istediğim teknolojik açıdan olanak içine girmiş olsa bile biyolojik düzeyde belirlenmiş yeni "köle" sınıfların yaratılması, sosyolojik bakımdan olasılık içinde görülüyor. Buna benzer ırkçı Nazi girişimlerin başarısızlığa uğratılmasını da insanlık unutmayacak.

Teknolojik sorunun bir çatalı da, sorun çözmek için geliştirilen teknolojilerin daha büyük sorunlar yaratarak, yarattıkları sorunları çözemez olacakları korkusu. Bilim ve teknolojinin sınıfsal denetimiyle birleşmedikçe böyle sonuçlar doğmaz. Tüm teknoloji tarihi, geliştirilen teknolojilerin ilk uygulanmalarını izleyen (yaratabileceği önceden görünmez türdekileri de içererek) sorunları çözebilecek yetenekte olduğunu ya da bu sorunları çözecek ek teknolojilerin geliştirilebildiğini gösteriyor.

Teknolojinin sınırları sürgüt saklanamaz

Etik soruna gelince, bir bölümü "etik" örtüsü altında ideolojik. Bu-
nu, organik devrim olanaklarıyla

yeni canlı formları "yaratmaya" soyunulmasından korkan dinsel çevrelerin "tanrı rolü oynamaya kalkma" sloganlarından çıkarabiliriz: "Çarpılırsın". Burjuva kapitalist düzenin kazıklarından ağız yanmış olup yoğurdu üfleyerek yeme alışkanlığı geliştiren çağdaş aydınların ve emekçi sınıfların ideologlarının tutumu ise yarı etik yarı ideolojik tepkiler.

Ne var ki, kapitalist sömürünün

**Aşk sizin sevgi
ilişkileri geliştirme
gizilgücünüzü,
tüm doğaya, tüm
canlılara, her iki
cinse, tüm kuşaklara
açarak ortaya
döküp geliştirmenizi
önleyerek tek kişiye
yöneltecek denli
azgınllaşıp,
sömürdüğü gibi,
bence o tek kişi ile
ilişkinizi de
bozmakta.**

ve bilimsel bilgi üretiminin yapısı ise ilgili sorunların çözümsüz ve aşılamayacak türden olmadığını gösteriyor. Endüstriye dayanan uygar toplumun kapitalist evresinde artı değer sömürüsü, tarıma dayanan evresindeki gibi artıya (ürüne) vergi, haraç, ganimet vb. yollarla yekten elkonmasıyla işlemez. Artı, pazar ekonomisi düzenekleriyle (dolaylı yoldan) ele geçirilir. Kısacası, sömürmek için önce bir şeyler yapıp (yaptırıp) satmak zorunluluğu vardır. Malı satınca da onun üretilmesinde kullanılan teknolojinin sınırları sürgüt saklanamaz. Tarihte bile, sınırlı da olsa ticaret nedeniyle, Hitit, demir metalurjisinin; Çin, ipeğin ve porselenin sınırlarını ancak

birkaç yüzyıl saklayabildi.

Tunç metalurjisi daha güzel bir örnek. MÖ 3. binyılda uygar Sümer kentlerinde bulunduğu anlaşıyor. Ancak tunç silah ve araçları satma zorunluluğu olmasa bile onunla ilgili hammaddeler (bakır ve kalay madenleri) alüvyon ovasında bulunmadığından yöredeki dağlık ülkelerden sağlanabilirdi. Buraları ise (göçebe çoban) barbar toplulukların denetimindeydi. Buralardaki halklar böylece yeni teknolojiyi öğrenmiş oldular. Onu savaşçı yaşam biçimlerine uygulayarak tunç savaş arabalarını (Azerbaycan'da MÖ 1700 dolaylarında) geliştirdiler ve üretim teknolojisinde kendilerinden kat kat üstün uygar toplumları (Kassitler Mezopotamya'yı, Hiksoslar Mısır'ı) bastılar. Buraların egemen sınıflarını ve hanedanını indirip kendileri başa geçerek yeni teknolojinin sahibi ve efendisi oldular. Benzeri süreçler ve sonuçlar pazara yönelik kapitalist mal üretimi dönemi için çok daha olası.

Bilimsel bilgi üretimine gelince, bilgi de teknoloji (know how) de satılmayacak mı? Öte yandan nükleer fizikte ve teknolojiye görüldüğü gibi, bütün bilgiler çok kısa sürede tüm ülkelerin bilimsel kurumlarına yayılmıyor mu?

Ütopyanın üç temel özelliği

- İdeal bir insan ve toplum ütopyası oluştursaydınız, bunun en temel özelliği ne olurdu?

- Bir değil üç temel özelliği olurdu: doğru bir insan anlayışı, doğru bir doğa anlayışı ve doğru bir bilim anlayışı. Bunlardaki doğrular onun etik (değerler) yönüyle ilgilidir. Doğru bir insan anlayışı "kul insan" yerine "özgür insan" kavramının kopuk özgür insanın yaratılmasıdır. Ama (kendine, topluma ve insanlığa) gönüllü sorumluluk bilinciyle dengelendirilmiş bir özgürlük. Özetle ozanın dediği gibi "bir ağaç gibi tek ve özgür ve bir orman gibi birlikte".

Kafa-kol işbölümünün kaldırıldığı bir toplumdaki insan. İnsanların bir kesiminin kendilerini dolap beygirleri gibi aynı kol işlerini milyonlarca kez yapan kimseler olarak bulmayacakları bir insan anlayışı. Öteki kesiminin başkalarına buyura buyura kendilerini "tanrı" gibi görmeye başlamadıkları bir insan.

Yeryüzünde herkesin, ortak üret-
tikleri şeyleri bölüşebiliş aynı şey-
leri tüketebildikleri koşullarda "ma-
lını mülkünü al başına çal!" diyebi-
len kimselerden oluşan bir toplum-
daki bir insan anlayışı. Sporun, sa-
natların hatta zanaatların meslek-
leştirilmeyip herkesin sporcu, sa-
natçı (yaratıcı) zanaatçı (ve uygula-
yıcı) olduğu bir toplumsal düzenin
doğru insan anlayışı.

İkincisi, yeni bir doğa anlayışı.
Ne tapınılan ne de sömürülen bir
doğa. Hem antroposantrik hem eko-
santrik olmak üzere çift odaklı bir
insan doğa ilişkisine dayanan doğru
bir doğa anlayışı. İnsanın bilinçle
ve bilimle işleyişine karıştığı
bir doğa. İnsanın havasını, su-
yunu, toprağını kirletmediği,
temizlediği, geliştirdiği bir doğa.
Doğanın bakterilerinin, vi-
rüslerinin insanları yiyemeye-
ceği bir doğa. İnsanlarının
hayvanları tıvlayıp, avlayıp
kesip doğrayıp yemek isteme-
yeceği bir doğa. Hayvanlarının
bile hayvanlarla beslenmediği
bir doğa. İnsanın yırtıcı hay-
vanların genetik yapılarına ka-
rışıp, onları kolay beslenmeye
iten (bence etoburluklarının
tek nedeni olan) dişlerden ve
pençelerden yoksun ederek
bitkilerle beslenmeye yönelte-
bileceği denli egemen olduğu
bir doğa.

Cinsel eşitsizliğin ve ayrı-
mıcılığın sınıfsal, sınıf ötesi, ta-
rihsel kökleri kadar (erkeğin
dölleyip dişinin doğurması
"doğal işbölümü"ne karışarak)
biyolojik köklerini kurutacak
denli egemen olabildiği bir doğa.

İnsanın midikozmozda tut-
sak kalmayıp tüm insanların
mikrokozmozun gizemlerine
göz atıp, makrokozmozunda fink
atabileceği doğru bir doğa anlayışı.

Ve ideal bir toplum ütopyanın
üçüncü temel özelliği doğru bir bi-
lim anlayışı olurdu. Sihirsel, dinsel
düşünüşlerin istilasından kurtarı-
lmış (bu tür bilgilerin sanat, edebi-
yat, felsefe, oyun alanlarına aktarı-
ldığı) beyinlerin sınırsızlığında üre-
tilen bir bilim anlayışı. Bir meslek
olarak değil (zorunluysa uçbeyleri
meslekten bilimciler olabilseler de)
ganimetlerinin bir kuşak geçmeden
tüm insanlara sunulabildiği bir dü-

zende bir "düşün biçimi" olmaktan
öte bir "yaşam biçimi"ne dönüştü-
rüldüğü doğru bir bilim anlayışı.

Aşkla sevgi geçinemeyip ayrılacaklar

- "Aşkın, sevgiyi sömüren top-
lumsal bir hastalık olduğunu" söy-
lüyordunuz. Hâlâ böyle mi düşünü-
yorsunuz? Aşkın ve sevginin gele-
ceğini nasıl görüyorsunuz? Sizin
ütopyanızda (ideal toplumunuzda)
aşkın ve sevginin durumu ile arala-
rındaki ilişki nasıl?

- Aşk hakkında böyle olumsuz
düşünmeyi sürdürdüğüm gibi daha
kötüsünü düşünüyorum. Her iliş-

duğu gibi, bence o tek kişi ile ilişki-
nizi de bozmakta. O kişi ile "eşitlik-
çi" ve "paylaşmacı" ilişkiler kur-
manızı engelleyebilir, "sahipleni-
ci" ve "egemenlik kurucu" ilişkile-
re yönlendirebilmekte. Aşk hastalı-
ğının yakaladığımı sandığım bir
semtomu da, bireyin (yarışmacı,
eşitsizlikçi bir toplumda sevgisiz
kalan bireyin) tapınılma gereksini-
mini aşk ilişkilerinde doyurma yol-
larını aramasıdır. Bu karşılığı ala-
bilmesi için önce kendisinin tapma
rolünü oynamasının gerektiğini
kavramasıdır. Sonuçta, eşitsizlikçi
sevgi ilişkisinin (karşılıklı ya da
karşılıksız) bir tapınma ilişkisine
dönüşmesidir.

Aşkın çaresiz bir toplumsal
hastalık olmadığını söyleyerek
okuru rahatlatmalıyım. Ütop-
yamda cinsel farklılaşmanın
toplumsal kadar biyolojik altı-
yapısı (kökenleri) da kurutul-
cağına göre, aşk (tutkulu sevgi)
sorunu da kökten çözülmüş
olacak. Sorunuzun kehanet bo-
yutunu oluşturan öteki şıkları-
nın yanısıra da söylediklerimin
içinde, aşkın geleceği yok (gi-
deceği var). Sevginin geleceği
ise "parlak". Aşkla sevgi geçi-
nemeyip ayrılacaklar.

- 60 yaşındasınız. Yaşamı-
nızla genel bir hesaplama
yaptığınızda rahat mısınız?
Neleri yapmadan veya görme-
den ölürseniz, gözünüz arkada
gider?

- Bu sorunuzla yaşamı oku-
yucuya "ifşa" ederek "imajı-
mı" bozduğunuzun bilmem
ayrımında mısınız? Ayrımın-
daysanız çok da iyi yaptınız.
Ben de "imajkını" biriyim.

Kendimle hesaplamayaya
gelince, kişisel tarihim nede-
niyle ideolojik savaşım alanı-
nın (can) güvenli bölgelerinde kalıp
"siyasal savaş" bölgelerine, hatta
"sıcak savaş" cephesine bir katkı
olmadı diye üzülüyor değilim.
Ama sonunda "adım hıdır elimden
gelen budur" deyip işin içinden çık-
maya çalışıyorum.

Son şıkka yanıtlam "Gözüm ar-
kamda kalmayacak, benimle birlik-
te gözüm de yok olacak" olacak.
Bunun içinse üzülüyor değilim.
Doğmadan önce "yokum" diye
üzülüyor muydum ki, öldükten son-
ra "yok olacağım" diye üzülüyüm.

kimden; her gözlemimden aşkın
olumsuz bir yönünü süzerek çıkıyo-
rum. Şimdi artık aşkı (geçmişte
saptadığımı sandığım gibi) biyolo-
jik ve toplumsal açıdan "sağlıksız"
bir durum olmasının yanı sıra; duy-
gusal, düşünsel açıdan da pek sağ-
lıklı görmüyorum. Aşk, sizin sevgi
ilişkileri geliştirme gizilgücünüzü,
tüm doğaya, tüm canlılara, her iki
cinse (çocuk, genç, ergin, yaşlı),
tüm kuşaklara açarak ortaya döküp
geliştirmenizi önleyerek tek kişiye
yönelcek denli azgınlaşıp, sömür-

Öğrenmiyorum, düşünmüyorum; tuşluyorum, geçiyorum...

'Faust, Mephisto yardımıyla iki şeye ulaşmak istiyordu: Bilimsel öncesizlik ve mutlak güç. İnternet ne vaat ediyor? Kesinlikle aynı şeyleri. Hatta bedel bile aynı, Faust'un hayattaki en önemli varlığı ruhuydu. Ama onu da kaybetti.'

Clifford Stoll ile söyleşi

Amerikalı astrofizikçi Clifford Stoll, internet dünyasını hiç kimsenin bilmediği kadar iyi tanıyor. Daha 1972 yılında, bugünkü internetin öncüsü sayılabilecek, "Arpanet" programını kurmakla meşguldü. 1987 yılında, Almanya tarafından veri iletişimiyle KGB'ye atılan "hacker" halkasını çözerek ünlendi. Bugün 49 yaşında olan Stoll, bilgisayar kültürüne muhalif olanlar arasında yer alıyor. *İnternet Çölü* adındaki eseri 1995 yılında yayımlandı. Stoll'un ikinci kitabı, okullardaki multimedya eğitimiyle ilgili. Aşağıda okuyacağınız söyleşi, *Der Spiegel*'in 1999 yılı 42. sayısında yayımlanmıştır. Bu söyleşi Nilgün Özbaşaran Dede'nin çevirisiyle, *Cumhuriyet Bilim Teknik*'in 703. sayısında yer aldı. Kapak dosyamız için anlamlı bir unsur olduğunu düşündüğümüz bu söyleşiye, biz de bu sayımızda yer veriyoruz.

- Dünya internetin varlığını aslında biraz da size borçlu. Bu arada elektronik iletişim ağının en önde gelen eleştirmeni oluverdiniz.

- Beni rahatsız eden bilgisayarın kendisi değil. Microsoft merkezinden, Apple veya Silikon vadisinin herhangi şirketinden kamuoyuna sunulan ve her dergide tekrarlanan mesajlar sinirlendiriyor. Eğer e-postanız yoksa ve internette sörf yapanlardan değilseniz, siz çağdışı kalmışsınız demek!

- Yalnızca bilgisayar şirketleri değil, birçok bilim adamı da sizin bilgisayar tekniğinden nefret ettiğinizi düşünüyor.

- Evet, beni makine düşmanı gibi görmekteler. Ve tüm bunlar, onlara cevaplayamadıkları bir soru sorduğum için. Onlar hâlâ bilgisayar karşısında gülerken, eğlenerek oturan mutlu çocukların resimlerini yayımlamaya devam ediyorlar.

- Peki böyle fotoğraflar gördüğünüzde siz ne düşünüyorsunuz?

- Örneğin bu çocukların pekâlâ karşı karşıya oturup (gerçekten birbirlerini görerek) sohbet etmek isteyebileceklerini veyahahut da artık yalnızca e-postayla mı anlaşabildiklerini soruyorum. Dersliklerin elektronik iletişim tekniğiyle donatılmasının çocukları mutlu etmeyeceğinden kesinlikle eminim. Çocukların gelişimi ve eğitimi üzerinde dehşet verici etkiler yaratmakta. Columbine High School okulunu kana bulayanların boş zamanlarını web sayfalarında geçirmeleri tesadüf olmasa gerek.

Bilgisayar yaratıcı bir öğretmenin yerini tutabilir mi?

- Siz de olayı böyle mi görüyorsunuz?

- Okulda soruların cevaplardan daha önemli olduğunu düşünüyorum. Ama bilgisayarın sorduğu aptal soruları kastetmiyorum: 2 artı 3 kaç eder? İyi bir öğretmen bu şekilde sormaz. 7 sayısının kavramı üzerinde durur, 4 artı 3 veya 12 eksi 5 değerinde veyahahut da 49'un karekökü olduğunu söyler. Ayrıca 7 sayısı sihirli bir rakamdır. İyi bir öğretmenin soruları daha ustaca yaratır, dolayısıyla aritmetik, cebir, dil ve mitolojiyle ilgili sorular da sormuş olur.

- Multimedya işte tam bu konularda yardımcı olmaya çalışıyor aslında: Kuru ve tatsız eğitim malzemesini ilginç sayfalarla zenginleştirerek. Öğrenciler yalnızca Venedik Tacirlerini okumuyor, aynı zamanda da Stratford'daki Royal Shakespeare Company sanatçılarının oyunu nasıl sergilediklerini takip ederek evrensel tiyatroya da tanıma olanağına kavuşuyorlar.

- Ama bunun televizyon izlemekten farkı yok ki! Bu sadece Shakespeare TV'si! Gerçekten önemli olanı multi-

medya sağlayamaz: Yaşam yalnızca ilerlemekte olan bir gölgeden ibaret. Zavallı bir oyuncu iyi bir yere gelmek için çrpınır ama, daha sonraları fark edilmez bile. Bu, aptalın biri tarafından anlatılan şaşıla ve gösterişli bir masaldır ama, hiçbir anlam içermez. Shakespeare tiyatrodur! Bana Macbeth'in duygularını en iyi şekilde aktarabilen bir intel-chip gösterebilir misiniz? Bana öyle bir multimedya aracı söyleyin ki, iyi bir öğretmenin heyecanlı anlatımını yansıtan gerçek bir Shakespeare sunabilsin!

- Multimedya pasif etki yaratan televizyona kıyasla daha interaktif sayılmaz mı?

- Bu doğru değil. İnteraktivite yalnızca klavye üzerinde hareket eden ellerden ibaret. Oysa gerçek interaktiflik budur; (yerden aldığı bir dal parçasıyla fotoğrafların üzerinde geziniyor) toplumun içinden birisine dokunmaktır. İnsanlarla iletişim halinde olmak, can sıkıntısının veya heyecanların yarattığı duyguları tarif edebilmek, insanlarda merak duygusunu uyandırabilmek demektir. Başkalarını etkileyebilmek için insan, fantezilerini kullanmak zorundadır.

- Siz internetteki imkânları manevi bir bünyleyle karşılaştırıyorsunuz. Ama kaç kişinin böyle öğretmeni var? Öğrencilerin çoğu Shakespeare'i sadece kitaptan okumak zorunda kalıyor.

- Evet, böylesi daha iyi. Bu onların hayal gücünü artırmakta. Hazır bilgileri yutmak yerine, yaratmak, düşünmek ve fantezi üretmek zorunda kalıyorlar. İnternette bir resme bakıp, "Ha, demek Julia böyle biriymiş" demekle yetinmiyorlar, ama oyunu okuyan onu kendi hayal ediyor. Multimedya hayal gücünü her zaman köreltmekte.

- Ama bu Charlie Chaplin'in sesli filme karşı çiknasma benzemiyor mu?

- Evet, Chaplin haklıydı. Ses ve görüntü belki bilgileri çoğaltmakta, fakat verilmek istenilen asıl mesaj kayboluyor. Marshall McLuhan'ın 60'lı yıllarda dediği gibi, medya aslında mesajın kendisi. Bilginin nasıl algılandığı, medyanın sunuş biçimine bağlı. İnternetin verdiği mesaj apaçık ortada: Tık! Çalışmıyorum, düşünmüyorum, farklı şeyleri görmek için tıklıyorum. Beğenmedin mi? Tıkla yeter. Web sayfalarında gezinmek düşünmeyi önleyen en iyi yöntem.

- İnternet veya diğer multimedya araçlarındaki görüntü ve müzikler öğrenilenlerin akılda kalmasını sağlıyor mu?

- Şimdi benim size Çince öğreteceğimi düşünün (Ayağa kalkıyor ve içi tebeşir dolu bir kova getirerek, zemine Çince heceler yazıyor.). Bunlar Zong, Gao, Nan ve Yi heceleri. Veya fizik kurallarını anlatmaya çalışırken dalgaların nasıl yayıldığını gösteriyorum (Bahçedeki havuza bir sopa batıyor), vs. Bir yıl sonra bilgisayardaki multimedya anlatımındaki görüntüleri mi daha iyi hatırlayacaksınız, yoksa size suyun nasıl damladığını göstereni mi? (Havuzdan bir avuç su alarak, suyun parmaklarından aşağıya süzülüşünü gösteriyor.)

- Sizin ispatlamaya çalıştıklarınız sınıflarda internet kullanımıyla da gerçekleştirilebilir. Örneğin biyoloji öğretmeni yerine, bilgisayar ekranında ünlü karınca araştırmacısı Edward Wilson'un çalışmalarını izlemek gibi.

- Hayır bu tıpkı televizyon seyretmek gibi bir şey olur. Kişiye hiçbir şey öğrenmediği halde, çok şey öğrenmiş hissi verir. Amazon ormanlarındaki yağmurun multimedya versiyonunu izleyen kişi yağmur ormanlarını yaşadığını zanneder. Oysa gerçekten yaşamış olmak için sivrisinekleri öldürmek veya malaryaya yakalanmak gerekir. İnternet, çocuklarımızı mesajlarla otomatik olarak bazı şeylerin kavranabileceğini düşünen insanlar haline getirmekte.

- Kötü öğretmenler de çocukları okuldan ve eğitimden uzaklaştırıyor mu?

- O zaman belki biyoloji öğretmeni-nizi multimedya sistemiyle değiştirirsiniz. Ama daha iyi bir seçenek de var, o da daha iyi bir biyoloji öğretmeni bulmak. Paramızı bilgisayar ve teyevizyon yerine iyi öğretmenler için harcarsak daha iyi olmaz mı?

'Fedekârlık, sorumluluk vb. multimedya ile kazanılamaz'

- Yine de multimedya ile oynayarak öğrenmek çocuklar için eğlenceli oluyor. Eğlence de öğrenmek için iyi bir motif değil mi?

- Eğitimin eğlenceli olduğunu kabul edemiyorum. Bu konuda çocuklarımıza yalan söylüyoruz. Ben 50'li yıllarda okula gidiyorken de multimedya vardı. O zamanlar çocukların kitap okumayı

sevmedikleri düşünülüyordu. Böylece dünya edebiyatını renkli çizgi romanlarına dönüştürdüler. Dostoyevski'nin Suç ve Ceza adlı eseri, Macbeth ve diğerleri. Diziler tam bir fiyasko oldu. Çünkü gerçek ve mantıklı öğrenme hiçbir zaman

eğlenceli olmamıştır. Bunun için çalışmak lazım, disiplin gerekir. Kitapların okunması ve ödevlerin yapılması gerekir. Ve ilham, fedakârlık ve sorumluluk gibi özellikler hiçbir multimedya aracılığıyla edinilemez. Bunları ancak çocuklarla karşı karşıya iletişim kurarak onları yetiştiren insanlar sağlayabilir.

- Bundan yüzyıl önce New York Times dergisinde bir gazeteci artık modası geçmiş bir teknoloji olan karatahtayı anlatıyordu. Siz de tahminlerinizde yanılıyor olamaz mısınız?

- Belki buna ilgi duyanlar da yanılıyordur. Yeni bir buluş keşfeden herkes eğitimde devrim yaratacağına inanıyor. Thomas Alva Edison 1922 yılında sesli filmin beş yıl içinde ders kitaplarının yerini alabileceğini öne sürmüştü. Bazı

insanlar okullara radyoyu getirmeye çalıştılar, ama olmadı. Tabii daha sonra da okul televizyonunu. Ama bununla hiçbir şey öğrenilmiyor. Karşısında oturanlar, "Aa, bak ne kadar ilginç" demekten başka bir şey yapmıyorlar. Aynı şey internet için de geçerli.

- Tüm bunlardan, her yeni çıkan teknolojinin kendiliğinden çıkmaza gireceği sonucunu çıkarmıyorsunuz herhalde?

- Hayır, ben yalnızca bunun için bir bedel ödeyeceğimizi anlatmaya çalışıyorum. Aptalın biri ortaya çıkıyor, teknolojinin mükemmel ve olağanüstü şeyleri bedavaya aktardığını söyleyerek, daha ucuz ve daha kolay bir öğrenme metodunun olduğunu düşünüyor. Şehir planlaması için örnek bir gelişme olarak sunulan otoban sistemine bakın. Bunları doğrudan doğruya merkezlere döşediler. Yalnızca Amerika'da değil, dünyanın birçok yerinde bu sistemin berbat sonuçlarını görüyoruz. Karaktersiz dev varoşlar, yayılan çirkinlikler...

- Peki bunların internetle ne ilgisi var?

- İnternet nasıl düşüneceğimize karar veriyor. Tüm insanları aynı konular üzerinde düşünmeye itiyor, bizleri homojen entelektüeller haline getiriyor, düşüncelerde monotonluk yaratıyor. Otoban kültürünün çirkinliği, her tarafı otobanlarla kaplama fikrinin doğrudan doğruya doğurduğu bir sonuçtur. World Wide Web sisteminin çirkinliği de interneti dünyadaki her eve ve her okula getirme düşüncesinde yatmakta.

- Bu düşünceyle yeniliğin her biçimine itiraz edilebilir.

- Toplumsal veya teknik olsun her türlü değişimin Faust türü bir sözleşme olduğunu anlatmaya çalışıyorum. Faust, Mephisto yardımıyla iki şeye ulaşmak istiyordu: Bilimsel öncesizlik ve mutlak güç. İnternet ne vaat ediyor? Kesinlikle aynı şeyleri. Hatta bedel bile aynı, Faust'un hayatındaki en önemli varlığı ruhuydu. Ama onu da kaybetti.

- Size göre Mephisto rolünü kim oynuyor? Bill Gates mi?

- Neden olmasın? Birçok insan onu şeytan gibi görüyor.

- Bu rolü izleyen çocuklar ne kaybediyor?

- İnsanların bu dünyada sahip oldukları en önemli şeyi: Zaman. Zaman çok kıstıtlı. Ve biz insanlar bunu internette gezinerek harcıyoruz. Tık tık, bir de bakmışız saatler geçivermiş. Bu bana ne veriyor ki? Daha iyi ve bilgili bir insan mı oluyorum? Kişiliğimi mi geliştiriyor? Hayır, yalnızca birkaç saat daha yaşıyorum o kadar!

Clifford Stoll

Geleceğin sırtındaki geçmiş

El beyni yaratmıştır. İnce-teknolojik uygarlıkta ise beyin, ters çalışmaya başlamış, elin işlevini tuşlara basmaya indirgemıştır. Böylece beyin urlaşarak kendini yok etme tehlikesine girmiştir. Ortaya çıkan insan tipi yeni bir tanım gerektirmektedir: homo digitalis, parmak (boyu) insan.

Prof. Dr. Uluğ Nutku

(Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Felsefe Bölümü Öğretim Üyesi)

Geleceğe bakış şimdideki umutları ve kaygıları taşır; bu nedenle iyimserliği ve karamsarlığı, beklentilerin olabirliği ölçüsünde barındırır. Mutlak iyimserlik yahut mutlak karamsarlık, kavuşulacak yahut kaybedilmiş bir Altın Çağ özleminde buluşurlar.

Geleceğe ilişkin öngörülerde kargaşa, yıkım ve sefaleti baskın kılmak Eski Ahit peygamberliğinin bir geleceğidir. Bunun karşısındaki iyimser çağrı ise ya tanrısal lütf teolojisi kök bulur ya da "binyılcı" tasarımlarda. Tehditte olsun, çağrıyla olsun, öngörülen daima "happy end"dir.

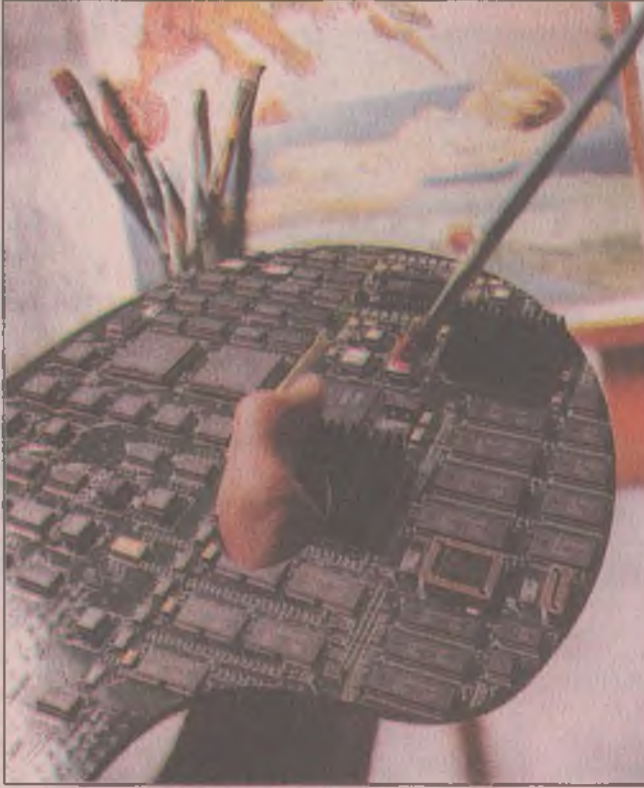
Bu tutumlar felsefi anlatım da bulmuşlardır. Felsefenin tarihine gözetişle insanın geleceğine bakışlarda nelelerin vurgulandığını kısaca belirtmek yararlı. On beş yüzyıl önce Augustinus'un ilerlemeci insanlık anlayışı, insan kavramına yeni bir yüklem ekledi. Gerçi onun terimlerinde ilerleme Tanrı devletine doğrudu, ama düşüncesinin felsefi çekirdeğinde yeryüzü devletinin sorunları vardı. Toplumsallıkta ilerleme isteği Yeni çağ'da utopyalar dizisinden geçti ve Rousseau'nun "insan iyi-toplum bozuk" çelişkisiyle doruğa ulaştı.

Bunun karşısında, aynı çelişkinin kaynaklanan ama olumsuz çıkarımlı bir insan anlayışı süregeldi.

Gene Semitik kültür kaynaklı bu görüşe göre, Tanrı insanı hem kendi suretinde yaratmış, hem de insan kendi iradesini kullanınca onu kov-

ceğe aktardı. Sonraki görüşler nedensel çeşitlenseler de, Leviathan düzenindeki insan tipini öne çıkarmışlardır. Bu bağlamda özgürlük, karşılıklı çıkarların birbirini sınırlandırması olarak anlaşılmıştır.

Bugün felsefe, geleceğin nasıl şeytanlaştığı ve şeytanın yeniden nasıl melekleştirileceği tasarımlarından sıyrılıp, geleceğe bakışını somut sorunlar doğrultusunda biçimlendirme konumundadır. Ya'ya tamkeşsin ayrımın kolaycı çıkarımlarından uzak durarak geleceğin şimdideki olanaklarını, toplumsal karşıtlıkların kesişme noktalarından çıkabilecek sentezleri araştırmak zorundadır. Bu tutumla özgürlüğün yeni yollarını açma işine koyulabilir. Şimdideki sorunlar olumlu ve olumsuz yanlarıyla geleceğin sırtına tımanıyorlar. Bunlardan ivme kazanabilecek üçünü yakalamaya çalışacağım.

Ortaya çıkan insan tipi yeni bir tanım gerektirmektedir: homo digitalis, parmak (boyu) insan.

muş ve günahkâr ilan etmiştir. Kökteki kötüyü kabullenme ile dayanışmacı toplumu kurma çabası arasındaki uçurumu kapatmak için, bencillikleri/bizcillikleri dizginleyici ve dengeleyici savlar ortaya atılmıştır. En ünlüsü, yeryüzü devletinin, o müthiş dev Leviathan'ın düzeninde yaşama tasarımıdır. Bunu işleyen Hobbes, insanların birbirlerinin ne kurdu ne de kuzusu olacağı bir toplumsallığın koşullarını gele-

İnsan hakları bilincinin yaygınlaşması - Demokrasi bilincinin içeriksizleşmesi

İnsan haklarıyla demokrasinin birbirinin koşulu olduğu ve yolunu açtığı genel bir anlayıştır. Özellikle 20. yüzyılın ilk yarısındaki toplumsal dönüşümlerde etnik ve siyasal özgürlüklerin iç içeliği, demokrasi kavramıyla çerçevelenmiştir. Sakatlık, insan haklarının bölünmez

niteliği ile değişken içerikler ve toplumsal yapılara göre oluşturulan demokrasi anlayışlarının aynı temele koyulmasındadır. Sonuç demokrasi kavramının içeriğinin dağılması olmuştur. "Halk yönetimi" kavramının gereğine uygun gerçekleştiği bir örnek göstermek olanaksızlaşmıştır. Aslında demokrasi bir defa olup bitmiş tarihsel bir olgudur. Perikles Devri'nde yaşanmıştır. Çağımız "demokrasileri", o yönetimi kuran toplumsallaşmayla karşılaştırılmaz bile. O zamanki demokrasinin temeli oyçokluğu değil, işlerdeki bilgelikti. Ve bilgelik adaletle ölçülürdü. Adalet bilgelikinden yoksun bir hukuk sistemi, olsa olsa F tipi demokrasiler doğurur.

Bilimin derinleşmesi - Teknolojinin yüzeyselleştirilmesi

Çağımızda bilim bir yandan evrende ve hücrede derinleşirken, diğer yandan onun uygulaması olan teknoloji insan hayatını yüzeyselleştirmekte, gerek kendi başına doğanın, gerek insanlı doğanın, kültürün, dokusunu bozmaktadır. Bilim ile teknolojinin amaçları ters düşmüştür. Bunun nedeni siyasaldır, bilimi egemenlik aracı olarak kullanma amacıdır. Egemenlikler yarışa kalkmıştır. Yarış esasta bombalıdır, ama medyatik de olabilir, hatta kozmetik de. Küreselleşen bu yarışın küreyi nereye yuvarladığı üzerine önemli öngörüşler var. Çalınan doğayı ve gömülen kültürleri kurtarmaya çalışan devletlerüstü sivil örgütler çoğalıyor. Gene de bunlar henüz birleşik bir güç değiller. Ancak halkları bilinçlendirmekle ve onlardan destek almakla devletlere boyun eğdirebilirler. Şaka gibi görünen bir gerçek de şu: Evrimde insanlaşma olayının en önemli özelliği, elin özelleşmemiş olmasıdır. Elin tekdüze kalmayıp, çok çeşitli işlere yatkınlaşması, beynin esnekliğini yaratmıştır: El beyni yarat-

**Geleceğin kuşağı,
gerek falakacı
medrese
öğretiminin
kamburunu,
gerek
otomatlaştıran
sanayiciliğin
sahte bilgi
küfesini bir çırpıda sırtından atabilir.**

mıştır. İnce-teknolojik uygarlıkta beyin, ters çalışmaya başlamış, elin işlevini düğmelere, tuşlara basmaya indirgemiş ve büyük ölçüde bu yönde özelleştirmiştir. Ama böylece beyin urlaşarak kendini yok etme tehlikesine girmiştir. Ortaya çıkan insan tipi yeni bir tanım gerektirmektedir: *homo digitalis*, dijital insan, parmak (boyu) insan. Teknolojinin bu son harika-

sı, eğer soysüzdürürse, evriminde iki parmakla kalabilir. İki parmakla para saymaya ihtiyacı olmazsa, sanal dünyalara tıklayacak tek parmak da ona yeter. Gelecekte, on parmaklıların tekparmaklılara karşı kahramanca direnişi hiç de sanal değildir.

Öğretim programlarının bollaşması - Eğitim kavramının daralması

Öğretim, yetişen genci bilgiledirme içindir; eğitim, gencin edindiği bilgiler üzerine kendisinin düşünmesine yardımcı olmak içindir. Ders programlarının toplu başlığı "eğitim-öğretim"dir. Öğretim programları eğitim kavramı altında düzenlenir. Oysa günümüzde bunun da tersi yapılmaktadır. Eğitim, "topluma dönük" olma kandırmasıyla, sanayi üretiminin amaçları doğrultusunda öğretim teknikleri haline getirilmektedir. "Eğitim teknolojisi" en son marifettir. Karşı çıkışı, zekâsı tutsak alınmış orta yaşlı ve yaşlanmış kuşaklar yapamaz. Çözüm, gençliğin geleceğe açık duyarlılığını kendisinin yönlendirmesindedir. Ortalıktaki eğitimcinin, bozuk Türkçesiyle gençleri "istendik davranışlara" yönlendirmesi salt eğitim sorunu değildir. Bu çarpık bilincin ardında çarpık bir ekonomi, çarpık bir siyaset vardır.

Eğitimin birincil ilkesi olan, "eleştiri-özeleştiri yeteneğinin geliştirilmesi" bizde Cumhuriyet'le birlikte başlamıştı. Öğretirken öğrenmeyi Avrupalı'dan yedi yüzyıl sonra gerçekleştirmemize rağmen; teorik bilime, anlam sunan sanata ve felsefenin karşıt kültürüne açılmıştık. Köhnemiş bir dünya görüşünün hâlâ bir değeri varmış gibi, sanki geleceğe bir şey söylüyor-muş gibi yorumlanması, geleceği hiç bağlamaz. Gelecek bile sayılamayacak bu tür yorumlar, sadece can çekişme belirtileridirler. Geleceğin kuşağı, gerek falakacı medrese öğretiminin kamburunu, gerek otomatlaştıran sanayiciliğin sahte bilgi küfesini bir çırpıda sırtından atabilir.

'Zevk toplumu' gelişmişlik değil

Gerçekten de gittikçe, hem içsel hem de dışsal anlamda birbirinden kopuk bireylerin topluluğu haline dönüşüyoruz. Kurulan ilişkileri de artık kâr-zarar hesabı belirliyor. Gittikçe artan sayıda insan, "bu bana ne kazandırır" diye düşünüyor.

Prof. Hans Peter Duerr ile söyleşi

(Halkbilim ve kültür tarihçisi, yazar)

Almanca'dan çeviren: Sadık Usta

Okuyacağımız söyleşi, *Der Spiegel*'in 4 Aralık 2000 tarihli sayısından alınmıştır. Söyleşinin yapıldığı Prof. Hans Peter Duerr, halkbilimcisi, kültür tarihçisi ve tanınmış bir yazardır. Yeni toplumsal ilişkilerde acizlik, köksüzleşme ve kişisizleşmeye, bireyler arasında gittikçe artan mesafeye vurgu yapan Duerr, gelecekte ekolojik felaketin ötesinde toplumsal çöküntü de öngörüyor.

- Sayın Profesör Duerr, arkadaşlarınız arasında iliğine kadar ilerleme karşısı bir karamsar olarak biliniyorsunuz. Bu doğru mu?

- Sayılabilir. İyimserler bayağı keyifli olmalılar. Ben bunu yalnız özel hayatımda isteyebilirim.

- Sizin gibi bir halkbilimciyi karamsar yapan nedir?

- Uygarlığı tehdit eden üç etken görüyorum. Toplumsal ve ekolojik çöküntü ile bunlara ek olarak doğal enerji kaynaklarının tükenmesi.

Toplum yerine tek tek bireyler

- Bütün uğursuzluklar bir arada. Nereden başlamalı?

- Kanaatimce sürekli bir yıkım içinde bulunan ve toplumsallık ilkesini tümünden kaybetmemesi gereken toplumumuzdan. Her toplumun asgari düzeyde bir dayanışma ve beraberliğe gereksinimi var. Toplumsal ilişki, insani ilişkileri ve karşılıklı sorumluluk duygusunu içerir. Bu unsurlar gittikçe ortadan kalkmaktadır.

- Bunun suçu kimde?

- Bunun suçlusu modernizm ve en çok da insanlardan dinamizm ve uyum isteyen kapitalizmdir. Toplumsal ilişkiler, pürüzsüz bir tüketim

ve iş hayatı arzulayan kapitalist bireyin ayağında bir pranga gibi algılanıyor. Gelecek toplumun ideal yaratıkları müzmin bekârlardan ve "DİNKs" denen, çocuksuz ve iki maaşlı çiftlerden oluşuyor. Margaret Thatcher bu durumu "gelecekte toplum yerine tek tek bireyler olacak" diye tarif etmişti. Bu, gelişen toplumsal erozyonu çok iyi açıklıyor.

- Fakat dayanışma ve toplumsallığa doğru bir özlem gelişmiyor mu?

- Özlem tamam. Fakat aynı zamanda toplumsallığı gerçekleştirme

57 yaşındaki Profesör Duerr, Heidelberg'de yaşıyor.

konusunda da acizlik görülüyor.

- Bunun anlamı insanların daha fazla yalnızlaşacağıdır.

- Evet, ister istemez. On bin yıllık toplumsal gelişmeyi "göçebeden bireye" diye tarif ediyorlar. Zeki bir politika yazarı olan Toqueville, geleceğin toplumunun tek tek ve kendi başına yaşayan bireylerden oluşacağını uzun bir zaman önce öngörmüştü. Gerçekten de gittikçe

hem içsel hem de dışsal anlamda birbirinden kopuk bireylerin topluluğu haline dönüşüyoruz. Kurulan ilişkileri de artık kâr-zarar hesabı belirliyor. Gittikçe artan sayıda insan, "bu bana ne kazandırır" diye düşünüyor.

68 kuşağının dönüşümü

- Bu anlayışa göre tüm kötülüğün kaynağı modernizmin bireyselleşme hareketleri olarak anlaşılabilir. Bu biraz abartılı değil mi?

- Maalesef değil. Bu nedenle feminizme her yerde kucak açılıyor. Çünkü bugün piyasa, kendisini sevgili ve anne olarak feda eden kadın değil, bağımsız ve kendi başına karar veren tüketici istiyor. Ayrıca bu bir rastlantı olamaz. Son yıllarda çok sayıda feminist yazar piyasaya, karkoca ve anne sevgisinin 18. ve 19. yüzyıl burjuva toplumunun bir olgusu olduğu masalını sürmektedirler. Sevgiye dayanan evlilik, Orta Çağ'da da vardı, hem de bütün toplumsal katmanlarda. Ancak o dönemin insanı, sevgisini daha sonraki "coşkunluk döneminin" yazarlarında olduğu gibi edebiyata dökmüdü.

- Yani feminizmin bir gerici ideoloji olduğunu mu iddia ediyorsunuz?

- Özgürleşme yandaşlarının piyasa sistemine payanda olmaları, tarihte sürekli karşılaşılan bir trajedidir. Fütürsuzca nefsin doyumuna vurgu yapan 68 kuşağı, bugün bilmeden kapitalizmin öncüsü olmuştur.

- Anlaşılan kapitalizm, en azılı düşmanını da kullanmasını biliyor. Bunu aşmak olanaklı değil mi?

- Modern kapitalizm bir yönüyle

le, en başarılı ve en uzun ömürlü toplumu ifade ediyor. Ancak o da, uzun vadede kendi ipini çekecektir. İşte o zaman, bugünlerde öldüğü düşünülen kimi toplumsal sistemlerin rönesansını, yeniden doğuşunu göreceğiz.

Kimlik çözülmesi

- Dörtmala giden bu yalnızlaşmanın sonu nereye varacak?

- Bir kez gelenek ve kişilik kaybedilecek. İnsanın bazı yük olan ilişkiler ve sorumluluklardan sıyrılması huzur vericidir ve bu insanı özgürleştirmektedir. Fakat bireyler üzerinde bir geçicilik, güvensizlik ve istikrarsızlık hayaleti dolaşmaktadır. Artık sabbatkarlığım ve özdeşleştiğimiz geçmişin de bir anlamı kalmamaktadır. Sosyolog Daniel Bell, bir zamanlar şöyle yazmıştı: "Geçmişte insanlar 'sen kimsin?' sorusuna 'babamın oğluyum' diye yanıt verirdi. Bugünün insanı ise, bir söyleşi de sinema oyuncusu Andre Eisermann'ın dediği gibi yanıt vermektedir: Ben, benim ve her şeyi istediğim gibi yaparım".

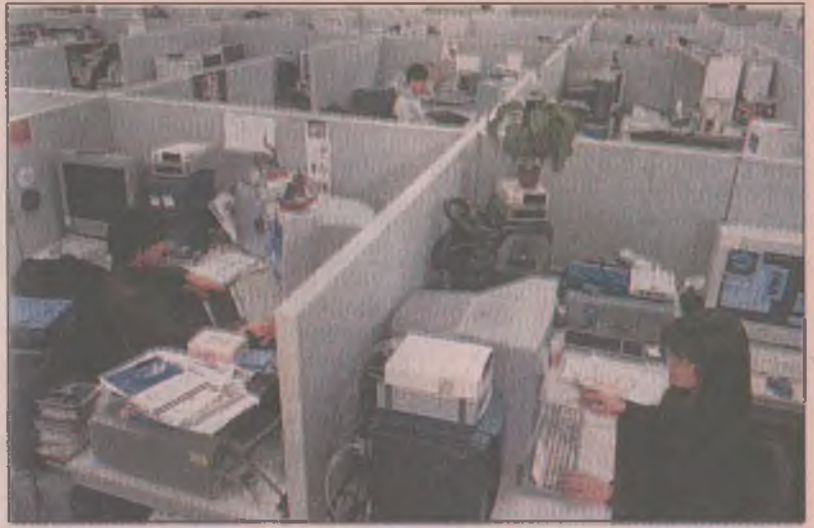
- Bu, sizin, her türden özerkliğe ve kendini yeniden yaratmaya karşı olduğunuzu düşündürüyor...

- Esasta karşı değilim, ancak ben madalyonun diğer yüzünü de görüyorum. Çoğu sosyolog değerlerin ve kıstasların kaybını özyönetimle dengelemeyi öğretiyor. Ancak bu, sözcüklerle oyun oynamaktır. "Harikalar dünyasına" giden Alice'e büyüklüğü sorulduğunda elini başının üstüne koyarak "bu kadar" diye yanıtladı. Tabii ki bu bir yanıt olamaz, çünkü bunu ölçecek bağımsız bir kıstas da olmalı. Bir insanın kişisel kimliği, uzun süreçleri kapsayan tarihsel değerler ve kategorilerle ilişkilidir. İnsan geleneklerden koptukça, kimliği de çözülmeye uğramaktadır. Bu türden bir kimlik çözülmesini bugünkü modern süreçte de görebiliriz.

'Sefih hayat kültürü, gelişmemişliğin kültürüdür'

- Her şey sonsuza kadar değiştirilebilir mi?

- Nesnel kıstaslar yoksa her şey yol verilir. Nietzsche bunu "hiçbir şey gerçek değildir, her şey yapılabilir" şeklinde açıklamıştı. Toyota bunu, şöyle sloganlaştırdı: "Hiçbir şey olanaksız değildir". Her şey, bir

Tokyo'da modern çalışma ortamı. "Bireylerin toplumu."

vurdum duymazlıkla karşılanıyor. Her karar "zevkler tartışılmaz" ifadesiyle açıklanıyor. Dünya görüşü tercihi, dana bifteği mi yoksa pirzola mı şeklinde algılanıyor. Çok kültürlü toplumda kimse kimseyi dışlamıyor: Sabah Zen-meditasyonu yapıyor, öğleyin Şaman kursuna gidiliyor, günün kapanışı ise İncil dersi ve İtalyan yemeğiyle yapılıyor.

- Tamam ama, bu yamalı bohçadan yeni yaşam alanı ve toplumsal ilişkiler de yaratılıyor. Neden ısrarla hep karayı görüyorsunuz?

- Bunların büyük bir kısmı "yaşa ve mutlu ol" toplulukları da ondan. Örneğin Raverler'in yeni bir toplumsal form buldukları söyleniyor. Yalnız, Raverler'in dans gösterisinde "bireyciler" dans ediyor ve izleyenler üzerinde nasıl etkili olduklarını da göz uçlarıyla takip ediyorlar. Bu insanları neyin birbirine bağladığını soranlara Raverler, "bağlantısızlık" diye yanıt veriyorlar. Sanırım internet, çoğu insan üzerinde bu kesin gizlilik etkisi nedeniyle etkili olmaktadır.

- Buna rağmen insanlar, spor kulüplerinde olduğu gibi oyun arkadaşlıkları ve birliktelikler arıyorlar.

- Bu alanda da yalnızlaşmaya doğru bir eğilim gözlemleniyor. Bugün bireyin öne çıktığı spor dalları revaçta; koşu, su kayağı, kanatlı uçuşlar ve boşluğa atlayışlarda olduğu gibi. Kolektif spor tarzları artık fazla taraftar bulamıyor. Ayrıca hiçbir nedeni yokken tek başına yapılan seks de revaçta. Masturbasyon, siberseks... Bundan kısa bir süre önce bir gencin yazısında tele-

fonla seksin, bir gecelik ilişkiden daha iyi olduğunu okumuştum. Çünkü genç, telefonu sıkıldığı anda kapatabilirken, kadına "hey, inlemlenle canımı sıkıyorsun!" demek zorunda kalıyormuş.

- Zevk toplumu herkese en yüksek hazı vaat etti. Şimdi her şey boşuna mı?

- Bugünün öncülleri olan hippiler 60'lı yıllarda "Hoşuna mı gitti, yap o zaman!" diyorlardı. Bugünün sloganı ise: "Tadını çıkar! Yaşa!". Mutlu ol, hemen şimdi! Kimi şeyleri, gerçek anlamda, aramadığınızda bulabilirsiniz. Mutluluğu örneğin; isteyemezsiniz. Bunu, bir şey yaratığınızda veya bir ilişkide yaşayabilirsiniz. Bu, bir yere kadar haz alma için de geçerlidir. Hedonistler, bir kadının hemen bir anda orgazmı istemesi gibi, sabırsızdırlar. Psikologların iddialarına göre seks hayatı tıkrında gidenler, bunun için olağanüstü çaba harcamayanlar. Ayrıca, insanlar bir şeyi daha unuttuyorlar: Mutluluğun, anlamın ve bilincin bir bedeli var. Tevazu, fedakarlık, özveri ve çaba. Sefih hayat kültürü, gelişmemişliğin kültürüdür. Memeye saldıran bebe, anneyi hazır ve nazır görmek ister.

İnsani görevleri profesyonellere havale etmek

- Neden tam da bu modern dönemde bu gelişmemişlik gelişti?

- Bunun böyle gelişmesi bir zorunluluktur. Geleneksel köklü toplumlara bakın, insanlar her taraftan, akrabalardan, komşulardan, köylülerinden, yardım görüyorlar. Bu yardımlaşma, karşılık vermeyi de

gerektiriyor. Karşılıklı gereksinmeye dayanan bir ilişki yoksa, o zaman bireyler arasına, zamanla büyük bir mesafe giriyor. Yakınındakini hissetme duygusu köreliyor. Bugün devlet, komşunun görevini üstlenmiş durumda. Kim devletin yardım kurumuna karşılık vermek ister ki. Sosyal devlet ve bireyin toplumdaki soyutlanması bir madalyonun iki farklı yüzüdür.

- Sosyal devletin yardımlarından pek memnun değilsiniz...

- Hiç de değil. Ancak insanı görevleri polise, yardım kurumuna veya profesyonellere havale etmek, ister istemez otarşik bireylerden oluşan soğuk bir toplum yaratıyor. Aramızda yaşayan, geleneksel kültürle yetişmiş çok sayıda insan da bunu böyle algılıyor. Bremen'de üniversitede yardımına başvuran bir Afrikalı, arkadaşıyla bir tartışma yaşadıklarını ve arkadaşının "Bremenliler'in kalpsiz olduğunu, kalpleri var olsa bile, çok ama çok uzun bir süre önce donmuş olduğunu" iddia etmiş.

- Yani, size göre zevk düşkünlüğü, Batı'yı dosdoğru felakete götürüyor.

"Sürekli tatminsizlik, insanı yeniden ve yeniden haz arayışına sürüklüyor."

rüyor. Bu sizce biraz acıklı bir durum değil mi?

- Sürekli tatminsizlik, insanı yeniden ve yeniden haz arayışına sürüklüyor. Bu çılgın spiralın sonu acizlik, can sıkıntısı ve bundan yüz yıl önce sosyolog Georg Simmel'in de işaret ettiği gibi silikleşmektir. Max Weber'in "kalpsiz sefih insan"ı sürekli bir şey kaçıracağını zannediyor. Bu nedenle insan, kendisiyle barışık olmuyor, yaşamı topukluyor, diskotek turuna çıkıyor, sinema ve parti kaçınıyor, sürekli hızlı ve anlık yaşıyor ve yeni numaralar peşinde koşturup duruyor.

Yeniden köy toplulukları mı?

- Artık bu yaşam zevki de bir yerde durmalı. Bunun sınırı neresi?

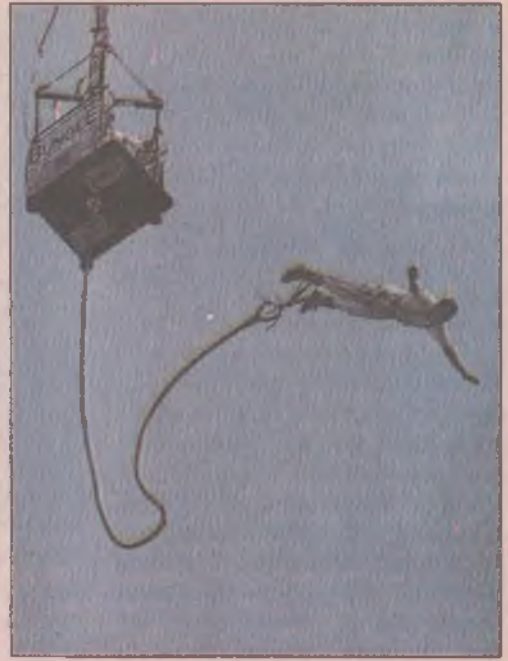
- Bunun sınırı, kapitalizmin sürekli hoyratça tükettiği yerkürenin doğal kaynaklarıdır. Şimdilik bu kâr hırsını durduracak bir güç de gözüküyor. Bana, doğal kaynakların ancak küçük bir kısmının alternatif enerjiyle karşılanabileceği öngörülerini daha ikna edici geliyor. Ekolojik çöküş, yerkürenin ısınması, kötü hava şartları ve ozon tabakasından ise hiç söz etmeyeceğim. Bence tüm bunlar çözümlenemez bir sorun olarak karşımıza çıkacak.

- Ancak insanlığın bir kısmı bu felaketi görüyor.

- Ama, hemen hemen hiçbir şey yapmıyorlar. Çok sayıda insan, gelecek korkusu yaşıyor. Almanca konuşulan büyük şehirlerin yüzde 80'i yakın zamanda bir çevre felaketi beklentisi içinde. Hemen hemen herkes, çevre için aktif olmak istiyor; ancak uçak ve araba seyahati artmaya devam ediyor. Evlerdeki enerji israfı hâlâ devam ediyor. Çok sayıda insan, para beklentisi olmadan aktif faaliyet içinde olmak istiyor; ancak çok küçük bir azınlık, bir şey yapma düşüncesi taşıyor. Genel olarak şöyle söyleyebiliriz: "Herkes su vaaz ediyor, ama şarap içiyor".

- Peki dünyayı ne bekliyor?

- Çok sayıda uzmanın görüşünü ben de paylaşıyorum: Bu yüzyılın

"Ben, benim ve her şeyi istediğim gibi yaparım."

ortalarda nüfus 12 milyar olacak. İnsanlar, doğal kaynaklar, toprak, içecek su, yiyecek ve enerji kaynakları için amansız bir savaş yürütecek. Devlet kurumları dağılacak, şehirler ıssızlaşacak ve yaşama şansı bulanlar da, köylük alanlara yerleşerek, Ortaçağ'da olduğu gibi köy toplulukları şeklinde yaşayacaklar.

- Bu korkutucu ve kabul edilemez bir öngörü oldu.

- Neden. Bence pek de olumsuz değil. Aşırı beslenmiş ve taşkınlık içinde yaşamış bir topluma, farklı bir ortamda yeniden bir başlangıç sunuluyor. Bir zamanlar bir çevre felaketi bize, farklı bir yaşam tarzını dayatmıştı. O olmasaydı, biz bugün hâlâ ağaçların üzerinde kılımla kaplı ve korkunç bir suratla yaşıyor olacaktık. Kim, bunun bizim için kötü veya iyi olduğunu iddia edebilecek durumda ki?

- Kimbilir belki 'homo sapiens' yeniden, tüm karamsar öngörülerini kenara itecek devrimci bir yaşam stratejisi geliştirir.

- Gelecek bilimci ne diyordu? Tahminler hep yanıltıcıdır, özellikle de geleceği öngörüyorsa. Tabii ki olasılıkları ne reddedebilirim ne de isterim. Sevgili yaradana hikmetini göstermesi ve tarihin çarkını kırması da mümkündür. Şahsen ben bu olasılığa güvenmeyi pek de akıllıca bulmuyorum.

- Görüşme için teşekkür ederiz sayın Profesör Duerr.

Tıpta bugünden geleceğe -I-

Bugün tıp teknolojisi ile ilgili endüstri ve ilaç endüstrisi, otomotivden sonra en güçlü endüstri dalları arasına girdi. Bu gelişme, insan sağlığının piyasa kurallarının tutsağı haline gelmesine yol açtı.

Prof. Dr. Gencay Gürsoy

(İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Nöroloji Anabilim Dalı Başkanı)

Yaşamımızı hemen her alanda kuşatmış olan, onunla yatıp onunla kalktığımız, onunla doğup, onunla yaşayıp, onunla öldüğümüz tıp bugün nerede duruyor? Kuşkusuz tıbbın, fizik, kimya, matematik gibi sınırları iyi kötü belirlir, kendine ait yöntemi olan bir bilim dalı olmadığını biliyoruz. Kuramsal yönden de, uygulama yönünden de tıp, hemen tüm bilim ve teknoloji disiplinlerinin içinde yer aldığı geniş bir alan. Bilgisayar teknolojisinde ya da diyelim manyetik fizikteki bir atılım, tıbbın bütün uygulama alanlarına kısa zamanda yansıyor. Bu yüzden kuramsal bir çerçeveye çıkmak olanağı yok.

Hippokrates geleneğine dayanan Batı tıbbının temelinde "hastalık" olgusu yatar. Tıp bu olguyu tanımlar, sınıflar, nedenlerini ve sonuçlarını açıklamaya çalışır ve tedavi yöntemleri önerir. Bunu yaparken, yani hastalık olgusunu tanımlarken, nedenlerini açıklarken, bir taraftan geçerli çağdaş doğabilimlerinin verilerinden, bir taraftan da hekimlik deneyimlerinden yararlanır. Hekim, yaşadığı dönemin bilimsel bilgisine hâkimdir. Hippokrates de, aynı geleneğin doğudaki öncülerinden biri olan İbni Sina da, hem hekim, hem bilim adamı, hem de filozoflardı. İlaçları da kendileri yapardı; yani aynı zamanda eczacıydılar. Önce filozofluk elden gitti, sonra da eczacılık. 20. yüzyılın ortalarına kadar hekim, mesleğini uygularken, hastalık dediğimiz olguların altında yatan bilimsel mekanizmaları izleme, kavrama, onlardan sonuçlar çıkarma ve tedavi konusunda yararlanma olanaklarına az çok sahipti. Bugün bu olanak büyük ölçüde ortadan kalkmıştır. Uygulama alanında çalışan, yani fiilen hasta tedavi eden hekimlerin, bırakın başka uzmanlık alanlarını, kendi alanlarında bile, tüm bilimsel gelişmeleri yakından izleme, kavrama ve onlardan doğrudan doğruya tedavi konusunda yararlanma olanağı kalma-

mıştır. İlaç geliştirme ve üretme süreci ise hekimin elinden büsbütün kaçmıştır. Kısaca tıp 3. milenyuma çok geniş boyutlu bir dissasiasyon içinde girmektedir. 20. yüzyılın tıp uygulamaları açısından karakteristik özelliği, insanın kendi sağlığına egemen olan bilgiye yabancılaşmasıydı. 21. yüzyılda bu yabancılaşmayı hekimler yaşayacak.

Batı tıbbının tarihsel temelleri zayıfladı

Geleneksel Batı tıbbının uygulama alanındaki yaklaşım şeması iki tarihsel temele dayanır: "Hümanizm" ve "Bilimsel Determinizm". Sistemi yüzyıllardır ayakta tutan, bu iki temel arasındaki dengeydi. Determinizm, öteki doğabilimlerinde olduğu gibi, gelişmenin doğru izleği sürmesine yaradı. Hümanizm ise, tıp uygulamalarının malzemesi olan insanın gözardı edilmemesini sağladı. Hekimliğin, hasta-hekim ilişkisinin insani sınırları içinde kaldığı ve tıp teknolojisinin henüz fazla gelişmediği dönemlerde, bilimsel determinizm ile hümanizm arasındaki dengeyi kuran, hekimin kişiliğiydi. Kullandığı araçlar ve hasta üzerinde sınıdığı bilginin düzeyi, hekimin hastayla ilişkisini insani boyutlar içinde tutma olanağını veriyordu. Hasta, hastalığının ne biçim bir şey olduğunu, tedavisi için neler yapılacağını, hekim kadar olmasa bile, ona yakın düzeyde kavrayabilirdi. Geri kalanını ise hekime karşı duyduğu güvene ya da şansa bırakırdı. Her şeyin ötesinde, hasta, kendi bedeni üzerinde yapılacak işlemler konusunda az çok bilinçli bir karar verebilme özgürlüğüne sahipti.

Tıp teknolojisinde ortaya çıkan ve oldukça dar bir zaman dilimi içine sıkışan hızlı gelişmenin, hasta ile hekim arasına soktuğu sayısız araç-gereç, bilgi ve beceri, bu ilişkiyi öylesine zayıflattı ki hasta insan, hekimin gözünde, bazı karmaşık verilerin bir soyutlaması haline geldi. Özellikle gelişmiş büyük sağlık kurumları, sayısız laboratuvarla-

rı, garip görünüşlü elektronik araçları ve bilgisayarlarıyla, hastaneden çok uzay merkezlerini anımsatır oldu. Bütün bunlar kuşkusuz, tıp alanında yepyeni araştırma ve uygulama ufukları açtı, ama aynı zamanda, kaçınılmaz olarak, hekimliğin hümanizma ayağını da zayıflattı. Tabii bu arada, bir zamanlar tıbbi hurafeden koruyan bilimsel determinizm de, yerini sessiz sedasız bir şekilde "kapitalist determinizm"e terk etti.

Laboratuvarlar arası promosyon yarışı

Bugün tıp teknolojisi ile ilgili endüstri ve ilaç endüstrisi, otomotivden sonra gelen en güçlü endüstri dalları arasına girdi. Bu gelişme bir yandan tıp alanındaki araştırmaları kamçıladı kuşkusuz, ama aynı zamanda, insan sağlığının piyasa kurallarının tutsağı haline gelmesine de yol açtı. Bu kaçınılmaz mıydı? Eğer kapitalizmin kaçınılmaz olduğuna inanıyorsanız, sağlığın da piyasa kurallarına göre alınıp satılan bir "meta" haline gelmesinin kaçınılmaz olduğunu kabul edeceksiniz. Nitekim bu aynen böyle olmuştur. İnsanı değerlerin bu alanı koruma altına alabileceğini ileri sürenlerin yanıldıklarını görmek için, olaya biraz yakından bakmaları yeterlidir. Yaşadığımız günlerde, tıp alanının uluslararası düzeyde itibar ve güven kazanmış nice kurum ve kişilerinin kirli çamaşırları, zaman zaman sistemін kaçamaklarına tanık olan bazı dürüst insanlar tarafından açıklanıyor. Kaldı ki sorun sistemin kendisindedir. İnsanların dürüst ya da sahtekar olması sonucu değiştirmiyor.

Şimdi konunun bu boyutunu fazla uzatmak istemiyorum, ama bir-iki örnek vermeden de geçemeyeceğim. Biliyorsunuz, 1980'lerden sonra uygulamaya geçen "manyetik rezonans görüntüleme" (MRG) diye bir tanı yöntemi var. Pahalı bir yöntem; laboratuvar Türkiye'de yaklaşık 1.5 milyon dolara maloluyor. Teknolojiyi birkaç ço-

kuluslu şirket üretiyor ve dışı dış bir rekabetle dünyaya pazarlıyor. İstanbul başta olmak üzere büyük kentlerimizde, son 15 yıl içinde pıtrak gibi MRG laboratuvarları açıldı. Örneğin İstanbul, nüfusuna göre en fazla MRG laboratuvarı bulunan bir kent olma rekoruna ulaştı. Bunlardan kimileri yabancı, kimileri yerli kredilerle ve "kazan-öde" sistemiyle kuruldu. Bir incelemenin fiyatı bugün yaklaşık 150-200 milyon TL civarında. Bu fiyat Avrupa ve ABD'ye göre pahalı değil, ama bizim ortalama satın alma gücümüz dikkate alındığı zaman, oldukça pahalı. Dolayısıyla, hasta (müşteri) bulmak kolay değil. Üstelik işletme giderleri pahalı ve yabancı firmaların yedek parça ve bakım anlaşmaları için, istedikleri bedel astronomik. Kısaca, borcu hızla ödemek ve kâra geçmek için bol hasta bulmak gerekiyor.

Buraya kadar kapitalist bir işletme modeli olarak, sistemde bir anormallik yok. Belki laboratuvarın yabancı firmaların rekabet olanaklarından yararlanarak maliyeti düşürmeleri ve inceleme fiyatını ucuz tutarak "müşteri" çekmeleri beklenirdi.

Ama bu yol çoğu zaman işlemiyor. Laboratuvar başlangıçta bazı avantajlar elde etse bile, teknolojik bakımdan bütünüyle yabancı firmaya bağımlı olduğu için, daha sonraki bakım ve yedek parça alımlarında pazarlık şansı yok. O zaman ne oluyor? Laboratuvarlar arasında dışı dış bir rekabet başlıyor. Kapitalist işletme modeline göre bunda da bir anormallik yok.

Basın dünyamızdaki tencere-tava promosyonları gibi, laboratuvarlar arasında da promosyon yarışı neden olsun? Ama burada ufak (!) bir fark var: Gazete satın alan insan, gazetenin değerini ve promosyonlarının avantajlarını kendi ölçülerine göre tartıp, uygun bir seçim yapma olanağına sahip, ama laboratuvar müşterisi (hasta) sahip değil. Bir kere bir MRG incelemesine ihtiyacı olup olmadığına, varsa bunun nasıl bir inceleme olması gerektiğine kendisi değil, hekim karar veriyor. Dolayısıyla modelimizde, müşteri malın parasını ödediği halde, onu seçme olanağına sahip değil. O zaman malın parasını ödemeyen bir aracı (hekim)

müşteri oluyor. Laboratuvarların hedef kitlesi esas olarak hekimler olduğuna göre, promosyon da ister istemez hekimlere yönelecektir. Burada kuşkusuz hekim için en etkili promosyonun, bilimsel bakımdan en yeterli, en kaliteli ve en doğru inceleme olması gerekir diyebilirsiniz. Evet, öyle olması gerekir. Benim tanıdığım birçok hekim için de öyledir, ama eğer alternatif promosyon, laboratuvara gönderilen her hasta için, inceleme bedelinin yüzde 30-40'ının (yaklaşık 50-80 milyon) sessiz sedasız hekimin banka hesabına yatırılması ise, onun birinci promosyona

yönlenmesini nasıl bekleyebiliriz? Üstelik bu "komisyon" uygulaması, mimarlık gibi bazı başka meslek dallarında doğal karşılanıyorsa, hekimlikte neden karşılanmasın? Ne yazık ki bu uygulama Türkiye'de yaygındır ve bunu açık açık savunanlar da az değildir.

Kâr amacıyla yaratılan yapay gereksinimler

Bu prototip örneğin benzerlerini, sağlık alanındaki her tür işletmede görmek mümkün. Türkiye gibi kapitalizmi de az gelişmiş ülkeler bir yana, gelişmişlik düzeyine bağlı olmayarak serbest piyasa ekonomisinin geçerli olduğu her ülkede, sağlık alanında rastlanan daha büyük boyutlu bir sömürü mekanizması, yapay gereksinimler ve deyim yerinde ise "mitoslar" yaratarak işletilmektedir. Abartılmış "check-up" sistemleri, zayıflama, "forma girme", gençleşme merkezleri ve bunlarla ilgili çeşitli araç-gereç ve ilaçlar bu örnekler arasında sayılabilir. ABD başta olmak üzere birçok Batı ülkesinde, sigorta fonlarını şişirmek amacıyla yapılan ge-

reksiz cerrahi girişim ve tedavi kürleri, sık sık dile getirilen sağlık skandalı örnekleridir.

Son yıllarda dünyanın her tarafında, popüler kültürün bir parçası haline gelmiş olan "antidepresan" vb. ilaçlar konusunda üretici firmalar tarafından yönlendirilen hekimlerce zaman zaman ortaya atılan, kanıtlanmamış olumlu görüşler, bu ilaçların kullanımını olağanüstü boyutlarda yaygınlaştırmaktadır. Bundan birkaç ay önce, ABD kaynaklı bir popüler aktüalite dergisinde bir psikiyatrist, "sık sık canı sıkılan okul çocuklarına neden antidepresan vermeye-

lim?" yolunda görüşler ileri sürmüştü. Hiçbir ciddi araştırmaya dayandırılmayan bu görüşler, birkaç hafta içinde, dünyanın birçok ülkesinde olduğu gibi Türkiye'de de günlük basına yansdı. Bu "fahişi meçhul" haberin antidepresan ilaçların satışını ne kadar artırdığını kesin olarak söyleyemem kuşkusuz, ama daha haberin yerli basında çıktığının ertesi günü, bir hastamın, ders çalışması istediği zaman surat asan lise öğrencisi kızı için hangi antidepresan ilacı tavsiye edebileceğimi

sorduğunu söyleyebilirim. Bundan birkaç gün önce, ben bu olayı bir dostuma anlatırken, çantasından o günün (18 Aralık) *Radikal* gazetesini çıkardı ve 4. sayfasındaki bir haberi gösterdi. Haber Londra kaynaklıydı ve özetle, "Yale Üniversitesi'nden Prof. Ronald Duman, uzun süreli antidepresan kullanımının, beynin öğrenme, hafıza, ruh hali ve duygularla ilgili bölgesi olan hipokampus'te hücre sayısını artırdığını ileri sürdü" diyordu. Gerçekten böyle bir iddia var mı? Varsa nasıl araştırılmış? Bunları henüz bilmiyorum, ama çok iyi biliyorum ki gerçek olsaydı, günlük gazete haberi haline gelmeden çok önce, bilim çevrelerinde fırtınalar kopardı. Bu örneği neden veriyorum? Çünkü bazen iyi pazarlanmış bir tek ilaç, bir çokuluslu firmayı âbad etmeye yetiyor. Hele depresyon gibi modası hiç geçmeyen bir "ruh hali" için iyi geldiği ileri sürülen bir ilaç, aynı zamanda hafızayı ve öğrenmeyi de güçlendiriyorsa, firmanın başka ilaç pazarlamasına ihtiyacı kalmaz. Burada elbette depresyonun uydurma bir moda hastalık olduğu-

nu ve antidepresan ilaçların kullanılması gerektiğini ileri sürmüyorum. Ama iddia ediyorum ki antidepresan ilaç kullanan on kişiden en az yedisi, bu ilaçları endüstri ve bilim (!) işbirliği ile yaratılan yapay gereksinimin etkisi altında kullanmaktadır.

Kendi alanında rakibi olmayan ve bu yüzden anormal derecede yüksek fiyatlarla pazarlanan daha birçok ilacın anlamlı bir etkinliği yoktur. Bunların endikasyon alanlarını genişleten birçok araştırma, bu araştırmaları finanse eden, onaylayan, yayınlayan ve refere eden bir çok uluslararası "bilimsel" tip kurumu şaibe altındadır. İlaç firmaları ile hekimler, hekim dernekleri, "bilimsel konsey"ler ve "bilimsel kongre"ler arasında kurulan çıkar ilişkileri öylesine yaygınlaşmış ve çılgından çıkmıştır ki, kapitalizmin kalesi ABD'de bile bu ilişkiler sorgulanmaya başlanmıştır. Daha üç ay önce internette yayınlanan bir yazı, kalp ve damar hastalıkları alanında uluslararası saygınlığa (!) sahip en ünlü tip kurumlarından biri olan Amerikan Kalp Derneği'nin onayladığı ve önerdiği bir ilaçla ilgili ciddi kuşkuyla dile getiriyordu. Yazı, bu ilacı üreten Genentech firmasının derneğe yılda bir milyon dolar bağış yaptığını ve iki milyon dolara malolan bir de konferans salonu armağan ettiğini açıklıyordu.

Tip bilimi tamamen sermayenin elindedir

Tip alanındaki kapitalist yapılanmanın belirleyici özelliklerini tanımlamaya çalışırken, bu alanın geleceğine damgasını vuracak başka bir özelliğin de altını çizmek gerekiyor. Gerek kuramsal, gerekse uygulamalı tip bilimi bugün, hemen hemen tümüyle sermayenin eline geçmiş durumdadır. Kamu kesimi, neredeyse tümüyle bu alandan elini çekmiştir. Hastane, laboratuvar, vb. ufak ölçekli sağlık kurumlarından söz etmiyorum. Onlar zaten İngiltere ve İskandinav ülkeleri gibi az çok "sosyal devlet" niteliği taşıyan yerlerde bile yavaş yavaş özel kesime teslim ediliyor. Benim asıl sözünü ettiğim, tip teknolojisini ve ilaç üretimini elinde tutan sektörün, bilimsel araştırmaları da hemen tümüyle tekeline almış olmasıdır. Bugün endüstriden bağımsız kurumların, burakan teknoloji ve ilaç üretmeyi, bu konularda yönlendirici araştırma yapma olanağı bile yoktur. Dolayısıyla artık tip alanındaki "akademik dünya"nın da gerçek patronu endüstridir. Bağımsız kamu sağlık kurumlarının elinde kalan, ilaçların etkisini test etmek gibi geniş hasta popülasyonuna

dayalı araştırmaların da çok büyük bir bölümü, doğrudan doğruya ilacı üreten firma tarafından finanse edilmektedir. Bu tür firma destekli araştırmalar bir taraftan araştırmayı yürüten hekim ya da hekim grubuna çeşitli düzeylerde mali olanak sağlar, bir taraftan da akademik alanda puan kazandırır. Bu sayede hem çalıştığınız kurum kalkınır, hem de siz uluslararası kongreleri, binlerce dolar tutan masraflarını ödemeden, davetli olarak izlersiniz. Bu ilişkiler size aynı zamanda, daha alt düzeydeki meslektaşlarınızı da burslar, "grant"lar yoluyla devreye sokma, dolayısıyla itibar kazanma ve etkin olma yollarını açar. Başta tip olmak üzere, sağlık bilimlerinde uluslararası üne kavuşmuş birçok başarılı bilimcinin arkasında bu tür firma ilişkileri yatar. Bu ilişkiler, zaman zaman ortaya çıkan bazı "bozguncular" ve "dinozor solcular" dışında, artık genel kabul görmekte ve doğal karşılanmaktadır.

Bu ilişki ağı giderek bilimsel gelişmelerin eksenini, bireysel iradelerden bağımsız olarak, global sermayenin çıkarları doğrultusuna çekmektedir. Artık eksenler çakışmıştır. Bu zaten uzunca bir süredir "üniversite-sermaye işbirliği" adı altında, Batı dünyasında ve doğal olarak Türkiye'de benimsenen, hazırlanan ve uygulanan bir sistemdir. Başta ABD olmak üzere, gelişmiş kapitalist ülkelerde sistem oturu ve ürünlerini vermeye başladı. Türkiye gibi emekleyen ülkelerde ise şimdilik tip alanında bol insan (hasta) malzemesine dayalı ilaç araştırmaları yürütülüyor. Böylece hem bunları yürüten hekimler ve kurumlar "kalkınıyor", hem de bu vesileyle yeni ilaçlar için pazar hazırlanmış oluyor.

Bu mekanizma içinde, doğal olarak, tip araştırmaları en kârlı alanlara yöneliyor. Diyelim az kullanılan, dolayısıyla pazar potansiyeli düşük olan ilaçlar, kullanım alanı çok sınırlı olan araçlar üretilmiyor. Hastalık oluşmasını engelleyici önlemleri ön plana alan koruyucu hekimlik alanı, aşı ve benzeri yöntemlerle bağımsızlık kazandıran tıbbi yaklaşımlar fazla ilgi uyandırmıyor. Çünkü "hastalık" ve "tedavi" üzerine yoğunlaşan çağdaş tip örgütlenmesi, endüstriyi besleyen yapının temelini oluşturuyor. Kuşkusuz burada tek tek hekimlerin ve sağlık kuruluşlarının bilinçli olarak bu yönde bir seçim yapmaları söz konusu değil. Bilimsel sistemin bütünü bu yönde işlediği için, ona tabi olan hekimlerin bilimsel görüş açılan da o yönde gelişiyor. Dolayısıyla, bilinç düzeyine çıkan tercihler ve yaklaşım tarzları için herhangi bir

otokritik gereksinimi duyulmuyor. Sistem kendiliğinden, kendini yeniden üretebiliyor.

Bu noktada ister istemez, Etyen Mahcupyan'ın bir süre önce *Yeni Bin yıl* gazetesinde başlattığı kanser tartışması akla geliyor. Anımsanacağı gibi Mahcupyan ABD'de, kanserin nedeninin, yapı değiştirebilen bir "mikrop" olduğuna inanan bir tıp merkezinde, bazı kanser türlerinin, hastanın kendi serumundan elde edilen aşılardan yardımı ile tedavi edildiğini ileri sürmüştü, bu basit yöntemin yaygınlaşmasının kanserle ilgili yerleşik bilimsel kurumlarca engellendiğini iddia etmişti. Bu iddialar, tahmin edilebileceği gibi, akademik tip çevrelerinin geniş tepkilerine yol açmıştı. Gerçekten de Etyen Mahcupyan'ın, elinde yeterli kanıt olmadan, ABD'deki bir tıp merkezinin kanseri tedavi ettiğini ortaya atması, umut arayan hastalar açısından doğru değildi. Ama Mahcupyan'ın kanser ve kanser tedavisi konusundaki yerleşik anlayışın, başka yaklaşımları görmezlikten gelebileceği yolundaki iddiasında azımsanmayacak bir doğruluk payı vardı. Kanser tedavisinde kemoterapi ve radyoterapi üzerinde yükselen bugünkü bilimsel yaklaşım modelinde gedik açmak hiç kolay değildir. Çünkü sırtını endüstrinin finansal desteğine dayamayan bir alternatif anlayışın, kendi tezini kanıtlayabilecek geniş boyutlu araştırmalar yaptırmaya da, onları "itibarlı" bilimsel dergilerde yayınlamaya da gücü yetmeyebilir. Bir an için, gerçekten Mahcupyan'ın sözünü ettiği merkezın tezinin doğru olduğunu ve kanserin çok basit ve masrafsız bir aşı yöntemi ile tedavi edilebildiğini varsayalım. Yüzlerce kemoterapi ajanının üreticisi olan ilaç firmalarının, dev boyutlu radyoterapi endüstrisinin, bilimsel kariyerlerini bu alanlarda yapmış binlerce tıp bilincisinin, binlerce resmi ve özel kanser hastanesinin ve araştırma merkezlerinin ne hale geleceğini tasarlama çalışalım. Teorisi, pratiği ve finans kaynakları ile sınıksız örgütlenmiş bir dünya imparatorluğunun kendini yerle bir edecek girişimlere seyyirci kalacağını düşünmek için insanın ya çok saf, ya da "tip mümini" olması gerekiyor. Tıp mesleğinin saflığa pek izin vermeyeceğini biliyorum, ama müminlik için aynı şeyi söyleyemem. Hippokrates'den beri bu meslek dalının oldukça kapalı ve Masonik bir yapıya büründüğünü ileri süren tezler üzerinde kafa yormakta yarar olduğunu düşünüyorum.

(Devam edecek)

Ne kalacak geleceğe, aşktan?

Yakın gelecekte aşkı yaşamadaki sorunlarımız sürecektir.

Özürlü ve eksikli yaşayacağız onu. Ama, yaşayacağız. Aşkı yaşamak, yine birazını yaşamak olacak. Umudum var: Aşk üstüne düşünülecek.

Ahmet İnam

Ne kalacak geleceğe, aşktan? Değişecek mi yapısı? Yitip gidecek mi? Aşk dediğimiz, eksikliğimiz mi bizim? Evrim boyunca, geliştikçe, eksilecek mi bizden aşk?

Yerine "akıl" mı gelecek? İnsan beyni öyle gelişecek ki, içinden gelen "doğal" dürtülere, onu kendine çizdiği hedeflerin, amaçların dışına iten güçlere karşı duracak, onları dengeleyecek, denetleyecek. Aşk akıllanacak. Akıl kulluk kuvvetleri aşk eşkıyası yakalayıp, ölçünün, hesaplamanın, dengenin, verimliliğin, "ussal" bir düzenin olduğu dar alanlara tıkacak.

"Doğal"laşacak mı? Olağanüstülüğünü yitirecek mi? Belli dönemlerde, belli koşullar altında ortaya çıkan biyo-kimyasal bir olgu olarak aşk, örneğin kadınların "menstruation"larına (adet kanamaları) benzer bir biçimde mi yaşanır olacak? Şöyle mi diyeceğiz sevgilimize: "Ne yapayım, aşkım geldi (ya da 'aşkım tuttu') sana 'ilgi' duydum"? Aşkımız gelecek, duygulanacağız, belki farmakolojik müdahalelerle şiddetini azaltıp, çoğaltacağız; bitireceğiz ya da başlatacağız. Aşk bedende bitecek.

Yaşadığımız yaşam biçimlerinde yeri olmayacak mı? Öyle bir yaşamımız olacak ki, ilginç aşk dışı konulara odaklanacak; yaşam akışı 'aşk'ın bir ayrıcalık olarak yaşanmasına izin vermeyecek. Koşuşturma ile süren, ilgilerin toplumsal, siyasal, ekonomik, teknik, bilimsel ilişkilere, olgulara odaklandığı bir yaşamda aşk "ses getirmeyecek". Aşk beklentisi ortadan kalkacak. Alistığımız bir şey olacak aşk.

Aşk "mutasyon"a mı uğrayacak? İnsanın biyolojik, toplumsal, siyasal dönüşümleri sonucu aşk, yüzyıllardır alışageldiğimiz anlam çerçevelerinin dışında, yepyeni anlamlara bürünecek. Bu anlamları elbette kestiremeyiz şimdiden; kestirebilseydik, aşkın 'doğal', 'olağan' gelişimi içinde sürüp gitmesi anlamına gelirdi bu. Aşk

değişecek. O dönem aşkı yaşayanlar, ('ad' nasılsa aynı kalacak, belki de önceki aşklarla ortak birkaç yönü bulunduğu için...) eskiye şaşarak bakacaklar: Einstein fiziği ile çalışan fizikçilerin Aristoteles fiziğine bakışları gibi!

Aşk değişmeyecek; insanlar yine onu beceriksizce yaşayacaklar, yine aşktan yakınıp, acı çekecekler değil mi? Galiba. Aşk, yine bir "sınır yaşıntısı" olacak; dokununca insanın parmağı yanacak. Kendini tanıyamadığı, birlikte yaşadığı insanlara, sevgilim dediği kişiye ulaşamadığı için, aşk konusunda yine çaresizlikler yaşayacak. Aşk beceriksizliği sürecektir, yaşama beceriksizliğiyle birlikte. Aşk gibi, inanılmaz güçler taşıyan bir olanağı yaşayamayacak insan yine.

Beş ayrı öngöründe bulundum. Beş ayrı dünya, beş ayrı kehanet. Daha da bulunabilirim. Durayım burada. Aşkın başına gelecekleri anlayabilmek için şu an yaşananlar üzerinde yorum yapmaya çalışayım.

Hangi aşk, nasıl yaşanmalı?

Kierkegaard *Aşkın İşleri* diye çevirebileceğimiz yapıtında, aşkın "içeriğini" aşk ilişkisinde kimin belirlediğini sorar. "Kim belirliyor aşkımızı sevgilim? Sen mi? Ben mi? Biz mi? Toplum mu? Arkadaşlar mı? Annem, babam mı? Toplumsal- ekonomik yapı mı? Tarih mi? Doğa mı? Tanrı mı?"

Doğal Aşk diyebileceğimiz, kendiliğinden, "geldiği gibi" yaşanan aşkta, seven de, sevilen de, âşık da, mâşuk da ayrı ayrı aşkın içeriğini belirler. Ben, sevmek isterim. Sevgilim, benim kendime olan sevgimi güçlendirmeli, kendimi sevmemi sağlamalıdır. Ben de onun, kendisini sevmesini sağlamalıyım. Böylece iki kendini seven insan, bir araya gelir, kendilerine olan sevgilerini besleyecek yardımcı bulurlar: Bir aradalıkları, birbirlerinin kendi kendilerini sevmelerine yardımcı oldukları içindir. Sev-

gilim, olmasaydı, ne denli yakışıklı, akıllı, eşi bulunmaz biri olduğumu anlamayacaktım; onunla olan ilişkimde, kendi olanaklarımı, kendi gücümü, kendi varlığımı yaşıyorum, sevgilim bana, kendimi güzel duymamı sağlıyor. Ben olmasam, o ne denli eşi bulunmaz bir güzel olduğumu, duygululuğumu, şairliğini yaşayamayacaktım: Ben sevgili olarak ona ne denli yüce bir insan olduğumu hatırlatırım.

Kierkegaard'ın doğal aşk dediği aşk, âşık ve mâşukun olup da "aşkın" olmadığı bir aşk! $1+1=1$ ediyor! $Sen+Ben=Sen$, $Ben+Sen=Ben$! İlginç bir aşk denklemi. Galiba birçokları böyle yaşıyor! "Sen bir katalizörsün" aşkı! "Seni seviyorum, çünkü yanındayken kendimi müthiş seviyorum!" aşkı! "Doğal"ı buymuş. Türköde söylediği gibi mi: "Bir tanem, bir tanem bir de ben iki tanem"? Değil. Bu "doğal" aşkın türküsü şöyle: Bir taneyim, bir taneyim, hadi bir de sen gel, iki taneyim, iki taneyim! Elbette, "yutma" olmayabilir bu ilişkide. Ne sen beni yutarsın, içini alıp da, ne ben seni. Aynı ayrı dururuz. İki bağımsız. Birbirimizle, kendimiz olma gücünü aşılarız. Kendimizden çıkan ışığı, sevgilimiz güçlendirerek yansıtır bize: sanki bir çukur aynadır optik olarak, büyütür bizi. Ama nerededir kendisi? Kimdir? Ne duyar? Aynanın ardında ne vardır? Bu "doğal" denen aşk, bir "cila" aşkıdır, bir ayna tutma aşkı, bir büyütec tutma. Karşılıklı aynalama aşkı: Herkes kendini görüyor! Nerede ötede olan, ötede duran sevgili? Nerede onunla birlikte var ettiğimiz aşk? Kimyadan bir benzetmeyle: Aşk bir karışım değil, bileşimdir. "Ben" "sen"le karşılaşınca, "ben"liğim dönüşmüştür artık, sen de, benimle artık sen değilsindir, aşk da "ben" ile "sen"in, basit aritmetik toplamına eşit değildir, farklı bir şey olmuştur artık. Bu açıdan Kierkegaard'ın "doğal"ı, bana hiç doğal görünmüyor: Belki çoğunluk böyle yaşıyor aşkı, bir ayna

olan sevgilisiyle: Bir dev aynası olan. Sonra o ayna, lunaparktaki kahkaha aynaları gibi çarpuk çarpuk gösterebilir insanı. Aynayla aşk mı olur? Doğal değil bu aşk, bu "aynal"(!)

Doğanın kanıttmadığı, delilenip, kudurmamız; dostlarımıza, komşumuza, dava arkadaşlarımıza duyduğumuz aşka (belki yumuşatarak dostluk sevgisi diyebileceğimiz) üçüncü bir ögenin karıştığını söylüyor Kierkegaard. Bu öge Tanrı'dır. Nedeni açık: Orada, ilişkiye girenler artık kendi bencilliklerini yaşamıyorlardır. Orada aşkın içeriğini, ilişkiye girenler değil, onları aşan bir güç olan Tanrı belirliyordur. Sanki, Kierkegaard, aşkı insanlara bırakırsak, kendi kendilerine aşıklar olurlar, sevgililerini de, bu amaçla kullanırlar demek istiyor. Ancak, Tanrı'nın müdahalesi ile insanın aklı başına gelir, bencilliğinden kurtulur. Kierkegaard'ın insandan duyduğu umutsuzluğun ardında neler olabileceği sorusunun irdelenmesi bu yazının sınırlarını aşıyor. Ama ben, insanın aşkı kendi olanakları içinde yaşayabileceğini düşünüyorum. Elbette başarma olasılığı çok düşük: Ama, aşk, başarma denemelerinden oluşur. Kendimizden çıkış denemelerinden. Karşılaşma denemelerinden. Aynayla değil. Ötede duran insanla. Ötedekiyle. (Öteki sözünü, bu bağlamda, kullanmıyorum. Aşkta öteki değil, ötedeki daha önemli!) Yola çıkan, öteye gidebilir, ötedekiyle karşılaşabilir. Ne doğal aşkında, ne dostluk, komşuluk aşkında yola çıkma yok

sanki Kierkegaard'da! Yola çıkma, bir arayıştır, bir hamledir, bir atılım: Bir hazırlık, kendini arama hazırlığı. Kendini aramayan, sevgilisini bulamaz. Aynal aşklar yaşar, buna doğal der. Bencilliğinden kurtulması için Tanrı'dan yardım bekler (Burada Kierkegaard'a haksızlık etmeyeyim: Tartışmanın bağlamını çağımızda yaşananlara çevirdim. Eleştiririm onlarıdır!). İşte, insanı aşktan alıkoyan, bu aramayıdır. Kendini (Orada burada sevgili arama, koca arama anlamında değil!) Yola çıkamayışdır öteye doğru. Çıkma da karşılaşamayışdır, ötede olan insanla. Buluşsa da, ötedeki ile öteyi yaşayamayışdır. Üleşmeyi bil-

meysi, sen ve beni "biz"de dönüştürmeyişi, "biz"e cân veremeyişi, cânı ötelere götüremeyişidir.

"Aynal" olmayan, kendini ararken karşılaştığı ötedeki ötekiyle, (ötedeki, "öteki"dir, aşılabilir, dönüştürülemez, yönlendirilemez öteki) üleşikleriyle yaşadığı dönüşümler zenginliği içindedir büyük bir olanak olarak duruyor. Ne kadarını yaşayabiliyor? "Ne kadarını yaşarsa yaşasın, yaşayabiliyor ya" diyebilirsiniz. Doğru. Azını. Birazını. Aşkı yaşamak, birazını yaşamak olmuş. Alıştık. Ufku görüyoruz. Doğrusu, benim hüsnü kuruntum bu. Da-

günü görür gibi oluyorum: "Hani aşk vardı ulan? İçimizde neyimiz varsa, satılık savdık, bir aba bir hırka, düştük yollara, nerede hani? Nerede sevgililer? Önüme çıkan 'hiyarlara' nasıl sevgili diyeyim?"

Dostuma yanıtım ne olurdu dersiniz? Öncelikle şunu söyledim kendisine. Önüme çıkan 'hiyarlar'dan birçoğu sensin! Karşılaşamayan, önce kendi içine bakmalıdır. Belki, gözümüzdeki gözlükte bir bozukluk var: Önümüze çıkanları 'hiyar' gösteriyor!

Aşk geleceğin yollarında

Yakın gelecekte aşkı yaşamadaki sorunlarımız sürecektir. Özürlü ve eksikli yaşayacağız onu. Ama, yaşayacağız. Aşkı yaşamak, yine birazını yaşamak olacak. İnsanlar bu düzenin çarkları arasında, koşuşturma içinde, birbirlerine rastladıklarında, birbirlerini sevmeye çalışacaklar. Bu arada büyük savaşlar ya da doğal afetler olursa, aşk daha yoğun yaşanacak. Doğrusu, yaşama arzusu duyacak insanlar. Eksikliğini yüreklerinde duyacaklar. Hayatlarındaki boşluğu aşkla kapamaya çalışacaklar. Aşk çalışacak gelecekte.

Umutum var: Aşk üstüne düşünülecek. Kendini arayanlar, bu düzenin aramalarını ne denli engellediğini de anlayacaklar. Hakikati aramanın, bilgiye, yaşamaya susamışlığın, kendimizi aramaktan ayrılmayacağını görecekler. Kendimizi hep ötedeki ötekilerle aramak zorunda kalacağımızı, kültür tarihinin köklerine gidecek

kavrayacaklar. Birbirlerini aramaya, birbirlerini karşılamaya, birbirleriyle karşılaşmaya çalışacaklar. Kafalarına dank edecek: Birbirleriyle karşılaşamayanlar, gerçekte karşılaşamaz. Gerçeğin, kendi benliklerine tıklmış insanlara açık olan yolları yoktur. Birbirleriyle karşılaşamayan insanlar, aşkla karşılaşamaz. Sözümlerim sana Kierkegaard: Birbirleriyle ötede insanlar olarak karşılaşamayan insanlar, Tanrı'yla karşılaşamaz.

Acaba, birbirleriyle yüz yüze geldikleri halde yüzleşemeyen, karşı karşıya oldukları halde karşılaşamayan insanlar, gelecekte karşılaşabilecekler mi?

Giorgio de Chirico'nun bir tablosu.

ha ötede, daha güçlü, daha içten, daha yaratıcı, daha dönüştürücü aşk ulkunu gördüğümü sanıyorum. Uyduruyor muyum? Aşkı yaşamak, hep birazını yaşamak olmuş. Dahası var. Murada erilmedi daha. Gökten elma falkan da düşmedi. Masallar çok erken bitiyor. Aşk, masalların bittiği yerden başlıyor oysa. Erken bitiriyoruz yolculuğumuzu: "Bu kadar yeter, gördük göreceğimizi" diyoruz. Gittik gidebileceğimiz kadar. Gidemeyenlere hiç sözüm yok. İçlerine tıklmış, "aynal" sevdalıları, dünya denen lunaparkta oyunlarını sürdürsünler. Yola çıkmaşlara yanıyor insanın içi. Sanki, sevgili dostumun hışımla üzerime yürüdü-

Cinsellikte yeni eğilimler

Zavallı aşk!

Artık neredeyse kimse reklam alanında kadın cinselliğinin kullanılmasına tepki göstermiyor. Kadınlar da bu durumun tadını çıkarma eğilimindedir. Bedenin cazibesi kadının silahı gibi algılanıyor ve kullanılıyor.

Sanayileşmeyle birlikte insanın cinsel yaşamı da büyük değişiklikler yaşadı. Büyük bir bunalım, gidererek toplumun tüm katmanlarını sardı. Özel mülkiyetçe ve semavi dinlerce kutsal ilan edilen, toplumun temel yapıtaşı diye öngörülen aile kavramı da bu bunalımdan payını alıyor.

Sanayi merkezlerindeki çalışma hayatı insanı en yakınındakine bile yabancılaştırdı. Hemen herkes ya cinselliğinden haz almıyor ve şikayet ediyor ya da cinsel yaşamını "kaderine boyun eğerek" rafa kaldırmış durumda.

Tarihte üreme ve cinsellik ilk defa bu derece kesin hatlarla ayrıştı: Kadınların kariyer isteği, doğum kontrol hapları, viagra, sperm bankası, tüp bebek ve klonlama yöntemleri, üremeyle seks ilişkisi-

Okuyacağınız yazı, 27 Kasım 2000 tarihli *Der Spiegel*'de yer alan "21. yüzyılda seks" başlıklı dosyadan derlenmiş ve yorumlanmıştır.

ni neredeyse koparmış durumda. Bu gelişmelerden etkilenen kimi sosyologlara göre insan, ruhsuzlaşarak bir seks makinesine dönüşüyor.

İnternet aracılığıyla milyonlarca insan beyni seks sinyalleriyle uyandırılıyor. Kimine göre milyonlar evrensel seksin hazzını yaşıyor. Kimya ve hormon karışımları seksi artık beyinde yaşıyor. Gelişmeye bakılırsa, cinsel organ sekste artık önemli bir rol oynamayacak.

Sosyoloji profesörü Plummer'e göre seksin anlamı çok yönlü bir karakter kazandı. Artık "seks bir başarı, bir eylem, bir saldırı, bir

can sıkıcı ortam, bir bedensel temas, bir av, bir meta, bir kirlilik, bir sevgi ifadesi, bir duygu, bir oyun, bir cinsellik, bir hormon, bir kimlik, bir takip, bir hobi, bir sağlık sorunu, bir mikro kimlik, bir patolojik sorun, bir yaratıcılık, bir ahlaksızlık, bir sahiplenme, bir senaryo, bir kabus, bir terapi, bir sınırları zorlama, bir şiddet, bir iş ve bir çeşit savaştır". Zavallı cinsellik! Bir zamanlar cinsellik bir basıncı altındaki kazana benzetilir ve bu basıncın boşalmasıyla rahatlığın sağlanacağı zannedilirdi. 21. yüzyılın dünyasında bu pek öyle olmayacak gibi. Wilhelm Reich'in öğretisi seks özgürleşmenin bir aracı olarak vaaz etmişti. 68 kuşağının büyük bir kısmı da bunu böyle bilir ve algıladı. Sekse beklenilen özgürlük gelmedi.

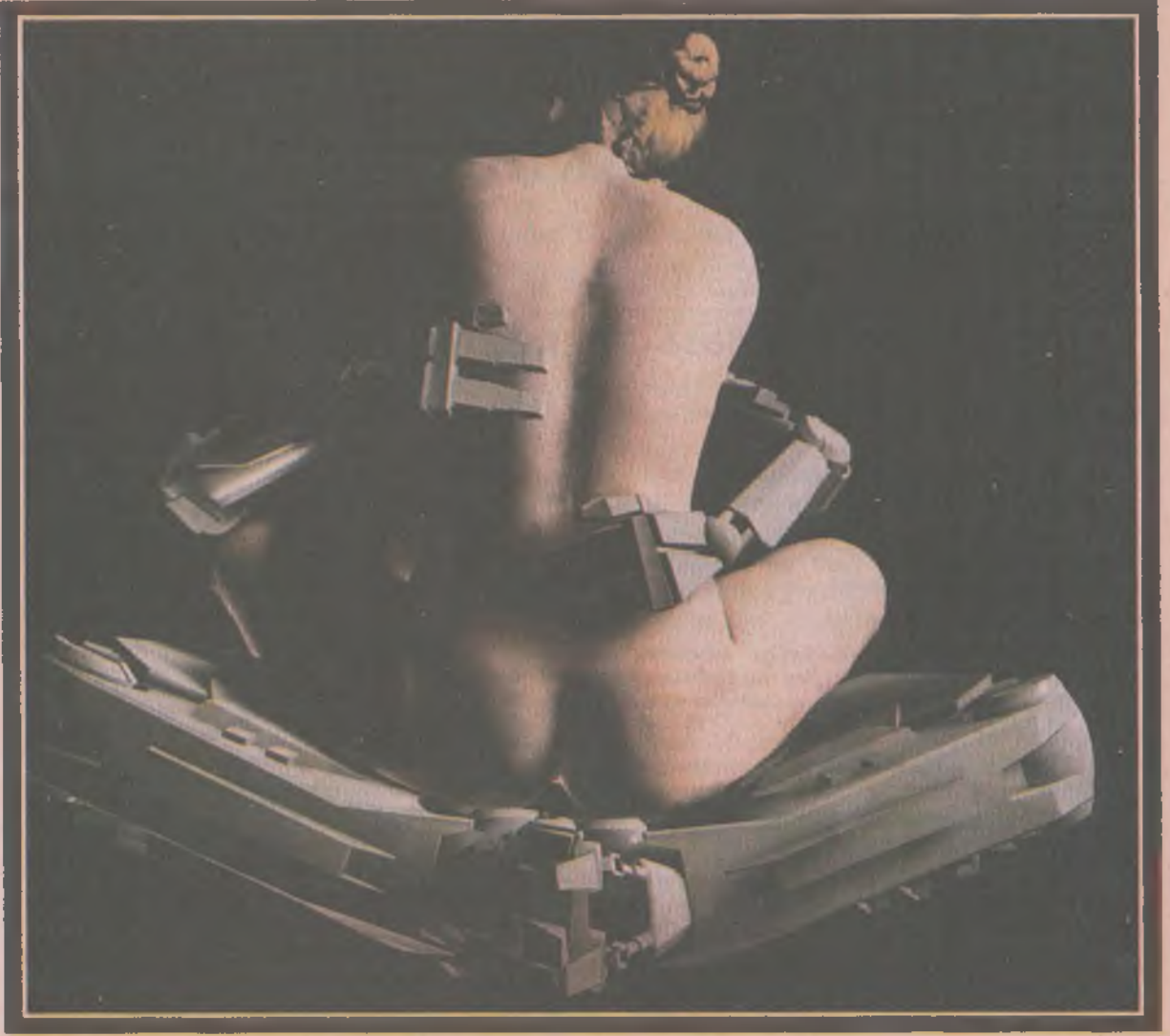
Kadınlar da piyasaya girdi!

Yapılan araştırmalara göre bugün 8 milyon Alman erkeği iktidarsızlıktan yakınıyor. Berlin'de düzenlenen seks fuarı ilk defa bu yıl büyük bir rağbet gördü. Evlilik cüzdanları tarihte ilk defa bu kadar yoğun bir şekilde yere fırlatılıyor. Evlilik dönemindeki kaçamakların sayısı gün geçtikçe artıyor.

Tüm bu gelişmelerde medyanın rolü de küçümsemez. Medyada kimi zaman sadakat, kimi zaman da kaçamaklar övülür-

insan, ruhsuzlaşarak bir seks makinesine mi dönüşüyor?

yor. Paparazzi haberlerle kitleler şaşkına çevriliyor: Kimi zaman ortalığı iktidarsızlık haberleri kaplıyor, kimi zaman da aşırı seks düşkünlüğünün haberleri yapıyor. Kimi zaman flörtün sağlığa faydaları, kimi zaman da kıskançlığın sevgide oynadığı rol öne çıkarılıyor. İnsanlar, isteri içinde bir o yana bir bu yana çalkalanıp duruyor.

Seksin girmediği yaşam alanımız kalmamış gibi. İnternet, en çok porno piyasasına hizmet ediyor. Ucuz erotik romanlar ve filmler piyasayı istila etmiş durumda. Artık neredeyse hiçkimse reklam alanında kadın cinselliğinin kullanılmasına tepki göstermiyor. Her şey kanıksanmış durumda. Kadınlar da bunun tadını çıkarma eğilimindedir. Bedenin cazibesi kadının silahı gibi algılanıyor ve kullanılıyor.

Kadın eti sanata da yansımış durumda. Özel seks yaşamlarını ve günlüklerini yayımlayan kadınla-

rın sayısında bir patlama var. Yazın alanında tam bir rekabet havası esiyor. İşi ileri götürerek enest ilişkilerini cesurca açıklayanlara da rastlanıyor. Sanatçı Nataşa Merritt, kamera karşısında orgazmını yaşıyor. Tracey Emin, cinsellik kokan lekeli yatağını bir sanat eseri olarak müzede sergiliyor.

"Bu da geçer"

Tüm bunların bir bayağılık olduğunu düşünenler de yok değil. Psikanalist Micha Hilgers'e göre "cinsellik utanma duygusuyla ilişkilidir. Utanma duygusu kalkarsa cinsellik ve bununla birlikte erotizm ölecektir". İnsanın buraya kadar gitmeyeceği çok açık.

Tüm bu olumsuzluklara rağmen gençler arasında ters yönde bir eğilimde geliyor. Bağlılık ve sadakat yeniden tartışılmaya başlandı. Bu durumu AIDS gibi salgın hastalıkların da desteklediği sanılıyor.

Gençler yeniden aşk sözcüklerini ve kavramlarını keşfediyorlar. Kimi gençlere göre, sevgi ve aşk insanı sistemin dondurucu soğugundan ve yalnızlaşmaktan koruyor.

Moleküler biyolog Jens Reich'e göre ise, "insan, tarihinin her döneminde seks oyunlarına uyuşturucu ve kimya kattı. Amaç daha ilginç ve yeni şeyler keşfetmekti. Bugün de aynı şey denenmektedir. Bunun etkisi de tarihteki kadar olacaktır. Gelecek, bir dönem etkileyecek ve çekip gidecek".

İnsanın erotik yaşama olan ilgisi azalmayacak. Siber dünyanın cinsiyetsiz insanı yaratılamayacak. Katı ve donuk makine itici olacak. Evrimin yüz binlerce yıl içinde eğdiği-büktüğü ve oluşturduğu insana has cinsellik bir kaç tekno-budala tarafından alt üst edilmeyecek. Kanlı canlı kişiye has ve gizemli erotizm, insanoğlunun rüyalarını süslemeye devam edecek.

Günümüz verileriyle geleceğe ilişkin tahminler

Aşağıdaki makaleye kaynaklık eden bilgiler Ian Pearson'ın 'Gelecek Haritası' adlı eserinden alınmış ve yeniden yorumlanmıştır.

Yerkürenin ısınması ve enerji kaynakları sorunu

İnsanlığın en önemli sorunlarından biri sürekli artan yerküre ısısı. Enerji elde etmek için fosil yakıtların kullanımının yarattığı karbondioksit gazı, kutuplardaki buz dağlarının erimesine de neden oluyor. Fosil yakıtların kullanımının sınırlandırılmasını öngören uluslararası anlaşmalar, en başta en çok enerji tüketen kuzeyin zengin ülkelerince reddediliyor. Fosil yakıt kullanımı yerine geçebilecek çeşitli alternatif enerji kaynakları, güneş, su ve rüzgâr enerjisi, bitkilerden, insan ve hayvan artıklarından üretilen biyoenerji ve çeşitli bitkilerin yağlarından oluşan enerji kaynakları, bugün insanlığın toplam ihtiyacının küçük bir kısmını dahi karşılamıyor. Bu şekilde devam edilirse, dünya toplam enerji kullanımının, 2010 yılında yüzde 46 oranında artacağı hesaplanıyor.

Aşağıdaki tablo incelendiğinde görülecektir ki; kuzeyin gelişmiş ülkeleri, nüfus oranlarına göre yerküreyi aşırı ısıtıyor ve tahrip ediyor.

Dünyanın doğal enerji kaynaklarına sahip büyük çoğunluğu, Asya, Afrika ve Latin Amerika ülkeleri, üretilen enerjinin küçük bir kısmını kullanırken; ABD, Avustralya, Japonya, Kanada ve Avrupa'dan oluşan kapitalist ülkeler, nüfus oranlarından kat be kat fazla enerji tüketmektedirler. Bu eğilim durdurulmazsa, özellikle

kapitalist sistem tarafından pompalanan tüketim furyası durulmazsa, dünyanın çeşitli salgın hastalıklarla karşı karşıya kalması, sel ve fırtına felaketleri yaşaması ve en sonunda da deniz yüksekliğinin birkaç bin yıl içinde 60-70 metre yükselerek üzerinde yaşadığımız kara parçalarının önemli bir kısmını sularla kaplaması olasıdır.

Az önce bahsettiğimiz yeni enerji kaynakları ise, serbest ticaret sisteminin yasasına uygun olmadığından önemli gelişmeler kaydedemiyor. Bu gelişmenin önünü tıkayan en önemli nedenlerden biri, kuşkusuz sistemin tüketim furyasıdır. Sanayileşme modeli, eğitim, çalışma yaşamı ve şehirleşme gibi etkenler, bugüne kadarki gelişme tempolarını devam ettirdikleri sürece; bırakalım yeni enerji kaynaklarının veya yenilenebilir enerji kaynaklarının keşfedilmesini, yerkürenin bize sunduğu olanakları da tümünden kaybetmemiz olanaklıdır.

ABD:	1400 milyon ton
Çin:	871 milyon ton
Rusya:	496 milyon ton
Japonya:	308 milyon ton
Hindistan:	248 milyon ton
Almanya:	228 milyon ton
İngiltere:	148 milyon ton

Ormanlar

Aynı şekilde büyük tahribatla karşı karşıya kalan ormanlık alanlar, hem gezegenimizin binlerce canlı türünü barındırması hem de yerkürenin akciğeri olması nedeniyle büyük önem taşıyor. Özellikle büyük kapitalist ülkelerin kâğıt ihtiyacı, maden ve enerji üretimi, tarım ve yol ihtiyacı, büyük orman alanlarının yok edilmesine ne-

den olmaktadır. Son birkaç on yıldır sanayi artıklarının ve gazların neden olduğu asitli yağmur, orman tahribatına yeni bir unsur olarak eklenmiştir. Güney Amerika'nın, özellikle de Brezilya'nın görkemli tropikal ormanlarının (toplam dünya orman alanlarının yüzde 23'ü) Amerikan şirketlerince yağma edilmesinden sonra; şimdi de dünyanın en büyük orman rezervine (toplam dünya orman alanlarının yüzde 26'sı) sahip Rusya Sibiryası, son yıllardaki siyasi değişikliklerle Amerika, Avrupa, Japonya ve Güney Kore'nin yağma-sına açılmıştır.

Kanada-ABD: 848 300 km²-%27

Rusya: 808 300 km²-%26

G. Amerika: 680 000 km²-%30

Asya: 427 500 km²-%5

Afrika: 230 200 km²-%2

Ozon tabakası

Daha bugünden insanlık için önemli bir sorun haline gelen ozon tabakasındaki delinme, önü alınmazsa, önümüzdeki yıllarda daha büyük çapta tahribatlara neden olacaktır. Ozon tabakasındaki deliğin büyümesi üzerine, 1987 yılında ki "Montreal Protokolü" çerçevesinde alınan bir kararla, ozon gazını tahrip eden gazların sanayide kullanımını 1984-92 yılları arasında yüzde 90 durdurulmuştu. Bu kararın alınması önemli bir rahatlatma yaratmış olmakla birlikte, bu kararlılığın daha 50 yıl sürmesi gerekmektedir.

İnsanlığın sağlık sorunu ve tıpta yeni gelişmeler

Son iki yüz yıl içinde insan yaşamına yönelik tıbbi iyileştirmeler insanın ortalama yaşam süresini uzatmıştır. Bugüne kadar yapılan gelecek tahminlerinde olumsuz değerlendirilen ortalama yaşam süresi ve buna bağlı dünya nüfusu, büyük sorunlarımızın en başında sayılıyordu. Bugün temel sorun 10 milyara yaklaşan dünya nüfusu değil, bu nüfusun büyük bir çoğunluğunu barındıran Asya, Afrika ve Latin Amerika'daki açlık ve sefalet sorunudur. Özellikle çeşitli sanayi dallarının ucuz işgücü nedeniyle bu yoksul ülkelere akın etmesi, buralara çeşitli toplumsal sorunları da birlikte getirmiştir. Bugüne kadarki sanayileşme ve şehirleşme eğilimi devam ettirilirse, dünya nüfusunun yüzde 50'sinden fazlası şehirlere göç etmiş olacaktır. Şehirlerde oturanların yüzde 20'si de 10 milyonluk şehirlere taşınmış olacak. İşsizlik, altyapı, ulaşım, iletişim, eğitim ve sağlık sorunlarını bu sistem içinde çözemeyen ezilen ülkeler, varoşlara yığılmış yığınların sorunları altında ezilmekle karşı karşıya. Bu sorunların kendilerinden kaynaklanmadığını düşünen bir avuç zengin ülke ise kendi sınırlarını çeşitli yollarla güvence altına alarak vatandaşlarını ve topraklarını dünyanın diğer kesiminden korumayı denemektedir.

Son birkaç on yıldır ezilen ülkelerin doğa güzelliklerini keşfeden kapitalist ülkeler, bu ülkelerdeki turizm sektörüne de el atmışlardır. Bu sektöre birlikte uyuşturucu ve fuhuş yaygınlaşmaya yüz tutmuştur. Turizm, son yıllarda patlama yapan AIDS vs. gibi salgın hastalıkların yaygınlaşmasında önemli bir rol oynamaktadır. Hatta kimi salgın hastalıkların uzay araştırmaları yoluyla da dünya yüzüne taşınmış olduğu şeklinde iddialar söz konusu.

Tipik "uygarlık" hastalıklarının da gün be gün arttığı gözleniyor. Daha şimdiden yanlış beslenme, stres ve hareketsizlikten kaynaklanan kronik kalp hastalıklarının hastalık çizelgesinde birinci sıraya oturduğu görülüyor. 2010 yılına doğru bunu ağır depresyon, yüksek tansiyon, kronik bronşit ve tüberkülozun izleyeceği istatistiklerle ortaya çıkmış durumda.

Tıpta yeni teknik

Toplumsal yaşam tarzı, çalışma hayatı ve sistemden kaynaklanan çeşitli sorunları hastalığın kaynağı olarak görmeyen veya ihmal eden tıp, son yıllarda yeni tekniklere ve genetiğe yönelmiş durumda.

Özellikle insan genom projesiyle bir atak yapmayı deneyen tıp dünyası, genler üzerinde manipülasyon yoluyla sağlık sorunlarına çareler arıyor. Bunun yanında üzerinde önemle durulan diğer bir alan ise, nanoteknolojinin tıp alanına sokulmasıdır. Hastanelerde tedavi yerine transplantasyon (organ aktarımı) ve protez ağırlıklı müdahaleler gündemde. Hatta tıp eğitiminde de genel tıp bilgisinden elektronik aletlerin kullanımına doğru adım adım bir eğilimin olduğu görülüyor. Kütüphaneler ise artık bilgiyi internet üzerinden aktarıyor, cerrahi müdahaleler de sanal ortamda yapılıyor. Hatta önümüzdeki 10 yıl içinde, doktorların cerrahi müdahale için hastaneye gelmesine gerek kalmayacağı, hastaya müdahalenin uzaktan kumanda yoluyla yapılacağı kesinlik kazanmış gibi.

Daha insani ve doğal tedavi yöntemlerine yönelik vurgular da, gün geçtikçe taraftar topluyor.

Genetik alanındaki başarıların ise, insan karşıtı amaçlarla kullanılacağı endişeleri toplumun önemli bir kesimini sarmış durumda. Daha şimdiden kimi firmalar eleman alımında, sigorta şirketleri de müşteri ediniminde genetik bilgilere başvuruyorlar. Bu ise toplumda bir bölünmeye neden olmakta ve etik sorunlar doğurmaktadır.

Önümüzdeki 10 yıl içinde her vatandaşın sağlık bilgilerinin kayıtlı olduğu mikroçipler kullanıma açılacak.

Daha şimdiden çeşitli organlarımızın üretimine yönelik fabrikalar düşünülmektedir.

İnsan-makine karışımı üzerine geliştirilen projeler:

2000 yılında sesle yönlendirilen telefonlar.

2004 yılında insan dokunma duyularını kopya eden robotlar.

2005 yılında insan koku ve tat alma dokularını kopya eden robotlar.

2005 yılında insanı anlayan ve konuşan robotlar.

2007 taşınabilen simultan çeviriciler.

2018 Biyolojik organlardan robotlara duyu organları üzerinden bağlantılar.

2025 Robotlar düşünce okuma yöntemiyle insanla bağlantı kuruyorlar.

2030 Robottan insan beyninin her alanına nanoteknoloji aracılığıyla doğrudan bağlantı kuruluyor.

İletişim ve medyanın geleceği

Dünya ekonomik sisteminin ihtiyaçları doğrultusunda hızla gelişen iletişim sektörü, uluslararası ilişkileri de hızla değişime uğrattıyor. Bugüne kadar normal telefon bağlantıları kablo aracılığıyla yapılırken, uydu üzerinden iletişim sağlayan mobil telefonlar daha şimdiden büyük bir yaygınlık kazanmış durumda. Aynı şekilde internet ağı da hızlı bir yaygınlık kazanarak, daha şimdiden dünya çapında yüz milyonluk bir kullanıcıya sahip oldu. Türkiye gibi ülkelerde ise gelişme çok hızlı. Abone sayısı her yıl kendisini ikiye katlayarak büyüyor.

Aynı durum medya alanında da sürüyor. Dijital tv aracılığıyla herkes kendi televizyon programına kavuşuyor. Tıpkı bir marketten alışveriş yapar gibi, izlemek istediğiniz programları zamanı ve süreyi belirleyerek seçiyorsunuz. "Parayı veren düdüğü çalar" hesabı. Ayrıca bu gelişmeyle medya alanında uluslararası bir tekelleşme yaşanıyor. Bu durumda ulusal ve yerel televizyonlar dışarıya kökten bir bağımlılık içine giriyorlar. İstemeyen "dükkânı kapatıyor".

Dünya bu olanaklarla yeni bir süreç girmiş durumda. Biyometrik yöntemle insan tümünden kontrol altına alınmış durumda. Özel yaşamın rafa kalktığı bir dönemdeyiz artık. Medya aracılığıyla manipüle etmek, artık bir çocuk oyuncağı durumunda. Kurgu ile gerçek iç içe geçmiş durumda.

Şehirlerde durakları, marketleri, yolları, kavşakları, işyerlerini sürekli kameralarla izleyen güvenlik güçleri, kredi kartlarıyla, telefon görüşmeleri, internet bağlantısıyla insanın ruhunu okuyor. Bu olanaklarla kim, nerede, kiminle görüşüyor, öğreniyor. Kullandığı araçlarla, satın aldığı gazete ve kitaplarla, bindiği taşıtlarla, giyimi ve kuşamıyla yaşam tarzını tümüyle tespit edebiliyor.

DNA kayıtları, parmak izi ve retina kaydıyla insanlar hemen deşifre edilebiliyor. Orwell'in 1984 uyarısı gerçek oldu bile.

Uzay araştırmalarında kullanılan teknik, yapay zekâ ve nanoteknoloji endüstriye büyük olanaklar sağlamaktadır. Artık bu teknikle bir fabrika kurabilir ve üretimi tümünden robotlarla yapabiliriz. İnsanlık özellikle nanoteknolojiyle yeni ufuklara yelken açabilir. Üretimde insan emeğinin zorunlu olmadığı bir dünya uzak bir gelecek değildir. Yalnız insanın beslenme ve barınma sorunları ne olacak? Gelecekte insan ilişkileri nasıl bir çehre edinecek?

İşsizlik ve sefalet yeni teknik olanaklarla atbaşı gidiyor. Gelecek bilimciler, aynı zamanda gelecekte büyük kitlesel isyanlar da öngörüyorlar. Bir avuç insanın refahı için dünyanın ezici bir çoğunluğu açlık ve sefaletin kısıcında kıvranıyor. Kuzey-güney ülkeleri çelişmesi nasıl ele alınacak? Bu sorular ve sorunlar gelecekbilimcilerinin korkulu rüyası olmaya devam ediyor. Çünkü çoğu sorunlar teknolojinin ve bilimin ötesinde siyasi ve toplumsal olarak ele alınmak zorunda.

Uzaydan gelen tehlike

Uzay araştırmalarıyla insanlık hem dünyanın güvenliğine ilişkin tedbirler alabilir, hem de evrenin oluşumuna ilişkin daha gerçeğe yakın bilgiler edinebilir. Hubble'in teleskopuyla bilim, milyarlarca yıl önceki evrenin oluşum sürecine ilişkin teoriler geliştirmişti. Bugün yeni üretilen teleskoplarla daha sağlam bilgilere ulaşılabiliyor. Özellikle bilim adamları arasındaki tartışmanın odak noktasını oluşturan evrenin oluşumu bu türden araçları büyük bir ihtiyaç haline getiriyor. Özellikle 10 ile 50 km çapındaki astroidlerin dünyaya çarpması durumunda tüm canlıların yok olma tehlikesinin yüksek olması, bilim adamlarını bu alanda araştırmaya itiyor. 2028 yılında dünyaya çarpması beklenen "1997XF11" astroidine yönelik plan ve projeler üretiliyor. Belayı savuşturmak için bu astroid ya patlatılacak, fakat astroidin milyarlarca ton ağırlığı ve saatte binlerce kilometre hızı nedeniyle bu proje büyük bir tehlike oluşturuyor, ya da çeşitli metotlarla astroidin yörüngesi değiştirilecek.

Fakat bir yönüyle "kaderimiz" olan astroidlerin yanında diğer bir tehlikeli gelişme var ki, bu da uzayda terk edilmiş olan uydular, çeşitli uzay araç ve araçları ve diğer uzay çöplükleridir. Her biri bir silah mermisi hızından daha süratli olan bu "uzay çöpleri" daha şimdiden uzay araştırmalarını tehdit eder boyuta gelmiştir.

Bir zamanlar dünyanın denizlerini, sularını ve havasını geri dönülmez bir şekilde kirleten büyük sanayi devletleri, şimdi de aynı yöntemi uzayda gerçekleştirmektedirler.

Tehlike faktörleri: Astroidlerin dünyaya çarpma durumunda yol açacakları felaketin boyutları:

- **10 yılda bir:**
0,01 km çapında, ya hiç zarar veremiyor, ya da çok az zarar veriyor.
- **100 yılda bir:**
0,06 km çapında ve bayağı zarar veriyor.
- **1000 yılda bir:**
0,1 km çapında ve 20 km çapındaki bölgeyi tahrip ediyor.
- **5000 yılda bir:**
0,5 km çapında ve 100-200 megaton atom bombası etkisi gösteriyor.
- **300 bin yılda bir:**
1 km çapında ve birkaç yüz km çapında bir alanı tahrip ediyor.
- **2 milyon yılda bir:**
2 km çapında ve nükleer kış etkisi gösteriyor.
- **10 milyon yılda bir:**
5 km çapında ve dünya çapında etkili oluyor, türlerin ölümüyle sonuçlanıyor.
- **100 milyon yılda bir:**
10 km çapında ve tahminen dinazorların yok olmasına neden olan astroid böyleydi.

Binyılın en büyük bilimsel atılımları

Farklı alanlarda uzman bilimcilere şu soruyu yönelttik: sona eren binyılın devrim niteliğindeki beş büyük bilimsel gelişmesini belirtebilir misiniz? İşte küçük anketin sonuçları.

Coğu Bilim ve Ütopya'nın da yazarı olan, değişik alanlarda uzman bilimcilere şu soruyu yönelttik:

"Sona eren binyıl içinde, sizce en önde gelen, insanlığın toplumsal ve düşünsel sürecinde en büyük dönüşümlere yol açan, devrim niteliğindeki beş büyük bilimsel gelişmeyi çok kısa gerekçelerle belirtebilir misiniz?"

İşte bu küçük ankete gelen yanıtlar ve kısa gerekçeleri.

Tip doktoru **Doç. Dr. Zafer Kars**, öncülerinin isimleriyle sıraladığı ve halen devam eden dört büyük bilimsel gelişme sürecini, son bin yılda insanın çevresindeki madde gerçekliği tanımasında sıçrama noktaları olarak tanımlamış:

1) İnsanın evreni tanınması: Kopernik, Kepler, Galileo.

2) İnsanın maddeyi tanınması: Lavoisier, Mendeleyev, Newton, Einstein.

3) İnsanın canlıları tanınması:

Jonannes Gutenberg tarafından, hareketli harflerle baskı tekniği geliştirilmiştir.

Darwin.

4) İnsanın insanı tanınması: Marx ve Engels.

Siyaset bilimci **Prof. Dr. Toktamış Ateş**, "en önde gelen" gelişmeleri yazabilmenin zorluğunu vurgulayarak yanıtlamış sorumuzu. Ateş, esas olarak büyük teknolojik gelişmelere vurgu yapmış: Barut-top ve pusulanın keşfi ve kullanımı; matbaanın icadı; buhar makinesinin icadı, elektriğin gündelik yaşama girişi ve iletişim alanındaki gelişmeler. Gerekçeleri şöyle:

"Barut ve top Avrupa'da derebeylerinin şatolarını yerle bir etmeseydi 'iktidarın merkezileşmesi' mümkün olamazdı. Yeni kıtaların keşfi ve özellikle Hint Okyanusu'na çıkılması pusula sayesinde gerçekleşmiş, hem dünyanın, hem de Osmanlı'nın kaderi böylelikle belirlenmiştir.

"Matbaanın bulunması, bilgiye ulaşmayı, çoğu dinsel nitelikli ve özellikli bir azınlığın elinden kurtarmış ve bilginin, bilimin yaygınlaşmasına neden olmuştur. Bana öyle geliyor ki eğer matbaa icat edilmeseydi, Aydınlanmayı yaşamak da mümkün olamazdı.

"Buhar makinesinin icadının etkisi iki yönlü oldu; tekstil alanında kitlesel üretime geçildi, ulaşımda - demiryolu, denizyolu, vb. - yük ve yolcu taşımacılığı sağlandı.

"Elektriğin gündelik yaşama geçmesinin sınırsız katkıları olmuştur. Ama benim çok önemseydiğim nokta, günü uzatmış ve yaşamın verimini çoğaltmış olmasıdır.

"İletişim alanındaki gelişmeleri ise, elektriğin gündelik yaşama girişiyle birleştirmek istemiyorum. Zira işin başlangıcındaki gelişmeler, elektriğin gündelik yaşama girişinden biraz bağımsızdır."

Toktamış Ateş, "her şeyin başı karasaban" diye de eklemiştir.

Galileo ve Kepler Dünya modellerini tartışıyor.

Denizbilimci ve ekolog **Sargun Tont**, insanlığı etkileyen en önemli bilimsel atılımları şöyle sıralamış:

"Kopernik'in Heliosentrik yani Dünya'nın Güneş'in etrafında döndüğü modeli. Benim insanı diğer türlerle eşit tutan Budizm'e büyük sempati vardır, ama doğanın insanlara bazı özellikler verdiği de kaçınılmaz bir gerçektir. Beni rahatsız eden insanoğlunun bu özellikleri, diğer canlılara karşı sanki 'astığım astık kestğim kestik' kabilinden bir lisans gibi kullanmasıdır. Bu yüzden, Kopernik'in biz insanların evrenin merkezinde olmadığı-mızı ispatlaması çok faydalı bir sonuç düş etkisi yarattı."

"Newton'un 3 kanunu içeren *Philosophiae Naturalis Principia* adlı kitabının basılması. Bu eser sadece bilim adamlarını etkilemekle kalmayıp, Lock ve Voltaire gibi filozofların çabaları sonucu sosyal bilimlerde de daha objektif kriterlerin yerleşmesini sağladı. Aydınlık Çağı'nın başlamasını Newton'a borçluyuz.

"Hollandalı Antonie von Leeuwenhoek'in mikroorganizmaların varlığını kanıtlaması. İnsanoğlu binlerce yıl bağırsağında, derisinde, içtiği suda, yediği yemekte, soluduğu havadaki sayıları katrilyonlara varan canlılardan haberi olmadan yaşadı. Bundan daha önemli bir keşif düşünabiliyor musunuz?"

"Darwin-Wallace evrim teorisi. Maymunlara yakın diğer türlerin uzaktan akrabamız olmasından neden bazı insanların rahatsız olduğunu hiç anlamamışım. Siz hangi maymun veya kuş topluluğunda Hitler'e benzer bir liderin çıktığını gördünüz?"

"Watson ve Crick'in kalıtsallığın ana mekanizması olan 'çift sarmal' yapısını keşfetmeleri. Bu binyılın biyoloji binyılı olacağından hiç kimsenin şüphesi olmasın."

Felsefeci ve bilim tarihçisi **Prof. Dr. Cemal Yıldırım**, son binyıl içindeki bilimsel devrimler arasında kapsam ve etkisi bakımından en önemli saydığı beş büyük atılımı şöyle gerekçelendirmiş:

"Copernicus'la başlayan, Kepler, Galileo ve Newton'la 'yetkin' diyebileceğimiz bir düzeye ulaşan astronomi ve fizik dallarına gerçek bilimsel kimliklerini kazandıran, şimdi 'klasik mekanik' diye bilinen alanın başlıca üç özelliğinden söz edilebilir: a) Doğa olgularının doğüstü varsayımlara gitmeksizin nedensel koşullar çerçevesinde açıklanabileceğini ortaya koyması; b) Aristoteles'in, Ortaçağ teolojisiyle kaynaştırılarak bir tür kutsal öğretiyeye dönüştürülen organik ve ereksel dünya anlayışını geçersiz kılması; c) Araştırma sürecinde gözlem ve matematiğin birleşimini sağlayarak bilimsel yöntemi oluşturmaları.

"Elektromanyetik alan kuramı. 19. yüzyılın en seçkin iki fizik bilginini sayılan Faraday ve Maxwell'in birbirini tamamlayan çalışmalarının ürünü olan bu kuramın değerini bi-

ri kavramsal, diğeri teknolojik iki önemli özelliğiyle niteleyebiliriz. Radyo, radar, TV gibi iletişim araçları kuramın başlıca uygulama sonuçları. Öte yandan kuramın içerdiği alan kavramı mekanik dünya görüşüne yeni bir boyut kazandırmakla kalmadı, Einstein'ın genel görecelik kuramının da asal bir ilkesini oluşturdu.

"Evrim kuramı. Teokratik dogmalara ve yerleşik anlayışa karşın Darwin, canlı dünyada evrimin olgusal gerçekliğini çok sayı ve türde gözlemsel verilerle kanıtlar, dahası evrim olgusuna bilimsel bir kuramla açıklama getirir. Evrim kuramının genel kültür yaşamında yol açtığı iki dönüşüm son derece önemlidir: a) İnsan doğüstü bir yaratık değil, tüm canlılar gibi doğanın bir oluşumdur. b) Tüm özellikleriyle bir anda yaratılmış, durağan insan

imgesi yerini giderek yetkinleşme sürecinde dinamik insan imgesine bırakır.

"Görecelik kuramları. Einstein'ın özel ve genel görecelik kuramları, 200 yıl boyunca örnek paradigma konumunda tutulan klasik mekanikğin yetersizliğini ortaya koymakla kalmaz, madde ve enerji eşdeğerliliği denklemi, Riemann geometrisini içeren alan kavramı, sonlu ama sınırsız evren öğretisiyle dünya anlayışımızda köklü bir devrime de yol açar.

"Kuantum mekaniği. Max Planck'ın 1900'de sıcak nesnelerin ısı ışınımına (radyasyon) ilişkin açıklamasıyla başlayan, Niels Bohr, de Broglie, Schödinger, Heisenberg, Dirac, vb. ünlü fizikçilerin ça-

lışmalarıyla 1930-31'de yetkinlik düzeyine çıkan, klasik mekanikğin nedensellik ilkesine bağlı kalmayan, atom ve atom-altı nesne ve olgusal ilişkileri açıklamaya yönelik devrimsel atılım. Kuantum mekaniğini 20. yüzyıla damgasını vuran belki de en büyük girişim olarak niteleyebiliriz."

Orman mühendisi **Doç. Dr. Yücel Çağlar**, böyle bir soruşturmayı yanıtlarken çok zorlandığını, "seçtiklerinin" dışındakilere yaman bir haksızlık yaptığını düşündüğünü vurguluyor. "Seçtikleri" şunlar:

"Şeyh Bedrettin. Daha 15. yüzyılda, 'Hükümetlerin seçimlerle kurulması gerekir. Halk oyunu tam bir özgürlük içinde kullanabilmelidir. Saray, saltanat, yeniçeri, tekkeler, dervişler hep zorbalığın ürünleridir. Bu zorbalıklara boyun eğilmemelidir.' diyebildiği için.

"Galileo. Hareket biliminin matematiksel temellerini kurarken Kopernik'in devrimsel buluşlarını tamamlayarak Güneş merkezli evren yaklaşımına yol açtı. Böylece yargıların yıkılabilirliğini kanıtladı.

"Darwin ve Darwinizm. Evrim ve dönüşüm kuramıyla insanlık, tümüyle akıldışı düşünsel ve davranışsal kalıplarından kurtarıldı. Metafiziğin temelleri en kalıcı biçimde Darwinizm'le sarıldı.

"K. Marx-F. Engels ve Diyalektik Materyalizm. Yarım yüzyıllık bir gönül, amaç ve akıl birikeliğinin ürünü olarak Marksizm, dünyayı anlamanın ve açıklamanın henüz aşılammış yetkinlikte yöntemi olarak insanlığa dair ne varsa geliştirici olmuştur."

Biyolog **Prof. Dr. Aykut Kence**, üç

önemli atılıma vurgu yapmış:

"Kopernik, Kepler, Galileo ve Newton'un evrenin doğa yasalarının yönetiminde hareket halinde bulunan bir madde sistemi olduğuna dair buluşları. Bu bilimsel gelişme ile kutsal kitaplardaki Dünya'nın evrenin merkezi olduğu düşüncesi yıkıldı ve insan için Tanrı

Karl Marx, insanın insan toplumlarını tanımasını sağladı.

Albert Einstein, sonlu ama sınırsız evren öğretisiyle dünya anlayışımızı değiştirdi.

tarafından özel olarak yaratılmış dünya düşüncesine darbe indirildi.

“Darwin’in öne sürdüğü doğal seçim sonucu evrim konusundaki gelişme. Kurama göre canlıların oluşumu için doğa yasaları yeterlidir, bir Tanrı’nın müdahalesine gerek yoktur. Böylelikle yaşamının sorumluluğu da doğada tüm olayların ondan sorulduğu bir Tanrı yerine insanın omuzlarına yüklendi.

“Bir başka önemli gelişme de Mendel’in bir önceki yüzyılda önerdiği kalıtsal faktörlerin kimyasal yapısının aydınlatılması olmuştur. Watson ve Crick tarafından ortaya çıkarılan DNA’nın ikili sarmal yapısı, bu yüzyılın sonunda insan genom projesi olarak doruğa çıkan bilimsel gelişmelerin temelini oluşturmıştır.”

Kimyacı **Prof. Dr. Zeki Tez.** beş büyük gelişmeyi şöyle sıralamış:

- Johannes Gutenberg tarafından hareketli harflerle baskı tekniğinin bulunması. Matbaacılığın gelişmesi, kitabın ucuzlaması ve yaygınlaşması, boş-nançların yıkılmasını, siyasal ve toplumsal yenileşmeyi sağlayarak Rönesans’ı doğurmuştur.

- Kopernik’in kurduğu devrimci evren sistemi.

- Kolomb’un Amerika’yı keşfiyle coğrafi keşifler çağını başlatması.

- James Watt tarafından buhar makinasının geliştirilmesi. Buhar makinesinin geliştirilmesi insan gücü yerine mekanik işi geçirmiş, termodinamiğin yasalarının bulunarak ısı ve enerjiye ilişkin çeşitli kavramların geliştirilmesi, makineciliğin geliştirilmesine ve teknik çağın başlamasına çok fazla katkıda bulunmuştur.

- Haber-Bosch yöntemiyle katalitik amonyak sentezi. Amonyak üretimi fabrika ölçeğinde 1913’de gerçekleşti. Bu başarıyla kimya bilimi, kullandığı matematiksel bilgiler aracılığıyla kimya sanayisinin içine girmiş ve soyut görünümli yapısının, ne denli yeni yollar yaratmaya yetenekli olduğunu göstermiştir.

Elektrik-elektronik mühendisliği öğretim üyesi **Doç. Dr. Güney Gönenç** de, matbaanın bulunmasını; insanoğlunun evrendeki konumunu doğru olarak algılamasına yol açan

Kopernik Devrimini; tüm insanlık tarihinin gelişme yasasını ortaya koyan ve insanlığın toplumsal ve düşünsel sürecinde en büyük dönüşümlere yol açan Marksizmi; Darwin’in Evrim Kuramını ve son olarak elektronik-bilgisayar-iletişim devrimini binyılın en büyük atılımları olarak saptamış.

Bilim tarihçisi **Prof. Dr. Esin Kahya**, 6 büyük bilimsel sürece vurgu yapmış: Atomla ilgili çalışmalar; elektrik ile ilgili çalışmalar; buhar gücünün belirlenmesi ve teknolojiye kullanılması; enerjinin sakımı ya da korunumu yasası; gen çalışmalarının temelini de oluşturan hücre üzerinde yapılan çalışmalar ve son olarak gökbilim alanındaki gelişmelerle evrenin manzarasının değişmesi.

Tıp doktoru **Prof. Dr. Berna Arda** ise, binyılın önemli bilimsel gelişmelerinin çoğunun son yüzyılda gerçekleştiğine dair gözlemlerini dile getirmiş:

- Modern anatominin kuruluşu ve Andreas Vesalius. “Gözlem otoriteden üstündür” deyişiyle Ortaçağ düşüncesinin insan aklına ket vuran yapısına karşı çıkmıştır.

- Evrim kuramı ve Darwin.

- Aşılama çalışmaları. Dünya Sağlık Örgütü’nün 9 Aralık 1979’da çiçek hastalığının yeryüzünden silindiğini bildiren metni bir kilometre taşı olarak kabul edilebilir.

- İnsan Genom Projesi, genetik kopyalama.

- İnternet erişimi.

Prof. Dr. Semih Bilgen, önemli gördüğü her gelişmeyi, birkaç bilim adamının adına ve ilgili olduğunu düşündüğü birkaç katkıya değinerek belirtmeyi yeğlemiştir:

- Doğulu matematikçi ve düşünürlerin. Eski Yunan akılcılığını yeni binyıla taşıyarak Avrupa’da Yeniden Doğuş hareketine ve Batı Uygarlığı’na kapı açmaları (El Harzemi, El Biruni, İbni Sina, Ömer Hayyam).

Metafizikğin temelleri en kalıcı biçimde Darwinizm’le sarsıldı.

- Dünya merkezli evren anlayışının yıkılışı, gökbilimin ve Newton mekaniklerinin gelişmesi (Kopernik, Brahe, Kepler, Galile, Newton).

- Toplum bilimlerinde materyalizm; Marx’ın II. tezi, bilinle toplumsal yaşamın etkileşimi (Fourier, Saint-Simon, Hegel, Feuerbach, Marx, Engels).

- Dalga/parçacık ilişkisi. Kuantum Kuramı ve Görelilik Kuramı (Maxwell, Schroedinger, Boltzmann, Bohr, Planck, Einstein).

- Tıbbın zanaatten bilime dönüşümü. mikrobiyoloji alanındaki gelişmeler. penisilinün üretilişi (Pasteur, Fleming).

Gökbilimci **Prof. Dr. Osman Demircan** sona eren binyılın bilimsel gelişmelerini şöyle özetlemiş: elektrik ve manyetizmanın insanlığın yararına sunulması; evrim kuramı; evrendeki konumumuzun belirlenmesi ve genişleyen evren kuramı; hareket yasalarının bulunması ve son olarak Einstein’ın Görelilik Kuramı.

Mimar ve yazar **Şükrü Günbulut**, Kopernik Devrimine; Darwin’in Evrim Kuramına; Marx ve diğer düşünürlerin geliştirdiği kurama; genetik düzenin bulunuşuna; informatikteki gelişmelere dikkat çekmiştir.

Tıbbi genetik bilimcisi **Prof. Dr. Işık Bökesoy** ise, binyılın devrim niteliğindeki gelişmelerini olaylar ve kişiler üzerinden değerlendirmiş: “Mustafa Kemal Atatürk, Fransız Devrimi, Darwin, bilgisayar teknolojisi ve Hitler.”

Ütopya ve ütopyacılığın anlamı

Ütopya moderniteyle birlikte doğmuştur. Moderniteye geçişi belirleyen dört devrimi; bilimsel, siyasal, kültürel, teknik ve endüstriyel devrimleri anımsadığımız ve bu devrimlerin arkasındaki ortamı tasarladığımızda, anımsamış ve tasarlamış olduğumuz şey, ütopyanın da ortamıdır.

Ayhan Yalçinkaya

(AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı)

Oscar Wilde, "Ütopya içermeyen bir dünya haritasına bakmaya bile değmez." diyor. (1) Wilde'in sözü, kartografyanın özellikle gemi kaptanlarının elinde hayat bulduğu, harita ressamlarının sev-

Oscar Wilde

gililerinin kendilerine dönüp, "Sevgilim şu-racığa bir ada koyuver, yalnız benim olsun!" diyebildikleri ve kaptanların haritada, okyanusun ortasına "sinyoranın hatırı için konmuş" (2) adaları arayabildikleri bir çağı ve böyle bir çağın bütün devrimci ve iyimser ruhunu üstünde taşıyan ütopyayı, imliyor gibidir. Klasik ütopyacı geleneğin doğumunun Rönesans'la yakından ilişkili olduğu hatırlanınca, bu imleme iyiden iyiye anlam kazanır. "Hristiyanlık ruhları tatmin ettiği müddetçe ütopya onları baştan çıkaramazdı; hayal kırıklığına uğratmaya başladığından beri, onları fethetmeye ve oraya yerleşmeye uğraştı. (...) Böylelikle, tesadüfe yer olmayan, en ufak fantezinin bir sapkınlık ya da tahrik gibi belirdiği, bozulmaz bir mutluluğun, yönetilen bir cennetin hayali olan Gelecek doğdu." (3) Başlangıç itibarıyla bakıldığında, Cioran'ın, bir parça yanıldığını kabul edebiliriz. Çünkü Hristiyanlığın düş kırıklığına uğratmasıyla birlikte kendine bir alan açan ve oraya yerleşen ütopya, beraberrinde bir geleceği değil, öteki

Okuyacağınız makale, Ayhan Yalçinkaya'nın "Türk Edebiyatında Ütopik Temalar Olarak Eşitlik ve Özgürlük: Bir Karşılaştırma; 1970-1980 ve 1980-2000" başlıklı yayımlanmamış doktora tezinin "Ütopyalar Üzerine Genel Bir Değerlendirme" adlı bölümünden alınmıştır. Arabaşıklar tarafımızdan konulmuştur. Makalenin "Ütopya: Tarihi ve Kaynakları" başlıklı ikinci kısmını gelecek sayımızda yayımlayacağız.

olan bir mekânı, örneğin bir adayı gerirmişti. Ütopyalar, her ne kadar, şu anda yaygın olarak sanki geleceği imleyen bir içerikle sabitlenmiş gibi görünse de More, Campanella ve Bacon göz önüne alındığında, imlenenin zaman ya da gelecek olmaktan öte, bir mekân, bir ada, bir kent olduğu görülür. Dolayısıyla ilk ütopyalarda tasarlanan ideal şimdi ve buradadır. Ancak burada oluşu, hemen bizim

mekânlarımızın sınırlarında ve o sınırlar aşıldıkta ulaşılabilir bir erimde oluşu anlamına gelmemektedir. Aksine, şimdi ve burada olmakla birlikte, kendini yalıtmış, dış dünyaya kapatmış ve kendi istediği ve izin verdiğinin dışında kimseyi kabul etmeyen bir şimdi ve buradalıktır bu. Yine bu mekânsal vurgu bağlamından olmak üzere, bu ilk ütopyalar zamanda bir düzenlemeden çok, mekânda bir düzenlemeyi ifade ederler. Bu anlamda da gelecek bunlar için geçerli değildir. Değildir çünkü tarih ilga edilmiştir. Gerçekte gelecek diye bir şey yoktur. Yalnızca mekânda dondurulmuş bulunan ve kendini sonsuzca yineleyen bir şimdi vardır. O halde, en başta düşünülmesi gereken hata, tarihsel bir veri olarak ütopyanın içeriğinin her zaman sabit kaldığı yolundaki kabuldür. Aksine bu içerik değişmektedir. (4) Hele de özellikle 20 yüzyıldaki teknolojik gelişmelerle birlikte, artık ütopyanın içeriğinin sabit kalmasından söz edilemez. (5) Bu anlamda, ütopya sabit bir anlam ve içerik üzerinden tanımlanması güç bir terimdir.

Fakat, öte yandan, 16. yüzyılda Thomas More'dan, 19. yüzyıldaki Robert Owen'a ve Charles Fourier'e kadar, ütopyacı düşünüşün önde gelen isimlerine ve yaratıcılarına bakıldığında,

Platon

Thomas More

den almaktadır. Bütün bu özelliklerin genel sonucu olarak, tüm ütopyalarda karşımıza çıkan bir simetri hakimiyetinin varlık koşulu altında, ütopya ancak monoton olarak nitelenebilir. Ama traji-komik bir biçimde bu monotonluğu doğuran, tam da Rönesans'la başlayıp, Aydınlanma'yla süren bilimci ve tabu kırıcı bir geleneğin şenlikli ve hiç de monoton olmayan dünyasıdır. Belki de bundan ötürü, özellikle Aydınlanma'nın yöneldiği amaçlar, en azından ütopya bağlamında, "asla kesinkes tanımlanamaz." Tanımlandığı zaman da, kimilerine özgürleştirici görüldüğü kadar, kimilerine de baskıcı görünen bir ütöpik plan çerçevesinde olu[r]" bu tanımlama. (9)

Rönesans, Reform ya da Aydınlanma gibi terimlerle tanımlamayı bir kenara koyduğumuzda, ütopyanın doğduğu dünyanın, aynı zamanda modernitenin doğduğu dünya olduğunu kolaylıkla görebiliriz. Yani, ütopya moderniteyle birlikte doğmuştur. (10) Moderniteye geçişi belirleyen dört devrimi; bilimsel, siyasal, kültürel, teknik ve endüstri-

el devrimleri (11) anımsadığımız ve bu devrimlerin arkasındaki ortamı tasarladığımızda, anımsamış ve tasarlamış olduğumuz şey, aynı zamanda ütopyanın da ortamıdır. Bu dört devrimle birlikte "Mezmunlar kitabı"[nda olduğu gibi artık,] Gökler tanrının ihtişamını anlatmamakta, Newton'un ardından Pascal'ın söylediği gibi,] bu sonsuz uzayın ebedi sessizliği [ürkütme]ktedir." (12) Fakat bu ür-kütücü sessizliği daha da ür-kütücü hale getiren, bu sessizliğe, bu bozulmaz, yozlaşmaz, sona ermez sessizliğe öykünerek yeni yapı-

lar, yeni dünyalar kurmanın peşinde olan ütopyacıların varlığı ve ortaya koyduğu modeller gibi görünebilir. Fakat ütopyacılar önce, modernleşmenin elle tutulur, gözle görülür sembolleri benzer biçimde, izleyenlere sessizliği, suskunluğu, dehşeti bir arada yaşatmaktadır. Ütopyacıların yazıyla yaptığını, mimarlar çoktan çelikten, camdan, taştan, demirden yapmış ve modern kentleri her tür ütopyacı önkabulün ete kemiğe büründüğü bir mekâna dönüştürmüşlerdir. 1851'de Londra'da gerçekleştirilen Dünya Endüstri Fuarı için inşa edilen ve daha sonra yanarak yok olan "Billur Saray" bu cisimleşmenin tipik örneğidir.

Ütopyanın temel gerilimi

Billur Saray üzerine, Dostoyevski'nin tepkileri bu yapının adeta ütopyanın cisimleşmiş hali olduğunu apaçık göstermektedir: "Baştan aşağı matematik bir kesinlikle hesaplanmış ve tasarlanmış, öyle ki tamam-

landığında akla gelebilecek her sonu ortadan kalkmış olacak, çünkü olası her yanıt sunulmuş olacak.(...) Bunu nihai hakikat kabul edip ebediyen susmak gerekmiyor mu? O kadar muzaffer, görkemli ve vakur ki nefesinizi kesiyor... Burada nihai bir şeyin olduğunu, burada olduğunu ve bittiğini hissediyorsunuz." (13) Dostoyevski'nin Billur Saray'a tepkisi, aynı zamanda ikirciklik, tedirgin ve iki farklı güdünün etkisiyle kıvranan ama bir türlü hangi yöne gideceğini kestiremeyen bir tepkidir de ve bu tepki tarzı, özellikle modern insanın ütopyaya karşı aldığı tutumu da ifade eder. Dostoyevski'nin ikircikliliği bir anlamda, Weber'in Aydınlanma düşünürlerinin umut ve beklentilerinin "acı ve ironik bir yanılsama" olduğuna ilişkin saptamalarını içermektedir: "Bu düşünürler, bilimin ilerlemesi, akılcılık ve evrensel insan özgürlüğü arasında güçlü bir zorunlu bağıntı görüyorlardı. Ancak, maskesi çekilip alındığında ve doğru anlaşıldığında, Aydınlanma'nın mirası (...) amaçlı-araççı akılcılığın zaferi olarak ortaya çıkıyordu. Bu tür akılcılık ekonomik yapıları, hukuku, bürokratik yönetimi, hatta sanatı kapsar biçimde, bütün toplumsal ve kültürel hayatı zehirler. Bu tür akılcılığın ilerlemesi evrensel özgürlüğün somut olarak gerçekleşmesi değil, içinden kaçınılması olanaksız olan bir "demir kafes"in, bürokratik akılcılığın bir kafesinin yaratılmasına yol açar." (14)

Dostoyevski, bir yandan "sizler, asla yok edilemeyecek ve kimsenin gizlice dilini bile çıkaramayacağı, alaya alamayacağı, bir billur binaya inanıyorsunuz. Bense bu binadan billurdan yapılmış olduğu ve asla

Dostoyevski

yok edilemeyeceği, gizlice bile kimsenin ona dilini çıkaramayacağı (vurgu bana ait) için korkuyorum” derken, (15) öbür yandan gerçek bir Billur Saray toplumu arzusuyla yanıp tutuşmaktadır:

“O zaman yeni ekonomik ilişkiler kurulmuş olacak, bunlar şimdiden kullanılmaya başlanmış ve matematik bir kesinlikle hesaplara dayanan ilişkiler olacaktır: öyle ki, karşılaşılabilecek tüm sorunlar için hazır çözümler bulunacağından, her türlü sorun göz açıp kapayıncaya kadar çözülebilecektir. O zaman kristal saray kurulmuş olacaktır. Ne var ki insan bir aptaldır; nesnel bir gerçek olarak bir aptaldır; demek istediğim aslında aptal olmayabilir, ama insan öylesine şükretmesini bilmeyen bir varlıktır ki (...) dolayısıyla, onursuz bir bay (...) birdenbire ve ortada en ufak bir neden olmaksızın, gelmekte olan evrensel sağduyu yönetimi içinden ortaya çıkıp, ellerini beline sıkıca dayayarak, hepimize şunları söylerse şaşmam: Pekala baylar, sağduyuyla ilgili her şeyi tepip yeniden kendi aptalca irademize göre yaşayabilmek için, tüm bu logaritma hesaplarını, cehennemin dibine yollamak üzere, ayaklarımızın altında çamurlar içinde çığneme ne dersiniz?” (16)

Dostoyevski’nin bir yandan arzuladığı ama öbür yandan korkutucu bulduğu Billur Saray, başka bir ütopyacı yazarda, Çernişevski’de Rus modernleşmesinin yüceltilmesi olarak karşımıza çıkacaktır. (17)

Sonuç olarak, moderniteyle akran olan ütopya, aynı zamanda modernitenin temel sorunlarıyla da iç içe bir görünüm sergiler: Bir yanda özgürlük talepleri ve özgürlük alanının genişletilmesi arzusu, öbür yanda düzen gereksiniminin varlığı; bir yanda geniş ölçekli merkezi yapıların varlığı, öbür yanda yerel özerklik ve bireysel yaratıcılık arzusu. (18) Ya da eşitlik ve özgürlük arasındaki o ölümsüz olduğu savunulagelen gerilim: Ütopyanın temel gerilimi.

Bu sorunlar aynı zamanda Aydınlanma’nın da sorunlarıdır ve modernizm bu anlamda onun izini sürmüştür: “Modernizmin aydınlanmaya dönüş olarak nitelenen bazı özellikleri var: rasyonalizm ve rasyonel planlamayla baskı, dünyanın totalizasyonuna yönelik eğilim,

Saint Simon

bilgide standardizasyon, evrensel doğrulara ve değerlere inanç, özellikle mantık ve özgürlük düşüncesi-nin yaygınlaşması olarak inanç.” (19) Fakat, bu yanılsamalı inancın yarattığı gerilim, sonunda yerini bir trajediye bırakacak ve ütopya terimini ürkütücü bir terim olarak lanetlenecektir (20): Moskova Duruşmaları.

Moskova Duruşmaları, ütopya düşmanı bir yazarın, Arthur Koestler’in bir romanında, *Gün Ortasında Karanlık*’ta (21) kendi dilini bulacaktır. Romanda, kurulmasına kendisinin de aktif olarak katıldığı bir “ütopya”nın, Sovyet deneyiminin bizzat kendisini nasıl yok ettiğini, bir komiserin yargılamaları üstünden aktarır Koestler. Ustaca yapılan psikolojik işkenceler sonucu, tüm kişiliği değiştirilen muhalif komiser, yalnızca kendisinin değil, arkadaşlarının da hiçbir zaman işlemediği “somut” suçları itiraf etmeksiz kalmaz, kendisinin kurban edilmesini de meşrulaştırmayı başarır: Önemli olan partiye bağlılıktır. Başkalarının da partiye bağlılıktan

vazgeçmemeleri için, bir örnek oluşturmaları bakımından, kendisinin kurban edilmesi gerektiğine ikna olur ve bunu savunur. Bu adeta, İslam tasavvufundaki tanrıyı mutlaklaştırma gibidir. Onun dışındaki her şey “masiva”dır (22) ve gözden çıkarılabilir. Tek gerçek şey, tanrı ve ona bağlılık olmalıdır. Tek gerçek, parti ve ona bağlılıktır. Tek gerçek, ütopyanın kurduğu “ütopya” ve ona bağlılıktır.

Ütopyanın “kurdu”nun, ütopyanın “özünü” kemirmesi

Eşitlik ve özgürlük geriliminin trajik patlama noktası Moskova Duruşmaları ise, ütopyacılığın bir diğer gerilim noktası ilerleme-bilim geriliminin trajik noktası da hiç kuşkusuz, Hiroşima ve Nagasaki olabilir. Ama bundan önce, Hitler faşizminin insan haraları da anımsanabilir. Kumar’ın belirttiği gibi, saf bilimin sınır tanınamazlığı; bir durak ve stabilizasyon noktasına sahip olmaması (23), bilimsel etkinliği giderek her tür etik kaygıdan bağımsızlaştırarak,

insanın elinde kullanılabilecek bir araç olmaktan çıkaracak ve kendi başına, salt sonuçlarıyla kutsanan bir tür ayine dönüştürecektir. Böylece Aydınlanma'nın tabutunun neredeyse son çivileri de çakılmış ve Aydınlanma'dan beri süregelen iyimserlik tuzla buz olmuştur. "20. yüzyıl ölüm kampları ve ölüm mangalarıyla, militarizmi ve iki dünya savaşıyla, nükleer yok olma tehdidi ve Hiroşima-Nagasaki deneyimiyle (...) Aydınlanma projesinin kendi amaçladığının tersine yol açarak, insanlığın özgürleşmesi hedefini, insanlığın kurtuluşu adına (...) bir baskı sistemine dönüştürmeye daha baştan mahkûm olduğu yolunda bir kuşku doğmuştur." (24)

Moskova Duruşmaları, Hiroşima ile Nagasaki ve Hitler faşizmini yan yana koyduğumuzda, reel sosyalizmin ütopyacı önkabulleri ve ilkeleri harfi harfine tarihsel pratiğe aktarmaya çalışmakla gerçekte ütopyaya ihanet ettiğini ve onu bir kara ütopyaya dönüştürdüğünü, aynı şekilde burjuvazinin de ütopyayı iligine dek soğurup, içini boşaltarak tümüyle "yersizleştirdiğini" söyleyebiliriz.

Ya da daha açık bir ifadeyle belirtmek gerekirse, Sovyet deneyiminin ütopyanın en temel kalkış noktalarından biri olan ve Gramsci'nin son derece veciz bir biçimde ifade ettiği üzere, "aklın kötümserliği ve iradenin iyimserliği" arasındaki diyalektik dengeyi farklı bir biçimde anlamlandırdığı; aklın kötümserliğini modernleşme süreci içinde Rusya'nın olanaklarının yoksulluğu ve kapitalizmin gerisinde kalma korku ve saptamasıyla sınırladığı, iradenin iyimserliğinden ise yoğun emek kullanımıyla bu yoksulluk ve geride kalmışlık durumunun aşılabileceğini anladığını söyleyebiliriz. Bu kabalıdan yola çıkıldıkta, ister istemez varılan yer Marksizm'in emek kavrayışının en kaba yorumları olmuş ve "Emeğin yal-

nızca doğaya egemen olma yolunda ilerlemeyi tanıdığı, toplumun gerilemesini [tanımadığı]; bu nedenle ileride Faşizm'de görülecek olan teknokratik nitelikte yanları [olmadığı]" düşünülmüş ve "bu yeni çalışma anlayışı[nın], doğanın istismarına gelip dayanmakta [olduğu gözden kaçırılmış] ve çocuksu bir kayıtsızlıkla proletaryanın sömürülmesinin tam da tersi bir şeymiş gibi" düşünülmüş ve düşündürülmüştür. (25) Böylece Sovyet deneyimi, Adorno'nun "Marx'ın bütün dünyayı dev bir atölyeye dönüştürmek istediği" yorumuna hak verdirmek için elinden geleni yapmıştır. (26) Bir

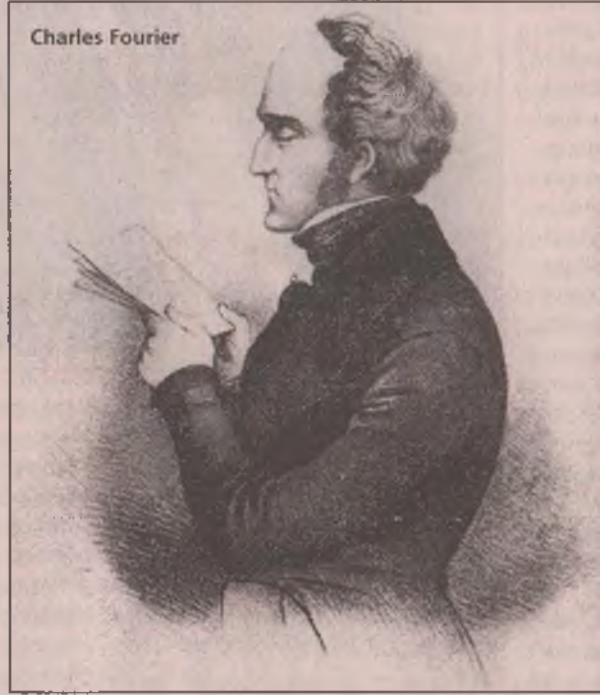
leşme tarzı için söyleyemiyorsak, benzer özellikleri bu tarzın taşımadığı için değil; daha çok kapitalist modernleşme biçiminin başarılarının bu tip eleştirilere karşı bir tür simyasal koruma kalkanı oluşturmamasından, gözümüzü perdelenmesinden ötürüdür. Yoksa kapitalist modernleşme, Sovyet deneyiminden daha vahşi bir uygulamalar sürecinin adıdır. En azından, unutulmamalıdır ki sosyalist deneyimin arkasında son derece etik bir hareket noktası vardır.

"Modern" çirkinlikten kurtulmak

Eğer ütopya ve ütopyacılık bundan ibaretse, bir "mutlu yer" tasarımından bir kâbusa doğru bir gidişin olduğu söylenmeli (28) ve her kâbusun bir uyanış zamanının bulunduğu da vurgulanmalı.

Gerçekten de örneğin Burns'a bakarsak, bu uyanış zamanı neredeyse 19. yüzyılda başlamıştır. Ütopyalar, bazı biçimleriyle 19. yüzyılın sonuna kadar direnebilmişlerse de, "ne var ki çeşitli kılıklara girmiş bir yılan, Aden (cennet) bahçesine girmiş[ti]" bir kez. Malthusculuk, Freudculuk, gideerek Kierkegaard, Nietzsche, Berdayef bu yılanların girdiği kılıklardan bazılarıdır. (29) Berdayef'in unlü sözü, bu "yılanların" ütopyaya bakışının tipik

ifadesidir: "Ütopyalar şimdi eskiden sanıldığından daha çok gerçekleştirilebilir gözüküyor. Bizse bugün kişiyi hambaşka kaygılara düşüren bir sorun karşısında bulunuyoruz: Bu ütopyaların kesin olarak gerçekleştirilmesini nasıl önleyebiliriz? Ütopyalar gerçekleştirilebilir şeylerdir. Belki de yeni bir çağın başındayız; öyle bir çağ ki, aydınları ve olgun kişileri ütopyaların nasıl önlenmesi gerektiğini ve ütöfik olmayan daha az 'mükemmel', ama daha çok özgür bir topluma nasıl dönülebileceğini düşünmeye başlayacaklardır." (30) Bu sözle bile sınırlı kalınsa, Burns'a hak verilemeyecek gibi değildir. Burns'ın saydığı tüm isimler

Charles Fourier

de buna Rosa Luxemburg'un "ihanete uğrayacak bir devrim yapmaktansa yapmamak daha iyi" (27) saptamasından yola çıkarak, her tür karşı önlemin alındığı ve giderek bir ihanet paranoyasına dönüşüp toplumsal yaşamı iyiden iyiye bir Billur Saray'a çeviren uygulamalar eklenince, "ütopyaya ihanet" kesinleşmiştir. Ya da trajik ve ironik bir biçimde, Sovyet deneyimi bağlamında, ütopyanın "kurdu", ütopyanın "özünü" kısa bir sürede kemirmeyi ve içini boşaltmayı başarmıştır.

Fakat burada dikkat edilmesi gereken nokta, bu ve benzer değerlendirmeleri kapitalist modern-

adeta "hep bir ağızdan insanların günaha batmış varlıklar oldukları türkiüsünü oku(maktadırlar.) İnsanları en iğrenç suçları işlemekten, Tanrı'nın lütfundan başka bir şey kurtaramaz." (31)

Fakat Berdayef'te dile gelen bu korku çağdaş burjuva toplumlarında, tam da burjuvazinin arzusu gibi görünmektedir. Bu arzu da adım adım kuvveden fiile doğru yükselmektedir. "İktidarın ütopyasının" bu gerçekleşme biçimi, aynı zamanda "ütopyanın da iktidarı" anlamına gelmektedir. Ancak, ütopyalara karşı buradan bir tepki geliştirmeye kalkışmak, tümüyle toplumsal değişim talebinden vazgeçmeye kadar varır. Burada bir yandan, Popper'cı bir toplumsal mühendisliğin tuzaklarından kaçınmak, bir yandan da ütopyaların devrimci maskelerinin ardında gizlendiği savlanan totalitarizme ya da otoriterizme teslim olmadan, ütopyalar oluşturmaya çalışmak gerekir. Ancak bu biçimde, neredeyse görünmez bir el tarafından şekillendirilen "ütöfik" yani "modern" çirkinlikten ya da modernin sıkıntısından kurtulabiliriz. Hele de bu "sıkıntılar" "dünyanın büyüünün çözülmesiyle" (32) ya da tümüyle büyüden arınmış bir dünyayla kuşatılmışlıkla ilintiliyse.

"Ütopyanın sonu" iddiaları

Buraya kadar kısaca gö-rüntülemeye çalıştığım gelişim seyri karşısında, yeniden, başta andığım Wilde'in sözü anımsandığında, haritaların bilgisayar ekranlarından fıskırdığı, okyanusun ortasındaki ıssız adaların birer heterotopik tatil paketi olarak pazarlandığı bir çağın sonunda, çoğu kimseye Wilde'in sözü anlamsız derecede komik görünebilecektir. Ütopya kavramı, adeta Marcuse'yi yankıarcasına, yüzyılın sonunda, hiç olmadığı kadar Türkçe karşılığına kavuşmuştur: Yersiz! (33) Eğer bu "yersizlik" Marcuse'de ifadesini bulduğu gibi, "nesnel ve öznel tarihsel koşulların olgunlaşmamasından ya da fiziksel ve biyolojik yasalarla gelişmesin-

den" kaynaklanıyor ve olanaklılık koşulunu da ancak "bir toplumsal değişim projesinin doğanın gerçek yasalarıyla gelişmesi"nde buluyorsa, (34) ütopya üzerine düşünmeye bile gerek yok demektir. Ama ne iyi ki, yüzyılın bütün felaketlerine ve ütopya ile aramıza girebilecek böylesi bir karamsarlığa karşın, bu karamsarlığı aşmamızı sağlamasa da, en azından tünelin ucunda yanan bir mum ışığının varlığına inanmamızı sağlayacak kadar veri olduğu da söylenebilir elimizde. Üstelik en başta, bu veri, bu karamsarlığı oluşturanlardan biri gibi gözüken Marcuse'dir. (35) Fakat özellikle bu yüzyıl, bizi bir mum ışığının bile

Robert Owen

olaksızlığına inandırmak için cinden geleni yapmıştır.

Özellikle Orwell'in 1984'üyle simgelenebilecek bir dönemden itibaren, ütopyanın ölümü ideolojinin ölümüyle eş tutulmuş ve ideolojinin ölümü de genellikle Marksizm'in ya da 1984'ten beri, özellikle reel sosyalizmin ölümüyle eşlenmiştir. "Zira, geleneksel bir görüşe göre postmodernizm aynı zamanda "ideolojilerin sonu" ile kesinkes aynı anlama gelmektedir. Bu görüş (post-endüstriyel toplum görüşü ile birlikte) ellili yılların tutucu ideologları (Daniel Bell, Lipset, vb.) tarafından ilan edilmiş, altmışlı yıllarda dramatik bir biçimde "yanlış-

lığı kanıtlanmış", ancak, yetmişli ve seksenli yıllarda geri dönerek geçerliliğini korumuştur." Aynı dönemde ideoloji terimi Marksizm'le özdeş tutularak, Marksizm'in sonu ilan edilivermiştir. Bir de buna "1984 gibi savaş sonrası dönemin büyük anti-Stalinist anti-ütopyaları" eklenince, ideolojinin, Marksizmin ve sosyalizmin sonu "ütopyanın sonu ile birlikte gerçekleşmiştir." (36)

Ütopyanın ölümünü ilan edenler yalnızca 1950'li yılların tutucu ideologları değildir. 1980'lerde "hortlatılan" bu anti-ütopyacı ruh, 1950'lerde başaramadığını 1980'lerde başarabilmek için başka bir yol tutturan ve adeta Foucault'nun "iktidarını" (37) yankıarcasına, ütopyacı mantığı üstlenecek ve giderek gerçekleştirecek bir ütopyanın kalmadığını, çünkü tarihin sonunun geldiğini ilan edecektir.

Buna göre, "rakip egemenlik biçimleri liberal demokrasiye yenik düşmüş"tür. "Liberal demokrasi muhtemelen 'insanlığın ideolojik evriminin son noktasını' ve 'nihai insani hükümet biçimini' temsil etmekte"dir. "Buna göre liberal demokrasi 'tarihin sonu' ydu." Çünkü "liberal demokrasi çarpıcı bir şekilde (...) temel iç ilişkilerinden uzaktı." (38) Fukuyama'nın "fantezisi" alışılmadık ve beklenmedik ölçüde ütöpiktir; daha doğrusu ütopyayı yağmalamaya

çalışan bir zihniyetin ürünüdür. Öyle ki "tarihin sonu, savaşların ve kanlı devrimlerin de sonu olacak. İnsanlar amaçlar konusunda görüş birliği içinde olacakları için, mücadele etmek için bir neden kalmayacak." (39) Fukuyama'da mevcut sorunların, savaşların, sürüp giden adaletsizliklerin yanıtı da hazırdır: Bütün bunların nedeni liberal demokrasiye içkin olan eşitlik ve özgürlük ilkelerinden değil, bunların henüz yeterince uygulanamamasından kaynaklanmaktadır! (40) Böylece hiçbir değişim talebine, hiçbir radikal değişikliğe yer yoktur! Olabilecek olanın en mükemmeli olmuştur. Anlaşıldığı gibi, Fukuyama

ve yeni tutucu ideologlar, ütopyasız bir dünya haritası düşünün peşindedirler. Fakat ütopyanın sonunun geldiğini ilan etmeye, reel sosyalizmin çöküşünün yetmediğinin anlaşılmasıyla; el çabukluğuyla, gerçekleştirdiğini iddia etme peşindedirler. Ütopya gerçekleşmiş ise, gerçekten "yersiz"leşmiş, daha doğrusu "yerinden edilmiş"tir. Artık barınacağı hiçbir yer kalmamıştır. "Ütopyanın olmadığı tek yerin ütopyanın kendisi olduğu"nu da buna eklersek (41), bu yersizliğin anlamı daha açık hale gelecektir.

Ütopyanın sonunun geldiğine ilişkin egemen söylem, Huyssen'in saptamaları doğrultusunda üç düzeyde işlemekte ve kendini göstermektedir. Buna göre, birinci düzey siyasaldır ve "liberalizmin ve refah devletinin kriziyle, sosyalist alternatiflerin uzun süre can çekişmesi ve sonunda çöküşüyle" de yakından ilgili ama en genel düzeyde verili

sisteme olan güvenin azalmasını içermektedir. İkinci düzey ise Aydınlanma'nın ve modernliğin değerlerine karşı açılan savaşla ilgilidir ve daha çok, "belirli bir tür ütopya-çmek ve üretim, akılcı bilişsel saydamlık, evrensel kurtuluş ve eşitlik" ütopyacılığının sonunu içermektedir. Son düzey ise, post-modern algıyla yakından ilgilidir ve Aydınlanma'nın kabullerinin modernlik kültürü içinde gerçekliğin kendisini bir ütopyaya, bir yok-yere, yok olan edimler alanına dönüşürmesini içermektedir ki özellikle Baudrillard'da karşımıza çıkan "benzeş [simulacrum] toplumunda gerçekliğin kendisinin ütöfik, hiper-gerçek haline gelmesi"ni işaret etmektedir. (42)

Eğer bu yersizlik anlamlı bir gerçekliğe denk düşüyorsa şu satırları nasıl anlamlandıracağız: "Komünizm hayatının en önemli sorunu ve temel deneyimidir. Kendimi da-

ima komünizmin ifade ettiği özlemlerde buldum, bir başka toplumun ve bir başka insanlığın olabilirliğine de hâlâ inanıyorum." (43) Soruyu Blanchot'nun sözleriyle yeniden sorarsak; "Bu basit önerme safça gelebilir, ama dosdoğruluğuyla, bir türlü peşimizi bırakmayan şeyi söylemektedir bize: Kendi imkânsızlığına şu veya bu şekilde her zaman bağlanmış olan bu imkân nedir, niçin vardır?" (44)

Blanchot'nun sorusu adeta utanç verici bir biçimde içinde yaşadığımız yüzyılın sonunda sosyalistlerin varlığını sorgular gibidir. Çünkü trajikomik bir biçimde, tam da "sosyalizmin tarihin çöplüğüne gittiği" yolundaki savların ayyuka çıktığı bir dönemde, "kendi imkânsızlığına şu veya bu şekilde her zaman bağlanmış olan bu imkân" sosyalizmle sınırlı görünmekte; ya da sosyalizm adeta zorunlu olarak umudun tek alternatifi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu alternatifi gerçekleştirecek koşulları, biçimleri vs. tartışılabilir ama bu tartışmanın varlığı, alternatif oluşunu ortadan kaldırmaya yetmiyor.

Morin'in başka bir toplum ve başka bir insanın olabilirliğine sadıkane bağlılığı ve inancı, eğer belirli siyasal programların çekirdeği olmayı sürdürüyor. Örneğin "sosyalizm için mücadelenin kalbinde, herkesin özgürce gelişmesinin, her bireysel insanın özgürce gelişmesine bağlı olduğu bir toplum için mücadele yatar" (45) denilebiliyorsa, bu inancın bir iman sorunu olmaktan öte bir sorun olduğu açıktır. Dolayısıyla, bu ve benzeri inançlar bir tür milenarizmin ya da siyasal mesihyenliğin -bunlara ilişkin öğeler içerse bile- ta kendisi olarak tanımlanıp geçilemez.

Kuşkusuz, "dünyadaki, toplumdaki, uygarlıktaki yaşayış kolay kavranamayan bir dağınıklıkla, bir karmaşaya yönelir, usanç vermeye başlarsa, yaratıcı kafalarda" (46) (ada-dünya gibi) reel tarih ile olması gerektiği düşünülen formları arasında karşıtlıkların oluşmasının doğal olduğu, bu bağlamda da bu karşıtlığın en iyi biçimlerinden biri olan ütopyanın ölümsüz olduğu kabulüne sınırlanabilir ve "kendi imkânsızlığına bağlanan imkân" her dönemde ütopya olarak adlandırılabilir. Böylece, özellikle bu çağın

sonunda sosyalizm ile ütopya arasında gerçekleşen bu çakışma ya da özdeşleşmenin önüne en azından kavramsal olarak geçilmiş olur. Örneğin, Manheim'in mevcut düzeni yıkmaya çalışan her tür düşüncüyü ütopya olarak nitelemesi böyle bir olanağın varlığını göstermektedir. (47) Böylece, Manheim'in yaklaşımı gereği, Altın Çağ'dan sosyalizme kadar, ütopyanın tarihini izleyebilir ve sosyalizmin çöküşüyle birlikte ütopyanın da sonunu ilan edebiliriz. Çünkü nihayetinde, ütopyacı düşünce "verili durumda sadece onu yadsımaya eğilimli öğeleri gören ezilen grupların değişiklik arayışı içindeki mücadelelerinin bir ifadesinden başka bir şey olmaktan öteye gitmemektedir. (48)

Ütopyayı ayırt etmek

Fakat böyle kavramsal bir sıçrama ciddi sorunları içermektedir. En başta, böylesi bir yaklaşımın özellikle "ütopya" terimini gizemselleştirdiğini, saydamlığını ortadan kaldırdığını söyleyebiliriz. Öyle ki, bu tip bir yaklaşımla, kolaylıkla yapılabilecek "ütopyacı edebiyat ve ütopyacı teori" ayrımı bile yapılamaz olur. Her isteyen, her istediğini övmek ya da yemek için bu terimle niteleyebilir. Örneğin, Marx'ın Cabet ya da Fourier kadar ütopyacı olduğu saptamasını yapmak için, "Marx'ın çoğu yapının okunuşu, bilimsel bir risaleden çok, coşku dolu bir şeyler okundğunun farkına varmayı, (...) *Kapital*'in başından sonuna yankılanan düpedüz ahlaki öfkenin gücünü" (49) yeterli sayıveririz. Giderek terimi kullananın, içini nasıl doldurduğuna bağlı olarak, kullanıcı sayısı kadar ütopya tanımına sahip olabiliriz. Gerçekte ise, tanım sayısını çoğulladıkça ya da terimin içeriğini sınırsızca genişlettikçe, hiçbir şeyi açıklayamaz hale getiriyoruz demektir.

Bu kavramsal "sıçrama"nın ikinci sakıncası, bizi aynı mantık içinde, aynı gerekçelerle gerçekte ütopya ile ilişkisi olmasa da, salt kimi dışsal özellikleri ya da öğeleri ve hatta formu ütopyayı andırıyor diye, örneğin her tür kıyamet senaryosunu, altın çağ mitosunu, milenarist teoriyi bu "imkânsız imkâna" bağlamaya götürmesidir. Bu bağlamına ise, dışsal özellikleri itibari-

Ütopyayı ayırt edebilecek bir kavram var elimizde: Umud. Reel tarihsel koşullar içinde imkânsız olanı içinde taşıyan ama kendi imkânsızlığının içinden doğan, adeta kendi küllerinden doğan umud.

le ütopyayı andırabilen, örneğin Robinsonad'larla ütopyalardaki adanın farklı işlevlere sahip, farklı anlamlar taşıdığı gerçeğine gözlerini kapatmamızı gerektirir. Şöyle ki Robinsonad'daki bir adadan söz ederken "ortamın dışı kapalılığından, bir tutsaklık, sürgünlük duygusu[ndan], görünmez tehlikeler karşısında duyulan bir korku[dan], kendisiyle sınırlanmışlığı korkunç bir yalnızlığa, duran zaman biçimi ise, uygar dünyanın akışından kopmuşluk düşüncesine dönüş[ten]"; dolayısıyla "uygar dünyanın akışı dışında kalmak[tan]" söz ediyoruz demektir. "Robinsonad kahramanı için, [bu] bir bakıma ölümün ta kendisidir; adadaki yaşayış, yaşamak değildir onun gözünde. Gerçek yaşayış, ıssız adanın ötesindeki, özlediği dünyadır." (50) Türcü adını veren Daniel Defoe'nun kahramanı bunun tipik örneğidir. (51) Oysa ütopyada karşımıza çıkan bir ada "kendine yeterlilik, güvenlik, derli topluluk, tarihsel akış dışında bir kalıcılık anlamına gelir." (52)

Biraz aşağıda değineceğim gibi, özellikle kimi izlekler bakımından ütopya ile ütopya öncesi var olan

diğer formlar arasında ciddi benzerlikler görülebilir. Hatta eşitlik ve özgürlük talebi bu ortak temaların başında gelir. Salt bu temalarla yola çıktığımızda ütopyayı, bu kendini var eden imkânı, temellendirmek olanaksızdır. Hiç ilgisiz gibi görünen bir yerden yaklaşılsa bile, örneğin Müslümanlığın kitabı *Kur'an-ı Kerim*'in cennet tasarımları bile, bu bağlamda belirli bir eşitlik ve özgürlük vaadine yaslanır. (53) Ama kalkıp bu tasarıma ütopya diyemeyiz. Bu temaların yanına bir başkasını, örneğin ütopyalarda çok tipik olarak karşımıza çıkan kolektivizmi eklessek, yine de ütopya kendini kolayca ele vermeyecektir. Çünkü, örneğin, hemen tüm tarımsal kültürlerin başat olduğu yerlerde kolektivist esaslara dayalı benzer formlara rastlayabiliriz.

Aşağıda görülebileceği gibi, ütopya benzeri formların hemen çoğunda eşitlik, özgürlük, kolektivizm gibi esaslara rastlasak bile, tek tek bu formların arkasındaki güdüleyicileri ele aldığımızda birbirinden ayrıldıklarını, kimilerinin salt ürettikleri dönemde can alıcı bir soruna tepki olarak doğduğunu, (54) kimilerinin bir kaçış ve kapanma olanağı olarak var olduğunu (55), bazılarının da insanlığın sınırsız hayal gücünün dizginsizce at koşturmasından ibaret olduğunu görürüz. (56) Yine başka bazılarının içinde bir tür mesihyenliği barındırırken, (57) başka bazılarının dinsel dogmaları felsefe aracılığıyla doğrulamaya yöneldiğini görebiliriz. (58) Oysa bütün bunların dışında ütopyayı ayırt edebilecek bir kavram var elimizde: Umud. Reel tarihsel koşullar içinde imkânsız olanı içinde taşıyan ama kendi imkânsızlığının içinden doğan, adeta kendi küllerinden doğan umud.

Ütopya ve "umud"

Burada basit bir itirazda bulunulabilir: En kabasından *Eski Ahit* kaynaklı milenarizm karşı bir örnek olarak gösterilebilir. Tanrının gökssel krallığına duyulan inanç ve özlemin, aynı zamanda bir umudun üstünde yükseldiği savlanabilir. Fakat dikkat edilirse, burada ciddi bir

George Orwell

ayrım vardır: Ütopyanın üzerinde yükseldiği umut ilkesi, tümüyle bu tarih ve mekânı, yine bu tarih ve mekân içinde ve üzerinde değiş-tirme olanağının varlığını imler ve giderek, adını, tarihsel koşullara göre farklı farklı da olsa bir projeye verir. İçinde bulunduğumuz çağda bu projenin adı sosyalizmdir. Çünkü sosyalizm ya da sosyalist mücadele, katı-lalim ya da katılmayalım, "karmaşaya, kuş-kuculuğa, kinizme ve geleceğe yönelik mo-ralsizliğe doğru yönelen bir dünya-da (...) umudun ve mutluluğun yendi-nen doğuşu için mücadeleyi de içerir." (59)

Ütopyalar bağlamında "umut" üzerine yapılan bu vurgu, gereğinden fazla abartılı ve ayırt edici olmayan bir faktöre ayırt etme işlevi-nin yüklenmesi ya da tümüyle öz-nel bir değerlendirmeye olarak görül-meye açıktır. Çünkü ilk bakışta, içinde umudu taşımayan hiçbir tarihsel dönem ve hiçbir insani etkinlik olmamak gerekir. Dünyaya "la-netler okuyan" Nietzsche bile yüzü-nü bir "üstün insana" dönmüşken? Bunun aksini savlamak, bir tarihsel dönemin ya da bir insanın kendini yadsıması anlamına gelmeyecek ve ilgili çağ ve insanın intiharını -inti-har çıkırtkanlığını değil- beraberinde getirmeyecek midir? Bu anlamda umutsuzluk üzerine konuşma hakkına sahip olanlar yalnızca bu intiharı başarmış olanlardır; ne yazık ki onların da konuşma olanağı yoktur. Öyleyse, yaşayan hiçbir şey ve hiçbir insan ve hiçbir etkinlik umut dışında değildir. Sonuç olarak, sırf bu nedenle bile, hiçbir şeyin ayırt edici ölçüsü, umut olamaz. Demek, umut, kendi kendini var eden ya da kendi üstüne kapalı, "küllerinden doğan ya da imkânsız-lığın imkânı olarak", usa dayalı her-hangi bir çözümlemenin konusu ol-mamak gerekir. Oysa bizatihi ütopyalar, en başta usun son derece in-celikli bir biçimde kullanımının ürünleri değil midir?

Bu ve benzeri itirazları şimdilik veri sayıp kabullenmekle birlikte, ütopyalar için tek geçerli hakikat olarak kabul etmemek gerekir. Çün-

kü her ne kadar "gelecekte ne ola-cağı, biraz da bizim aklımızda ne olduğuna bağlıysa" (60) ve ütopya-lar bir anlamda, bu gereksinime yanıt veriyorlarsa da, ayırt edici bir ölçü olarak sırf aklı kabul edip, umudu dışlayamayız. Çünkü, her çağ yalnızca bugünü-nü sağlama almak, için geleceğini ussal olarak planlamak ve düzenlemeye çalışarak hazırlıklı olmakla kalmaz, temelde, bu-nu yapabilmesi için, gelmekte olanı düşün-

mek zorundadır. "Yalnız bir sonrakini düşlemekte [de] kalmaz, ama düşleyerek uyanışa doğru ilerler. Kendi sonunu kendi içerisinde taşı-r." (61) Ancak bu düşünme 'eyle-mi' salt geleceğe dönük bir kestirim eylemi olarak alınırsa, bu düşünme-nin en önemli sonuçlarından biri olan ütopya yine de anlaşılmaz ola-rak kalır. Böyle bir kestirim belki bir bilimkurgu yapıtını anlamamıza yardımcı olabilir ama ütopyayı de-ğil. Çünkü, "her çağ bir sonraki ça-ğı görüntülerle sergileyen düş içeri-sinde ise, henüz gelmekte olan çağ, tarihin en eski dönemlerinin, başka deyişle sınıfsız bir toplumun ögele-riyle karışmış olarak belirgin-leşir. Bu ögele-re ilişkin olup, dağarcıkları toplumun bilin-çaltında bulu-nan deneyimle-rin yeni ile ka-rışması, ütopyanın doğumu-na neden olur; bu ütopyanın izdüşümlerine ise kalıcı yapı-lardan geçici modalara de-ğün, yaşamın binlerce olgu-sunda rastlanır." (62)

Görüldüğü gibi, geleceğe yöne-lilik düşünme eylemi, salt usun ted-birli bir davranış olmakla kalma-makta, aynı zamanda binlerce yıl-dan beri var olan özlemlerin, verili değerler sistemiyle karışarak, bir umudu ifade etmesi anlamına gel-

mektedir. Bu "umudu" ve buna bağlı düşlemeyi biraz daha saydam-laştırabilmek ve sınırlarını belirle-yebilmek için, kısaca da olsa ütopya tarihinde bir gezinti yapmak ve kimi benzer formlara bir göz atmak gereklidir.

DİPNOTLAR

- 1) Aktaran Krishan Kumar, (1978), Prophecy and Progress, Harmondsworth: Penguin, s.241
- 2) Akşit Göktürk, (1973) Edebiyatta Ada, İstanbul: Sinan Yayınları, s.9
- 3) E. Cioran, Tarih ve Ütopya. Çev: H. Bayrı, İst., 1999, Metis Yayınları, s.87
- 4) İlginç bir rastlantı olarak, örneğin Türkçe'deki ütöfik örneklerden biri ola-rak Adam Şenel'in "Teleandregenos Ütopyası" mekân vurgulu iken, bundan 25 yıl sonra yazdığı "Ozmos Kronos" za-man vurguludur. Bkz. Adam Şenel, (1968), Teleandregenos Utopiasında Ev-lilik Hayatı, I. Baskı, Ankara: Bizim Ya-yınları ve Adam Şenel, (1993), Ozmos Kronos, İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- 5) Bkz. Horst Krüger (moderator) "So-mething's Missing: A Discussion Betwe-en Ernst Bloch and Theodor Adorno on the Contradictions of Utopian Longing" Ernst Bloch, (1996A), The Utopian Function of Art and Literature (Selected Essays), Tr. J. Zipes & F. Mecklenburg, 4th Printing, London: The Mit Press için-de, s.1-17.
- 6) E. Cioran, (1999), aynı yerde.
- 7) Aktaran, Max Beer, (yayın tarihi belir-siz), Sosyalizmin ve Sosyal Mücadelele-rin Tarihi, Çev. G. Üstün, İstanbul: May Yayınları, s.349
- 8) M. Horkheimer-T. Adorno, (1995),

Aydınlanmanın Di-yalektiği, (Felsefi Fragmanlar) Çev. O. Özügül, I. C., İstan-bul: Kalcı Yayın-cı, s.21

9) David Harvey, (1997), Postmodern-liğin Durumu, Çev. S. Savran, İstanbul: Metis Yayınları, s.27.

10) Krishan Kumar, (1991), Utopianism, Minneapolis: Uni-versity of Minnesota Press, s. 51

11) Abel Jeanniere, (1990), "Modernite Nedir?" Çev. N. Tu-tal-Küçük, Mehmet Küçük, (Der.), (1994), Modernite

Versus Postmodernite, 2. Baskı, Ankara: Vadi Yayınları içinde, s.16 ve devamı.

12) Agy. aynı yerde.

13) Dostoyevski, Yeraltından Notlar'dan aktaran, Marshal Berman, (1994), Katı Olan Herşey Buharlaşıyor, Çev. Ü. Al-tuğ-B. Peker, İstanbul: İletişim Yayınları, s.300.

14) Aktaran, D. Harvey, Postmodernliğin

Marcuse

Nietzsche

Durumu, Çev. S. Savran, İst., 1997, Metis Yayınları, s.29.

15) M. Berman, (1994), aynı yerde.

16) Aktaran, Andrzej Walicki, (1987), Rus Düşünce Tarihi 1760-1990: Aydınlanma'dan Marksizme, Çev. A. Şenel, Ankara: V Yayınları, s.280.

17) N. G. Çernişevski, (1988), Nasıl Yapmalı, Çev. G. Bozkaya, 4. Baskı, İstanbul: Yar Yayınları.

18) K. Kumar, (1991), s.51.

19) Perry Anderson & Ellen Wood, (Yayın tarihi belirsiz), Modernizm, Post-Fordizm ya da Kapitalizm, Çev. A. T. Erdağlı-Ç. Ünal, İstanbul: Bilim Yayınları, s.39.

20) Terimin laneti, sosyalist geçmişle bugün de sürmekte görünüyor. Öyle ki SSCB'nin dağılıştan sonra, bu döneme ait kimi terimleri çağrıştıran isimler bile bu lanetten payını almaktadır. "1917'den sonra özellikle rusya'da leniniska, engelsina gibi isimlerin konduğunu öğrendik. köprü mühendisi bulgar bir kadın, 'ah, evet' dedi, 'ama onların sonu çok kötü oluyor. geçen gün berbere gitim, manikürcü kızın adı komska. mevzuya uyandım tabii. kıza, 'senin esas adın komsomolska mı?' diye sordum. kız gözlerini korku içinde açıp, 'şşş!' dedi." (Yazının özgün diline ve yazımına dokunmadan aktardım.) Ayşe Düzenkan, (1998), "Adımı söyle, sana babanı söyleyeyim", Radikal İki, 21 Haziran 1998, Pazar, s.5.

21) Arthur Koestler, (1999), Gün Ortasında Karanlık, Çev. P. Kür, İstanbul: İletişim Yayınları.

22) Masıva: "Bir şeyden başka olan şeylerin hepsi; Allah'tan maada bütün varlıklar, dünya ile ilgili olan, [gelip geçici] bütün şeyler." Ferit Devellioglu, (1995), Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, 12. Baskı, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.

23) K. Kumar, (1991), s.55.

24) D. Harvey, (1997), s.26.

25) W. Benjamin, (1990), Parıltılar, Çev. Ö. Yılmaz, İstanbul: Belge Yayınları

26) Zikreden, M. Berman, (1994), s.160, 22. No'lu dipnot. Ancak, Berman'ın kaynak olarak gösterdiği Martin Jay'ın "Diyalektik İmgelem" adlı yapıtının Türkçe'siyle, Berman'ın kullandığı İngilizce nüshası arasında, Adorno'nun bu eleştirisi bağlamında bir farklılık olmalı. Çünkü, Berman, gönderme yaptığı Martin Jay, (1973) Dialectical Imagination, Little Brown, s. 57'de Adorno'nun eleştirisini yukarıda sunduğum gibi anarken, aynı metnin Türkçe çevirisinde şöyle denmektedir: "Mart 1969'da kendisiyle konuştuğunda Adorno'nun kendisi ise, Marx'ın bütün bir dünyayı koca bir düşünürün evine dönüştürmek istediğini söylemişti." Ancak, Jay'ın bu eleştiriyi andığı bölüm tümüyle emek ve çalışmaya ilişkin bir bölüm. Bu yüzden Türkçe çevirenin "düşünür evi" olarak yaptığı çeviri yerine oturmuyor. Bu nedenle, eleştiriyi Berman'ın zikrettiği biçimde doğru kabul ettim. Bkz. Martin Jay, (1989), Diyalektik İmgelem, Çev. Ü. Oskay, 1. Baskı, İ-

stanbul: Ara Yayıncılık, s. 91

27) Zikreden, M. Jay, (1989), s.22.

28) Bkz. Chad Walsh, (1962), From Utopia to Nightmare, London: Geoffrey Bles.

29) Edward McNall Burns, (1984), Çağdaş Siyasal Düşünceler, 1850-1950, Çev. A. Şenel, Ankara: Birey ve Toplum Yayınları, s.426 ve devamı.

30) Berdiaef'in bu sözü, Türkçe'de, A. Huxley'in "Cesur Yeni Dünya" adlı kitabının başında yer almaktadır. Çev. G. Ender, 1. Baskı, 1989, İstanbul: Güneş Yayınları

31) E. Burns, (1984), aynı yerde.

32) Charles Taylor, (1995), Modernliğin Sıkıntıları, Çev. U. Canbilen, İstanbul:

**Geleceğe yönelik
düşleme eylemi,
salt usun tedbirli bir
davranışı olmakla
kalmamakta, aynı
zamanda binlerce
yıldan beri var olan
özlemlerin, verili
değerler sistemiyle
karışarak, bir umudu
ifade etmesi
anlamına
gelmektedir.**

Ayrıntı Yayınları, s.9 ve devamı.

33) M. Namık Çankı, (1958), Büyük Felsefe Lügati, 3. Cilt, İstanbul: Nebioğlu Matbaacılık, "Utopic" maddesi, s.393 ve devamı.

34) Aktaran, Boris Frankel, (1991), Sanyai Sonrası Ütopyalar, Çev. K. Durand, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, s.33-34.

35) Herbert Marcuse, (1986), Tek Boyutlu İnsan, Çev. A. Yardımlı, İstanbul: İdea Yayınları.

36) Fredric Jameson, (1992), Postmodernizm Ya da Geç Kapitalizmin Kültürel Mantığı, Çev. N. Plümür, 1. Baskı, İstanbul: YKY Yayınları, s. 217

37) Michel Foucault, (1986), Cinselliğin Tarihi, Çev. H. Tufan, 1. Cilt, İstanbul: Afa Yayınları.

38) Francis Fukuyama, (Yayın tarihi belirsiz) Tarihlin Sonu ve Son İnsan, Çev. Z. Dicleli, İstanbul: Simavi Yayınları, s. 9 ve devamı.

39) Agı, s.374.

40) Agı, s.9.

41) M. Ali Ağaoğulları, Bkz. Giriş bölü-

mü, s.4, 9. no'lu dipnot.

42) Andreas Huyssen, (1999), Alacakaranlık Anıları, (Bellek Yitimi Kültüründe Zamanı Belirlemek), Çev. K. Atakay, İstanbul: Metis Yayınları, s.117 ve devamı

43) Edgar Morin'den aktaran, Maurice Blanchot, (1997), İtiraf Edilemeyen Cemaat, Çev. I. Ergüden, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, s.10

44) Agı, aynı yerde.

45) IV. Enternasyonal Belgeleri, (1994) Yirmi Birinci Yüzyılın Eşiğinde Ya Sosyalizm Ya Barbarlık, IV. Enternasyonal Program Manifestosu, IV. Enternasyonal Birleşik Sekreterliği tarafından 1992'de onaylanmıştır. 1. Baskı, Türkçe çevirmeni belirsiz, İstanbul: Yazın Yayıncılık, Yeni Yol Broşür Dizisi, s.56 .

46) A. Göktürk, (1973), s.15.

47) Karl Mannheim, (1936), Ideology and Utopia, London: Routledge & Kegan Paul.

48) Alan Swingewood, (1998), Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi, Çev. O. Akinhay, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, s.331.

49) W. G. Runciman, (1986), Toplumsal Bilim ve Siyaset Kuramı, Çev. E. Mutlu, Ankara: Teori Yayınları, s.35.

50) A. Göktürk, (1973), s.71.

51) Daniel Defoe, (1983), Robinson Crusoe, Çev. A. Göktürk, Tam metin, Türkçe 1. Baskı, İstanbul: Can Yayınları.

52) A. Göktürk, (1973) aynı yerde.

53) Turan Dursun, (1994), Kur'an Ansiklopedisi, İstanbul: Kaynak Yayınları, 4. C., "Cennet" maddesi, s.69-90.

54) Örneğin, Cocagne Ülkesi modeli. Ortaçağ sonlarında, 13. yüzyılda sıkça karşımıza çıkar. Temel özelliği çalışmanın olmaması ve yeme-içme üzerine geliştirilmiş olmasıdır. Köylülüğün açlığa karşı gösterdiği tepki ve duyarlılığı ifade eder ve ütopyadan farklı olarak, tümüyle fantastiktir.

55) Burada hemen Servet-i Fünun dönemi kimi aydınlarının Yeni Zelanda adasına göç etme projesini hatırlayabiliriz. Bkz. Y.Küçük, (1990), 2. Baskı, 4. Kitap, s.347.

56) 1001 Gece Masalları, (1992), Çev. A. Ş. Onaran, Türkçe Tam metin 1. Baskı, İstanbul: Afa Yayınları.

57) Miguel de Cervantes, (1984), Don Kişot, Çev. B. Onaran, 2. Baskı, İstanbul: Sosyal Yayınları içinde Altın çağ mitosunu betimlemesi.

58) Örneğin bkz. İ. Sina- İ. Tufeyl, (1996), Hay Bin Yakzan, Çev. M. Ş. Yaltıkaya- Babanzade Reşid, 1. Baskı, İstanbul: YKY Yayınları.

59) IV. Enternasyonal Belgeleri, Bkz. S. 4., 14 no'lu dipnot.

60) Raymond Williams, (1989), İkibin'e Doğru, Çev. E. Tarih, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, s.15.

61) Walter Benjamin, (1993), Pasajlar, Çev. A. Cemal, İstanbul: Yapı-Kredi Yayınları, içinde. Rolf Tiedemann, (1982), "Pasajlar Yapıtı'na Giriş", s.24.

62) W. Benjamin, (1993), s.79.

DEVAM EDECEK

Ütopya: Tarihi ve Kaynakları

Türkiye’de felsefe eğitiminin sorunları

Felsefe eğitimi ilkokulda bile başlayabilir. Hayat bilgisi derslerini güzel bir ortam olarak görüyorum. Çocuğun günlük hayatta olup bitenleri çerçevelendirirken kullandığı kavramlardan yola çıkılabilir.

Dostluk, arkadaşlık, sevgi, vb.

Prof. Dr. Betül Çotuksöken ile söyleşi

(Maltepe Üniv. Fen-Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü Öğretim Üyesi)

Söyleşi: Ruken Kızılar

Prof. Dr. Betül Çotuksöken’in 1996’da başlayıp, geçtiğimiz yaz aylarında bitirdiği “Türkiye’de felsefe” konulu araştırması her şeyden önce bu alandaki açığı kapatacak içeriğiyle oldukça ilginizi çekmişti. Bir araştırmacının en önemli işlevlerinden biri durumu saptamak, sorunlara dikkati çekmek ve konunun gelecekteki duruşuna ilişkin sağlıklı öngörülerde bulunmaktır. Saydığımız bu niteliklerin fazlasıyla yer aldığını düşündüğümüz bu rapor, Türkiye Felsefe Kurumu tarafından önümüzdeki aylarda kitap olarak yayınlanacak. Sayın Çotuksöken ile yaptığımız söyleşide, araştırmasından yola çıkarak Türkiye’de felsefe eğitiminin sorunlarını irdeledik.

- Betül Hanım öncelikle sizi tanıyabilir miyiz?

- 1972’de İstanbul Üniversitesi Felsefe Bölümü’nü bitirdikten sonra önce Darüşşafaka Lisesi’nde öğretmenlik, sonra bir süre kütüphanecilik ve 1982’den itibaren de İÜ Felsefe Bölümü’nde araştırma gö-

revlisi olarak çalışmaya başladım. İÜ’de devam eden çalışma serüvenimi 18 yıl sürdü ve 2000’de ayrılarak Maltepe Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü’ne geçtim. Gerçekten de İÜ’de araştırmalarımın yanı sıra oldukça yoğun bir ders verme süreci yaşadım. Bu yıllarda Uludağ Üniv’de 3. Mimar Sinan Üniv. Sosyoloji Bölümü’nde 2 sene boyunca ders verdim. İTÜ’deki Mimarlık ve Endüstri Ürünleri Tasarımı Bölümleri’nde de 4 yıldır konuk öğretim üyesi olarak çalışıyorum. İTÜ’deki derslerime bu dönem Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalında hayli ilginç bir çalışma da eklendi: “Eleştirel düşünme”.

- Bu dersin içeriğini öğrenebilir miyiz?

- Dersler, yaratıcı düşünmeyle eleştirel düşünmenin birlikteliği çerçevesinde veriliyor. Benim anlayışına göre eleştirel düşünme, yaratıcı düşünmeyi destekleyen bir düşünme biçimi. Eleştirel düşünme arka planda, ardından yaratıcı dü-

şünmeyi doğuruyor ama yaratıcı düşünme de bir başka yönüyle eleştirel düşünmeyi sürekli besliyor. Özellikle yaratıcı düşünmenin eğitimi eleştirel düşünmeyi; bir anlama, değerlendirme ve eleştirme etkinliği olarak görmeye çalışıyorum. İTÜ’nün Güzel Sanatlar Bölümü Başkanı Prof. Dr. Ayla Ödekan bana bu dersi önermişti. Bağlantılı düşünme, felsefenin yapısına çok uygun olduğu için bir felsefecinin bu dersi vermesinin doğru olduğu kanısındayım ben de.

Biz bu derste değerlendirme etkinliğinin ne denli ayrıntıyı içeren bir etkinlik olduğunu gördük. Bunu üç boyutta gerçekleştiriyoruz: bilimsel metinler, felsefi metinler, sanata ilişkin ürünler. 16 kişilik bir grubumuz var, onların katkısı da büyük. Son günlerde bir sanat eserinin nasıl değerlendirileceği konusunda çalışma yapıyoruz. Elden geldiğince ürünü yaratanından ayırt etmeye, kendi koşulları içerisinde ele almaya çalışıyoruz. Elbette ayırt etmenin bu noktada sonuna kadar götürülebilecek bir şey olmadığını da farkediyoruz. Yaratıcısının da tarihsel özne oluşu üzerinde durarak bunu yapmaya çalışıyorum. Burada ölçüyü iyi belirlemek gerekiyor. Sadece özne boyutundan bakarsak, ürün ortadan kalkabilir, gözardı edilebilir.

- Bir sanat eserini değerlendirmek de kolay olmasa gerek...

- Evet çok zor. Ayrıca bilimlerin içerisinde de örneğin insan ve toplum bilimleri ile ilgili ürünleri değerlendirmek zor. Son zamanlarda,

Prof. Dr. Betül Çotuksöken
ve arkadaşımız Ruken Kızılar.

şöşyal bilimlerin ne kadar çok problem içerdiğini, yöntemi bakımından ne büyük sorunlarla bizi yüzyüze getirdiğini biliyoruz. Bu konuda çok çalışma yapıyor. Tabii bütün bu sorunların ileri boyutta kendini göstermesinin ardında, felsefenin tarihi içerisinde değişen, özne anlayışının büyük rolü var. Empirik özne, transendental özne, derken tarihsel özne noktasına gelinmiş olması işi daha da problemli kılabilir. Dengeyi sağlamak, tarihsel özneyi konumlandırmak oldukça güç görünüyor.

Bunun dışında şu anda çalıştığım Maltepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü'nde verdiğim dersler dışında, ilginç bir program yürütülüyor; yer yer felsefe ağırlıklı bir yönlendirme çalışması. Bu programda felsefeci olarak, ben ve Prof. Dr. İsmail Tunalı yer aldık. Hazırlık sınıfı öğrencilerini lisans öğrencisi olmaya hazırlama türünde bir çalışma. Şimdiye kadar bu program çerçevesinde iki çalışmam oldu. Bunlardan biri "Düşünen varlık olarak insan" ve "Yaratan varlık olarak insan". Yaratan varlık olarak insan derken yine düşünen varlık olarak insanla bağlantı kurmaya çalıştım. Çünkü insan yaratıcı düşünmeyle bütün bunları gerçekleştirebiliyor. Yaratıcı düşünmenin ne denli önemli olduğunu, gerçekten ağırlıklı bir biçimde ders programlarına koymamız gerekiyor.

Türk-İslam sentezinin kurumsallaştırılması

- Hazırlamış olduğunuz "Türkiye'de Felsefe" başlıklı araştırmamıza gelecek olursak, öncelikle bu konuyu seçmenizdeki itici güçleri öğrenebilir miyiz?

- Bir şeylerin var olmasıyla, o şeylerin problem olarak görünmesi arasında epey bir mesafe var. Kimi insanlar bunu fark ediyor, kimi insanlar fark edemiyor. Bu farkediş süreci de bilgi ile çok bağlantılı. İşin içine ne kadar girerseniz o denli problemli yönleri görüyorsunuz. Bu 1996'nın Aralık ayında başlamış olan bir projedir. Felsefeyi derli toplu, ortaöğretim ve yükseköğretim planında ele alan, felsefenin öğretim ve araştırma alanı olarak haritasını çiz-

Empirik özne: İçebakış yoluyla algılanan ve bir kişiyi niteliksel olarak başka bir kişiden ayıran ya da ona kendi kişisel karakterini veren işlem ve öğeleriyle etkin, bireysel bene deneysel ya da empirik özne denir.

Transendental özne: Transendental, salt kişisel, özel ya da psikolojik olana karşı olarak, zorunlu ve tümel olandır. Bilincimizin birliği tarafından önceden varsayılan özneye de transendental özne denir.

karnaya çalışan bir çalışma şimdiye kadar yapılmamıştı. Bu çalışmayla, hem öğretim hem de araştırma boyutunda Türkiye'deki felsefe dünyasının nasıl olduğunu ortaya koymak gerekiyordu. Bu tür çalışmalar daha küçük ölçekli olarak 60'lı yılların sonunda başlamıştı. Örneğin, 1969'da İoanna Kuçuradi'nin yayımladığı liselerdeki felsefe öğretimini ele almaya yönelik bir kitapçık bulunmaktadır. Daha sonra felsefenin eğitim-öğretim dünyasında ne durumda olduğunu anlamaya yönelik çalışmalar 70'li yılların ikinci yarısından itibaren yoğunlaştı. Burada kışkırtıcı bir durum söz konusuydu; 1976'da Mübahat Küyel'in hazırlamış olduğu *Felsefeye Başlangıç* adlı kitaptan sonra dikkatler bu noktaya çekildi. Çünkü işler 1935'den 1976'ya kadar sessiz kalınarak sürdürülmüştü ama yayımlanan bu kitap daha sonra yoğun bir biçimde öne çıkan Türk-İslam sentezinin başlangıç noktasını oluşturdu ve kitabın içeriği müfredat programı olarak onay-

landı. Ardından TDK'nin ısmarla- ma ders kitapları adı altında bir çalışmasıyla dikkatler iyice bu konuya çevrildi. Çünkü sadece felsefe kitabı değildi ısmarlanan kitaplar, Türk dili ve edebiyatı, din kültürü ve ahlak bilgisi, tarih kitapları maalesef belli anlayıştaki insanlara yazdırılmıştı. Mübahat Küyel'in kitabı, iki yıl sonra müfredattan kaldırılmış olsa da etkileri sürmüş adeta bir kırılma noktası olmuştur. Sonraki kitaplar da aynı doğrultuda yürütmeye başladı.

Tehliğler Dergisi'ne baktığım zaman durumun yahim olduğunu gördüm. Çünkü ders kitaplarının yanı sıra evliyalara ilişkin kitaplar, felsefe ve psikoloji derslerine yardımcı kitap olarak öneriliyordu. Bütün bunlar işin çok sorunlu olduğunu gösteriyordu bana. Lise öğretmenliği yaptığım için ve aynı şekilde üniversitede öğretim etkinliklerine katıldığım için işlemeyen birtakım yönleri görebiliyordum. YÖK'ün 1982-83'den itibaren hazırladığı ve uygulamaya koyduğu çerçeve programı her ne kadar bizim anlatacaklarımıza karışmıyorsa da, genel çerçeveleri belirlemiş olması bakımından içeriklerin ne olacağına ilişkin ipucu da veriyordu. Bu ipuçlarını yanlış olarak kullananlar da oluyordu.

Bence yapılan bir başka yanlış da Türk İslam Düşüncesi Tarihi'nin bir anabilim dalı olarak açılmasıdır. Böylece Türk-İslam sentezi kurumsallaşmış oldu. Bütün bunlar beni çok şaşırtıyor, üzüyor ve kışkırtıyordu. Belgelere ve kurumsal bağlantılara dayalı olarak bir araştırmaya başlamanın mutlaka gerekli olduğunu düşündüm ve proje kabul edilir edilmez -1996- çalışmalara başladım.

- *Türk-İslam Düşüncesi*'ni felsefe tarihi içindeki yeri bakımından anabilim dalı olarak ele alınacak boyutta görüyor musunuz?

- Açılan bu anabilim dallarının bir kısmı kağıt üstünde kaldı. Ama öyle üniversitelerimiz ve felsefe bölümleri var ki bu anabilim dalı oralarda kemikleşti. İÜ bir örnek. Kuşkusuz o dönemde -Ortaçağ'ın bir başka kesiti olarak- ortaya konulmuş felsefi görüşlerin verilmesi önemli. Ama bu dö-

nem felsefe tarihinin bir kesitidir sadece. Ayrıca bağımsız bir kurumlaşmayı gerektirecek boyutta olmadığını düşünüyorum. Bu dersler mutlaka metinlere dayalı olmalı, ikinci elden derlenmiş ders notları şeklinde verilmemeli ve İslam felsefesi ile İslami felsefe arasındaki ayrımlar ortaya konulmalıdır. İslami felsefe olarak verdiğinizde artık siz felsefeyi felsefe olarak değil, belli bir bakış açısından, bir dinin bakış açısından vermiş oluyorsunuz. Yanlış olan bu. Felsefe evrenseldir. Çeşitli söylem biçimleri vardır, bu söylem biçimleri, bilimden ve hatta dinden bile beslenebilir ama burada beslendiği kaynak eğer felsefenin tümünü işgal etmeye yönelirse o zaman felsefe ortadan kalkacaktır. Aynı şeyi bilim felsefesi ile bilimsel felsefe için de söyleyebilirim. Bilim felsefesi tabii ki bilimin kavramlarını, sorularını, sorunlarını ortaya koymak çabasını gerçekleştirmek için oluşturulan bir felsefe disiplini. Ama bilimsel felsefe deyip felsefeyi sadece pozitivist, mantıksal pozitivist indirgediğiniz zaman, başka türlü felsefe yapma yollarını kapatıyorsunuz demektir. Nitekim çağımızın ünlü filozoflarından Heidegger özellikle bu ayrımların üzerinde durmaya çalışmıştır. Benim burada Türk-İslam Düşüncesi anabilim dallarında iletilen felsefeye özel bir negatif bakış açısıyla baktığımı düşünmeyin. Bilim de söz konusu olduğunda aynı şeyi savunurum. Tıpkı Nicolai Hartmann'ın dikkatimizi çektiği gibi, felsefede bir temel disiplin arayışı, felsefenin o temel disiplin tarafından desteklenmeye ihtiyacı varmış gibi, güçsüzmüş gibi gösterilmesinden kaynaklanıyor. Oysa felsefe tam tersine bilimlerin temelinde, kalkış noktasında katkıda bulunuyor, yine varış noktasında bilimlere katkıda bulunan bir etkinlik olarak karşımıza çıkıyor. Felsefe, temelde ve tepede yer alıyor.

Felsefeyi, hayatın içine yerleştirmekle anlamlı kılarız

- Araştırmamızda Türkiye'deki

felsefe eğitiminin 1910'lu yıllara dayandığını belirtmişsiniz. O yıllardan bu yana eğitimin kalitesindeki değişiklikleri değerlendirebilir misiniz?

- O dönemdeki ilk felsefe kitabını incelemeye başlayacak olursak, Hatemi Seniğ Sarp ve Zekeriya Kadri'nin ortak kaleme aldıkları *Umumi Filozofî*'dir (1926). Bu ki-

"Felsefe eğitimi için ilkokullardaki hayat bilgisi derslerini güzel bir ortam olarak görüyorum. Çocuğun günlük hayatta olup bitenleri çerçeveledirirken kullandığı kavramlardan yola çıkılabilir. Dostluk, arkadaşlık, sevgi, vb."

tap tamamıyla yabancı kaynaklardan yararlanılan, oldukça ayrıntılı, genel felsefenin bütün konularını içeren bir derleme niteliğindedir. Şekil itibarıyla bakarsak, böyle ayrıntılı bir kitabın okutulduğu felsefe derslerinin oldukça düzeyli olduğunu düşünebiliriz. Fakat bu formun öğrenciye yansımaları, aktarılması ve bu konuların içselleştirilmesi mümkün olmamıştır. Bu sorun en başından günümüze kadar devam etti gibi geliyor bana. Felsefeye ait bilgilerin kitabı olarak kaldığını, öğrencilere aktarımında sorun yaşandığını, hayatın içerisine yerleştirilemediğini düşünüyorum.

Felsefe dersinin ilk müfredat programı 1935'de yayımlanıyor. Amaçlar, bütün o belirlemeler çok güzel ele alınıyor. Ama bu amaçlar gerçekleşmiş midir? Çok uzun bir dönem bu programa hiç değinilmemiştir. 1950 (hatta 1957'ye kadar da diyebiliriz, çünkü 1950 ile 1957 programı aynıdır) yılına kadar müf-

redatta hiçbir değişiklik yapılmamıştır. Bu müfredatlara uygun olarak çıkarılan kitapların da, giderek sayfa sayılarının azaldığını görüyoruz. 468 sayfadaki, 100 küsur sayfaya inmiş, giderek ezberlenecek konuların yer aldığı kitaplara dönüşmüşlerdir. Konular arasında bağlantılar kurulmadığı için, felsefe, öğrencilerin anlayamadığı ve korktuğu bir ders haline gelmiştir. Burada öğretmenin tavrı önem kazanmaktadır.

1998-99 yılından itibaren bütün lise ve dengi okullarda zorunlu kılınan felsefenin çok yüzeysel kaldığını düşünüyorum. Bir defa burada herkesin şikayetçi olduğu bir durum var; lise son sınıflarda verilen felsefe dersi sadece ilk dönem verimli olabiliyor. Çünkü öğrenciler ikinci dönem üniversite sınavları yüzünden okula zaten pek devam etmiyorlar. Ayrıca felsefe sorularının üniversite sınavlarında soruluyor olması birazcık motivasyon sağlıyor gibi görünecektir, ama kitap okuyan, edebiyatı iyi olan her öğrencinin çözeceği niteliktedir bu sorular; paragraf sorularıdır

bence.

- Peki felsefe dersleri öğrenim hayatının hangi yıllarında verilme-ye başlanmalı? İlkokul çok mu erken olur?

- Ben bu iş için ilkokullardaki hayat bilgisi derslerini güzel bir ortam olarak görüyorum. Çocuğun günlük hayatta olup bitenleri çerçeveledirirken kullandığı kavramlardan yola çıkılabilir. Dostluk, arkadaşlık, sevgi, vb. Bir olay karşısında tavır takınırken nelere dikkat etmesi gerektiği konusunda somut örneklerle dolu bir eğitim verilebilir. Daha sonraki yıllarda bu eğitim bütün derslerden yardım alacak şekilde sürdürülürse -ki bunun için öğretmenlerin aralarında bir koordinasyon kurmaları gerekiyor- iletişim kurlmaları gerekiyor, bir sonuca ulaşılabilir. Son yıllarda bu doğrultuda verilen insan hakları ve demokrasi dersinde felsefi yaklaşımın biraz daha ayrıntılandırılabilmesi mümkün. Örneğin bu dersin işleni-

şinde tarih dersi, edebiyat, anadili dersleri yardımcı olabilir. Tabii bu bir kavrayış, anlayış sorunu. Düşünce tarihi ya da uygarlık tarihi olarak verilebilir. Mitolojiden yararlanılabilir. Elbette mitolojiyi insan dünyasının bir ürünü ve önünde sonunda insan dünyasının, davranış modellerinin süzülüş biçimi olarak göstermek gerekir. Öğrenciler yavaş yavaş öyle bir noktaya gelecek ki, işte insanlar böyle semboller yaratmışlar, farklı yorumlama yollarıyla aslında kendilerini anlatmışlardır, bunu kavrayacaklar. Felsefe ve psikoloji dersini en çok besleyen kaynaklardan biridir mitoloji; ama ne kadar anlatıyoruz bunu gençlerimize? Edebiyat eserleri de burada çok büyük yardımcımız olabilir.

Bu konuda Fransız filozof Jacques Poulain'ın belirlemeleri önemlidir benim için: Türkiye Felsefe Kurumu Bülteni'nin 10. sayısında yer alan "Felsefe Eğitimi Görme Hakkını Tanıma" başlıklı yazısında; bu hakkın tanınması için en uygun olan yılları lise 2-3. sınıf ve üniversitenin ilk yılları olarak belirliyor. Çünkü felsefe eğitiminin gençlerin entelektüel gelişmelerine ve ilerde uzmanı olacağı meslek alanlarının felsefi temellerini

atabilmelerine yardımcı olabileceğini söylüyor. Bu, anlaşıldığı gibi doğrudan felsefe eğitimidir; ama eğitim sürecinin başladığı ilk yıllardan itibaren, asıl amaçlanan felsefi nitelikli eğitim olmalıdır (Hayat bilgisi dersi örneğinde olduğu gibi).

- Araştırmamızda Türkiye'de 41 farklı statüde lise olduğunu belirtiyorsunuz. Örneğin Anadolu Aşğılık Meslek Lisesi, İmam Hatip Lisesi ve Fen Liselerinde aynı felsefe müfredatının uygulandığı görülüyor. Bu sakıncalı değil mi?

- Tabii ki sakıncalı. Benim bu konuda bir ütopyam var; ortaöğretim kurumunun özelliğine uygun olarak felsefe derslerinde oynamalar yapmak. Örneğin Fen Liseleri'nde felsefe eğitimi bilim felsefesi ağırlıklı yapılabilir. Oradaki gençler bilim-

sel düşünmeye daha yatkındır, o yüzden öğrencileri yakalayabiliriz. İleride uzmanı olacağı alanın felsefi temelleri konusunda ışık tutulabilir. Güzel Sanatlar Liseleri'nde sanat felsefesi, estetik ağırlıklı olan felsefe dersleri işlenebilir. Biz eğitimcilerle düşen en büyük görev kişiyi yakalayabilmek. En hassas yönünü, ilgisini uyandıracak konuları nasıl bulabiliriz, bunun hakkında düşünmek, bu da tabii emek işi. Ayrıca hizmetiçi eğitim de yararlı olabilir. Araştırma sırasında hizmetiçi eğitim programlarını da inceledim ve felsefe öğretmenleri için açılmış tek bir programa rastladım. 1990'lı yılların sonuna doğru bir felsefe programı açılıyor. Ondan öncesinde yok. Oysa, modern mantığa geçiş süreci içerisinde 70'li yıllarda mantık dersleri için muntazaman yapılmıştır hizmetiçi eğitimler. İnsan

sefe derslerinin ağırlığını öne çıkarmak. Türkiye'de garip bir durum var, birdenbire felsefeye bir yönelim görülüyor. Bir bakıyorsanız hiç ummadığımız üniversite, felsefe dersi koyuvermiş programına. Bütün bunların yansıması diye düşünüyorum. Bir de galiba artan dinci bakış açılarının bir panzehiri olarak da görülüyor felsefe. İnançlara karşı akıl yoluyla doğrulara ulaşmanın zemini hazırlanmaya çalışılıyor. Tabii bunun göstermelik olmaması gerekiyor. Bu konudaki değişimleri pek de akıllıca bulmuyorum, çok empirik buluyorum. Şu anda bir eğilim olduğu için, başka birtakım düşüncelere karşılık bir önlem gibi görülüyor felsefe. Yapılması gerektiği için yapılmıyor. Yarı psikoloji gündemde olur, psikoloji derslerine ağırlık verilir. Gündelik, empirik düşünülüyor ülkemizde.

- Felsefe eğitimi gören öğrencilerin üniversitelere göre dağılımı ve meslek seçimleri konusunda bilgi verebilir misiniz?

- Üniversite ve bölüm tercihlerine bakıldığında felsefe maalesef son sıralarda yer alıyor ve genellikle açıkta kalmamak için yazılıyor. Bunun dışında bilinçli olarak felsefeyi seçen öğrencilerin üniversite se-

Istanbul Üniversitesi en fazla felsefe öğretmeni yetiştiren kurumlarımızdandır.

hakları eğitimi ile ilgili 1999 ve 2000'de ben de MEB'nin görevlisi olarak bu programlara katıldım. İlginçtir, felsefe öğretmenlerinin dışında tarih ve coğrafya öğretmenleri de katıldı. Çok faydalı olduğunu düşünüyorum. Hizmetiçi eğitimin mutlaka periyodik olarak ve akademisyenlerden de yararlanılarak verilmesi gerektiğini düşünüyorum.

Felsefe öğrencileri ve öğretmenleri

- Son yıllarda YÖK, Üniversite sınavlarında ağırlıklı olarak felsefe soruları sormaya başladı. Sizce bunun nedeni nedir?

- Bu duruma yönelik en masum gerekçe olarak şunu söyleyebilirim; 1998-1999'dan beri MEB'nin aldığı kararla zorunlu hale getirilen fel-

çimlerine bakıldığında ilk sıralarda Boğaziçi, ODTÜ ve Galatasaray Üniversiteleri yer alıyor. En yüksek puanlı öğrencileri bu üniversiteler alıyor. Öğrenciler tabii bilinçli olarak seçiyorlar ama uluslararası ilişkiler, iktisat, hukuk, vb. bölümler olmadıysa sonlardaki felsefe tercihlerine gidiliyor. Yani biraz da üniversitenin adı için gidiliyor. Bu durumu mezunların meslek seçimlerine bakarak daha iyi kavrayabiliriz: Boğaziçi'nde hemen hemen hiçbir mezun felsefe öğretmenliği yapmamaktadır. basın-yayın kuruluşları, reklamcılık, hankacılık, vb. işleri tercih etmektedirler. ODTÜ mezunlarının bir kısmı felsefe ya da İngilizce öğretmenliği, bunların dışındakiler de turizm, reklamcılık, bilgisayar uzmanlığı, çevirmenlik, vb.

Felsefe öğretmenlerinin lisans eğitimleri

Türkiye'de "Felsefe Öğretmeni" unvanıyla çalışan 5071 öğretmen var. Bu öğretmenlerin mezun oldukları fakültelere göre dağılımları şöyle:

- Sosyoloji Bölümü mezunu olanlar: 2364 (Yüzde 47)
- Felsefe Bölümü mezunu olanlar: 1390 (Yüzde 27)
- Felsefe Grubu Öğretmenliği mezunu olanlar: 410 (Yüzde 8)
- Psikoloji Bölümü mezunu olanlar: 9 (Yüzde 1'in altında)
- Diğer lisans mezunları: 13 (Yüzde 1'in altında)
- Lisans hakkında bilgi olmayanlar: 885 (Yüzde 17)

alanları tercih etmektedirler. İÜ, Ankara, Uludağ, Hacettepe ve Ege Üniversitesi'nin mezunlarının büyük bir kısmı felsefe öğretmenliği yapmaktadır. Ayrıca felsefe öğretmeni unvanıyla çalışan 5071 öğretmenin nerelerden mezun olduğuna baktığımızda da ilginç sonuçlar ortaya çıkıyor (Yukarıdaki tabloya bakınız). Ağırlıklı olarak sosyoloji mezunlarının felsefe öğretmenliği yaptığı görülüyor. Bu sakıncalı bir durum bana göre. Çünkü sosyoloji mezunları eğitimleri süresince felsefeyle ilgili iki-üç ders almaktadırlar. Aslında bu durum sosyoloji dersleri için de söz konusu. Felsefe mezunları da yeterli derecede sosyoloji görmüyorlar. Bu bağlamda en iyi çözüm, ayrı ayrı kişilerin bu dersleri vermesi. Felsefe grubu öğretmenleri bundan böyle 1.5 yıl yüksek lisans eğitimi görecekler ama bu programın derslerine baktığımız zaman alanla ilgili iki dersin olduğunu görüyoruz. Onun dışındaki derslerde pedagojik formasyon uygulamaya çalışılıyor. Bu da iyi ama yüzde 40'ın üzerindeki bir oranın sosyoloji bölümü mezunu olduğunu düşünürsek durum vahim görülüyor.

Ancak şöyle bir şey de yapılabilir; bünyesinde sosyoloji ve felsefe bölümü bulunan fakülteler iyi bir şekilde programlayıp, ek derslerle iyi bir formasyon kazandırabilirler öğrencilerine. Ama ülkemizde bunun yürüyebileceğini sanmıyorum. Türkiye'deki en büyük eksiklik koordinasyon, işbirliği eksikliğidir. Örneğin İstanbul Üniversitesi'nden edindiğim izlenim budur. Birbirleriyle çok yakın ortak paydaları olabile-

cek alanların hocaları, yöneticileri bir araya gelip sağlıklı programlar üretiliyorlar. Burada anlaşıldığı gibi iş dönüp dolaşıp öğretim kadrolarına dayanıyor.

Bazı üniversitelerin felsefe bölümleri

- Araştırmamızda yer verdiğiniz Dicle Üniversitesi'nde 1996-1997 yılında açılan felsefe bölümünde yaşanan sorunlar hayli ilginç...

- Dicle Üniversitesi Felsefe Bölümü'ne ilk yardımcı doçent, geçen sene atandı. Daha önce öğretim görevlisi olmayan bu bölüm, geçen sene ilk mezunlarını da verdi. Hiç uzmanı olmadan bir bölüm neden açılır, kimler izin verir, bu öğrencilere kimler ders verdi? Bu sadece orası için geçerli değil, bir profesörle bölüm hatta fakülte açılıyor ülkemizde.

- Araştırmamıza başlarken neredeydiniz, şimdi nereye geldiniz?

- Hayal kırıklığına uğramadım, tahminlerim büyük ölçüde doğru çıktı. Aslında bütünüyle olumsuz

bir tablo değil karşımıza çıkan, umut verici gelişmeler de oluyor. Yalnız büyük farklılıklar var felsefe eğitimi veren kurumlar arasında.

- Örneğin Ankara Üniversitesi'nin İslam felsefesi ve bilim tarihi ağırlıklı bir eğitim verdiğini vurguluyunuz.

- Evet Cumhuriyetimiz'in ilk kurumu, önemli amaçlar doğrultusunda oluşturulmuş olan bu kurum, ne yazık ki doktora ve yüksek lisans çalışmalarına bakıldığında en az çalışmanın sunulduğu bir kurum haline geldi. Ayrıca, İlahiyat Fakültelerindeki Felsefe ve Dinbilimleri bölümleri de önemli bir tartışma konusu olarak ortadadır. Gözlemlerime göre en ağırlıklı ve yolunda giden felsefe çalışmalarının yapıldığı üniversite Hacettepe. Ama bunların yanında söylemeden edemeyeceğim, bu bir görev gibi geliyor bana, ideolojik bölünmüşlük çok egemen üniversitelerimizde. Bu aynı zamanda hasına yansıyan olayların da ortak paydasıdır. Üniversite kadrolarının büyük bir kısmı yanlış bakış açılarıyla dolduruluyor. Gündelik bir deyim olacak ama ahbap çavuş ilişkisine dönmüştür birçok kurumda kadroların oluşturulması. Bir türlü bilgi toplumu olamayışımızın bir çeşit yansımasıdır bu.

Herkesin bir kavram örgüsü var kuşkusuz. Yani her birimizin bu anlamda bir ideolojisi var. Fakat kavram örgümüzü ideolojik bir süzgeç olarak kullanmaya başladığımız zaman problemler çıkıyor. Kimi insanlara engel koyarken, kimilerinin de -hak etmediği şekilde- önünü açmış oluyoruz.

Psikiyatride çağdaş akımlar ve yaklaşımlar

Psikiyatri alanında çalışanlar arasında en temel fark, genel olarak organik ya da biyolojik adı verilen yaklaşımla, psikolojik denilen yaklaşımlar arasındadır. Bugün biyolojik, dinamik, davranışçı ve fenomenolojik psikiyatri olarak dört ana gruptan söz edebiliriz.

Doç. Dr. Ali Nahit Babaoğlu

(Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi)

Psikiyatride, diğer tıp branşlarından farklı olarak, hastaya ve hastalık olgusuna yaklaşım bakımından, kuramsal ve yöntemsel olarak birbirlerinden çok farklı olan birkaç yöneliş söz konusudur. Aşağıda özelliklerini kısaca özetlemeye çalışacağımız bu yöntem ve yöneliş farkları, tedaviye sunulan nesnenin, hasta olarak gelen kişinin bütün yaşamı, yaşam tarzı, düşünceleri ve huyları, kısaca bütün kişiliği olmasından kaynaklanır. Bu bütünsellikten ötürü, hasta ve hekim muayene ve tedavi sırasında bütün kişilik özellikleri ve tarzlarıyla başbaşa ve karşı karşıyadırlar. Hasta ve hastalık karşısında bu yalnız oluş ve hastanın da kendi kişiliğine mal olmuş olan kimi özelliklerin, davranışların değiştirilmesi için asgari bir işbirliğinin sağlanma zorunluluğu, hekimlerin kendi kişiliklerine, tıp bilgilerine, yaşam deneyimlerine ve daha bir çok faktöre bağlı olan bir tutum, bir tarz tutmalarını zorunlu kılar.

Her hekim kendi tuttuğu tarz başanlı olduğunda bunu diğer hekimlerle de paylaşmak zorunda olduğundan, aynı tarzı deneyip benimseyecek diğer hekimler de olacaktır. Böylece farklı ekoller belirecektir. Her farklı ekol, kendi gerekçelerini belirli bir felsefeye dayandırır ve böylece bu ekoller arasındaki farklılıklar olağanüstü büyür. Her hekim, uygulamalarında önce belirli bir ekolün temel bilgi ve felsefesini esas olarak almak ve ona göre hareket etmek zorunda kalır. Bu sırada bir yandan kazanılan deneyimlerin birikmesi, bir yandan hekimlerin kendi ekolleri dışındaki ekollerin deneyim ve bilgilerine kar-

şı ilgili ve açık olmaları, yani kendi felsefelerine bağnaz bir şekilde bağlanmak yerine, hastaya faydalı olabilmek için kendi görüşlerini değiştirmeye hazır olmaları, bir yandan bu ekoller arasında yakınlaşmalar sağlarken aynı zamanda ekollerden az çok sapmalar ve kopmalara da yol açmış olur. Böylece her hekim yalnız uygulamacı olarak değil, aynı za-

**Psikiyatride,
hasta ve hekim
muayene ve tedavi
sırasında bütün
kişilik özellikleri
ve tarzlarıyla
başbaşa ve
karşı karşıyadırlar.**

manda kuram koyucu olarak da işlev görür. Bunun sonucunda denilebilir ki psikiyatri hekimini sayısı kadar kuram ortaya çıkmış olur. Aslında bu özellik, yani her hekimin kendi tarzını oluşturmaya, tıbbın bütün dalları için söz konusudur. Zaten bunun için tıba kapalı ve bütünsel bir bilim değil, bir sanat denilir. Her hekim, tıpkı sanatçıların birbirlerinden çok farklı oluşu gibi, öbür hekimlerden farklıdır. İşte psikiyatride bu farklılık, temel yaklaşımlar bakımındandır ve bu yüzden de çok büyüktür.

En temel fark genel olarak organik ya da biyolojik adı verilen yaklaşımlar

arasında bulunmaktadır. Psikiyatrinin ortaya çıktığı ilk günden bu yana olan bu fark, ruh hastalıkları ve davranış bozukluklarının sosyal çevrenin zorlukları sonucu ortaya çıktığını ileri sürenlerle, bu bozuklukların sinir sistemindeki yapısal ya da işlevsel bir bozukluktan ileri geldiğini ileri sürenler arasında yaşanmaktadır.

19. yüzyılın sonlarından başlayarak bu ayrımlar daha da dallanıp budaklanmıştır. Bugün psikiyatri alanında binlerce ayrı ekol bulunmaktadır. Bu ekoller gene de egemen olan temel felsefeler bakımından birkaç grupta toplanabilir. Amerikan Psikiyatri Birliği (APA) adına böyle bir gruplama görevi almış olan eski yurtaşımız Dr. Bayram Karasu, APA tarafından üç büyük ve bir orta boy ekol olarak yayınlanmış olan raporunda bütün yaklaşımları 4 ana grup halinde toplamıştır. Bizce de en ayrıntılı ve sağlıklı sınıflama olarak kabul edilebilir olan bu raporda Karasu, biyolojik, dinamik, davranışçı ve fenomenolojik olarak dört ana gruptan söz etmektedir. Bunları kısaca görelim.

Biyolojik psikiyatri

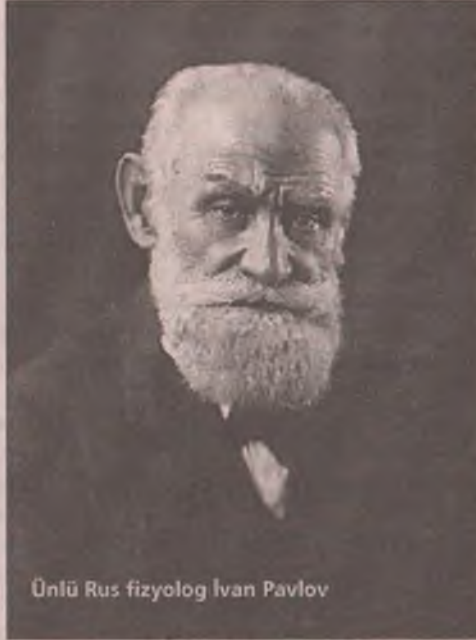
Bu görüş, ruhsal bozukluklarda mutlaka merkez sinir sisteminin yapı ya da işlevinde, davranışların düzenini bozan bir özellik olduğunda ısrar etmektedir. Bu bozukluk, kahtsal bir şekilde soydan gelmiş olabileceği gibi anne karnında karşılaşılan uygunsuz koşullar nedeniyle de ortaya çıkmış olabilir. Ayrıca, enfeksiyon hastalıkları da daha sonra böyle bir bozukluğa neden olabilirler.

Söz konusu bozukluk, sinir sistemini oluşturan sinir hücrelerinin yapılarında ve çekirdek işlevlerinde olabilir. Ya da bu sinir hücrelerinin birbirleriyle bağlantıları iyi olmayabilir. Bir sinir hücresinden uyarı akımının yol üzerindeki ikinci sinir hücresine geçişini sağlayan bir sıvı moleküller sistemi bulunduğu bilinmektedir. İşte bu moleküllerin sinir hücresinden salgılanmasında ya da öbür hücre tarafından alınmasında bozukluklar söz konusudur. Ayrıca bu molekül alışverişinin olduğu ortam, yani hücreler arası aralık, bütün organ ve dokularda olduğu gibi, vücudun genel sıvı sistemine dahildir. Dolayısıyla o sıvı sistemi yoluyla etkin olan mineraller, vitaminler, hormonlar ya da besinlerle alınan binbir çeşit maddeler, bu molekül alışverişini etkileyerek bozulmalara neden olurlar. Bu görüşe göre insan bütün canlılar gibi bir yapıya sahiptir. Bu yapı ve onun işlevleri, iure özgü özelliklerle birlikte doğadaki evrimle birlikte oluşmuştur ve her canlının nasıl kolu, bacağı ve diğer organlarının doğa tarafından saptanmış bir işleme biçimi, bir "norm"u varsa, sinir sistemi işlevlerinin de bir "norm"u vardır. Bu normdan sapmalar da, tıpkı diğer organ ve işlevler için olduğu gibi, ya sadece bir "norm variantı" yani normdan, olabilir sınırlar içinde bir sapma, bir norm çeşitliliğidir ve bireyin doğaya ve çevresine uyumunda önemli bir bozukluk ve zorluğa neden olmaz, ya da bireyin yaşam ve uyumunda önemli bozukluk ve zorluklara neden olur. Bu ikinci türden olan sapmaları norm dışı, "anormal" kabul etmek ve bir hastalık olarak görmek zorunludur.

"Hastalık" denildiğinde tıbbın öbür dallarında da olduğu gibi bir anlama zorluğu da ortaya çıkar. Tıpta kural olarak herhangi bir bozukluk ancak tek bir nedenden ve yalnız ve hep aynı nedenden oluyorsa "hastalık=morbus=maladie" adını alabilir. Eğer bir bozukluk tablosu çeşitli nedenlere bağlı olarak ortaya çıkabiliyor ya da çeşitli etmenlerin bir arada etkilemesi sonucunda meydana geliyorsa buna hastalık değil, "syndrom=sendrom=maraz" denilmelidir. Elbette halkın dil kullanımında fazla bir önemi olmayan bu ayrımı,

teknik kullanımda pek çok kafa karışıklığına neden olabilir ve dolayısıyla da, nedenlerin henüz enine boyuna tartışılmakta olduğu psikiyatri alanında özenle kaçınılması gereken bir açmaz sayılmalıdır.

Hasta olan, anormal olan durumların düzeltilmesi için de doğrudan doğruya onlara neden olan norma aykırı yapı ve işlevlerin, norma uygun hale getirilmesi zorunludur. Bu norma aykırı yapı ve işlevlerin bir bölümü zamanla ya da zaman zaman, norma daha uygun işlev yapar hale gelebilirler. O durumlarda yal-

Önlü Rus fizyolog İvan Pavlov

nızca bireyi gündelik zorlamalardan, görevlerden çekmek ve bu kendiliğinden iyileşmeyi sağlamak için ona zaman kazandırmak yeterli olabilir. Belki de bu anormal süreyi kısaltmak, sağlıklı dönemleri uzatmak mümkün olur. Bu durumlarda tıbbın işlevi, bu bozuklukların neden ve seyrini saptamaya çalışmak, tedavinin olması için gerekli olanakları vermek ve bu iyileşme süresini kısaltmaya, iyilik dönemini uzatmaya çalışmaktan ibarettir. Böyle kendiliğinden düzelmesi olmayan durumlar içinse kimi belirtilerin düzeltilmesi, sağlıklı işlevlerin yardımıyla bozuk işlevlerin desteklenmesi, bireylerin olabildiğince kendi olanaklarıyla başarı sağlayabilecekleri iş ve uğraşlara alınarak orada kendi ayakları üzerinde durmalarının sağlanması gereklidir.

"Biyolojik" adı verilen psikiyatri-

nin bu pratiğe ve kliniğe dönük çabaları yanında, insan ruhunun çeşitli davranışlarını açıklamaya yönelik çabaları da bulunmaktadır. Bu çabalar psikiyatrinin ve genel olarak davranış bilimlerinin bilgi hazinesi için kuşkusuz çok değerli olan bulgu ve veriler sağlamıştır. Bu alan insanın ruhsal aygıtının nasıl işlediği, temel güçlerin neler olduğu ve hangi etkileri yaptığı üzerinde yapılan araştırma ve çalışmalardır. Daha Jean Piaget adındaki, çağımızın kuşkusuz en büyük ve üretken bilginlerinden olan araştırmacının çalışmalarından itibaren, insan yavrusunun zihinsel yeti ve yeteneklerinin standart gelişim süreci, bütün ayrıntılarıyla inceleme altına alınmış ve yukarıda adı geçen "norm"un nasıl bir şey olduğu ortaya çıkmış bulunuyordu. Daha sonra Nobel ödülü de alan Avusturyalı bilgin Konrad Lorenz de, aynı ödülü paylaştığı Hollandalı bilgin Nikoleas Tinbergen ve Alman Karl von Frisch ile birlikte, insan zihinsel aygıtının ve bir bakıma ruhunun gelişiminin, yaban ördeklerininkinden ve diğer memeli hayvanlarınkinden hiç farklı olmadığını ortaya çıkarıp, bu gelişimin yollarını da açıklayarak, psikoloji bilimine ve psikiyatri sanatına son derece büyük katkılar sağlamış, yalnız biyolojik denilen psikiyatrye değil, dinamik ve kognitif yaklaşımlara da çok aydınlık ışıklar serpmiştir.

Davranışçı psikiyatri

Önlü Rus fizyolog İvan Pavlov'un organizmadaki reflekslerin kendi amaçlarından çok daha başka uyarılarla da ortaya çıkarılabileceğini, sinir sisteminin bu refleksleri daha yüksek merkezlerinin denetimine alabildiğini ve böylece koşullandığını ortaya çıkardığı çalışmalarından sonra, hemen bütün davranışların aynı yolla koşullanmakta olduğu ve davranışlarımızın temel kimi reflekslerin koşullanmış durumlarından ibaret olduğu görüşüyle bütün zihinsel yaşam açıklanmaya çalışıldı. Böylece her davranış, daha temelde bulunan daha yaban bir davranışın, deneyimle, eğitimle, öğrenmeyle değişmiş, koşullanmış bir şekli oluyordu. Böylece bir bakıma hastalık kavramı orta-

dan tümüyle kalkmaktaydı. Yalnızca işe yarayan, çıkara uygun, doğru sayılan davranışlar ve işe yaramayan, çıkarlara aykırı, yanlış sayılan davranışlar söz konusu olabilirdi. Doğru davranışlar da, yanlış davranışlar da edinilmiş olan tepkilerdi; bir tür koşullanma süreci, bir tür öğrenme süreci sonunda edinilmekteydiler. Bu koşullanma olayının fizyolojisi yani nasıl olduğu ortaya çıkarılabildi. Bu yönde araştırmalar Pavlov'un ülkesi olan Rusya'dan çok, Amerika'da ortaya çıkıp yaygınlaştı. Böylece bütün edimler ve eylemlerin, organizmanın çevresine karşı gösterdiği koşullanmış davranışlardan ibaret olduğunu ileri süren bir "davranışçılık=behaviorizm" akımı doğmuş oldu.

Bu akımın öğretisine göre her davranış, çok daha basit düzeydeki tepkilerin, dış etkilerin belirli düzenekler yoluyla değiştirilmesi, güçlendirilmesi ya da silinmesi, farklı uyaranlara yönelmesi gibi yollarla "koşullanması" ürünüydü. Koşullanma, çok basit bir anlatımla, bir doğal tepkinin, kendisini ortaya çıkaran doğal uyardan farklı uyaranlarla ortaya çıkması demektir. Böylece bir tepki başka bir koşula taşınmış, uyarlanmış olmaktadır. En basit örnekle, dilin belirli bir yiyecekten aldığı tad, giderek daha o yiyeceğin kokusu ya da görüntüsüyle de ortaya çıkmaya başlar ve gerçekten yenmiş gibi sindirim salgıları harekete geçer. Bir tepkiyi bu koşullamalar yoluyla kendinden çok uzaktaki bir uyarana taşımak ya da kendi amacının tam tersi bir tepki haline çevirmek mümkündür. Böylelikle bir olgu karşısında duyulan öfkeyi, o olguyla hiç ilgisi olmayan başka bir olguya taşıyabilir ya da bir sevgiyi nefrete, nefreti sevgiye dönüştürebiliriz. O halde "anormal" ya da "hasta" sayılan davranışlar da bu şekilde koşullanmalarla ortaya çıkmışlardır ve aynı yoldan geri çevrilmeleri, giderilmeleri de mümkündür.

Behaviorizm uzun yıllar en basit ve kaba biçimiyle kullanıldı, fakat psikiyatrik bozukluklarda sağladığı sınırlı başarıların çok ötesinde bir

üne psikiyatri dışında kavuştu. Özellikle de politik ve ticari alanlarda kullanımı, tam anlamıyla alçakça kötüye kullanımı boyutlarına ulaştı. Bu şekilde hiç kabul edilemeyecek siyasal görüşlerin seçmen ya da vatandaş kitlesine kabul ettirilmesi, hiç akılda olmayan bir ürünün büyük bir istekle satın alınması sağlanabiliyordu.

Psikiyatri alanındaki en önemli kullanım alanları ise; zorlantılı edimler ve düşünceler demek olan "obsessif-kompulsif" durumlar, panik uyandıran korkular demek olan "fobi"ler ve bir dizi cinsel davranış ve işlev bozukluklarında olmuştur. Bu yöntemlerle, şu ya da bu nedenle kimileri tarafından istenmez olan davranış ve yönelişlerin de giderile-

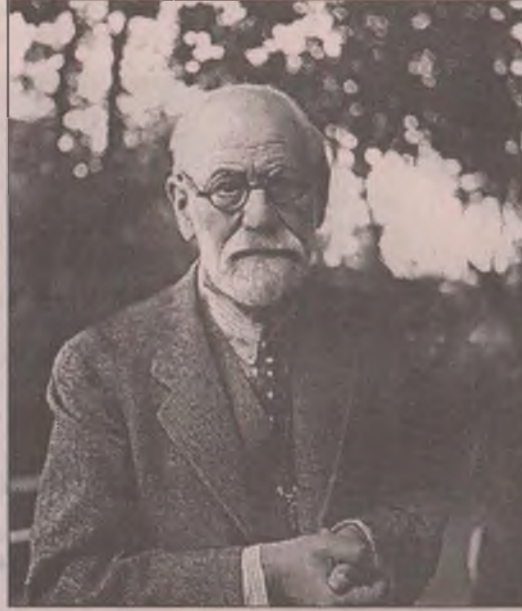
maktadır.

Davranışçılığın, diğer psikiyatri yönelişleri tarafından çok eleştirilmiş ve kötüye kullanıma açık oluşu bakımından da aydınlar arasında kötü bir üne ulaşmış olmasına karşın, aynı temel kavramlardan yola çıkan ve Piaget'nin önderlik ettiği öğrenme psikolojisinin verilerini de buna katan bir yeni akım 70'li yıllardan sonra onun yerini almaya başlamış bulunmaktadır. Bu akım "cognitiv=bilişsel" psikiyatri akımıdır. Bu yeni akım, gene ruhsal konularda acılı ve yaralı durumdaki psikiyatrik hastanın talep ettiği incelik ve duyarlılıktan oldukça yoksun olmakla birlikte, söylemleri ve araştırmaları bakımından, bir sonraki başlık altında ele alacağımız dinamik görüşlere çok yakınlaşmış bulunmaktadır. Bugünkü durumuyla bilişsel psikiyatri, biyolojik ve dinamik psikiyatrilere arasında yakınlaştırmacı ve uzlaştırmacı bir köprü işlevini de görmektedir ve bununla da çok önemli bir noktadadır.

Dinamik psikiyatri

Ruhsal oluşumun birbirinden ayrı olarak oluşan düzey, katman ve yapıardan oluştuğunu, bu oluşumların çocuğun gelişimine göre farklı evrelerde ortaya çıktığını ve bu farklı oluşumlar arasında çatışmalar, uzlaşmalar, karmaşalar olduğunu, böylece ruhsal aygıtın yaşam boyu süren karşılıklı etkileşimlerle son derece dinamik bir yapıya sahip olduğunu bulan ve ileri süren, bu dinamiklerin ana çizgilerini ortaya çıkaran **Sigmund Freud** ve ardıllarınca işlenmekte olan bu akım, son zamanlarda "neuroscience" adı altında bir yeni canlanma yaşayan ve ufku kaplamış olan yeni biyolojik psikiyatriye rağmen halen de psikiyatrinin en hareketli ve üretici alanını oluşturmaktadır.

Yukarıda da değinilmiş olduğu gibi bu görüşte kişinin ruhsal yapısı, birbirinden bağımsız gibi davranan ama son derece de bağımlı olan farklı yapısallıklardan oluşmaktadır. Bu yapısallıkların en önemlisi, bilinç ve bilinçdışı ayrımıdır. Bilinç, ruhsal içeriğin ancak çok minik bir alanını kapsar ve geri kalan bütün ruhsal etkileşimler bilinçaltı

Sigmund Freud

bileceği olasılığı, endüstri ve yönetim tarafından istenmeyen davranışların da psikiyatri alanına çekilmesine yol açmıştır. Özellikle eski Sovyetler Birliği'nde rejime uymayanların psikiyatrik hasta sayılması ve hastanelere kapatılmaları gibi ağır kötüye kullanımların yanında, sırf piyasa ekonomisi ve endüstriyel çalışma koşulları bakımından yetersiz ve uygunsuz sayılan kimi özelliklerin, psikiyatrik yol ve yöntemlerle giderilebileceği düşüncesiyle psikiyatriye bir gereksiz talep ortaya çıkartılabilmektedir. Bugün psikiyatri içinde niteliği tartışılmakta olan "sosyal fobi" kavramı buna benzer bir şekilde psikiyatrik hastalık listelerine girmiş bulun-

ve önbilinç gibi farklılıklar da gösteren bilinçdışında olur.

Bilinç ve bilinçaltını birlikte bölen bir başka yapılanma da "Ben, O ve Üstben" farklılaşmasıdır. Bilinç adı verilen bölüm tümüyle ben içinde bulunur ama Ben'in tamamı bilinçte değildir. O denilen bölüm içgüdülerimiz, dürtülerimiz ve doğuştan gelen yetilerimizle, biyolojik varlığımızdır ve bilinç katmanından tarafından sezişebilir ama kavranamaz. Üstben ise Ben tarafından dışarıdan alınan modeller, yaşantıların sonuçları, yaşam ve kendini koruma dürtü ve güdülerinin katkılarının oluşturulan bir yapıdır. Bu yapılar arasında sürekli bir çatışma ve sürtüşme vardır ve bu çatışmaların verdiği korku ve sıkıntıdan kurtulabilmek için bir dizi savunma düzenekleri oluşturulur. Kimi savunma düzenekleri de güçlü güdülerle, sağlam, çözülmesi zor kompleksler (karmaşalar) oluştururlar. Bu karmaşaların sağlıklı, çarpık çözümleri nevrozlara yol açar. Kişilerin kişilikleri, şu ya da bu gelişim döneminde oluşan karmaşaların yüklediği savunma düzeneklerine bağlıdır. Ortaya çıkmış olan nevrozun düzeltilmesi, bilinci önbilinç alanına indirerek, oraya bilinçaltından saldıracak anılar ve duyguların bilinç düzeyinde ayrıştırılmasıyla, çözülmeden kalmış ya da sağlıklı çözümlere varmış karmaşaların yeniden ele alınması ve sağlıklı çözümlere ulaştırılarak kişinin bu eski yüklerle karşı özgür kılınmasına dayanır. Psikanaliz adı verilen bu işlem, kişinin çok sık aralarla hekime gelerek onun önünde önbilinç düzeyine inmesi ve orada karşılaştığı her şeyi anlatması şeklinde yapılır. Anı ve karmaşalar söze döküldüğünde bilinç alanına girmiş olur ve böylece hekimin yardımıyla üzerinde çalışılabilir hale gelir.

Sigmund Freud tarafından ortaya atılmış ve işlenmiş olan bu temel kuramı benimseyen geniş bir hekim ve psikolog kitlesi daha ilk günler-

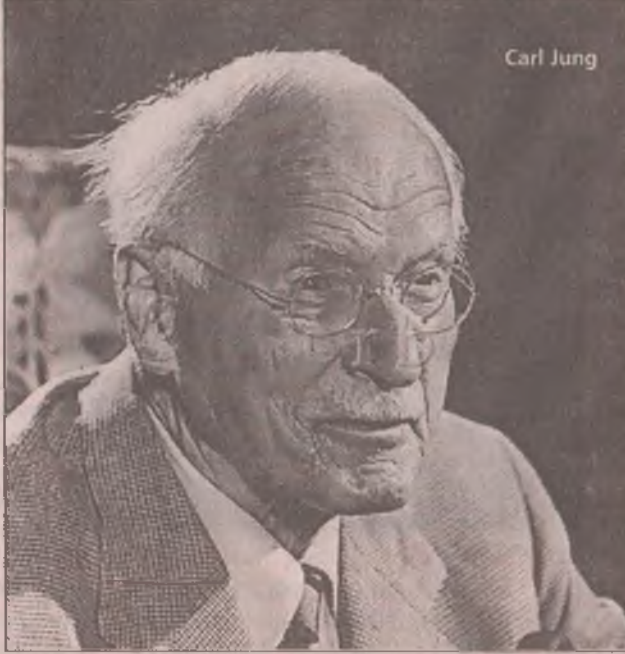
den başlayarak bu kurama katkılar da bulunmaya başladı. Dinamik psikiyatri en temel şekliyle bile bir tek kişinin kafasından çıkmış bir tür kuram değildir. Freud'dan çok önce bu dinamik işleyişi fark ederek peşine düşmüş, az çok benzer kuramlar geliştirmiş **Pier Janet** gibi bil-geler olduğu gibi, tedavi yaklaşımı olarak aynı teknikleri kullanmaya başlamış olan yığınla bilge de bulunmaktaydı. **Forel** ve **Bleuler** gibi bilge psikiyatrlar da bu yöntemleri kullandıkları gibi, Freud da bu yöntemi, çoktan beri bunu kullanmakta olan büyük nörolog **Charcot**'dan öğrenmişti. Freud kendisi de zaten bir nörolog ve patologdu. Daha sonra Freud'un Viyana Okulu çevresinde toplanan birçok bilgin de aynı kurama zaten kendiliklerinden yaklaşmış ve kendi özgün kuram ve

farklılaşmış, insanoğlunun içinde yaşadığı dinamik koşulların farklı bir noktasına odaklanmış ve o alandaki dinamik ilişkileri ortaya çıkarmaya yönelmiştir. Bu ekoller arasında çok sert ve kırıcı çatışmalar da hiç eksik değildir.

Analitik psikoloji, indiidüel psikoloji, ego psikolojisi, self psikolojisi ve daha birçokları, hep, bu ana akımın yongaları olarak ortaya çıkmıştır. Aşağıda belirtileceği gibi, ilaç çağına anormal gelişimi sonrasında ortaya çıkan yeni zorlamalarla son günlerde bu akım daha da hızlı tomurcuklar vermektedir. Bu arada diğer psikiyatri ana akımlarıyla olan yakınlaşma ve etkileşim de hem yeni kopmalara, hem yeni köprü ekollere yol açmaktadır.

Varoluşçu psikiyatri

Kant'ın aklın kendi kendini kavrayamayacağı, başka akılların da ancak görüngülerini, yani ortaya çıkan fenomenleri algılayabileceği görüşü, felsefeyi olduğu kadar psikoloji ve psikiyatryi de derinden etkilemiş, Danimarkalı filozof Søren Kierkegaard da ileri sürdüğü, fizikteki Kuantum Kuramı'na eşdeğer görüşlerle kafaları daha da karıştırmıştır. Bu görüşten gelişen felsefe ve akımlara genel ad olarak "fenomenolojist" adı verilir. Psikiyatride fenomenolojist yaklaşım iki alanda iki farklı sonuç vermiştir. Bunlardan biri bir agnostik (bilemezci) yak-

Carl Jung

yöntemlerini hazır kurmuş olarak bu akıma katılmışlardır. Akımın en ünlülerinden **Jung** ve **Adler** böyledir. Bu ikisi kendi yoğun yaşamlarının belirli bir dönemecinde Freud'la birleşmiş, bir süre bu akım çerçevesinde kalıp onunla çalışmış, daha sonra gene kuramlarını geliştirerek ilerlemiş ve ayrı yollara gitmişlerdir. Adı "dinamik" olan bu akımın kendisi de dinamiktir ve her üyesinin kendi özgün kuramını geliştirmesine neden olur. Böylece dinamik psikiyatri içinde binlerce ekol vardır. Her biri az ya da çok

laşımın bu felsefeye eklenmesiyle meydana gelen Deskriptiv (Tarf edici) psikiyatridir. Bu yaklaşıma göre biz en iyi koşullarda anormal ve hasta olanı gözlemleyebilir, onun bütün görüngülerini saptayabilir, istersek bu görüngülere göre bu bozuklukları sınıflandırabilir, bunlar üzerinden verilen görevleri yerine getirebilir, hastayı tedaviye çağırır ya da hakkında tanı raporları düzenleyebiliriz. Ama hastayı anlamaya çalışmak da, hastalığın nedenleri ve oluşu üzerinde kafa yormak da, elle tutulur bir yapı bo-

zukluğu görünmüyorsa, boşunadır. Öbür sonuç ise "existentialist=varoluşçu" psikiyatridir. Bunda kişi hekime eşdeğer, eş güçte bir kişilik olarak ele alınır. Hekim olayı dışarıdan gözlemleyerek bir takım tanımlar koymaya kalkışmaz. Karşısındaki kişiyi bir olgu, bir varoluş olarak görür. Ya onun o varoluşunu ortaya çıkaran koşul ve süreçleri o kişiyle birlikte inceler ve onun oradan kendi akıl ve mantığına uygun bir sonuç çıkarmasına çalışır, ya da doğrudan doğruya o kişiyle birlikte bir ortak soruna çözüm arar gibi birlikte çalışır.

Varoluşçu yaklaşım, kişinin geçmiş yaşamıyla ancak o kişinin şimdiki sorunuyla ilgili olduğu kadar ilgilidir. Önemli olan kişinin "şimdi ve burada" olan durumudur.

Bu yaklaşım terapi yöntemleri bakımından çok zengin çeşitlemeler sağlamıştır. Her hekim hastasının varoluşuna ulaşabilmek için özgün yol ve yöntemler geliştirebilir. Terapiler genel olarak yapılandırılmış, ayrıntılı tekniklerdir. Ama gene de hekimlere büyük yaklaşım özgürlüğü bırakırlar. Bu yaklaşımın geliştirdiği terapi modelleri, dinamik psikiyatri ekol ve şubelerince de bolca kullanılmışlardır. Yalnızca, varoluşçu yaklaşım yorum yapmadığı halde, dinamik yaklaşımda hekim yorumlama işini üstlenir. Ayrıca bu varoluşçu yaklaşım, hekimle hasta arasındaki eşitlikçi tutumundan ötürü aydın kesimlerin sempatisini toplamaktadır. Ancak her hasta için aynı derecede olumlu olduğu da söylenemez.

Son yıllardaki gelişmeler

Psikiyatrideki bu temel yaklaşımlara ek olarak son yıllardaki gelişmelerden de söz etmeliyiz. Psikiyatri eskiden ruh hastası denilen kimselere yönelik kapalı bir meslekken, giderek "normal" denilen kimselerin gündelik sorunlarıyla gittikçe daha fazla ilgilenmeye başlamıştır. Bunda psikofarmaka, yani ruhsal durumda değişim sağlayan ilaçların çok büyük rolü vardır. Nasıl anestezi ve analjezinin gelişmesiyle insanlar ağrı karşısında daha dayanıksız hale düşmüşler, eskiden bir diş çekimi bağırtı bağırtı yapılırken, hatta kol ve bacak amputasyonları bile diri diri yapılırken artık anestezi-siz ne bir ameliyat, ne bir diş çekimi yapılabilir olduysa, psikofarmaka piyasaya girdiğinden bu yana giderek iç acı ve sancılara dayanma gücü de azalmaktadır. En küçük bir sıkıntı, bunalım, deri hemen imdat talebine yol açmakta, böylece de psikiyatraya gidilmektedir. Eskiden psikiyatrlar çare bulabildikleri sorun ve derileri psikiyatri palatine alabilmek için uğraş verirken, artık talep dışarıdan gelmekte ve bu taleplerle psikiyatri durmadan daha geniş alanlarda çalışmak zorunda kalmaktadır. Biyolojist tutumu benimseyenler bu durumda normal davranışları da molekül ve hücreler bazındaki bozulmalara bağlamaya çalışmakta. diğerkleri ise kendi bilgi ve görgü alanlarını genişleterek toplumsal ve hatta ekonomik sorunlara çözüm bulmakta yardımcı olmaya çalışmaktadırlar. Her iki gelişme de önümüzdeki çağın psikiyatri için bir altın çağ olacağını, psikiyatrların ise karşısına çıkacak olan sorunlar yığını karşısında bir hayli bunalacaklarını düşündürmektedir.

Bulut Yayınları Felsefe Dizisi

Uğur Felsefe
Öğreniyor

Estetik

**Düşünce Tarihi
(3 Cilt)
Afşar Timuçin
ÇIKIYOR**

İsyankâr Ruh
Sinan Özbek
(Çıktı)

Hayvanların Hareketi
Üzerine

Müziksel Dünya
Ütopyasına
Adorno ile
Bir Yolculuk

**Felsefe
Sözlüğü**

Bulut Yayın Dağıtım

Galata Mah. Dr. İhsan Ünlüer Sokak 6/2 Kağıtlıy / İstanbul
Telifhakı (CC) 390 55 24 - 444 21 75 Email: bulutyayinlari@gmail.com

Bulut

Hüznün, aşkın ve erotizmin heykeltraşı: Camille Claudel

Onun yaşamı, sanatsal yaratıyı aşkın sonsuzluğuyla birleştirme çabasıydı.

Yalnız bir kadın heykeltraş olarak, erkeklerin bile tek başına varlık gösteremediği bir alana çıkma yürekliliğini gösterdi. Kendisine dayatılan kadın kimliğini elinin tersiyle itti. Bedelini köklerinden koparılarak ödedi.

Firdevs Gümüsoğlu

*Çizgileri bırakacağımı/
sayı saymasını da bırakacağımı/
ve sınırlı geometrik biçimler/
arasından! enginin duymasal/
düzlemlerine sığınacağımı/
ben çıplığım, çıplığım, çıplak/
sevgi sözcükleri arasında/
duraksamalar gibi çıplak/
ve aşıktır tüm yaralarım benim/
aşktan, aşktan, aşktan. (...)
Furuğ Feriuhzad
(İranlı kadın şair)*

Insanlık tarihi binlerce yıldan beri, kültürü yaratan "deha"nın "erkek" olduğu savını yeniden yeniden üretir. Bu sav bir yanıla da doğrudur. Yönetenler, düşünürler, buluşlara-bilimsel araştırmalara imza atanlar, yaratının en üst düzeyde ifadesi olan sanat alanında üretenler erkekler... Kadınların bu süreçlerden dışlanmaları, ideolojik mekanizmaların iyi işleme-si sonucu kendiliğinden gerçekleşir. Kadınlar genellikle, bu alanlarda üreten olma hakkını kendinde görmez, alanları doğrudan erkeğe teslim eder. Bu teslimiyet bir yandan da, bireysel "varoluşu"nun ve toplumsal yapılarla uyumunun garantisi gibidir. Çünkü toplumsal yargılar çerçevesinde "iyi bir kadın" olmanın sınırları, aile kurumu içindeki "başarı"yla belirlenir. "İyi kadın", erkek yaratısının "kutsallığını" tehdit etmez!

Bu durum geçen yüzyılın başında böyleydi, bugün ise, daha da ince ideolojik ayrımcılıkla sürüyor. Bazen bu ideolojinin en acımasız uygulayıcıları da kadınlar olabiliyor.

1900 yılında Einstein'ın annesinin, oğluna söylediği şu sözler bu açıdan oldukça anlamlı: "O senin gibi bir kitap. Oysa sen, bir kadına sahip olmalısın." Gerçekten de Albert Einstein, "bir erkek kadar iyi bir fizikçi" sayılan eşi Mileva Maric Einstein'ı 19 yıllık evlilikleri boyunca "bir kitap" olmaktan çıkarır ve "iki çocuk annesi bir kadın" yapar.

Camille Claudel, 1884.

Peki kadınlar, "dahi" kadınlar, bu boyun eğmeye neden direnmiyor?.. Ya da direnenleri nasıl bedeller bekliyor?.. İşte bu direnişi gerçekleştiren kadınlardan, heykeltraş

Camille Claudel'in öyküsü:

"... Buradan bir an önce çıkmak istiyorum. Niyetin beni, burada bırakmaksa, benim için dayanılmaz olduğunu bil! Paris'te olmak ne kadar hoş ve kafanızdaki delice hevesler yüzünden Paris'i bırakmak zorunluluğu... Beni burada yalnızlığa terk etme..."

"... Beni yalnız yaşamakla (ah dayanılmaz cinayet) suçluyorlar.

"... Param bir tımarhane için nasıl boşuna harcadığını görmek beni üzüyor, güzel çalışmalar yapmak ve rahat yaşamak için benim işime yarayacak parayı! Ne şanssızlık! Ağlamak işten değil. Villeneuve'de olabilmem ne mutluluk! Yeryüzünde benzeri olmayan o sevimli Villeneuve.

"... Bütün bu yaratıkların bağırtılarına artık dayanamıyorum, yüreğim parçalanıyor. Tanrım, Villeneuve'da olmayı ne kadar isterdim! Bütün yaptıklarımı, yaşamımı kalabalık bir tımarhanede sona erdirmek için yapmadım, ben bunu hak etmedim..."

Bu sözler, eleştirmenlerin bir "dahi" olarak söz ettiği Camille Claudel'in akıl hastanesinden annesine ve erkek kardeşi ünlü şair Paul Claudel'e yazdığı mektuplarda yer alıyor.

**Çamurlara şekil veren
"garip", "vahşi" kız çocuğu**

Camille Claudel, bir kadın heykeltraş. 19. yüzyıl Avrupası'nda, kadınların "entelektüel" yaratısının kabul görmediği koşullarda doğar. Erkek çocuk bekleyen dindar annesi, "kız" doğduğu gün, ilk hayal kırıklığını yaşar. Biraz büyüdüğünde

Sevgilisi Rodin'in (yanda), ve kardeşi Paul Claudel'in (üstte) Camille Claudel tarafından yapılmış büstleri.

"kibar bir genç kız" olması beklenirken, çamurlara şekil veren "garip" bir çocuk olup çıkar. Dik başlı, annesinin yasaklarına "vahşi" bir şekilde karşı koyan, eteğine doldurduğu toprağı gizlice eve getiren, kız nu erkek mi olduğu belli olmayan, erkek kardeşi Paul'e kötü örnek olan biri... Claudel ailesinde çıkan kavgaların tek sorumlusu!

Camille Claudel'in çocukluğunda iletişim kurduğu, sevgi gördüğü iki kişiden biri kardeşi Paul, diğeri ise vergi tahsildarı olan babasıdır. Babası, kızının inanılmaz bir maharetle toprağı şekil vermesinden adeta büyülenir. Antik kahramanlar, *İncil*'den öğrendiği tipler, onun toprağı verdiği şekille adeta canlı varlıklar haline gelir.

Camille 13 yaşına geldiğinde, babası artık kararlıdır, kızı heykeltıraş olacaktır. Hemen Güzel Sanatlar Okulu'nun müdürü Alfred Boucher'e başvurur. Alfred Boucher, Camille'in çalışmalarını gördüğünde "Mösyö Rodin'den ders mi aldınız?" diye sorar. Camille değil ders almak, hem çalışmalarıyla, hem de yarattığı skandallarla son derece ünlü olan heykeltıraş Rodin'in adını bile duymamıştır. Fakat bu sorunun içinde barındırdığı gerçeklik, yaşamının sonraki yıllarında büyük izler bırakır: Çalışmalarının Rodin'inki ile kıyaslanması! Çünkü Rodin'in

heykelleriyle, Camille'inkiler, gerçekten benzerlikler, hatta aynı ruhsal arayışı ve doruklarda mükemmeli yakalama tutkusunu taşır. Doğal olarak bu değerlendirmede Rodin daha avantajlıdır: O yıllarda, kırkını aşmış bir erkek heykeltıraş olarak!

Camille Claudel'in babası, eşinin bütün karşı koyuşuna rağmen kararını verir: Paris'e taşınacak ve kızı heykel okuyacaktır. Onun bu kararı, yıllarca ailesinden uzak bir yerde çalışmak zorunda kalmasına da yol açacaktır. Ama o, buna razıdır: "Yeter ki Camille'i heykel çalışsın!"

1881'de Paris'e yerleşilir. Paris'deki ilk günlerde ilk hayal kırıklığını da yaşar Camille. Ecole des Beaux Arts'a kız öğrenciler alınmamaktadır. Alfred Boucher buna bir çözüm bulur, Camille'i özel akademisi Colarossi'ye yazdırır. Camille bir süre sonra, birkaç kız arkadaşıyla birlikte küçük bir atölye kiralar. Boucher, haftada iki gün gelerek çalışmalarında düzeltmeler yapar, yol gösterir.

Camille 17 yaşındadır. Kardeşi Paul'un anlatımıyla "Harika bir altın, olağanüstü güzel koyu mavi gözler, ve büyük, şehvetliden çok gururlu ağız, mükemmel kızılımsı kestane kahverengisi, kalçalarına kadar inen saç yeleği...", güzelliği ve bakışlarındaki zekâ parıltısıyla

görenleri büyüler. Dönemin sanatçılarının katıldığı (katılması gereken) partilere çağrılır sıkça, fakat o, reddeder. Hem zamanı yoktur (heykelden çalışacağı zamandır bu), hem de o partilerde giyeceği elbisesi. Annesinden büyük güçlüklerle aldığı para, ancak malzeme masraflarına ve atölyenin kirasına yeter! Ayrıca, o salonlardaki-partilerdeki sahte sanat sevgisinden ve sanatçı tiplerinden hoşlanmaz. Aslında piyasanın kurallarına sırtını döner: Oysa, gelecekteki kariyerini güçlendirecek sanatsal yaratıya ve güzelliğe sahiptir! Oyunu kurallarına göre oynamaz. Böylece sanat alanında, sonraki yıllarda giderek derinleşen yalnızlığa ilk adımını da atar.

Birlikte tutkuyla yaratmanın filizlediği aşk: Claudel ve Rodin

Boucher 1882'de İtalya'ya gider. Gitmeden önce arkadaşı Rodin'den kızlar atölyesine gidip, özellikle Camille'in çalışmalarında yol gösterici olmasını ister. Rodin ile Camille ilk kez kızlar atölyesinde karşılaşır. Usta heykeltıraş, bu genç kadının heykellerindeki olağanüstülüğü ve kendi çalışmalarını olan benzerliğini hayretle görür. Bundan böyle Rodin atölyeye sık sık gelir. Fakat Camille'e öğretecek fazla bir şey yoktur. Bir süre sonra ona, kendi atölyesinde çalışmasını, heykellerinde yardımcı olmasını önerir.

Rodin'in atölyesinde çalışmak! Pek çok sanatçı için bu zor elde edilebilir bir ayrıcalıktır. Camille Claudel 1885'de kararını verir ve Rodin'in yardımcılar ordusu içinde yerini alır. Rodin, ününün doruğundaki bir heykeltıraş olarak sipariş üstüne sipariş alır. Burada, olağanüstü üretkenliği, kullandığı ilginç teknik ve heykellere verdiği yaşamla Claudel, Rodin için yardımcıdan öte bir öneme sahiptir. Bir heykel ustası olmanın bütün potansiyellerini taşır.

Camille de, hocasının yaratısındaki üstünlüğün, kendi ürettikleriyle paralelliğinin farkındadır. Fakat bunun, kendi çalışmalarını gölgeleyeceği kaygısını hep taşır içinde. Konuşmadan geçen yaratı saatlerinde, heykellere katukları duygu yoğunluğu, büyük bir aşkın filizlenmesi anlamına da gelir. Tomurcğun çiçeğe doğması gibi, engellenmez bir ilişki başlar. Aralarındaki büyük yaş farkı, Rodin'in karısının, çocuğunun varlığı adeta unutulur ve aşkın-yaratının doruklarında ürünler verilir. Rodin için bu ilişki, yaşlılığa meydan okuyuş, farklı bir ruhla, (özellikle erkeklerin hayran olduğu) bir dahiyle, sanatında aşkı üretmek anlamına gelir. Bir erkek olmanın, erkek sanatçı olmanın

avantajlarının tadını çıkarmayı da ihmal etmez bir yandan. Evde "ona ihtiyacı olan hasta karısı" ve sorunlu oğlunun ardına sığınır, eşinden ayrılmaz. Bir yandan da modelleriyle günü birlik ilişkiler sürdürür.

Diğer yandan, Camille için yeni bir gerçeklik çıkmıştır ortaya: Rodin'in metresidir o. Bu, sanatından önce anımsatılır kendisine. Annesi evden kovar onu. "Bu kız, çocukluğundan beri lanetliydi zaten" diye düşünür. Hele yaptığı çıplak heykelleri yok mu! Bağışlanmaz bir suçtan mahkûmdur Camille, annesi için. Parasız ve yalnızdır artık. Çok sonraları kapatıldığı akıl hastanesinden kardeşine yazdığı mektupta, annesine olan yoğun sevgi ve özlemin izleri görülür. Annesinin kimliğinde "kadınlık durumu"nun iç çelişkilerini-yenilgisini tanımlar:

"Bayram günlerinde sevgili annemizi düşünüyorum. Beni akıl hastanesine yatırmaya karar verdiğiniz günden beri onu görmedim. Güzel bahçemizin gölgesinde yaptığım resmini düşünüyorum. Gizli acıların okunduğu büyük gözleri, bütün yüzüne hükmeden tevek-kül, her şeyden vazgeçmenin ifadesi dizlerinin üzerinde kavuşturduğu elleri: Bütün bunlar alçakgönüllülüğünü, aşırı vazifeshinaslığını yansıtıyordu. İşte bizim zavallı annemizdi. Resmini bir daha hiç görmedim (onu görmediğim gibi). Bu resimden

"Eğilmiş Adam", 1885.

söz edildiğini duyarsan bana söyle." Geçmişten günümüze sık kullanılan bir söz vardır: "Kızın yazgısı, annesinininkinin aynıdır" diye. Claudel'in yaşamı işte bu yazığıya da direniştir bir bakıma. Yazığıyı eline almak, tersine çevirmek ister o...

Camille'in evden kovulmasından sonra Rodin, birlikte üretecekleri ve yaşayacakları bir ev tutar. Bu sırada Rodin'in eşinden ayrılma denemeleri her seferinde başarısızlıkla sonuçlanır. Fakat yine de bu durum, 1880'lerin sonlarında ve 1890'larda birbirlerine esin kaynağı olmalarını engellemez. Ve o dönem, hangi heykel, hangi sanatçının kolayca ayırt edilemez bile...

En ağır aşışılama: 'Bir kadın için şaşırtıcı yetenekte'

O günlerde eleştirmenler Camille için şunları söyler:

"Biçimlerin dolgunluğunda, çizgilerin yönetiminde, düşüncenin lirik cesaretinde, uygulamada şaşmaz sadakatinde, erkek arkadaşlarının büyük bölümünden daha erkeksi olan bu sanatçı kadında, en çok neye hayranlık duymak gerektiğini bilmiyorum... Camille Claudel, altında tırtışmaz dahi işaretini parlayan tek kadın heykeltıraştır".

Bir başka eleştirmen de, bir sergisinin ardından 1893'te şöyle yazar:

"Çakuntala", 1905.

"Bu aşk mı, yoksa ölüm mü? Be-
denler genç, kaynayan yaşamla do-
lu, fakat onları çevreleyen ve izle-
yen, onlarla birlikte dönen giysi
kıvrımları, bir kefen gibi uçuyor.
Nereye doğru, aşka mı yoksa ölüme
doğru mu dans ettiklerini bilmiyo-
rum, yalnızca bir tek şey biliyorum:
Bu çift üzerinde öylesine dokunaklı
hüzün var ki, bu yalnızca ölümden,
ya da belki, ölümden de üzücü olan
bir aşktan kaynaklanabilir."

1895'de bir heykelini Chateau-
roux Müzesi'ne bağışladığında, ar-
dından şunlar yazılır: "Chateauroux
kenti Matmazel Claudel'in
yapıtından tedirginlik duy-
maktadır... Yapıtın uzlaş-
mazlığı ve ahlak yargıları-
nın sarsması nedeniyle
gösteriler düzenlendi."

Camille Claudel'in hey-
kellerindeki olağanüstü
teknik, akıcı bir anlatım ve
aşk-ölüm ikiliğini çağrıştı-
ran erotizm dikkatleri üze-
rine toplar. Dönemin eleş-
tirmenleri gibi sanatsever-
leri de, ona karşı hayranlık,
öfke veya yok sayan bir tut-
um içinde olur:

"Matmazel Claudel, Ro-
din'in öğrencisi, Mösyö
Paul Claudel'in kızkardeşi-
dir. Herkes Rodin'in kim
olduğunu bilir; Paul Cla-
udel'in kim olduğunu bil-
mez. Paul Claudel'in iki
kitabı var, iki dramı, biri
Tte d'Or, diğeri *La Ville* ve
eleştirmenlere rica ederim
gülmesinler, her ikisi de
dahice eserler; kimi zaman
karmaşık, karanlık bir de-
ha, ama çarpıcı açıklıklar
sergiliyor. Karmaşık ve karanlık di-
yorum, bunun nedeni de sanırım
kendimi rahatlatmak, çünkü Mösyö
Paul Claudel'i tümüyle anladığımı
söyleyemem, kimi zaman gözle-
rimle bu canlı ışık arasına perdeler
giriyor, yazarı hatalı diye suçla-
manın gereği yok, bunun sebebi
belki de benim bakışlarımdaki güç-
süzlüktür. Olağandışı yükünün kimi
yerinin okuyucunun gözünde bin
kat daha karmaşık ve karanlık ol-
ması, düşünceleri sel gibi akan ve
sürekli yaratım içinde olan genç sa-
natçının belirtici noktalar üzerinde
oyalanmamayı seçmesinden kay-
naklanıyor; ben o bir dahidir diyo-

rum ve bu onun isminin yanına ya-
kışacak tek nitelime.

"Böylesi bir ustanın eğittiği,
böylesine aydın bir kardeşle yaşı-
yan Matmazel Claudel'in eserlerin-
de bir kadından beklenmeyecek de-
recede yaratım ve gerçekleştirme
gücünün sınırlarını aşması hiç de
şaşırtıcı değil. Geçen yıl Rodin'in
büstünü sergilemişti: Güçlü bir yo-
rumlama harikası, özgür inceleme
yetisi ve büyük bir alımlılık. Bu yıl
iki garip kompozisyon sergiliyor,
tutkusal, yepyeni bir yaratım, dü-
zenlemeleri etkileyici çarpıcılıkta,

"Flüt Çalan Kız", 1905.

derin bir şiir gibi öylesine erkeksi
bir düşüncenin ürünleri ki bunlar,
bir kadın sanatçının elinden çıkmış
olmaları insanı şaşırtıyor: Şaşkınlı-
ğımı dile getirmeyi seviyorum.

"*La Valse* ve *Clotho*, eserlerin
isimleri böyle... Matmazel Claudel
heykel sanatında yansıtılması en
güç olana saldırıyor: Dans hareketi.
Kahalaşmaması, taşa donup kal-
maması için sonsuz bir sanat yete-
neği gerektirir, Matmazel Claudel
bu yeteneğe sahip."

Üretken bir kadın sanatçı için bu
"övgüler", kendi içinde en ağır aş-
ğılamayı içerir: "O bir kadın için
şaşırtıcı bir yetenektir!" ve "Ro-

din'in öğrencisi, Mösyö Paul Cla-
udel'in kardeşi"dir. Üstelik Paul
Claudel, eleştirmenin de dediği gibi
henüz tanınmamaktadır. Camille'in
eserleri, kardeşininkilerden daha
çok bilinir.

Artık sanatında ve hayatında, Rodin'in gölgesini istemez

Dahi bir kadın sanatçının, erkek
aracılığıyla "meşru" kılınması ça-
bası, heykellerinin Rodin tarafın-
dan yapıldığı söylentileri, Camille'i
çok sarsar. Bunun sonucu olarak
Camille Claudel, büyük bir aşkla
sevdiği bu iki erkeğin göl-
gesinden kaçır. Ve on üç
yıl süren bir ilişkiden son-
ra, Rodin'den ayrılır. Artık
Rodin'le birlikte anılmak,
onun bitmez tükenmez si-
parişlerini tamamlamakla
zaman geçirmek istemez.
O, heykeltıraş Camille Cla-
udel olarak tek başına yo-
luna devam etmeye karar
verir. Rodin'in görüşme ta-
leplerini geri çevirir:

"Çok sayın beyefendi,
Mösyö Rodin'in beni salı-
günü ziyaret etmemesi
için elinizden geleni yap-
manızı rica ediyorum.
Eğer Mösyö Rodin'e onu
artık görmek istemediğimi
nezaketle ve kesin olarak
anlatabilirseniz, bana en
büyük iyiliği yapmış olur-
sunuz. Birçok kötü niyetli
kişinin, benim heykelleri-
min onun tarafından yapıldığını
aklından geçirdiğini
Mösyö Rodin çok iyi bili-
yor. O halde, bu iftirayı
inandırıcı hale getirmek

için neden hâlâ uğraşılınsın? Eğer
Mösyö Rodin bana gerçekten yar-
dım etmek istiyorsa, bu yardımı,
üzerinde zahmetle çalıştığım eser-
lerin başarısını onun öğütlerine ve
esinlendirmesine borçlu olduğum
söylentisine katkıda bulunmayarak
yapabilir."

Yalnızlık ve acı, ruhun direnemediği bedeller

Rodin'den ayrılmak Camille
için, tamamen yalnız kalmak anla-
mına gelir. Bir kadın heykeltıraş ola-
rak, maddi destek almadan üretme-
si, neredeyse imkansızdır. Az sayı-
da aldığı siparişle geçinmeye çalış-

şır. Kilolarca toprak, mermer edinmek, dökümcüye, modele para vermek gerekir. Paris'in uzun kış gecelerinde, ısınma olanağından yoksun, yarı aç, ama büyük bir hırsla, gece-gündüz heykel yapar. En basit özel eşyasını bile satmak zorunda kalır, heykel yapmak için. 1905'te 13 heykelle, son kez bir sergiye katılır. Bu tarihten sonra artık, sanat dünyasında görülmez.

Yalnızlık, çırılçıplak bırakmıştır onu. İç dünyası, bu yalnızlığa ve acıya daha fazla direnemez. Paranoyalar gelişir, Rodin'in eskizlerini çaldığını ve onun sanatını engellediğini düşünür. Kendini evine kapar, heykellerini kırar.

Babasının ölümünden sonra ailesi için zaten yok sayılan, lanetlenen Camille'in kardeşiyle çocukluğunda kurduğu sevgi dolu iletişim de, sonraki yıllarda sürmez. Paul Claudel ilköğretim yıllarında, önce Amerika'ya, sonra Çin'e gider. Camille ile yıllarca yazışmaz bile. "Küçük Paul'u" de onu cezalandırır!.. Çünkü Camille'in, geleneksel toplumsal "değerleri" umursamaması kardeşini tedirgin eder. Bir bedel ödenecekse, ödemelidir!

Akil hastanesinde ailesi de yalnız bırakır

Aile için beklenen an gelir. Ve bir krizin ardından, 1913'de akıl hastanesine kapatılır, 1943'teki ölümüne dek orada kalır. Kimseyle görüşürülmez. Arada sırada kardeşi ziyaretine gider.

1920'de doktoru Claudel ile ilgili raporlarında şunları yazar:

"1 Mayıs: Bayan Claudel sakin davranıyor, izlenme kuruntusu zayıfladı. Fiziksel durumu iyi. Ailesini görmeyi ve Paris yakınlarına gitmeyi şiddetle istiyor.

"1 Haziran: Bayan Claudel sakin davranıyor, gerçi izlenme kuruntusu tam olarak geçmedi, fakat çok geriledi. Ailesinin yanına dönme ve kırada yaşama isteğini coşkuyla ifa

de ediyor. Bu koşullar altında taburcu etmenin denenebileceğine inanıyorum.

"8 Haziran: Eğer Bayan Claudel'i yanınıza almayacaksanız,

Camille Claudel, 1935.

bence hastanın ruhsal durumu açısından, onu ailenize yakın bir yere götürmeniz iyi olacaktır, bunu şiddetle istiyor. Kendisi uzun bir süreden beri çok sakin. Ve kuruntusunun azalması, belki de ilerki bir tarihte taburcu edilmesini sağlayabilir.

"1 Temmuz: Bayan Claudel'in sessizliği devam ediyor, davranışları düzgün ve çok zayıflamış olan izlenme kuruntusu artık neredeyse hiç ortaya çıkmıyor. Eğer onu yenden yanınıza almanız mümkün değilse, ailenizin yakınındaki bir hahımına alabilirsiniz, böylece zaman zaman sizi ziyaret edebilir. Hiç ziyaretçisinin olmaması, gerçekten de Bayan Claudel'e çok acı veriyor.

"2 Ağustos: Bayan Claudel sakin davranmaya devam ediyor ve sizin yakınına gelmeyi şiddetle istiyor. Fiziksel durumu çok iyi."

Doktorun bu çılgınları, ailesi tarafından duyulmaz. Otuz yıl boyunca

ca Camille Claudel ailesine yalvarır, kendisini akıl hastanesinden çıkarmaları için. Ama, annesinin kararı kesindir:

"Evinde perişan yaşıyordu, on yıldır artık kimseyle ilişkisi yoktu, kendisine gıda maddesi satanlar tarafından kazıklanıyordu. Kapılar ve pencereler sürgülenmişti ve yemeği büyük bir kutunun içinde pencerelerden birine konuyordu. Kendisi ve evi korkunç durumdaydı. Zamanı işe yaramaz kişilere mektup ya da ihbarlar yazmakla geçiyordu. Kısacası bütün kötülükler ondaydı, onu tekrar görmek istemiyordum, bize çok acı çekti. Müdür bey, mektuplarını kimin aracılığıyla ilettiğini öğrenmenizi ve yönetim dışında başka bir yoldan yazmasını yasaklamanızı bir kez daha rica ediyorum."

Onun yaşamı, sanatsal yaratıcı aşkın sonsuzluğuyla birleştirme çabasıydı. Yalnız bir kadın heykeltıraş olarak, erkeklerin bile tek başına varlık gösteremediği bir alana çıkma yürekliliğini gösterdi, erkek yaratıcısının "kutsal" alanını tehdit ederek, kendisine dayatılan kadın kimliğini elinin tersiyle itti. Bedelini köklerinden kopararak ödedi. Adını 1980'lere dek kimse anımsamadı. Oysa yüzyıldır, Rodin bir heykel ustası, Paul Claudel ünlü bir şair olarak belleklerde yerini alıyordu.

Hüznün, yalnızlığın, aşkın ve erotizmin kadın heykeltıraşı Camille Claudel, kadınların özgürlük mücadelesi tarihini yaratanlardan. Onun da "bütün yaraları aşktan". Tıpkı İranlı kızkardeşi Furuğ Ferruhzad gibi.

Geçmişten bugüne bir tutam umut... Kökü ise çok derinlerde, unutturulan yaşamlarda gizli...

KAYNAKLAR

- 1) Anne Delbec, Bir Kadın, Afa Yay., 1989.
- 2) Inge Stephan, Ünlü Erkeklerin Gölgesinde Yetenekli Kadının Yazgısı, Atakol Yay., 1992.

Van Bölgesi Paleolitik, Neolitik ve Kalkolitik Çağ yerleşimleri

Van Bölgesi'nin Paleolitik, Mezolitik ve Neolitik kültürleriyle ilgili bilgiler net değil. Ortaya çıkarılan mağara ve kaya üstü resimleri göz önüne alındığında; bu dönemlerde bazı insanların bölgede varolduğu söylenebilir. Kalkolitik Çağ ise, sadece iki yerleşimle temsil edilmektedir.

A. Ahmet Uhri

(Arkeolog)

Coğrafi konum olarak, güneyde Mezopotamya, doğuda İran, kuzeydoğuda Kafkasya ve batıda Orta Anadolu Bölgeleri arasında bir yükseltili yayla olarak bulunan Doğu Anadolu; daha spesifik bir tanımlamayla kuzeydoğuda Kura Nehri çöküntüsü, doğuda Urmiye Platosu, batıda Fırat Nehri kavis ve güneyde Toros Dağları ile sınırlanırken, bölgenin kuzey sınırını Doğu Karadeniz Dağları çizer. Sözü edilen bu çok geniş bölgenin, bizce son derece özellikli olan bir alt bölgesi durumundaki Van Gölü Havzası ise; bu yazının konusu olacaktır.

Van Gölü Havzası olarak adlandırılan bu alt bölgenin sınırları ise, güneydoğuda Toros Dağları, batıda volkanik Nemrut Dağı, kuzeyde ve doğuda ise yine volkanik olan Süphan ve Tendürek Dağları ile çizilmektedir. Bölgenin en önemli su varlığı, sodalı olmasına karşın, Van Gölü'dür. Volkanik dağlarla çevrili bu bölgenin, başlıkta sözü edilen çağlardaki obsidiyen gereksinimi ise, Süphan ve Nemrut Dağları'ndan karşılanmıştır. İklimin oldukça sert olduğu bu bölgede, Van Gölü'ne yakın bölümler görece ılımandır. Tarımsal faaliyetler için de uygun olan bu kesim, Zeylan, Deliçay, Bendimahı, Karasu ve Hoşap Çayı ile beslenmektedir (1).

Van Bölgesi'nin Paleolitik, Mezolitik ve Neolitik kültürleriyle ilgili bilgiler net değildir. Hatta son yıllara kadar, bu dönemlerde bölgede yerleşim olmadığı düşünülmekteydi. Ancak ortaya çıkarılan mağara ve kaya üstü resimleri ile, daha önce yapılmış yüzey araştırmalarının sonuçları göz

önüne alındığında; bu dönemlerde bazı insanların bölgede varolduğu söylenebilmektedir. Kalkolitik Çağ ise, sadece iki yerleşimle temsil edilmektedir.

MÖ 15000-8000 dönemine tarihlenen kültürel varlıklar

Bölge tarihsel dönemler çerçevesinde incelemeye başlandığında, ilk olarak MÖ15000-8000 yılları arasında tarihlendiği düşünülen (2) boyalı mağara duvarı resimleri ile, açık hava kaya üstü resimleri, saptanabilen kültürel varlıklar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunların yanı sıra, K. Kökten tarafından yapılan yüzey araştırmalarında ele geçtiği belirtilen, ancak günümüzde hiçbir yayını yapılmamış, buluntularının çizimleri dahi olmayan bazı yerleşimler de, bu bölgenin en eski kültür izlerinden sayılmaktadır. Sırasıyla sayacak olursak; Van Bölgesi'nin doğu ve güneydoğusunda bulunan Yedisalkım (Put Köyü) mağara resimleri, Gülpınar yakınındaki Başet Dağı kaya resimleri, Narlı (Huşş Tepe) ve Tirişin Yaylası kaya resimleri ile Van'ın Özalp İlçesi yakınlarındaki Pagan Köyü mağara resimleri ve K. Kökten tarafından adı anılan Van Gölü'nün kuzeyindeki Erciş Orta Paleolitik tekil buluntu yeriyle, Muş'un Bulanık İlçesi yakınlarındaki Liz (Erendik) Köyü; sözü edilmesi gereken yerlerdir. Bunları sırasıyla tanıtmaya geçebiliriz.

1) **Yedisalkım (Put) Köyü mağara resimleri:** Van ili Hoşap İlçesi'ne bağlı Put Köyü'nün (Yedisalkım) 800 m ilerisindeki bir kanyon içinde, 1970 yılında saptanan, 60-70 kadar mağaranın sadece 4 tanesinde yer

alan bu resimler, MÖ 4000-3000 yılları arasında tarihlenmektedir. Resimlerin hemen hepsi kırmızı ve koyu kahve bir boya ile yapılmışlardır (3). İnsan ve hayvan figürlerinden oluşan resimlerde yer alan insan figürleri, steatobojik (cinsel organların abartılı biçimde belirtilmesi) tarzda çizilmiş kadın veya belki de ana tanrıça ile avlanan erkeklerin yer aldığı av sahneleri ve dans eden insan figürlerinden oluşmaktadır. Hayvan figürleri ise geyik, dağ keçisi ve geyik üzerinde bir erkek motifi ile yapılan resimlerdir. Çatalhöyük duvar resimlerini anımsatan bu resimler, oldukça ustalıkla çizilmişlerdir (4).

2) **Başet Dağı kaya resimleri:** Van-Gülpınar karayolu yakınlarındaki Başet Dağı'nda bulunan bu resimler, kaya üzerine kazınmışlardır. Dağ keçisi, yılan ve kuş gibi hayvanların işlendiği bu resimlerde, geyik veya at üzerinde olabileceği düşünülen ve olasılıkla elinde bir mızrak tutan erkek figürü dikkat çekmektedir (5). Ayrıca tam olarak ne anlatıldığı anlaşılamayan bir adet çizim daha bulunmaktadır. Yine kesin tarihleme yapılamayan bu resimler için Erzen 15000-8000 tarihlerini vermektedir. Bazı araştırmacılar ise, bunların "Sözde Proto-Türk Uygarlığı"na ait olduğunu iddia etmekte ve kaya resmi değil, petroglif olduklarını belirtmektedir (6).

3) **Narlı (Huşş Tepe) kaya resimleri:** Van'ın Çatak İlçesi Narlı Nahiyesi'nin kuzeybatısındaki Tirişin Vadisi'ne bakan büyük kanyonun ucundaki Huşş Tepe üzerinde, kayalara kazınarak yapılmış üç ayrı motiften oluşan resim, bölgedeki tek kaya res-

midir. 1977 yılında bulunan bu resimde: üstte bir insan figürü yer almakta ve onun altında ters virgül biçimli iki figür bulunmaktadır (7).

4) **Tirişin Yaylası kaya resimleri:** Van'ın güneydoğusunda yine Çatak İlçesi'nde, Van-Hakkâri il sınırındaki Çelo Dağı yakınlarında yer alan Tirişin (Yeşil Ok) Yaylası, kaya üstü resimleri bakımından bölgedeki en zengin yerdir. Tirişin Yaylası'nın iki ayrı yerinde yoğunlaşan bu resimler, **Kâhn-ı Melikân** ve **Taht-ı Melik** resimleri olarak adlandırılmaktadır.

- **Kâhn-ı Melikân resimleri:** Kaya parçaları üzerine kazıma veya vuru tekniği yapılan bu resimlerde; dağ keçisi, bizon, geyik, insan ve demon figürleri dikkat çekmektedir. MÖ 8000-12000 yıllarına tarihlendiği düşünülmektedir (8). Ancak bu resimlerin bir kısmının çok daha sonraları yapıldığı ve MÖ 6000-1000 yılları arasına tarihlenmesi gerektiği hatta bir kısmının daha da yeni olduğu Erzen tarafından belirtilmektedir (9).

- **Taht-ı Melik resimleri:** Tirişin Yaylası'nın 8 km kuzeydoğusunda bulunan Taht-ı Melik, geniş bir vadiye sıralanmış olan taşlar üzerine yapılmış yaklaşık 4000'i aşkın kaya üstü resimlerine sahip bir yerdir. Buradaki resimlerde rastlanan figürler; bizon, geyik, dağ keçisi, demon, insan, ata binmiş insan ve dua eder biçimde ellerini açmış insan figürü ağırlıklıdır (10).

5) **Pagan Köyü mağara resimleri:** 1975 yılında Muvaffak Uyanık tarafından saptanan bu mağara resimleri, Van'ın Özalp İlçesi'nin Pagan Köyü'ndedir. Boyama ve kazıma tekniklerinin bir arada kullanıldığı bu resimler, çiçek ve bitki figürü ağırlıklıdır. Bu figürlerin yanı sıra, insan ve kuş betimlemelerine de rastlanmıştır. Pagan Köyü resimlerinin MÖ 8000-5000 yılları arasında yapıldığı düşünülmektedir (11).

6) **Hırkanis (Giyimli) mağara resimleri:** Van-Hakkâri arasında Mazur Vadisi yakınlarındaki, Hırkanis Köyü civarında bulunan bir mağarada rastlanan bu resimler, boyama tarzında yapılmışlardır. MÖ 8000 civarına tarihlenmekte ve av alanındaki uğrun sağlanması için yapıldığı düşünülmektedir (12).

7) **Erciş Orta Paleolitik tekil buluntu yerini**

buluntu yeri: K. Kökten'in 1964 yılında *Türkiye Coğrafya Dergisi*'nde yayımladığı bir makalede sözü edilen, ancak tam yeri bildirilmeyen, sadece Erciş civarından bulunduğu belirtilen obsidiyen aletler olarak geçen, çizimleri ve aletlerin kendisi bulunmadığı için şüpheyle yaklaşılması gereken bir tekil buluntu yeridir (13). Orta Paleolitik buluntular olduğu, Kökten tarafından belirtilmektedir.

8) **Liz (Erendik) Köyü Orta Paleolitik tekil buluntu yeri:** Muş İli, Bulanık İlçesi'nin 12 km güneybatısında yer alan Liz Köyü civarından, yine K. Kökten tarafından ele geçirilmiş yonga aletlerin, Levalloise-Moustérien kültür öğelerini barındırdığı belirtilmekte ve obsidiyenden yapılmış olan bu alet veya alet topluluğunun tam yeri yine belirtilmemektedir (14).

Van Bölgesi'ndeki en eski insan izleri yukarıda anlatılanlarla sınırlı

de dönem dönem kazı yapılmış olan Van-Tilkitepe Höyüğü ile Van-Erciş karayolunun 40. kilometresi yakınlarındaki, yaklaşık 4-5 m yüksekliğindeki kireçtaşı bir kaya kitlesi ve çevresine yayılmış halde bulunan obsidiyen, çakmaktaşı aletler ve keramik parçalarının varlığıyla kendini gösteren **Gevrimera (Yılantaş) Höyüğü**'dür (15). Bu iki yerleşimden sadece Tilkitepe'de kazı yapılmış, diğer yerleşimde ise sadece yüzey araştırmasında ele geçen buluntularla sonuçlanmıştır. Bu durumda, bölgenin Tunç Çağı öncesi kültürlerini açıklayacak tek yerleşim olarak Tilkitepe kalmaktadır.

Tilkitepe Höyüğü

Van il merkezinin 7 km güneybatısında, Van Havaalanı sınırları içinde kalan, 55 m çapında, 6-7 m yüksekliğinde ve Van Gölü kıyısına yaklaşık 1 km uzaklıkta küçük bir höyüktür.

Bu höyük üzerinde ilk çalışmalar 1899 yılında Lehmann-Haupt'un araştırma gezisi ile ilgili olarak, W. Belck yönetiminde, kuzey-güney doğrultusunda yapılan bir kazı ile gerçekleştirilmiştir. Türkiye arkeolojisindeki ilk höyük kazılarından biri olan bu kazıdan sonra aynı höyük, 1937 ve 1939 yıllarında, önce E. B. Reilly, arkasından da K.-S. Lake tarafından kazılmıştır. Ancak bu kazılardan elde edilenler çok sınırlı olarak bilim

dünyasına sunulmuştur.

Reilly tarafından 1937'de yapılan ikinci dönem kazılarında üç tabaka saptanmış, 1939 yılındaki kazılarda ise bu tabaka sayısı dörde çıkmıştır. **Reilly'nin tabakalaması** (16):

I. Tabaka: Erken Tunç Çağı, 0-1.5 m arası

II. Tabaka: Kalkolitik Çağ, 1.5-6 m arası

III. Tabaka: Kalkolitik Çağ, 6-8 m arasıdır ve daha sonra ana toprak gelmektedir.

K. ve S. Lake'in yaptığı tabakalama:

I. Tabaka: Erken Tunç Çağı, 0-2 m arası

II. Tabaka: Bakır Çağı (?), 2-4 m arası

III. Tabaka: Kalkolitik Çağ, 4-6 m arası

IV. Tabaka: Kalkolitik Çağ, 6-7.5 m arası

kalmaktadır. Ancak burada açıklanan yerlerdeki kaya resimleri dışında ele geçen başka maddi kültür öğelerine rastlanılmamış olması, yörenin güç iklim koşulları nedeniyle çok daha sonraki tarihlerde iskân edilmesine neden olmuş gibi gözükmektedir. Ayrıca yukarıda anlatılan kaya resimlerinin tarihlerinin kesin olmaması ve bir kısmının sözü edilen dönemlerden çok sonra yapıldıklarının düşünülüyor olması, bu tahmini doğrulayacak dolaylı bir kanıttır.

Kalkolitik Dönem'e tarihlenen iki yerleşim

Neolitik Döneme tarihlenen herhangi bir yerleşim de şimdiye dek bulunamamıştır. Kalkolitik Dönem ise bölgede, daha önce belirtildiği gibi sadece iki yerleşimle temsil edilmektedir. Bunlar günümüzden tam bir yüzyıl önce saptanmış ve üzerin-

Tilkitepe Höyüğü'nde, yüzeyden 6-7.5 m derinlikteki tabakada ortaya çıkarılan keramik buluntular.

Bu tabakalanmaları inceleyen M. Korfmann, 1982 yılında Reilly'nin yaptığı çalışmaya 0 rakamı ile bir tabaka daha ekleyerek aşağıdaki öneriyi getirmiştir.

Korfmann'ın yaptığı tabakalama:

0. Tabaka: MÖ II. ve I. binyıl katları

1. Tabaka: Erken Tunç Çağı, MÖ IV. binyıl sonu-III. binyıl başı

2. Tabaka: Son Ubaid Dönemi, MÖ IV. binyıl

3. Tabaka: Halaf Dönemi

1. tabakası ile II.'si arasında bir hiatusun (zamansal açıdan boşluk) olduğu kabul edilen bu höyükte ele geçen mimari yapılar, gelişmemiş kazı teknikleri ve dikkatsiz gözlemler sonucu tam olarak saptanamamışsa da, üstteki 1. tabakada yuvarlak biçimli yapıların varlığı anlaşılmıştır. Yapı malzemesi olarak kerpiç kullanılmıştır, taş temelle rastlanılmamıştır (17).

Höyükte rastlanan ve incelediğimiz döneme tarihlenen keramik buluntular ise Türkiye sınırları içinde, kuzeydoğudaki en uzak yayılımının burası olduğu anlaşılan Halaf malzemesidir. Yüzeyden 6-7.5 m derinlikteki tabakada ortaya çıkarılan bu malzeme: kaseler, şişkin gövdeli dışa dönük ağız kenarlı çömlekler, boyutlu çömlekler, keskin omurgalı çömlekler gibi formlardan oluşmaktadır. Bezeme olarak, hoğa başları, şevron,

bant, dalgalı bezeme, birbirini kesen çizgiler (ağ motif) en çok kullanılan bezeme tipleridir. Keramiklerin hamuru; kahverenginden devetüyüne kadar değişen bir renk skalası içinde ve aşıldır.

Tilkitepe'de en eski evreden, yani Halaf Evresi'nden itibaren obsidiyen aletlerin varlığı saptanmıştır. Genelde dilgiler kullanılmıştır. Sonuç olarak bu yerleşim, Van Bölgesi İlk Kalkolitik Evresi konusunda en çok ve tek bilgi veren yerleşimdir. Özellikle Halaf Dönemi yerleşme yerleri arasında en kuzeyde ve bir tür ticaret kolonisi (18)

görünümünde olan bu yerleşimden elde edilen C14 sonucu, mevcut değildir.

Demir Çağı'yla birlikte yerleşme sayısı değişmiş gözlüküyor

Sonuç olarak; Van Bölgesi'nde Paleolitik Dönem'den başlayarak Erken Tunç Çağı'nın başına kadar olan zaman dilimi içinde yaşayan topluluklar ya da onların kültürlerinin ürünleri ile ilgili ele geçen bulgular yukarıda anlatılanlarla sınırlı kalmaktadır. Bunun nedeni, bir dereceye kadar kazı ve araştırma eksikliği olarak görülsede, asıl önemli neden, çevreye egemen olan ve yağışın azlığından kaynaklanan olumsuz iklim koşulları olmalıdır (19). Bunun yanı sıra, teknolojik olarak, Erken Transkalkasya (ETR) ve sonraki dönemlere göre daha geri bir bilgi birikimine sahip olduğunu ve bu nedenle var olan doğal kaynaklardan yeterince yararlanamayacağını düşünebileceğimiz çevre kültürlerin. sözü edilen dönemlerde buraya ilgi duymamaları da bir başka neden olabilir. Ancak daha sonraki dönemlerde: örneğin Demir Çağı ile birlikte, yani demir işleme teknolojisindeki bilgi birikimleri geliştikçe, bölgedeki doğal kaynaklara, dolayısıyla bölgeye ilgi duyan Assur gibi çevre kültürler açısından, burası

bir cazibe merkezi haline gelmiş ve nüfus hareketlerinde, yerleşim sayısında bir değişme olmuş gibi gözükmektedir. Bu öneriye kanıt, Tilkitepe Höyüğü'nün en erken katının Halaf Dönemi'ne tarihlenen bir tür ticaret kolonisi olabileceği yolundaki öneridir. Ancak önümüzdeki yıllarda yapılacak kazı ve yüzey araştırmalarının ne gibi sonuçlar doğuracağını şimdiden kestirmek güç olduğundan, bu konuda şimdiye dek değişik araştırmacılarca söylenenlerin ne derece doğruya yakın olduğunu da zaman içinde göreceğiz.

KAYNAKLAR

- 1) E. Alok, Anadolu'da Kayaüstü Resimleri, Akbank Yay., İst, 1988.
- 2) A. Çilingiroğlu, Urartu Krallığı Tarihi ve Sanatı, Yaşar E.K.V., İzmir, 1997.
- 3) A. Erzen, Doğu Anadolu ve Urartular, T.T.K., Ankara, 1992.
- 4) S. Harmankaya-O. Tanındı, Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri, TAY-1 Paleolitik/Epipaleolitik, Ege Yay., İst., 1996.
- 5) S. Harmankaya-O. Tanındı- M. Özbaşaran, Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri, TAY-3 Kalkolitik, Ege Yay., İst., 1998.
- 6) H. Tarcan, Ön-Türk Tarihi, Kaynak Yay., İst., 1998.

DİPNOTLAR

- 1) Çilingiroğlu, 1997; s.5
- 2) Van Bölgesi mağara ve kaya resimleri üzerine kesin tarihleme yapılamamakta ancak bazı tahminlerde bulunmaktadır. Verilen en eski tarihler 15000-8000 arası olduğunu gösterirken, bazı araştırmacılar bu tarihleri daha geçte olarak MÖ 3000-4000 tarihlerini uygun görmektedir. Tarihleme tartışmaları için bkz. Alok, 1988; s.6
- 3) Resimlerde kullanılan boyanın sönmüş kireç ile kan karışımı olduğu yolundaki bir iddia E. Alok tarafından belirtilmektedir. Alok, 1988; s.13-14
- 4) Erzen, 1992; s.12-13.
- 5) Alok, 1988; s.9-10.
- 6) Tarcan, 1998; s.93.
- 7) Alok, 1988; s.59.
- 8) Alok, 1988; s.30.
- 9) Erzen, 1992; s.13.
- 10) Alok, 1988; s.34-36.
- 11) Alok, 1988; s.26-28.
- 12) Alok, 1988; s.16-19.
- 13) Harmankaya-Tanırdı, 1996; TAY-Cilt I. Erciş Maddesi.
- 14) Harmankaya-Tanırdı, 1996; TAY-Cilt I. Liz Köyü Maddesi.
- 15) Çilingiroğlu, 1997; s.12.
- 16) Harmankaya-Tanırdı-Özbaşaran, 1998; TAY-Cilt 3, Tilkitepe Maddesi.
- 17) Harmankaya-Tanırdı-Özbaşaran, 1998; TAY-Cilt 3, Tilkitepe Maddesi.
- 18) Harmankaya-Tanırdı-Özbaşaran, 1998; TAY-Cilt 3, Tilkitepe Maddesi.
- 19) Çilingiroğlu, 1997; s.12.

Absürdün sınırında haber

Magazin söyleminin haber bültenlerinde aldığı görünüm ürpertici, can sıkıcı, düşündürücü ya da rahatsız edici tanımlarının çok uzağında artık. Var olan durum kıskırtıcı, olumlayıcı ve manipülatif sözcükleriyle daha çok örtüşüyor. Bu sözcüklere bir de yaşamsalı eklemek gerek.

Hakan Ergül

Yaşanılan toplumsal gerçeklik karşısında eleştirel bir tavır üretebilme çabası, kimi zaman bu karşı duruşun korunabilmesi kadar güç değildir: Var olan durumu değerlendirmede yola çıktığımız ölçütlerin sağlamlığı ya da çözümlemelerinin dayandığı kapsamlı ve olabildiğince nesnel bir arka-plan, yapılan eleştirinin zaman içerisinde işlevsizleştirilmesini ya da "seyreltilmesini" engellemeye yetmeyebiliyor. Üstelik eleştirinin temellendirildiği koşullar açısından böylesi bir tavır değişikliğini anlamlı kılacak somut bir dönüşüm yaşanmasa da...

'Arabulucu'nun istilası ve dönüşen eleştiri

Eleştiri, "tuhaf bir yaklaşımın" öznesine dönüşüyor ve bağlamından soyutlanarak süflileştiriliyor... Söz konusu tuhaf yaklaşım, doğal çatışma ortamlarının "mütemmimci" ve bıkmılık yaratacak ölçüde tanıdık bir "arabulucu" tavrından başkası değildir. İki çatışan argüman-eleştirilen olgu ve eleştirinin içeriği- bu "esnek" ve sentezci yaklaşım tarafından anlaşılmaz biçimde bir araya getirilir ve "bir uzlaşma zemininde barıştırılmak" adına ortak bir paydaya çekilir. Bu sürecin sonunda eleştirilen olgu, kendisi için yaşamsal bir meşruiyet zeminine çoktan kavuşurken, "köşeli" olmakla suçlanan karşı söylem, tüm eleştirel kimliğinden soyutlanarak absürde indirgenir. Süreç kuşkusuz, orta yolcu yaklaşımın tartışılmaz yengisiyle sonuçlanacaktır ve bir olguyu değerlendirmede başvuru toplumbilimsel ölçütler, bir başka tartışmada sil baştan ele alınmak üzere -yine- döngüsel bir yörüngeye taşınacaktır.

Televizyon haberlerinin magazini-

Bu çalışma, yazarın Ankara Üniv. ve Gazi Üniv. İletişim Fakülteleri'nin birlikte düzenlediği "Ulusal İletişim Sempozyumu 2000'de sunduğu "Özel Televizyon Kanallarında Haberin Magazinellesmesi ve Eğlenceyle Dolaymlanan İdeoloji" başlıklı bildirisinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

nellesmesi sorunsalı da, tartışmaların içeriği açısından sözü edilen sürece eklenmiş gözüküyor. Ekonomi-politik bir çerçevede haberin magazinellesmesini konu edinen eleştirel yaklaşımlar, sayısız toplumbilimsel eleştirinin uğra(tıl)dığı istilâdan payına düşeni alarak, medyanın farklı organlarında basit birer düşünsel jimnastiğe indirgendi. Bu konuyla ilgili öne sürülen son derece az sayıda eleştirinin şiddet grafiği, henüz tipik olarak nitelendirilebilecek bir noktaya çekilememişse de "arabulucu tavır", kendi var oluş koşullarının dayattığı misyonla çoktan harekete geçti ve tartışmayı anlamlı kılan tüm ağırlıklardan kurtulmaya başladı. Dahası haber metninin yapılandırılmasında gözetilecek ölçütlerin saptanması ya da magazin bir habercilik anlayışının çıkmazları üzerine geliştirilen yorumlar "ne biri, ne öteki" söylemiyle özetlenebilecek bir noktaya çoktan gelmiş gözüküyor: Ne "sıkıcı, renksiz ve 'koyu' bir haber bülteni", ne de "çıtanın indirilebileceği son noktanın çoktan aşıldığı türden bir haber içeriği"... Hepimizin büyük bir gövdeyle katılabileceği bir orta yol mutlaka (!) vardır ve bulunmalıdır.

Oysa yaşanan olgu, böylesine ironik bir kampaşmayla/ikiliklerle açıklanamayacak ölçüde problemli görünüyor. Sorun, teknik bir habercilik anlayışı sorunu değil; "bilgi"nin, toplumsal işleyişte basat değerlerin pekiştirilmesinde ve yeniden üretilen iktidar ilişkilerinin sürdürülmesinde işlevselleştirilmesi sorunudur. Eş deyişle haberin ma-

gazinellesmesi, "bireyin kendi gerçekliğini tanımlayabilmesinin ve dayatılan yapıyı seçenekleriyle birlikte değerlendirebilmesi"nin önüne yerleştirilen son derece önemli prizmalardan biridir ve yaşamın fragmanlara ayrılmasında sistemle birlikte işlev üstlenir. Dolayısıyla bu konuda geliştirilecek eleştirel söylemin/söylemlerin ısrarla seyreltilmeye çalışılması, bireyin özgürleşimi sorunsalında var olan kitle iletişim politikalarının benimsemediği çizginin üzerinden geçmekten başka bir anlam taşımayacaktır.

Popülizme adanan tartışmalara ilişkin kısa bir değerlendirmenin ardından, çalışmanın temel izliğine geçmek gerekiyor. Ancak daha önce konuyla ilgili literatüre ilişkin ilk elden bir saptama yapmakta yarar var: Geleneksel medya sosyolojisi kitle iletişim araçlarının "eğlence" boyutu ve iletilerin "magazinel yanı" üzerinde yeterince durulduğunu söylemek çok da olanaklı değil (Frith, 1996). Türkiye'de de televizyonun eğlence boyutuna ve televizyon haberciliğinde magazinelleşme olgusuna karşı sınırlı bir akademik ilgiden söz edilebilir. İlginç olan Türkiye'de televizyon kanallarında magazinelleşme olgusu **Batılı öncüllerini** (Ramonet, 2000) çoktan geride bırakacak kadar hızlı bir süreci imlemektedir ve konuyla ilgili sayısız örnek çözümlemeyi beklerken, söz konusu eğilimin yeterince değerlendirilmemiş olmasıdır. Bu anlamda televizyonun gösteriye dayalı yapısını ekonomi-politik bir temel üzerinden değerlendiren sayılı çalışmanın

(Birkaç örnek için Aziz, 1999; Cankaya, 1997; Cankaya, 1998; Ergül, 2000; Mutlu, 1999; Pekman, 1996) dışında, özgül olarak "magazinel söylem ve televizyon dili" ilişkisini ele alan akademik nitelikli çalışmaların görece azlığı dikkat çekicidir.

Magazin söylemi, "tarih-dışı" bir yaşam önerisi ve televizyon

Modern dünyada kitle iletişimi, bireysel, sınıfsal ya da kültürel çıkmazlarımız karşısında, herkes için olan ve kolektif olarak paylaşılmaması önerilen çözümler üretiyor ve özgülleşim sorunsalımıza "demokratikleştirilmiş/kitlesele" yanıtlar arıyor. Bu önerilerin üretilmesinde ve yaygınlaştırılmasında pek çok aracın -özellikle de televizyonun- en sık başvurduğu söylem biçimlerinden biri "magazin söylemi"nden başkası değil. Tam da bu noktada kendini dayatan bir soruya yanıt aramak gerekiyor: "Magazin, gündelik yaşamımızda maddi temelleri olan ve tümüyle bizim gerçekliğimize içkin sorularımızı yanıtlatabilir mi?" Soru ilk bakışta doğrudan bize ilişkin gözüküyorsa da, gerçekte bireysel yanıtlarımızdan daha fazlasına göndermede bulunuyor ve farklı sorulara kaçınılmaz olarak ekleniyor: Haber diline egemen olan magazin söylemi, nasıl bir yapıyı yeniden üretiyor? Haber içeriğinin

magazin değerleriyle yer değiştirilmesi, dünyada olup bitenleri anlamlandırmada neye karşılık geliyor? Televizyon haberlerinin magazinelleşmesi, ekonomi-politiktan bağımsız, rastlantısal ve tümüyle "teknik" bir süreç midir? Tüm bu sorulara verilecek yanıtlar, Türkiye'nin yakın dönem siyasi tarihi ile özel televizyon kanallarında haberin magazinelleşmesi ilişkisinin çözümlenmesinde yaşamsal öneme sahiptir.

Tartışmanın tam da bu aşamasın-

da çalışma süresince sıklıkla kullanılacak bir kavramın -magazin/magazin söylemi- açılınması yararlı olabilir. Magazin kavramının kökenbilimsel temelleri, bugün haber metinlerinde yoğun olarak yaşanan sürece ilişkin ilginç ipuçları içeriyor. İspanyol Emevileri'nden Fransızca'ya alınan ve Arapça "mahazin" sözcüğünden gelen magazin (Belge, 1997a: 373), "mahzen" in çoğulu ve "eşya depolanan yer" e karşılık geliyor. Fransızca'da "dükkan" anlamına gelen sözcük, "içinde birbirinden bağımsız ürünlerin

daş bir trajik kahraman" olarak yer almıştır, denilebilir. İşte magazin söyleminin de temellerini oluşturan olan yazınsal bir anlayış (sentimentalizm) bu dönemde kendini gösterir. Eş deyişle bireyin, yaşamı yeniden anlamlandırma süreci/pratikleri ile "sentimental edebiyat"ın birbirine koşut olarak ortaya çıkışı da -kuşkusuz- rastlantısal değildir.

Dönemin, tükenmekte olan insanını konu edinen ve anlatı yapısını sentimental konularla sınırlayan sığ bir yazınsal anlayış, edebi eğilimler üzerinde belirleyici olmuştur. Metinler giderek ortalama beğeniye tutturmanın peşine düşerken, metni "popüler" değerler üzerinde yapılandırmak ve alegoriden çokça yararlanmak, "yaratıcı" sürecin temel ölçütleri arasında yer almaya başlamıştır. Sentimental edebiyatın tanımında sözü Hauser'a bırakmakta yarar var: "Yenik düşürülmüş, bir daha direnmesinin olanaksızlığına inandırılmış, gözü yıldıırılmış çağdaş insanın edebiyatı"dır sentimental edebiyat; bir yandan "... insanları birbirlerini kıskanmaya ve özendirme yönelmeyi, bir yandan da bu bireyleşmekten alıkonulmuş insanları homojen bir kitleye dönüştürmeyi üstlenmiştir". Böyle bakıldığında sentimental edebiyat "... açıkça kurulu düzene yaramaktadır..." (1984).

Nesnel temelleri olmayan bir yaşam biçimi

önerisi ve giderek kendi tarihsel konumlarını unutmaya yüz tutan bireyler... Yaşadığı kahredici gerçeklikle arasındaki, tarihsel-kültürel ve sınıfsal-reel dünyaya ilişkin sorunları, sentimental edebiyatın anlık ve tarihsizleştirilmiş -sanal- kaçış olanaklarıyla geçici bir süre için de olsa unutmak eğiliminde olan birey, söyleme dönüşen bir magazinelleşmeyle de böylece tanışmış olacaktır. Olay örgüsünü parçalayan, anlık olanı öne çıkaran, olayların/olguların ikincil öğelerini vurgulayan an-

Haberin magazinleşmesi, yaşamın fragmanlara ayrılması dolayısıyla bütünsel olarak algılanamamasında işlev üstlenir.

salıldığı yer" olarak tanımlanıyor. Magazin "pek çok farklı bilginin birlikte yer aldığı yayın" anlamında kullanımının da temelinde yine aynı tanım yer alıyor. Kavramın giderek bir söylemin sınırlarını çizmesi ise, 19. yüzyılın erken dönemlerine dayanıyor (Abadan, 1984).

Bu dönemde sanayi toplumunun kitleleşmeye başlayan yapısı içerisinde birey, söz konusu değişimin bir yansıması olan kitle kültürünün yeniden üretiminde, "kaderini" kendi elleriyle biçimlendiren "çağ-

latım biçimiyle magazin söylemi, yaşanan anı, zaman-dizinden soyutlarken, bu yolla aktarılan olayları tarihsel akışından koparmakta, ikonografik anlatımın belleksiz ve tarihsiz anlatımını yüceltmektedir. Kuşkusuz böylesi bir söylem biçimiyle herkes için olan ve her an tüketilebilen eğlendirici iletilerin öne çıkarıldığını belirtmeye gerek bile yok.

Magazin söyleminin egemen olduğu anlatı yapısı ile, televizyon dilinin kimi özellikleri arasında bir örtüşmenin varlığından söz edilebilir. Televizyonun sonsuz ve sınırsız anlatı yapısı, gerçekliği yeniden üretirken tarihsel bağlamından alabildiğine uzaklaşan ve mozaik bir kültüre seslenen dili, magazin söylemiyle önemli örtüşmeler içermektedir. Magazin söylemi de **tarihsiz bir söylemdir** ve hayatı fragmente eden /parçalayan niteliğiyle, yapısal bütünlük içerisinden soyutlanan kimi öğeleri/olguları/olayları ikonografik bir sonsuzluğa çağırarak bağlamsızlaştırır. Televizyon dili gibi... "Anımsanabilir" bir anlatı yapısı kurmaya çalışan televizyon, yaşamın nedensellik ilişkileriyle sıkı sıkıya bağlı yapısını parçalar ve bizlere unutulmaz olanların bir kolajını "tarihsizleştirilmiş" bir çerçevede "yeniden ve yeniden" sunar. Bu anlamda **en çarpıcı, en hareketli ve en kolay tüketilebilen** iletiler, televizyon dilinin asla vazgeçemeyecekleri arasındadır. Buradan bakıldığında hemen her iletiyi eğlence içeriğiyle yakınlaştıran televizyon için Postman'ın "eğlence, televizyondaki her türlü söylemin üst-ideolojisi" savı da oldukça yerinde gözükmektedir.

Tam da bu yanıyla televizyonun, yaşamın her alanında ve anında geçerli olan gündelik gerçekliğin üzerinden atladığı ileri sürülebilir. Bireyin yaşamını çevreleyen ve bir

anlamda bu çerçevenin de kendisi olan gerçekliğin yerini, maddi temelleri olmayan bir başka dünya özlemi alırken, bu yanılsamalar dünyası bize yanı başımızdaki dünyadan daha yakınmış gibi gösterilebiliyor. Televizyonun dilinin, tüm anlatım olanaklarını kullanarak ileri sürdüğü "gerçekliğin yerine geçme" iddiası, bireyin kendi gerçekliğiyle yüzleşmemek adına eğlenceyi bir bağımlılık ilişkisine çevirme eğilimli ve aracın toplumsal yapıda

si"yle birlikte ülke sınırları içerisinde ele almak gerekiyor.

Televizyon haberlerinde magazinelleşme, ekonomi-politik süreç ve Türkiye

Genel bir değerlendirme adına söylemek gerekirse bugün, magazin söyleminin beyaz camda ve haber bültenlerinde aldığı görünüm "ürpertici, can sıkıcı, düşündürücü" ya da "rahatsız edici" önadlarının çok uzağına düşüyor artık. Var olan durum "kışkırtıcı, olumsuzlayıcı ve manipülatif" sözcükleriyle daha çok örtüyor. Üstelik konuya habercilik ya da iletişim etiği açısından bakıldığında, bu sözcüklere bir de "yaşamsal"ı eklemek, çok da eğreti durmayacaktır: Tüketim ideolojisinin işlerliğini pekiştirmesi bağlamında "kışkırtıcı", tarihsel nedensellik ilişkileriyle açıklanabilen gündelik sorunlarımıza **tarihsizleştirilmiş** çözümler önermesiyle egemen yapıyı "olumlayıcı", gerçek yaşamda deneyimlenemeyecek bir yaşam önerisini seçeneksiz sunumuyla "**manipülatif**"... ve tüm bu niteliklere eklenebilecek diğerleriyle birlikte, magazin bir söylem biçiminin haber metnine egemen olmasıyla da "**yaşamsal**"...

Tartışmanın bu noktasında önemli bir ayırmadan söz etmek gerekiyor: "Haberin magazinelleşmesi" ve "magazin haberi" ayrımı... Bu iki tanımlama bütünüyle birbirinden bağımsız değilse de, aralarında

önemli farklılıklar var. Magazin haberleri ya da magazin haberciliği, içeriği açısından ayrıca tartışılabilecek bir alana göndermede bulunuyor. Oysa toplumsal-kültürel bir söylem olarak haberin magazinelleşmesi denildiğindeyse, haber metninin kendi içerisinde ya da haber programlarında "ikincil öneme sahip öğelerin" kimi anlatı yöntem-

Haber içeriğinin magazin değerleriyle yer değiştirmesi, dünyada olup bitenleri anlamlandırmamızda neye karşılık geliyor?

en çok tercih edilen kitle iletişim aracı olması gibi etmenler bir araya getirildiğinde, televizyon egemenlik ilişkilerinin yeniden üretiminde vazgeçilmez bir noktaya yerleşmektedir.

Magazin söylemi ve televizyon dili arasındaki ilişkinin yapısal boyutuna böylece değindikten sonra konuyu, "haberlin magazinelleşme-

leriyle öne çıkarılmasını, merkeze alınmasını anlıyoruz (Örn.: Bir sivil toplum hareketinde gösterinin muhataplarından çok, görsel taşkınlığa eklenilebilecek görüntülerin/öykülerin öne çıkarılması; haber bültenlerinde magazin haberinin arası- nın insan hakları ihlallerine ilişkin bir haberin sıkıştırılması; Türki- ye'nin yakın dönem ekonomik ya- pılanmasına ilişkin uluslararası dü- zeyde önemli yaptırımlar içeren bir anlaşmanın magazin içeriğiyle ele alınması; tinerici çocuk "öykülerin- nin" dramatik bir eksende salt kötü alışkanlıklara indirgenmesi vb.). Dolayısıyla içerikte ya da haber sı- ralamasında gerçekleştirilen bir magazinelleştirme ile "magazin ha- beri"ni karıştırmamak gerekiyor.

Aslında magazin söyleminin haber içe- riğinde meydana getir- diği bozulma tek bir nedene indirgenemez. Televizyon dilinin kendine özgü yapısı- nın kaynaklanan kimi etmenlerin haber de- ğeri taşıyan olayın üretiminden aktarımı- na kadar geçen süreç üzerindeki "gerçekli- ği" bozan ve yeniden üreten rolü bu etmen- lerden sadece birini oluştururken; televiz- yondan sunulan habe- rin piyasa koşulları içerisindeki konumu, magazinelleşme eğili- minin ekonomi-politik boyutu olarak algıla- nabilir.

Dünyada ve Türkiye'de haber içeriğinde yaşanan magazinelleş- menin gözlemlenebilir bir boyuta taşınması ve haberlerin giderek görsel birer taşkınlığa "evrilmesi" olgusu, daha çok ekonomi-politik bir sürecin kaçınılmaz/doğal sonu- cu olarak görülebilir. Bu açıdan bakıldığında, magazin söyleminin te- levizyon haberlerinde egemen kı- lınmaya başlanması olgusu ile var olan piyasa koşulları arasında so- mut bir ilişkinin varlığından söz et- mek olanaklı. Bugün yaşanan ol- guyu en başta tanımlamak gerekir- se, haberi pazar ortamında değişim değeri taşıyan bir tüketim nesnesi-

ne, televizyonu da bu yapıya uyar- lanmış -bütünüyle- tecimsel bir ku- ruma indirgeyen yayıncılık anlayışı sonucunda "haber", ortalama top- lumsal beğenin yoğun olarak temsil edildiği bir söylem biçimiy- le, magazin söylemiyle donatılmış- tır. Ancak kuşkusuz bu süreç sade- ce Türkiye'de değil, Batı Avrupa ülkelerinde ve Amerika'da da yo- ğun olarak yaşanmaktadır.

Söz konusu ülkelerde haberin magazinelleşmesi sorunsalı genel olarak 1970'lerin sonlarında yaşan- maya başlanılan ekonomi-politik sürecin bir yansımasıdır denilebilir. Bu değişim sürecinde toplumsal- kültürel pek çok alanda başat hale gelen değerlerin, geleneksel yayın-

Kuşkusuz neoliberal sürecin kit- le iletişim alanında da önemli yan- sımaları oldu. O güne dek gözetilen "ortak değerlere ve ilkelere" dayalı kamu hizmeti yayıncılığı sorgulan- maya başlanırken, toplumsal yapı- nın heterojen olduğunu, herkes için geçerli olabilecek totalist bir yayıncı- cılık anlayışının terk edilmesi ge- rektiğini ileri süren bir anlayış ya- yıncılık alanına egemen olmaya başladı. Avrupa televizyonları Amerikan yayıncılığını örnek ala- rak ilk kez bu dönemde reklam al- maya başladı ve piyasanın rekabet- çi koşulları içerisinde izleyici beğ- enisi kaçınılmaz olarak merkeze yer- leşti (Hebdige, 1995; 82-84). Tec- cimsel yayıncılık anlayışının temel-

leri de böylelikle atıl- mış oldu. Artık belirle- yici olan, pazar payını artırmak ve katılım- cı/çoğulcu yayıncılık iddiasıyla gelinen nok- ta kamusal hizmet an- layışının çok uzağın- daydı.

Haberin piyasa ko- şulları içerisinde de- ğişim değeri taşıyan bir tüketim nesnesine in- dirgenmesi de aynı dö- nemde yaşanan bir süreçtir. Yayıncılığın bu evresinde Ameri- ka'da "watercooler ha- bercilik" olarak adlan- dırılan bir anlayış eg- men olurken (Duran, 1999), habercilikte ya- şanılan eğilim "infota- inment" (1) kavramı- la açıklanmaya başla- mıştır (Brants, 1998;

Medved, 2000).

Türkiye'de de haberin önemli bir sorunsala dönüşecek boyutlarda magazinelleşmesinin arkasında ekonomi-politik sürecin yer aldığı- nı belirtmeye gerek bile yok. Özel- likle pek çok değişimin tarihi ola- rak gösterilen 1980 sonrası süreç, Amerika'da Reaganizm'in, İngiltere'de Thatcherizm'in ve Türkiye'de ise "Özalizm" politikalarının be- lirleyici olduğu bir dönem olarak tanımlanabilir. Neoliberal yaklaşı- mın ve serbest piyasa koşullarının egemenliğinin ilanı olarak adlandı- rılabilecek bu süreç içerisinde Türk izleyicisi, çanak antenler aracılığıy-

En çarpıcı, en hareketli ve en kolay tüketilebilen iletiler, televizyon dilinin asla vazgeçemeyecekleri arasındadır.

cılık anlayışını doğrudan etkilemesi beklenmeliydi ve etkiledi de. Bilin- diği üzere bu dönemde, devletin ekonomik süreçte etkin rol almasını öneren Keynesyen yaklaşım, devle- te getirdiği yük dolayısıyla eleştiril-irken, yenileştirilmiş bir liberalizm anlayışının önderliğini yapan Fried- man'ın devletin etkinliğinin azaltıl- ması gerektiğini ileri süren yaklaşı- mı benimsenmeye başlandı. Üre- timde fordist yapıdan postfordist yapıya geçilmesinde de etken olan bir deregülasyon sürecinde pazarın dinamikleri ekonomik yapıda etkin- liğini artırmaya başladı (Kepenek, 1994).

la Bau'nın tecimsel yayıncılığıyla (SATI, RAIUNO, NBC, RTL, MTV, vb.) tanışırken, kurumsal ve bireysel kimi girişimler aracılığıyla devlet tekeli de fiilen kırılmış oldu. Ardından 1 Mart 1990'da Star 1'in yurtdışı yayınlarının başlamasıyla birlikte "defacto" olarak yaşanan kaotik sürecin yasal bir zemine oturulması çabası gündeme geldi ve üç yıla yakın bir gecikmeyle birlikte 3984 sayılı yasa (Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkındaki Yasa) bir gecede meclisten geçirilerek 13 Nisan 1994'de yürürlüğe girdi. Ancak özel televizyon kanallarının sermaye yapıları dikkate alındığında, bu kanallara egemen olan yayıncılık anlayışının kârı öne çıkaracağını ve söz konusu yasanın 4. maddesindeki kamu hizmeti anlayışını ikinci bir konuma iteceğini kestirmek çok da güç olmasa gerektir. Bu anlamda sermaye grupları etkinlik gösterdikleri diğer alanlarda olduğu gibi televizyonları da bütünüyle tecimsel bir araç olarak ele almışlardır (Aziz, 1999; Cankaya, 1997). Ancak bu dönemde ilk bakışta şaşırtıcı olabilecek bir manzarayla karşılaşıldı. Televizyon işletmeciliği satılan malın/programın maliyeti ve gelir dengesi açısından çok da kârlı bir yatırım alanı sayılamaz. Ancak toplumsal iktidar ilişkileri, siyasal yönlendirme, kamuoyu oluşturma ve hepsiyle aynı uzaklıkta olan gündem belirleme "potansiyeli"yle birlikte düşünüldüğünde, televizyonun erk sahipleri için yaşamsal bir önem taşıdığı da son derece açıktır.

Tam da bu noktada özel televizyon yayıncılığında haberin magazinelleşmesinin gerekçeleri belirginleşmeye başlıyor, denilebilir. Yapılan çalışmalardan elde edilen verilere baktığımızda, somut bir gerçekle karşılaşıyoruz: Haber bültenleri Türk izleyicisinin en çok tercih ettiği programlar arasında ilk sırada yer alıyor. Dolayısıyla yayın sürecinde en çok izlenen programların haber içerikli olması, haberi kendi-

sine atfedilen değerlerin ötesinde, pazardaki rekabetin merkezine yerleştirmektedir. Kuşkusuz televizyon kanalları da bu gerçeğin farkındaydılar ve bu nedenle haber bültenlerinin içeriklerinde herkes için olan ve kolay tüketilebilen unsurların yer alması konusunda bir rekabete girmekte de gecikmediler. Sonrasında bugün yaşadığımız sü-

Haber içeriğine, dramatizasyon, alegori, müzik, aşırı vurgulanan cinsellik gibi unsurlar yerleştiriliyor.

recin emekleme evresine tanıklık etmeye başladık ve haber içeriğine, dramatizasyon, alegori, müzik, aşırı vurgulanan cinsellik gibi unsurlar yerleştirilmeye başlandı. Bir anlamda giderek tecimsel bir nitelik kazanan haber metnini geniş kitlelere ulaştırabilmeyi amaçlayan bir yayıncılık anlayışı, bilincimizin primer süreçleri üzerinden dolaşımlı, denilebilir. Bu olgu aynı zamanda pazara uyarlanan sentimental eğilimlerimizin izlenme oranlarına yansımaları olarak da değerlendirilebilir.

Kuşkusuz ardından gelen süreçte haber bültenlerinin süreleri bir saati aşarak kimi kanallarda 70 dakikanın da üzerine çıktı ve özellikle ana haber bültenlerinin son bölümleri-

nin kendisinden sonra gelecek olan programlarının içerikleriyle örtüşmesine özen gösterildi. Böylelikle haberin nerede başlayıp, nerede bir sonraki -eğlence yoğun- programa geçildiğinin ayrımı kolay yapılamaz hale geldi. Haber bültenleri yüzde 20-30 oranında siyasi habere yer verirken, magazin haberlerin yüzde 70'leri aşan oranlarda içeriği belirlemesi; bir gün içerisinde ana haber bültenlerinde yayımlanan magazin haberlerinin, ekonomi haberi ve siyasi haber sayısı ile karşılaştırılamayacak kadar yüksek rakamlarla temsil, yaşanan sürecin habercilik açısından nasıl bir sorunsalın sınırlarını çizdiğini de kanıtlar niteliktedir.

Batıyla karşılaştırıldığında televizyonda özelleştirme politikalarıyla oldukça geç tanışan Türkiye'de, asla önceden kestirilemeyecek ve "yaratıcılığın sınırlarını zorlayan bir hızla" haberin magazinelleştiğini, televizyonun bütünüyle tecimselleştiğini, haber içeriğinin ise giderek salt bir tüketim nesnesine indirgendüğünü görmek olanaklı. Piyasa koşullarının tek ve sonul belirleyici kılındığı bir ortamda, haber bültenlerinin geldiği son noktada izleyiciye sunulanın "hâlâ" haber bülteni olup olmadığı ve var olan benzeşik yapının çoğulcu yayıncılık anlayışının neresine karşılık geldiği ise son derece tartışmalıdır.

Haberin magazinelleşmesi, yaşamı anlamlandırma pratiğimize, dahası duyurgalarımıza yapılan önemli bir müdahaledir

Bu noktada genel bir saptama yapmak olanaklı: Bugün televizyonlarımızda baskın olan habercilik anlayışı "önerilen dünyayla, var olan dünya arasındaki uçurumu ortadan kaldıracak bir toplumsal-kültürel değerler köprüsü kurmak" amacına hizmet eden magazin haber-

berler üzerinden dolayım lanmaktadır. Bir başka deyişle beyaz ekrandan yansıtılanlar, tüketim ideolojisinin yirmi yıllık bir savaşım sonucunda toplumsal yapıda meydana getirdiği değişimin bütüncül bir yansımından başka bir anlama gelmemektedir. Dolayısıyla magazinelleşmenin sadece haber bültenleriyle sınırlı olduğunu söylemek, aslında "hayatın da magazinelleşiyor olduğunun" üzerinden atlamak olacaktır ki, buradan yola çıkarak varılabilecek bir gerçeklik olduğunu da düşünmüyorum doğrusu.

Haber bültenlerini yaşadığımız hayatı anlamlandırabilmek için izliyoruz. Belki de bu anlamda haber metinleri, yarına ilişkin sorularımızın bugünden kestirilmeye çalışılan olası yanıtları gibidir, denebilir. Dolayısıyla "nesnel gerçekliğe en yakın metinler oldukları varsayılan" (İnal, 1996) haber metinlerinin "bizim geçekliğimize içkin/bize ilişkin olması" temel beklentilerimiz arasındadır. Bugün gündelik yaşam karşısında izleyiciye sunulan haber metinleri, bireyi yaşadığı dünyaya daha da yabancılaştırırken, maddi temelleri olmayan bir dünya yansımalarını da yeniden üretmektedir. Oysa daha demokratik bir yaşam özlemi ve hayatı dönüştürebilme potansiyelinin yaşama geçirilebilmesi, -tek başına değilse bile- **yaşanılan gerçekliğe karşılık gelen sağlıklı bilgiye ulaşmakla olanaklıdır.**

Bu noktada televizyon ekranından sunulan magazineller haber seçeneksizliği üzerine sorulması önerilebilecek sayısız sorudan ikisini dile getirmek anlamlı olabilir. Her iki soru da, bu çalışma içerisinde tartışılmaya çalışılan argümanlara kimi göndermeler içeriyor: Var olan yapı içerisinde, tarihsel nedensellik ilişkilerinin bir yansıması olan sınıfsal, kültürel ya da toplumsal kimi gerçeklerle belirlenmiş bir yaşamın "öznesi" olan bireyden, maddi temellerine yabancı bir dünyayı eğlenerek, olumlayarak ve içselleştirerek yaşaması/tüketmesi mi bekleniyor? Haber metinleri üzerin-

den girilen toplumsal iktidar savaşımında birbirine eklenilen söylemler arasından hangi söylem/söylemler öne çıkıyor/çıkarılıyor ve magazin söylemi bu savaşımın örtülmesinde nerede duruyor?.. Ve tartışmanın bu basamağından yola çıkılarak dile getirilebilecek, ancak yanıtı tartışılanlardan daha fazlasını çağıran bir üçüncü -son- soru önerisi: Haber metinlerinin yapılandırılmasında neredeyse ortaklaşa kullanılan teknik bir dile dönüşen ve bir yanıyla da olsa "göstereye" eklenemeyen herhangi bir metni, daha üretimi aşamasında dışarıda bira-

kan magazin söyleminin "abstürde indirgedikleri", gerçekte tam da özgülleşim beklentilerimizin savaşım alanları değil midir?

DİPNOT

1) Kavram, Türkçe'de farklı biçimlerde tanımlanmaya çalışılarak, sınırlandırılmış tek bir sözcüğe indirgenmek istendiyse de, "infotainment" sözcüğü için "bilginin eğlence içeriğiyle donatılması" açıklaması görece daha kapsayıcı gözüküyor.

KAYNAKLAR

1) Nermin Abadan-Unat; "Kitle İletişim ve Kültür", Yıllık, C:39, S.1-4, AÜ S.B.F., Ankara:1984.

2) Aysel Aziz; Türkiye'de Televizyon Yayıncılığının 30 Yılı", Radyo Televizyon Kurumu, Ankara: 1999.

3) Murat Belge; "Söylemler: Magazin Dili Üzerine", Tarihten Güncelliğe, Der.: Murat Belge, Ayrıntı Yayınları, İstanbul: 1991.

4) Lance Bennett; News: The politics of Illusion, Londra, Routledge, 1988.

5) Kees Brants; Who's Afraid of Infotainment? European Journal of Communication, Sage, London: 1998.

6) Özden Cankaya; Dünden Bugüne Radyo Televizyon, Beta Yayınları, İstanbul: 1997.

7) Özden Cankaya; "Cumhuriyetin 75. Yılında Radyo ve Televizyon Yayıncılığı", Yeni Türkiye Dergisi, S.12, Eylül-Aralık 1998.

8) Ragıp Duran; Burası Dünya Polis Radyosu, YKY, İstanbul: 1999.

9) Hakan Ergül; Televizyonda Haberin Magazinelleşmesi, İletişim Yayınları, İstanbul: 2000.

10) Simon Frith; "Entertainment", Mass Media and Society, Der.: James Curran ve Michael Guveritch, Arnold, London: 1996.

11) Arnold Hauser; Sanatın Toplumsal Tarihi, Çev.: Yıldız Gölönü, Remzi Kitabevi, İstanbul: 1984.

12) Dick Hebdige, "Kitlelerin Ardından", Yeni Zamanlar, Der. Stuart Hall ve Martin Jacques, Çev.: Aykut Derman, Ayrıntı Yayınları, İstanbul: 1995.

13) Ayşe İnal; Haber Okumak, Temuçin Yayıncılık, İstanbul: 1996.

14) Kees Brants; "Who's Afraid of Infotainment?" European Journal of Communication, S.13, s.315-335, London, 1998.

15) Yakup Kepenek ve Nurhan Yentürk; Türkiye Ekonomisi, Remzi Kitabevi, İstanbul: 1994.

16) Michael Medved, "Television news: Information or Infotainment?", USA Today, Mayıs 2000.

17) Erol Mutlu; Televizyon ve Toplum, Türkiye Radyo Televizyon Kurumu, Ankara: 1999.

18) Cem Pekman; "Özelleştirme Sürecindeki Türk Televizyonu ya da Avrupa'yı Yeniden Keşfetmek", Yeni Türkiye Dergisi, S.12, Kasım-Aralık 1996.

19) Neil Postman; Televizyon: Öldüren Eğlence, Çev.: Osman Akınhay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul: 1994.

20) Neil Postman; Technopoly: The Surrender Of Culture To Technology, Vintage Books, New York, 1993.

21) Ignacio Ramonet; Medyanın Zorbalığı, Çev.: Aykut Derman, Om Yayınevi, İstanbul: 2000.

22) Hilmi Ziya Ülken; Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi, Ülken Yayınları, İstanbul: 1979.

23) Raymond Williams; Television: Technology and Cultural Form, Schocken Books, New York: 1974.

Tanrı'nın cezası ve gazabı: Türkler!..

Avrupalılar için, 16. yüzyılda Türkler, siyasal, ticari ve her türlü yaşamsal varlığı tehdit eden önemli bir sorun olmuştur. Katolik ve Protestan yazarların, Tanrı'nın Türkler'i işlenen günahlardan dolayı Hristiyanlar'a ceza olarak gönderdiği şeklindeki yorumları, kamuoyunda uzun süre kabul görmüştür.

Dr. Nevide Akpınar Dellal

(Mersin Üniversitesi, okutman)

Kutsal Topraklar'ın Müslümanlar'ın elinden geri alınması istemiyle gerçekleştirilen Haçlı Seferleri sırasında Müslüman imgesi, Hristiyanlık'ın yok edilmesi (Alm. Vertilgung des Christentums) ve Tanrı'ya ibadet yerlerinin yıkılması (Alm. Zerstörung der Gotteshäuser) gibi oldukça olumsuz özellikler taşıyordu. Haçlı Seferi düzenleyebilmek için Batı Hristiyanları'nı Müslümanlar'a karşı harekete geçirmek, acımasız ve Hristiyan kültürüne aykırı özellikler taşıyan bir düşman imgesini gerektiriyordu. Bu amacı gerçekleştirebilmek için Kilise, karşıt grubun din ve kültürünü değersiz kılmaya çalışma yanında, bir de nefret ve anti-pati uyandıracak bir Müslüman imgesi çizmek ve böylece Haçlı Seferi'nin geçerli gerekçesini ortaya koymak çabası içine girdi. Böylece Müslümanlar genellikle yağma eden, ateşe veren, insan kaçıran ve ibadet yerlerini harabe-ye çeviren inançsızlar (ungläubig), ahlaksızlar (sittenlos), kanlı (blutrünstig) ve putperestler (götzendenerisch) olarak sunulmuştur.

Türk çanları, Türk sadakası, Türk vergisi: Türk tehdidi

Ortaçağ Avrupası'nda, Türkler'e ilişkin derin bilgiye sahip olunmadığından, Türkler diğer Müslümanlar'dan ayrı olarak algılanamamış ve onlarla ilgili olumsuz imgeler

kayıtsız şartsız ve gelişigüzel Türkler'e uyarlanmıştır. Ortaçağ boyunca, olumsuz özellikler taşıyan bir "Müslüman Türk" imgesi var ol-

Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u kuşatmasını gösteren bir minyatür, 16. yüzyıl.

muştur (1).

Avrupa kamuoyunda Türkler'e karşı bir Haçlı Seferi düşüncesi halkın bilincinde canlı tutulmaya çalışılırken ve geleneksel aleyhte propagandalar sürdürülürken, nihayet Hristiyanlık'ın en önemli merkezlerinden biri olan İstanbul da (Konstantinopol) fethedilmişti (1453). Bu fetihten sonra "Türk tehdidi"nin Avrupa'da endişe ve korku yaratması, yapılan aleyhte propaganda çalış-

malarının inandırıcılığını artırmıştır. İstanbul'un fethi, tüm Hristiyanlar'ı Türkler'e karşı Haçlı Seferi'ne çağırmak için önemli ve yepyeni bir fırsat olarak değerlendirilmiştir. Bundan sonraki Papalar, sürekli Haçlı Seferi düzenlemek için Hristiyan prensler ve halklara çağrılarda bulunmuş, ancak başarılı olmamışlardır.

İstanbul'un fethinden sonra endişe ve korkunun bütün çevrelerde hissedilmeye başlaması, din ve siyasal çevreler tarafından körüklenen bir "anti-Türk" propagandasının gelişmesine gerekli zemin oluşturmuştur. 1450'lerde bulunan "basım tekniğinin" gelişmesi sayesinde Türkler'i konu edinen kısa yazınsal türler çoğalmış ve halkın birçok kesimine ulaşabilen bir "Türkler'e ilişkin yazın" (Türkenpublizistik) ortaya çıkmıştır. Bu yazın, Türkler'i hem tanıtır hem de onlara karşı ilgiyi artırır. Artık "Müslüman-Türk" imgesinin yerini yavaş yavaş "Düşman-Türk" imgesine bırakmaya başladığı görülür.

Papa Nikolaus V. (1447-1455), başarısız sonuçlanan bir Haçlı Seferi girişiminde bulunur. İstanbul'un fethinden sonra imparatorluk ve şehir meclislerinde Haçlı Seferleri ve Türkler'e karşı savunma tedbirleri ayrıntılı ve yoğun olarak ele alınmaya başlar (Frankfurt 1454, Augsburg 1474). Türkler 1456 yılında Mora Yarımadası'nı fethedip, Avrupa içlerine yönelindiklerinde, Papa

Calixt III, halkın duyumsadığı Türk korkusunu ve içinde bulunduğu çıkmazı ifade eden Türk çanlarıyla (Türkenglocken) Avrupa'yı tanıştırmıştır: Öğle vakti yarım saat içinde çanlar üç kez çalınıyor ve Türkler'i Hristiyanlar'ın başından def etsin diye Tanrı'ya dualar ediliyordu. Bu ibadet, diz üstüne oturularak ve üç kez Jesus Christus (İsa) ve annesi Maria'nın (Meryem) adı anılarak gerçekleştiriliyordu. Ayrıca bir de Türkler'e karşı topyekün bir savaş organize edebilmek için "Türk vergisi" ve Hristiyan tutsakları özgürlüğüne kavuşturmak için "Türk sadakası" yürürlüğe kondu. Türkler'e karşı dinsel vaazlar başlatıldı. Din adamları, Hristiyanlar'ı Türk tehlikesi konusunda heyecanlandırmak ve onları yapılması düşünülen savaşa taraf yapabilmek ve hepsinden de öte "Türk vergisi" ve "Türk sadakası" ve benzeri yardımların halkça benimsenmesini sağlamak amacıyla ülke içinde dolaşmaya ve vaazlar vermeye başladı.

Türk vergisi, Türk yardımı ve Türk vaizi gibi konular 16. yüzyılın ilk yarısında, tüm imparatorluk meclislerinin üzerinde en çok konuşulan, önemli ve özel gündem maddesi haline geldi. "Türk çanlarının", acımasız din düşmanı Türkler'e karşı, Hristiyanlar'ı günlük ibadete çağırarak amacıyla daha sık çalınması kararlaştırıldı.

Dinsel ve siyasal çıkar çevrelerinin güdümünde kamuoyu, Türkler konusunda yönlendirilmeye çalışıldı. Böylece etrafa yayılan "Türk korkusu"yla, çeşitli nedenlerle parçalanmaya yüz tutmuş olan imparatorluk ve Papalık'ın "birliği" yeniden sağlanmaya çalışılmış, hem de kolayca vergi toplanabilmiştir. Şehirleşmenin başlaması sonucunda toplumsal yapı ve yaşamın değişmeye yüz tutması, yeni basım tekniğinin getirdiği olanaklarla bir halk yazınının oluşması ve halkın yaşamının yine halk tarafından yazılarda konusallaştırılmasıyla daha çok bilgilenen; feodal hiyerarşik düzende her üst toplumsal sınıfın bir altını pervasızca sömürmesi karşısında, bu gelişmelerle aydınlanarak giderek uyanmaya başlayan ve çeşitli hoşnutsuzluklar gösteren halk da "Türk tehlikesi" bahanesiyle bir süre daha istenildiği gibi yönetilebilmiştir.

İmparatorluk Meclisi'nin ve Katolik Kilisesi'nin "Türk tehlikesi"ne ilişkin propaganda çalışmaları ve bu gerekçeyle halktan toplanan yardımlar, kral ve prenslerin kendi özçıkarcılarını düşündükleri, imparatorluk ve papalık hazinesini doldurmak istedikleri gibi iddialarla sık sık yazarların eleştirisine maruz kalmıştır (2).

Belgrad (1521), Rodos (1522) ve Budanın (1526) fethi ve Birinci Viyana Kuşatması'ndan (1526) sonra, Almanya'da "kitle psikozu"na (Massenpsychose) (3) dönüşen "Türk tehlikesi" konusunda hemen hemen her yazar kendi görüşünü dile getirmiştir. Klever, "Türkler Viyana kapısında" (Die Türken vor Wien) ifadesinin, sonraki 150 yıl boyunca Avrupa'da "korku salan bir varlık" (Schreckgespenst) olarak kaldığını yazmaktadır (4).

Türk savaşları (Türkenkriege), Türk akını, seferi (Türkenzug), Türk tehdidi (Türkenbedrohung), Türk korkusu (Türkenangst), Türk sıkıntısı, çıkmazı (Türkennot), Türk vergisi (Türkensteuer), Türk sadakası (Türkenalmosen), Türk yardımı (Türkenhilfe), Türk parası (Türkengeld), Türk çanları (Türkenglocke), Türk vaizi (Türkenpredigt), Türk ibadeti (Türkengebete) gibi kavram ve sözcükler Avrupalılar'ın Türkler'le hangi yoğunlukta ve ölçüde uğraşmak zorunda kaldığına ve "Türk tehdidi"nin ne ölçüde hissedilip duyumsandığına kanıt niteliğindedir (5).

Özetle, dinsel, siyasal ve düşünsel çalkantılar içinde boğuşan Avrupalılar için, 16. yüzyılda Türkler, si-

Bir Ortaçağ tasviri, Hieronymus Bosch'un bir tablosu.

yasal, ticari ve her türlü yaşamsal varlığı tehdit eden önemli bir sorun olmuştur. 16. yüzyıldaki "Türk tehlikesi"nin Alman kamuoyunda nasıl algılanıp yorumlandığı, ayrı bir başlık altında aşağıda verilmeye çalışılmıştır.

Katolik ve Protestanlar'ın Türk tehlikesi yorumları

Alman kamuoyunda, Türk tehlikesinin oldukça ilginç yorumlandığı gözlemlenmektedir. Katolik ve Protestan yazarların, Tanrı'nın Türkler'i işlenen günahlardan dolayı Hristiyanlar'a ceza olarak göndermiş olduğu şeklindeki yorumu (6), kamuoyunda uzun süre kabul görmüş ve muhafaza edilmiştir.

Katolik yazarlara göre, Luther taraftarları yanlış inançlarından ve tanrıtanımazlıklarından dolayı Tanrı'nın hiddetine yol açmışlar ve Tanrı da Türkler'i Hristiyanlar'a ceza olarak göndermiştir.

Luther muhalifi Johannes Eck, Tanrı'nın insan günahlarının adil yargıcı olduğuna inanıyor ve bu yüzden tanrıtanımazlığın yok edilmesini istiyordu. İşlenen günahlardan dolayı uzun zaman önce Sara-

senler'i (Araplar) ceza olarak gönderen Tanrı, şimdi de Türkler'i aynı amaçla göndermişti. Eck, Tanrı'nın insanları daima dinsiz halklarla cezalandırdığını anlatan İncil'in ilgili tümcelerinin altını çiziyordu. Hiddetin derecesi ise, ona göre günahların büyüklüğü ile doğru orantılıydı. Protestanlar, Anabatistler ve diğer mezheplerin ortaya çıkması bu hiddetin asıl nedeniydi. Eck, buna prenslerin imparatora karşı itaatsiz davranışlarını, ücretli askerlerin "tanrıtanımazlığını" (Gottlosigkeit) ve "çirkin hareketleri"ni de (Greuel) ekliyordu ve her şeye rağmen Hristiyanların bu hiddetten kurtulacağına ilişkin ümit besliyordu (7).

Diğer bir Katolik yazar Paul Anderbach, itaat etmeyi terk etmiş, kilisenin birliği ilkesinden dönmüş ve tanrıtanımaz, kötü Hristiyanlar için, Muhammed'i gazap olarak gösterir. Anderbach, Luther'i Türk Sultanı ile karşılaştırır ve aralarında bir fark olmadığını söyler (8).

Johannes Cochleus'da Luther'in tüm tanrıtanımazlardan ve Türkler'den daha alçak ve kötü olduğunu dile getirerek, aynı fikirde olduğunu beyan ediyor (9).

Heinrich von Eppendorf, Türkler'in misyoner bir mücadeleyle, yani Hristiyanlık kabul ettirilerek yenilebileceğine inanıyordu. Birçok halkın verilen savaşımınla Hristiyanlık'ı kabul ettiğine işaret ediyor ve bu bağlamda Romalılar zamanında Hristiyanlık'ı kabul eden Saksonyalılar'ı örnek gösteriyor. Hristiyanlık'ın başarılı dönemlerine göndermede bulunuyor ve bir de aslanla koyun hikâyesi anlatarak düşüncesini netleştiriyor. Bununla ilgili çeviri ve özgün pasaj şudur:

"Eğer bir aslan bir kuzuyu yerse, biz onu avlarız. Fakat Hristiyanlık'ın bütün koyun ağılı parçalanmak istenirse, karşı koyabilir miyiz? Salt deliller ve yüreksizler böyle bir şeye önyak olabilir." (10).

Luther'in yaklaşımı

Siyasal ve toplumsal açıdan etkin biri olan Martin Luther öncülü-

günde başlayan Reform Hareketi, Alman kültür tarihinde önemli dönüm noktalarından biridir. Avrupa'da geniş yankı uyandırmıştır.

Katolik Kilisesi'ne muhalif olarak ortaya çıkan Luther'in Türkler'e genel bakışı, onun Katolik Kilisesi'ni eleştirisi bağlamında çözümlenebilir. Ona göre Katolik Kilisesi, Hristiyanlık öğretilerinin özünden uzaklaşmıştır, para ve zenginlik peşinde koşmaktadır ve bunun en önemli getirisi de Türkler'e karşı savaşta başarısızlıktır. Ayrıca, Türkler'in başarısı, yöneticilerin baskıcı tutumlarına ve toplumda

nahların cezalandırıldığı sopya karşı mücadele etmek istiyorlar ve bununla da Tanrı'ya muhalif hareket ediyorlar. Çünkü Tanrı, bu sopya günahlarımızdan dolayı bizi cezalandırmak istiyor. Biz kendimiz bu konuda bir şey yapmadığımız için..."

Luther 1522'de Türkler'e ilişkin düşüncesini şöyle formüle ediyor:

"Türkler'e bedensel olarak karşı koymak neye yarar? Türk (Sultan: N. A. D.) kötü olarak ne yapıyor. Ülkeyi ele geçiriyor ve zamana uygun yönetiyor... Türk buna ek olarak herkesi kendi inancını yaşamada özgür bırakıyor. Papa bunu da yapmıyor. (Her iki bakımdan) Papa daha zalim. O, dünyevi serveti çağırıyor ve bunun nezdinde ruhları öldürüyor. Böylece Papa'nın vücut ve ruhuyla idare edilmek, Türk'ünkünden on kez daha kötü..." (13).

1524 tarihli "Zwei Kaiserliche und widerwürtige Gebote" başlıklı yazısında şu ifade bulunuyor:

"... Türkler'e karşı hareket etmek veya teslim olmak: Türk (Sultan: N. A. D.) bizim prenslerimizden on kat daha akıllı ve dindardır. Tanrı'yı sürekli iğva eden ve ona küfreden bu deliler, Türkler karşısında hangi başarıya ulaşabilirler?..."

Türkler ve "Türk savaşları"na ilişkin Luther'in

düşüncesi, Mohaç Meydan Muharebesi'nden sonra büyük ölçüde değişmiştir. Fakat, "Tanrı'nın cezası olarak gönderilen Türkler" (Türken als die Zornrute Gottes) imgesi değişmeden savunulmuştur.

Luther daha sonraki üç kitabında da Türkler'i konu olarak seçmiştir: *Vom Kriege wider den Türken* (1529: Türkler'e Karşı Savaşa İlişkin), *Heerpredigt wider den Türken* (1531: Türkler'e Karşı Ordu Vaizleri), *Vermanung zum Gebet wider den Türken* (1541: Türkler'e Karşı İbadet Uyarıları).

Türkler'e Karşı Savaşa İlişkin (15) adlı kitabında, sadece ülke ve halkını değil, Hristiyanlık inancını da yok etmek isteyen Türkler'i ve hedeflerini çok tehlikeli gösteriyor.

Savulun, Türkler geliyor!..

ahlak kurallarının zayıflamasına bağlanır.

Genel olarak "Türk tehlikesi", katoliklerin işledikleri günah için Tanrı'nın cezası, sillesi ve gazabı olarak yorumlanmış ve böylece, Türkler'in Avrupa'da ilerlemesi gibi dünyasal ve siyasal bir sorun dinleştirilmiştir.

Luther taraftarları ayrıca "ezeli- aşmak, günahları için Hristiyanlar'ı cezalandıran Tanrı'ya karşı gelmek" anlamına geliyordu (11).

"... Türkler ve Tatarlar ve diğer inançsızların Tanrı'nın cezalandırma sopyası olduğunu her Hristiyan bilir. Birçokları gibi Kilise'nin önde gelenleri de Türkler'e karşı savaş- tan başka bir şey hayal etmiyor. Elbette günahlara karşı değil de, gü-

Türkler'de şeytanın hizmetçisi gibi Tanrı'nın sopasını ve Hristiyanlık'ın yıkıcısını görüyor. Türk Sultanı zorunluluktan değil, başka ülkeleri yakmak ve soymak için savaş sürdürdüğünden, onun yolu Hristiyanlar'ca çevrilmeliydi. Türkler Katolik Hristiyanlar'ın günahlarından dolayı Tanrı tarafından ceza olarak gönderildikleri için, bu konuda ancak dinsel bir mücadele söz konusu olabilir. Luther, böyle bir tehlikenin sadece inanç gücüyle ve vicdanların Hristiyanlık öğretileriyle dolması, tövbe ve ibadet sayesinde üstesinden gelinebileceğine inanıyordu. Bu yüzden insanlar öncelikle günahlarından arındırılmalıydı. Bu nedenle Luther insanları, Türkler'i yenmek için tek çare gördüğü tövbe ve ibadete davet ediyor (16).

Türkler'e Karşı Savaş İlişkin adlı yazısında, Türkler'e ilişkin şu olumlu ifadeleri kullanarak, Hristiyanlar'ın Tanrı'nın kızgınlığına neden olan aşırılıklarını vurgulamak istiyordu:

"... Türk (Sultan; N. A. D.) asileri denetim altında tutmayı ve kibirini kırmayı, vatandaşını eğitime ve itaatkar yapmayı, köylüleri zapt etmeyi, taşkınlıkları cezalandırmayı biliyor." (17).

"... Türk, ülke ve insanlarına bizim imparator, kral ve prenslerimizden çok farklı davranıyor, onları kazanıp elinde tutmasını bilen gerçek bir savaşıdır." (18).

Türkler'e Karşı Ordu Vaizleri adlı kitabında şunu söylüyor:

"Türk, hiç kimseyi inancını inkâr etmeye ve kendi inancına bağlamaya zorlamıyor." (19)

Türkler'in yeme ve içme konusunda idareli olduklarına ve Sultan karşısında da itaatli davrandıklarına dikkat çekiyor:

"Şarap içmezler, bizim yaptığımız gibi sarhoş olmazlar ve tuka balsa yemezler, havai ve pahalı giyinmezler, dikkat çekici süslenip püslenmez, yemin etmez, ilenmezler. Sultanları ve yöneticileri karşısında çok mükemmel bir bağlılık, terbiye ve dürüstlük sergilerler. Yönetim, bizim Almanya'da olmasını arzulaığımız şekilde organize ediliyor ve

öyle de uygulanıyor. Ve yasaları bir kişinin 12 kadın ve buna ek olarak istediği kadar hizmetçi ve metres

1517'de, Ölüler Yortusu'nun arifesinde, Luther, "95 Tez"ini Wittenberg Kilisesi'nin kapısına asarken.

sahibi olmasına izin verse de, tüm çocuklar eşit haklara sahip mirasçılardır." (20).

Luther, Türkler'in gerçekperestliğini övüyor ve Hristiyanlar'ı böyle davranmaya davet ediyor (21).

Luther Türkler'le ilgili tüm yazılarında öncelikle Papa ve Katolik Kilisesi'ne karşı savaşım veriyor. Papa ve Türk Sultanı, Luther'in gözünde, Hristiyan muhalifi, tiran ve Tanrı'nın gazabıdır. Türkler hiç Hristiyan olmadıkları ve Hristiyanlık dininden hiç dönmedikleri için Katolikler'den daha iyidir. Ayrıca Türk Sultanı'nın Papa ile eş tutul-

ması da, Luther tarafından ortaya atılan ve taraftarları tarafından sürekli kullanılan bir motif olarak karşımıza çıkıyor (22).

"Türk Vergisi"ni (Türkensteuer), Papa'nın bir yalanı olarak açıklıyor ve Protestanlar'a kötü muamele ettikleri için prenslerin Türkler'i yenemeyeceğini savunuyor (23).

Türkler'e ilişkin Protestan yazıların birçoğu temel olarak Martin Luther'in etkisi altında kalmıştır.

Dünyasal ve siyasal bir olay dinselleştirilmiştir

Ulrich von Hutten (24) 1518'de Luther'den bağımsız olarak prensleri Türk tehlikesi karşısında uyarırken olumsuz bir Türk imgesinden yararlanıyordu:

"Dünyaya egemen olmayı, Türk boyunduruğu altına girmeye tercih mi ediyorsunuz? Buraya yönetmek için değil öldürmek için gelen Türk Sultanı'nı kendinize egemen mi yapacaksınız? Tahta geçerken son derece normal şekilde tüm akrabalarını öldürten Türk egemenleri bizim yurdumuzda nasıl barınabilirdi? Daha fazla uyarılmanıza izin veremeyiniz, kavgalarınızı bırakınız ve birlik olarak Türkler'e karşı harekete geçiniz."

Martin Luther (solda, en öndeki) ve Justus Jonas. Gemälde von Lucas Cranach'in bir tablosu, 1558.

Ulrich von Hutten Katolikler'i daha sert bir biçimde eleştiriyor ve Türkler'in Asya'da değil İtalya'da aranması gerektiğini söylüyor; (26) Papa'nın, Hristiyan bir kraldan daha fazla para aldığını söylüyor ve Luther gibi o da, Papa'nın halktan topladığı Türk Vergisi'ni (Türkens-teuer) eleştiriyor (27).

Başka bir yazar olan Johannes Brentz, 1537'de *Türchen Büchlein Wie sich Prediger und Leien halten sollen* so der Türck das Deudsche Land uberfallen würde adlı kitabında, Luther ve diğer Protestan yazarlarınkine benzer düşünceler dile getiriyor. Türk Sultanı salt Kutsal Alman-Roma İmparatorluğu'nun değil, aynı zamanda Hristiyan dininin de sonunu getirmeye hazırlanıyordu. Brentz, Türkler'i Tanrı düşmanı olarak görüyor ve bütün Hristiyanlar'ın topyekün savaşa katılması fikrine sıcak bakıyordu. İşte tam bu noktada diğer Protestanlar'dan ayrılıyordu (28). Oysa Luther, Türkler'e karşı yapılması gereken savaşın yükünün, daha çok imparator, kral ve prenslerin sırtında olması gerektiği düşüncesindeydi ve bu yüzden de halktan toplanan vergiye karşıydı (29).

Protestan bir şair tarafından kaleme alınmış "Ein Comedi zwisc-

hen dreyen personen/ so des Türckischen Kayzers macht/ kriegswesen/ und den widerstand gegen im auszogen und vormelden" (MDXLIII) adlı şiirde, Türk Sultanı'nın Macaristan'da, Gran önünde olduğu bildirilmektedir ve genel olarak Türk Sultanı, Tanrı'nın sopası ve gazabı olarak yorumlanmaktadır. Tanrı çocuklarını sevdiği için onları terbiye eder. En sonunda şair, Tanrı'nın sopasını geri çekeceği ve Türkler'i kovmakta Hristiyanlar'a yardım edeceği düşüncesini dile getirir (30).

Justus Jona, "Das siebend Capitel Danielis/ von des Türcken Gotteslesterung und schrecklicher morderey/ mit unterricht Justi Jenae" adlı yazısında temel konu olarak Türkler'in gelenek ve göreneklerini ele almış ve diğer yazarlar gibi, Hristiyanlar'ı cezalandırmak için Tanrı'nın Türkler'i gönderdiği düşüncesini savunmuştur (31).

"Ein kleglich ansuchen des ausschuss der vereinigten Nider-Österreichischen... Landstende... 1540" adlı diğer bir yazısında, insanların hodpesentlik (kibir), serkeşlik ve sonsuz haz içinde yaşadıklarını, sadece Tanrı'nın kelamını değil, şu andaki cezayı da hafife aldıklarını yazıyor. Prensler Türk-

ler'e karşı hiçbir girişimde bulunmuyor, oysa Protestanlar'a karşı her türlü şeyi yapıyorlardı. "Korkunç şeytan" Türkler'den ve Papa'dan kurtulmak için Protestanlar İsa'ya dua etmeliydi (32).

Türk-Alman ilişkileri atmosferinde ortaya çıkan ve 16. yüzyılda Türkler'e ilişkin yayımlanmış olan yazınsal belgelerin önemli bir bölümünü oluşturan, aynı yüzyılda Türkler'le ilgili kamuoyu görüşlerini yansıtan ve görüşlerin oluşumunda büyük rol oynamış olan "Newe Zeitungen" belgelerinde de Türkler dinsel bir olgu olarak algılanmıştır. Türkler'in başarılarının sebepleri, aynı şekilde Hristiyanlar'ın günahlarına bağlanıyor ve Hristiyanlar'ın günahlarından dolayı Türklerin ceza olarak gönderildiği görüşü sık sık vurgulanıyor. Çünkü Hristiyanlar Hristiyanlık dışı bir yaşam sürmekte ve Tanrı'nın kelamına küfretmekteydiler. Hristiyanlar'ın elde ettikleri yengilerin, bölgesel otoritelerin tüm birleşme paktlarının, İranlılar'la Avrupa krallarının işbirliği yapmaları gibi tüm girişimler ve olayların, Tanrı'nın izni ve yardımıyla gerçekleştiği açıklanıyor. Tanrı, Hristiyan ülkeleri fethetmek üzere Türkler'e güç vermiş ve Hristiyanlar yenilgilere uğramıştır.

Belgelerin yazarları, verdikleri bilgiler ve görüşlerin ardından, yalvaran sözlerle "Türk sıkıntısı"ndan kurtarması için Tanrı'ya sesleniyor ve sözlerini "Amen"le noktıyor (33).

Görüldüğü gibi "Türk tehlikesi"ne, Hristiyanlık'ın özünden uzaklaşması ve artık dinsel değerleri tanınamalarının neden olduğu savunularak, dünyasal ve siyasal bir problem dinselleştirilmiştir.

Aydınlanma Çağı'nda dinsel bakışın yerini akıl ve bilim aldı

Bu düşüncelerin egemen olduğu Ortaçağ ve Geç-Ortaçağ döneminin ardından Otuz Yıl Savaşları'nı (1618-1648) -ki bu savaşlar mezhep savaşlarıydı- yaşayan Avrupa, savaştan oldukça yıpranmış ve yıkılmış olarak çıktı. Yüzyılı aşkın süredir sürekli bu tür kavgaların içinde olan Avrupalı, artık mistisizmin ve koyu dinsel taraftarlığın kendisine bir şey veremeyeceğine ikna olmuştu. Avrupa, aklı ve bilimi

Yorgun bir Haçlı askeri.

II. Viyana Kuşatması'ndan bir çarpışmayı gösteren tablo.

ön plana çıkararak, Ortaçağ'dan beri süregelen bu dinsel çatışma ve savaşlar döneminden, Aydınlanma Çağı'na (18. yüzyıl) bir geçiş yapmıştır.

17. yüzyılda, insanı düşünen bir varlık olarak açıklayan ve "Modern Rasyonalizm" in kurucusu Fransız filozof Descartes, İngiltere'de akılcılığın temellerini atan John Locke ve David Hume ve Alman filozofu Leibniz'in dünya görüşü (optimizm), 18. yüzyılda değerlendirilip daha da geliştirilmiştir. 18. yüzyıl Aydınlanma Çağı'nda, kişi düşünsel olarak özgür kılınmış ve Ortaçağ dinsel bakış açısı yerini "bilim" ve "akla" bırakmıştır. "Doğmakta olan güneş", Aydınlanma Çağı'nın sembolü; tolerans, insan onuru, insanlık (Voltaire), sağduyu, erdem (Christian Wolff), başkalarının etkisi altında kalmadan kendi aklını kullanmaya cesaret etmek (Immanuel Kant) gibi kavram ve görüşler, Aydınlanma Çağı'nın önemli özellikleriydi. Düşüncede mantık, açıklık, berraklık ve sadelik önplana alınmıştı. Bunun yanında Aydınlanmacı yazarların dine bakışı, "dinsizlik" değildi. İnancın "Tanrı" ile "biyey" arasında olduğu ve kimse'nin buna müdahale etmemesi gerektiği savunuluyordu. Örneğin, Al-

man yazınında Aydınlanma Çağı'nı temsil eden *Bilge Nathan* (Nathan der Weise, yazarı Gotthold Ephraim Lessing) adlı yapıtta, ilk ve en önemli amaç olarak yeryüzündeki tektanrılı üç büyük dine (Yahudilik, Müslümanlık ve Hristiyanlık) inanan insanlar arasında dinsel hoşgörü olması gerektiği savunulmaktadır. Ayrıca Aydınlanma Çağı'nda insan aklının, bilimsel gerçekliğe ve nesnellığe ulaşma yolunda eğitilmesine yönelik pedagojik çabalar oldukça önemsendi (34).

Aydınlanma Çağı'nın ardından, tüm dünyayı etkisi altına alan Fransız İhtilali (1789), Endüstri Devrimi (1848) ve 20. yüzyılda yaşanan hızlı teknolojik gelişmelerin gerçekleşmesi raslantı olmasa gerek. 20. yüzyıl bilimin, bilginin ve teknolojinin yüzyılı oldu. 21. yüzyılda başka gezegenlerde yaşamın yolları aranmaya devam edilecektir.

Türk kamuoyuna iki soru

17 Ağustos 1999 Marmara Depremi'nin ardından, bazı gazetelerde okuduğumuz ve bazı televizyonlarda sık sık duymaya alıştığımız tek yönlü benzer tanrısal yorumlar ve 7.4 şiddetindeki bir depremde oldukça zaiyata uğramış, henüz yaşadığı dramı anlatamamış halkın çık-

mazını, Tanrı cezası ve korkusu yönüne kanallize etmeye çalışan ve olayın bilimsel yönünü göz ardı eden görüşler, toplumumuzdaki kitleler üzerinde etkin olmaya çalıştıkça, biz bilimselliğe nasıl ulaşabiliriz ve monte teknolojisini aşarak bilimin ve sanatın her alanında nasıl üretkenlik sağlayabiliriz?

Kutsal Alman Roma İmparatorluğu tarafından, 15. yüzyılda yürürlüğe konularak, uzun yıllar Hristiyan halktan toplanmaya çalışılan "Türk Vergisi"ne karşı, Alman kamuoyunda gösterilen tepkiler ile, "Deprem Vergisi" sonrasındaki Türk kamuoyundaki tepkiler arasında bir benzerlik seziliyor mu?

DİPNOTLAR

1) Ortaçağ'da, "Müslüman Türk" imgesi konusunda daha geniş bilgi için bkz. Kula, O. B., *Alman Kültüründe Türk İmgesi I*, Ankara 1992, s.61; Kula, O. B., *Alman Kültüründe Türk İmgesi II*, Ankara 1993, s.17 ve ötesi; Akpınar Dellal, N., *Das Türkenbild in deutschsprachigen "Neuen Zeitungen" aus der ersten Hälfte des 16. Jahrhundert*, Diss. Adana 1997, s.47 ve ötesi.

2) Bkz. Göllner, C., *Turcica. Die Türkenfrage in der öffentlichen Meinung Europas im 16. Jahrhundert*, BD. 3, Baden Baden 1978, s.22-23 ve ötesi; Ebermann, R., *Die Türkenfurcht, ein Beitrag zur Geschichte der öffentlichen Meinung*

in Deutschland während der Reformationszeit. Diss. Halle 1904, s.6 ve ötesi; s.50; Edeltraud, P., Die zeitgenössische Publizistik über die Türken im 16. Jahrhundert. Diss. Wien 1967, s.8 ve ötesi; Kula, O. B., agy, 1992, s.87; Kula, O. B., agy, 1993, s.94; Akpınar Dellal, N., agy, 1997, s.44 ve ötesi; Özyurt, S., Die Türkenlieder und das Türkenbild in der deutschen Volksüberlieferung vom 16. bis zum 20. Jahrhundert, München 1972, s.37; Kleinlogel, C., Exotik-Erotik. Zur Geschichte des Türkenbildes in der deutschen Literatur der frühen Neuzeit (1453-1800), Frankfurt/ a. M. 1989, s.7, 16, 17; Pfeffermann, H., Die Zusammenarbeit der Renaissancepäpste mit den Türken, Winterthur, 1946, s.44; Scholtze, A., Die orientalische Frage in der öffentlichen Meinung des 16. Jahrhunderts. Frankenberg 1880, s.1; Kamil, B., Die Türken in der deutschen Literatur bis zum Barock und die Sultangestalten in den Türkendramen Lohensteins, Diss. Kiel 1935.

3) Kleinlogel, C., agy, 1989, s.7.

4) Klever, U., Das Weltreich der Türken Vom Steppenvolk zur modernen Nation, Bayreuth 1978, s.264.

5) Bkz. Kula, O. B., Von Unsitten der Türken. Zum Türken. "Problem" als ein Thema in der (Kultur) Geschichte der deutschsprachigen Länder, in: Die Brücke, Nachrichten, Meinungen, Kultur. Für Gleichberechtigung und Völkerverständigung, März-April-Mai 1993/2, S.36-38, s.42; Ebermann, R., agy, 1904, s.7; Akpınar Dellal, N., agy, 1997, s.63, 64.

6) Bu motif 1265 yılında bir tapınakçı tarafından bir ağır şiirde kullanılıyor. Şiirde, günah çıkarmayı para karşılığında gerçekleştirdikleri, yani günahlar parayla satıldığı için, Papalık temsilcileri yaklaşan Türk tehlikesine karşı uyarılıyor.

İki yüzyıl sonra bu motif yine güncelleştiriliyor ve 1458 yılında Papa Pius V., Türklerin Avrupa içlerine doğru ilerlemesini, halklar tarafından işlenen günahların karşılığında, Tanrı'nın cezası olarak yorumluyor. 1463/64'de Ludwig XI ve 1470'de Calahorra bisofu Rodrigo Sanzo tarafından aynı yorum kullanılıyor. Krş. Akpınar Dellal, N., agy, 1997, s.276, 277.

7) Krş. Ebermann, R., agy, 1904, s.43 ve ötesi (Eckil Joh. Homiliae V ex Byblia desumptae, sperandum esse in brevi victoriam adversus Turcam. 1532)

8) Ebermann, R., agy, 1904 s.45-46 (Ein Sendbrief, darin angezeigt wirt vermeinte ursach warumb der Türck widder die

Hungern triumphirt und obgelegen hat. Paul Anderbach, 1527)

9) Krş. Ebermann, R., agy, 1904, s.45-46-47 (Dialogus de bello contra Turcas, in Antilogias Lutheri, per Joannem Cochleum. XV Contradictiones, ex duobus primis Quaternionibus Libri Lutherici de bello contra Turcas. 1529)

10) Alıntı için bkz. Ebermann, R., agy, 1904, s.42, 43.

11) Kula, O. B., agy, 1993, s.69; Pfeffermann, H., agy, 1946, s.159.

12) Alıntı için bkz. Pfeffermann, H., agy, 1946, s.161.

Osman Hamdi Bey'in "Silah Taciri" adlı tablosu.

13) Alıntı için bkz. Pfeffermann, H., agy, 1946, s.156-159.

14) Alıntı için bkz. Pfeffermann, H., agy, 1946, s.159.

15. Luther'in, 1528'de bir ay gibi kısa sürede içinde yazdığı kitabı, 1529 yılında 7. baskısına ulaşıyor. Bkz. Kula, O. B., agy, 1993, s.70.

16) Daha geniş bilgi için bkz. Scholtze, A., agy, 1880, s.4; Ebermann, R., agy, 1904, s.28, 29, 41 ve ötesi und 50-51; Pfeffermann, H., agy, 1946, s.160; Edeltraud, P., agy, 1967, s.69 ve ötesi, 129 ve ötesi; Kula, O. B., agy, Ankara 1993, s.70 ve ötesi; Özyurt, S., agy, 1972, s.38; Vöcelka, K., Die Osmanen in der Propa-

ganda der frühen Neuzeit, in: Mitteilungen des Bulgarischen Forschungsinstituts, in Österreich, Jahrgang II, Bd. I. Verein "Freunde des Palais Wittgenstein" Wien 1979; Vöcelka, K., agy, 27. 4. 1983, s.2.

17) Alıntı için bkz. Kula, O. B., Positiv-Darstellung. Zum Türken- "Problem" als Thema in der (Kultur) Geschichte der deutschsprachigen Länder, in: Die Brücke. Nachrichten, Meinungen. Kultur. Für Gleichberechtigung und Völkerverständigung, Juni-Juli-August 1993/3, S.41-43, s.41 (Vom Kriege wider den Türken).

18) Alıntı için bkz. Kula, O. B., Zum Türken "Problem" als ein Kulturthema in der (Kultur) Geschichte der deutschsprachigen Länder. (Vom Kriege wider den Türken), Yayınlanmamış notlar.

19) Alıntı için bkz. Kula, O. B., agy, 1993/3, s.41 (Heerpredigt wider den Türken).

20) Alıntı için bkz. Kula, O. B., agy, 1993/3, s.42 (Heerpredigt wider den Türken).

21) Ebermann, R., agy, 1904, s.27 (Heerpredigt wider den Türken, 1529).

22) Scholtze, A., agy, 1880, s.3, 4; Ebermann, R., agy, 1904, s.28- 29, 47 ve ötesi; Kula, O. B., agy, 1993, s.105 und 118, 119; Pfeffermann, H., agy, 1946 s.156 ve ötesi; Edeltraud, P., agy, 1967, s.69 ve ötesi, 129 ve ötesi, Özyurt, agy, 1972, s.38.

23) Scholtze, A., agy, 1880, s.3, 4; Ebermann, R., agy, 1904 s.28, 29, 47 ve ötesi; Pfeffermann, H., agy, 1946 , s.163 ve ötesi; Edeltraud, P., agy, 1967, s.69 ve ötesi, 129 ve ötesi; Özyurt, S., agy, 1972, s.38.

24) Krş. Kunze, K./ Obländer, H., Grundwissen. Deutsche Literatur. Stuttgart 1976, s.13.

25) Alıntı için bkz. Ebermann, R., agy, 1904, s.20 (Hutten, Ad principes Germanos ut bellum Turcis inferant exhortatoria. 1518).

26) Scholtze, A., agy, 1880, s.3; Özyurt, S., agy, 1972, s.37.

27) Ebermann, R., agy, 1904, s.52.

28) Brentz, J., Türcken Büchlein. Wie sich Prediger und Lalen... Wittenberg 1537.

29) Özyurt, S., agy, 1972, s.37; Ebermann, R., agy, 1904, s.50.

30) Edeltraud, P., agy, 1967, s.83, 84.

31) Edeltraud, P., agy, 1967, s.84.

32) Edeltraud, P., agy, 1905, s.54.

33) Daha geniş bilgi için bkz. Akpınar Dellal, N., agy, 1997, s.100 ve ötesi, s.276, 277.

34) Krş. Kunze, K./ Obländer, H., Grundwissen. Deutsche Literatur. Stuttgart 1976, s.17 ve ötesi.

İstanbul Üniversitesi Sosyal Antropoloji Bölümü'nün kurucusu Prof. Dr. Nephan Saran

İÜ Sosyal Antropoloji ve Etnoloji Bölümü'nün kurucusu. Emekli olana dek, bölümün ana direği. Sayısız araştırmamanın yöneticisi, binlerce öğrencinin Nephan Hoca'sı. Onu kime sorarsanız, sıcak bir gülümseme yayılır yüzlere: Mükemmel bir hocadır.

Firdevs Gümüšoğlu

Prof. Dr. Nephan Saran'la ilgili olarak; İstanbul Üniversitesi'nin hangi bölümüne giderseniz gidin, kime sorarsanız sorun, sıcak bir gülümseme yayılır yüzlere: "Mükemmel bir hocadır" veya "Yalnızca bir seminerde dinledim, öğrencisi olmadım ve bunun öğrenim hayatımda bir eksiklik olduğunu düşünüyorum" deyiverirler bir çırpıda. Nephan Saran adı, bir saygı çağrışımdır aynı zamanda: İÜ Sosyal Antropoloji ve Etnoloji Bölümü'nün kurucusu, Emekli olana dek, bölümün ana direği. Sayısız araştırmamanın yöneticisi, binlerce öğrencinin Nephan Hoca'sı.

Kimdir Nephan Saran? Gelin hep birlikte, bizim için açtığı kapıdan içeri girelim, Nişantaşı'ndaki evine konuk olalım:

"1946-47'de Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun oldum ve iki yıl avukat olarak çalıştım. Fakat avukatlığı sevmedim. Avukatlık stajı yaptığım sırada sık sık adliyeye giderdim. Çocuklar kelepçeyle getirilirdi. Bu beni çok üzdi. Böylece kriminolojiye ilgi duymaya başladım. Hukuk Fakültesi'nde Faruk Erem hocamdı. Çocuk suçluluğu problemi o zaman da ilgimi çekti. Kriminoloji okumak için burs aldım, Amerika'ya gittim 1952'de. Çok gençtim. Hâlâ şaşarım, ne babam, ne de ailede

başkaları beni engellemedi."

New York'un ortasında...

ABD'ye gitme kararı verir, ama orada kimseyi tanımamaktadır. Uzun yazışmalardan sonra, kalacağı pansiyon, devam edeceği okul belirlenir. Büyük, torba gibi bir çantaya hafif eşyalarını koyar. Yine çantası ağır olmasın diye, sırtına ceketini giyer, koluna paltosunu takar, İngilizce sözlüğünü de koltuğunun altına sıkıştırır, boynuna babasının fotoğraf makinesini asar ve yola çıkar. New York'a iner, şehre giden otobüse biner. Otobüsün sürücüsü, taksiye bineceği yeri gösterir ve indirir. Elinde sadece bir adresle New York'un bir sokağında kalakalır. Üzerindeki ağırlıklarla binbir güçlükle bir taksiye biner, taksici ya-

bancı olduğunu anlayınca, nereden geldiğini sorar, Türkiye'den deyince "sigaraları meşhurdur" der. Nephan Hanım da bir Yenice sigarası çıkarır ve ikram eder. Türk tütününün dünya piyasalarında arandığı yıllardır!

Nihayet pansiyona varır. Onu kötü bir sürpriz beklemektedir: Kayıt zamanı geçmiştir; ne pansiyonda kalacak yer vardır, ne de okula kayıt yapması mümkündür. New York'ta bir başına kalmıştır. Pansiyon yöneticisi, haline acır ve bir otele yerleştirir. O gece Türkiye'ye dönmeyi çok ister, sabaha kadar gözünü kırpamaz ağlamaktan. Sabah olunca, "nasıl olsa dönerim, ama dönmeyeceğim" diye karar verir. Ne yapar eder okula kaydını yaptırır.

Nephan Saran, Bölüm'deki öğretim üyeleriyle birlikte.

Prof. Dr. Hurt Bölüm'deki asistanlarla birlikte. Nephan Saran, Hurt'ın hemen arkasında.

ABD'de kriminoloji kurslarının yanı sıra sosyolojide yüksek lisans yapar. Yüksek lisansı bitirir bitirmez Ankara'ya döner. AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde Yavuz Abadan'ın asistanı olur. Doktora yapmak için DTCF'ye başvurur. ABD'de okuduğu dersleri gören hoca, "sadece doktora diploması almak istiyorsan, in aşağıya kaydını yaptır. Ama sosyoloji okumak istiyorsan, bizim sana vereceğimiz bir şey yok" der. Gerçekten de ABD'de oldukça yoğun bir çalışma yapıp, 25 kredilik ders almıştır. Doktora için tekrar ABD'deki üniversiteye gitmeye karar verir. Bu defa hem dil sorunu yoktur, hem de yabancı bir ülkede yaşamının ne demek olduğunu çok iyi bilmektedir. Sosyolojiye yan dal olarak, antropolojiyi seçer. Anomiye kişilerde ölçebilecek araçlarla donanmak ister. Anomik ortamda yetişen çocuklar suça eğilimlidir tezinden hareketle, St. Luis kentinin iki bölgesinde araştırma yapar. Suça eğilimli çocukların anomik yapıda olup olmadığını araştırmaları sonucunu ölçer.

Sosyal Antropoloji Bölümü kuruluyor

1961'de doktorasını tamamladıktan sonra Türkiye'ye döner. İÜ Edebiyat Fakültesi'ne başvurur. O sırada ABD'nin önemli antropologlarından biri olan, bir yıldır Türkiye'de yaşayan Prof. Dr. C.W. Morton Hurt, ülkesine dönmek üzeredir. O günleri

Nephan Hanım şöyle anlatıyor:

"Hocanın çevirmeni yok, derslerin hangi sertifikadan olacağı belli değil, daha bölüm yok ortada. Büyük bir kargaşa var. Bu yüzden de ülkesine dönmeye karar vermiş. Ben gelince birlikte bölümü kurduk. Bölümün ismini çok düşündük. Sosyal Antropoloji ve Etnoloji Bölümü olarak kurduk. Hurt'ın neden bu ismi seçtiğini şimdi çok iyi anlıyorum. Etnoloji bilim dalı değil, ama sosyal antropoloji bilim. Hurt, Redcliff Brown'ın öğrencisi. Antropoloji bilim dahıysa, tarihten başka bir şey olamaz. Tarih olan etnoloji. Sosyal antropoloji, doğa bilimleri gibi bir bilim dalıdır. Hurt'ın inancı şuydu: Yeteri kadar veri yok. Yeteri kadar veri toplandığı zaman, bilimsel gelişme sosyal antropoloji-

de de olur.

"Aslında Türkiye'de antropolojinin kurulmasında Atatürk'ün büyük rolü olmuştur. Atatürk tıp eğitimi almak isteyen Şevket Aziz Kansu'ya antropoloji eğitimi almasını söylemiştir. Türkiye'de antropoloji, fizik antropoloji olarak başladı. Nermiş Erdentuğ fizik antropoloji yaptı. İnsanın ilkel toplumlarla bağlantısını kurmaya çalışırdı. Sonraları Nermiş Hanım sosyal antropolojiye kayd. Son otuz yılda fizik antropoloji korkunç bir gelişme sağladı. Genetik buluşlar ve bilgisayarların gelişmesi fizik antropolojiyi çok geliştirdi. Antropoloji bölümünün raflarına bakmak bile araştırmaların hacmini gösterir. Kültürü, alanda inceleyen bir dal. Antropolojinin teorisi yok, derdi Hurt. Çeşitli göç olaylarını inceledik. Göçün evrensel teorisini bulmak için dünyadaki bütün göç teorilerini incelemek gerekir."

Ülkesine hemen dönmeye kararlı olan Prof. Dr. Hurt, Türkiye'de dokuz yıl daha kalır. Göç teorilerine, yaptıkları araştırmalarla katkıda bulunurlar. Önemli araştırmalar yapılar; geçekundu araştırmaları bunların başında gelir. Özellikle "Zeytinburnu Araştırması" bugüne ışık tutan değerli saptamalar içerir. Üniversite gençliği ve sorunları, suça yönelen çocuklar Nephan Saran'ın sonraki yıllarda üzerinde önemle durduğu, araştırmalar yaptığı konuların başında gelir. İstanbul'da ilk kez "çocuk suçluluğu"nu

İstanbul Üniversitesi'nde öğretim üyeleriyle birlikte (en önde, soldan birinci).

o inceler, bilimsel ve-
rileri, bilim dünyasına
ve öğrencilerin ilgisi-
ne sunar.

Anadolu'nun dört köşesinde geçen çocukluk

Nephan Saran,
1925 İstanbul doğum-
lu. Annesi Ankaralı,
babası İstanbullu. Ai-
lenin tek çocuğu. Bü-
yükbabası Konya'da
Mevlana Kütüphanesi-
ni kuran Ferit Kam
ile kardeş çocukları.
Büyükbabası, Ferit
Kam için "benden
alimdir" der. Yine
onun deyişiyle
"alim, ama verimsiz".

Çünkü hiçbir yazılı
eser bırakmaz. Bü-
yükbabası da Mevlevi'dir. Bu yüz-
den de torununun adını Fatime Tü
Zehra Nephan koyar. Nephan Ha-
nım adını hiç sevmeyiz, her zaman sı-
kıntı yaşar: "Asistan olduğumda,
bir gün odama hademe geldi. 'Fat-
ma Hanım' ı istiyorlar" dedi. 'Yok
öyle biri dedim'. Biraz sonra tekrar
geldi. 'Fatma Hanım bu odaday-
mış' dedi. Birden ben olayı idrak et-
tim ki ismim Fatma."

Benzer bir olay ilkokulda da ba-
şına gelmiştir. Çankaya'da ilkokul-
da okuduğu sınırlar Atatürk gelir
okullarına. O, en ön sırada oturur.
Atatürk sıranın önünde durur, arka-
daşına soru sorar. Sonrasını Nephan
Hanım şöyle anlatıyor: "O bileme-
di, ben yırtındım, ama illa da ona
söyletmek istedi. Daha sonraları bir
kaç kez 23 Nisan'da Çankaya'ya
gittim. Kapıda Afet İnan karşıladı
bizi. Bütün çocukların isimlerini
sorardı, benimkini beğenmedi. 'Se-
nin ismin Engin olsun' dedi gibi
geldi bana. Ben de tuturdum evde,
ismimi değiştirin diye."

Nephan Hanım, babası asker ol-
duğu için bütün Türkiye'yi dolaşır.
İki buçuk yaşındayken 1927'de
Kars'a giderler. O yıllarda Kars ol-
dukça modern bir şehir. Kadınlar er-
kekli piknikler, toplantılar yapılırlar.
İki buçuk sene kalırlar orada. Kars
deyince bu canlı toplantılar ve mo-
dern bir kent aklına gelir Nephan
Hanım'ın. 1989'da bir Doğu gezisi
yapar ve Kars'a kadar gider: "He-

Nephan Saran 1928'de Kars'da. Ön sırada oturan küçük kız.

vesle yapmak istediğim tek şey var-
dı, o çok güzel evimizi bir görmek.
Herhalde Rusların yaptığı bir evdi
ve salonda peç vardı. Ruslar'ın Do-
ğu'ya getirdiği bir kültür bu: Çini
cepheli, içi büyük bir ocaktır peç.
İki büyük odayı ısıtır. Yıllar sonra
aynı şeyi Sarıkamış Orduvi'nde
gördüm. Çok güzel peçler yapmış-
lar. Kars'a gittiğimde süku hayale
uğradım. Gördüğüm Kars, toz top-
rak içinde çökmüş bir kentti. Muaz-
zam bir göç vardı. O kadar mütees-
sir oldum ki, evi aramadım. Oysa,
benim çocukluğumda her şey
bambaşka idi. Yerli halkla memur-
lar kaynaşmıştı. Hâlâ hatırlarım,
babamın ahabablarından Kahraman
Bey'i. Çok modern bir insandı.
Cumhuriyet'in ilk yıllarıydı, Kars
yobaz bir yer değildi. O yıllarda
kimse yobaz değildi".

Nephan Saran ilkokula Bursa'da
başlar. Çok okul değiştirdiği halde,
hiç intibak sorunu olmaz. Bilir ki
her an başka bir okula gitmek zo-
runda kalabilir.

Çocukluğu boyunca pek çok ev
de değiştirirler. En son Çekirge'de
oturdukları ev, Bursa Ovası'na ba-
kar: "Şahane bir ovaydı. Bir gün,
ben babama gidiyordum diyerek yü-
rüyerek o ovayı geçtim ve tabura
gittim. Babam bana ceza olsun di-
ye, o ovayı tekrar yürüttü. Yıllar
sonra ovaya sanayinin yapıldığını
görünce ağlamaklı oldum."

1938'de babası İstanbul'da gö-

revlendirilir. Üç ay sonra da Edir-
ne'ye gönderilir. Babasının İstan-
bul'a dönmeyeceği anlaşılınca an-
nesiyle Ankara'ya gider, Ankara
Kız Lisesi'ne devam eder. Büyükb-
basının evinde okur. Çok büyük
bir kapıdan avluya girilen bir evdir
burası. Avluda buğday ambarı, atla-
rın samanlarının bulunduğu bir alan
vardır. Eski bir Ankara evidir. Aynı
zamanda, karanlık yerleri olan ço-
cuk hayallerini süsleyen bir evdir.
Aile de oldukça kalabalıktır. Anne-
sinin ve dört kardeşinin toplandığı
bir yerdir. Çok hareketli ve sevgi
dolu bir ortamda yetişir. Liseyi ve
üniversiteyi büyükbabasının evinde
bitirir.

'Benim kızım evlenmeyecek, okuyacak'

Babası ile ilgili pek çok anısı var
Nephan Hanım'ın.

"Babam benim okumam için
bizden hep uzak kaldı. Okumamı
çok isterdi. Yazları babam neredey-
se oraya giderdik: Erzurum'a, Edir-
ne'ye, Merzifon'a, Tokat'a, Çanak-
kale'ye. Bu sayede Anadolu'yu
gezdim. Çok tuhaf, babam hiç söy-
lemedi ama hep hissettirdi ki ben
okumalıyım. Erzurum'da kaldığı-
mız sırada, bir düğün vardı, bir mi-
safir geldi o gün evimize. Babam
'benim kızım evlenmeyecek, oku-
yacak' dedi. Babam benim için çok
büyük fedakarlık yaptı. Onun kuşa-
ğının tipik özelliğidir bu. Ameri-

Nephhan Saran bir toplantıda konuşurken.

ka'ya gideceğim sıralar sağlığı bozdu, ama bana engel olmadı. Oradayken de zaten, onu kaybettim. İlginç şeyler anlatırdı bana. Bunlardan biri şöyle: Babam Çanakkale Savaşı'nda yaralanmış. Bir kolu dönmezdi. Kuleli'nin son sınıfında Doğu'ya gönderilmiş. Cemal Aga'nın sınıf arkadaşı. Doğu Cephesi'nde yer almış. Tifüse yakalanmış. Doğu'da ordu çekilirken emirdarını yanında bırakmışlar. 40 gün bir samanlıkta yatıyor bilinçsiz. Uyandığında bakıyor emirdan yanında 'neredeyim' diye soruyor. Köyün adını söylüyor emirdar. 'Nasıl beslendim' diyor babam. 'Ben köylerden süt çaldım' diyor. 'Ölmediğimi nereden biliyordun?' 'Baş parmağını oynatıp, ateş diyordun' diye anlatır. Babam köyden nasıl ayrılacaklarını düşünürken, bu emirdar iki at çalışıyor. Atın birini babama veriyor. Oradan ayrılıyorlar. Babam 'ben orduyu bulmak zorundayım, sen köyüne git' diyor. İstiklal Savaşı'na katılıyor. İzmir'e süvariyle girenler arasındadır babam. Bir kasabada dinlenmek için bir eve giriyorlar. Şaşırp kalıyorlar, evde piyano bulunuyor. Piyanonun tuşlarına dokunuyorlar, ses çıkıyor.

Kasabadan ayrılırken, babam bir de bakıyor ki, askerin sırtında bir torba. Askere 'içinde ne var' diye soruyor, 'çalgi kumandanım' diyor. 'Aç çantamı' deyince açıyor. Bir de ne görsün piyanonun tuşları. 'Çal bakayım' diyor. Asker bakıyor ki, ses filan çıkmıyor. 'Ama orada çalışıyordu kumandanım' diyor... Yani Türkiye nerelerden bugünlere geldi görüyorsunuz..."

İçte kalan tiyatro tutkusunu

Nephhan Hanım'ın tiyatrocu yanı da var. Liseyi bitirdiği yıl, Mollier'in *Hastalık Hastası* sahneye konur. Ona da önemli bir rol verilir. Çok başarılı olur. Ardından Karl Ebert'den haber gelir kendisine, "bana

gelsin" diye. Babası tiyatrocu olmasına izin vermez. Avukatlık yaptığı iki yıl boyunca çok üzülür. "Keşke konservatuara gitseydim" diye. Yaşamındaki tek "keşke" dediği konudur bu. Fakat sonraları yeni mesleğine tutkuyla sarılır. Kızı tiyatro sanatçısı Tilbe Saran ise, onun tiyatro tutkusunu yaşama geçiren bir sanatçımız: "Birçok alanda benden çok daha ileridir kızım. O daha çağdaş" diyor Tilbe Saran için. Nephhan Hanım'ın tiyatro sevgisine ilişkin çok hoş bir itirafı var: Tiyatro sanatçısı olmadığı için çok iyi tiyatro eserini izleyemez, kıskanır. Kötüsünü de izlemeyiz çünkü tahammül edemez.

Büyüse de, yaramaz çocuk!

Nephhan Saran'a çocukluğunda arkadaşları, gözüpekliği, yaramazlığından dolayı kendisine "Asker Ağa" derler. Bu durum lisedeyken de sürer. Lisedeyken paraşüt kulesinden atlar. Atlarken aşağıdan "bacaklarını kapa, kıra-

caksın" diye bağırışlara rağmen, bacaklarını açarak iner ve bileğini burkar. Eve gidince güzel bir azar işitir. Artık paraşütle atlamak yasaktır.

Onun muziplikleri, avukatlık stajını bitirip, yüksek lisans yapmaya karar verdiği günlerde de sürer: "Radyo Çocuk Kulübü'nden, Neriman Hızır ayrıldı. Arkadaşım radyoda çalışıyordu. Benim tiyatroya ilgimi biliyordu. 'Gel bu işi yap' dedi. Kocasının, Nusret Hızır'ın felsefe derslerine devam etmişim. Kabul ettim; Radyo Çocuk Kulübü'nün idaresi bana verildi. Hazır bir ekip vardı, harika bir ekip vardı. Neriman Hanım'ın yetiştirdiği bir ekip. Büyük çocuklar da vardı. O çocuklardan biri de Gürbüz Tüfekçi. Neriman Hanım'ın bütün programlarını bana verdiler. Oturdum, okudum. Çocuk hikâyelerini, programa koyduk. 1949-1950'ydi." Radyo programından sonra, gece radyodan çıkar, bu defa da kendileri eğlenir. Çocukça oyunlar icat ederler. Kapıların zilin çalar, kaçarlar. Bazen de kapıyı çalıp, birini sorarlar. Bir seferinde Nephhan Hanım zili çalar ve "General Nizami Atav'ın evi burası mı?" diye sorar.

Radyo Çocuk Programı ekibiyle birlikte (ortada, soldan üçüncü).

Nephan Saran annesi ve babasıyla birlikte.

Kapıyı açan adam "Siz onun kızı değil misiniz?" der. Döner bakar ki arkasında kimse yok. Utañtan yerin dibine girer. "Bunlara uyuyordum" diyerek Gürbüz Tüfekçi'yi gösteriyor...

YÖK'e eleştiri

Nephan Saran, bugün sosyal antropolojinin Türkiye'deki durumunu nasıl görüyor:

"YÖK bizim eğitimimizi perişan etti. Sosyal Antropoloji istatistiği mutlaka kullanılmalıdır. Yöntem bu dalda çok önemli. Bir çok dersi kaldırmak zorunda kaldık. Bunlardan biri ileri istatistikti. Biz yine de diskriptive istatistiği verdik. Çocuklar, piyasaya çıktıkları zaman; bilgisayar kullanırım, sosyal bilim araştırmaları yöntemi bilirim, istatistik bilirim diyebilmeliydi. Bu yüzden biz yine de öğrettik. Maalesef kaldırdığımız derslerden biri demografiydi. YÖK'den program gönderdiler uygulanacak diye. Sonra da göndermedik dediler.

Devrimlerden geri dönüş

Nephan Saran 1987'de emekli olur. Bilim kadını olarak kadın olmaktan kaynaklanan sorunları olmadığını ifade ediyor. Ne evinde, ne de fakültede kadın olduğu için engellenmediğini söylüyor: "Cumhuriyet'le birlikte kadınlar müthiş bir ilerleme kaydetti. ABD'de, Almanya'da bizde olduğu kadar akademisyen kadın yok."

O, kendisini tam Cumhuriyet kuşağı olarak tanımlıyor. 1938'den sonraki Türkiye'yi çok yadırgadığını, hep o dönemin insanı olarak kalmak istediğini belirtiyor: "İlkokula gittiğim yıl çok önemli iki öğretmenim vardı. Bir generalin kızlarıydılar. Refia ve Feriha. Feriha Öğretmen müzik dersini kemanla yapardı. Asla kız-erkek ayrımı yapmadılar.

"Bana göre devrimlerden geriye gidiş yavaş yavaş oldu. Ufak adımlarla gittiler. Devrimlerden ayrılmamızın ilk işareti, ezanın Türkçe'den Arapça'ya çevrilmesiydi, bu hepimizi sarstı. Ben Ankara'da Tacettin Camii'nin karşısında oturuyordum. Hep Türkçe ezan duyarak büyüdüm. Herşey DP iktidarı ile oldu. Ama yine bugünkü duruma gelineceğini düşünmezdik. Fakat, yine de o kadar güçlü bir temel atılmış ki, devrimlerin temelleri bu kadar oyulmasına rağmen hâlâ ayakta duruyor."

Emekli olduğu günden beri çalışmalarını evinde sürdüren, çok sayıda makaleye imza atan, konferanslara katılan, öğrencilerinin her derdine koşan, Prof. Dr. Nephan Saran'a, üretken yıllar dileriz.

Not: Sayın Gürbüz Tüfekçi'ye, Prof. Dr. Nephan Saran'ı benimle tanıştırdığı için çok teşekkür ederim.

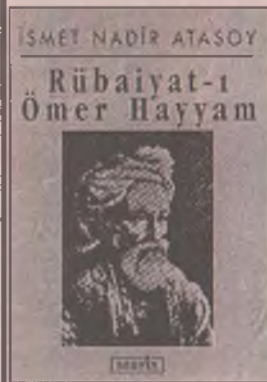
BERFİN YAYINLARI

TURAN DURSUN
Din ve Seks

ABDULLAH RIZA ERGÜVEN
Tanrıları Nasıl Yaratık?

İSMET NADİR ATASOY
Rübaiyat-ı Ömer Hayyam

FAİK BULUT
Hasan Sabbah Gerçeği

ESİN İNAN
Karanlıktaki Aydınlar (Roman)

Diğer Kitaplarımız:
ABİT DURSUN
Turan Dursun ve Aydınlanma
*
CEMŞİD BENDER
Kürt Mitolojisi-2
*
TORİ
Kürtlerin Ortaçağ ve Yeniçağ Tarihi
*
ESAT KORKMAZ
Anadolu Aleviliği

BERFİN BASIN YAYIN ve TİC. LTD. ŞTİ.
Cağaloğlu Yokuşu, Evren Han, No: 29 / 56 Cağaloğlu
34440-İstanbul Tel: (0.212) 513 79 00 - Fax: 512 37 20

Kitapçılarda

Bilimkurgunun babası: Jules Verne ve yapıtları

Jules Verne: Uzmanları tarafından bilimkurgunun babası olarak adlandırılan, romanlarında öngördüğü bilimsel gelişmelerin gerçekleştiği 20. yüzyılın, sadece 5 yılın görebilen ünlü Fransız yazar.

1848'de babasının isteği üzerine hukuk okumak üzere Paris'e geldi. Hukuk lisansını tamamladıysa da, öğrenciliğinde edebiyata yönelmiş, Paris Cumhuriyetçi tiyatro çevrelerinde sahne tozu yutmaya başlamıştır. Yayımlanan ilk yapıtı bir tiyatro oyunudur. Oğul Alexander Dumas ile birlikte yazılmış küçük bir komedi olan *Les pailles rompues* (Kırk Çöpler) adlı bu oyun, 1850'de Alexandre Dumas'ın Tarihsel Tiyatrosu'nda başarıyla sahnelenir. Yazarın tiyatroyla gönül bağı hiç kopmayacaktır. Yazarın dünyasına ilk çıkışını yaptığı bu edebiyat türü, kendisiyle yapılan bir söyleşide de belirttiği gibi, "eninde sonunda tekrar dönmekten büyük haz alacağı ilk aşkıdır".

Verne, babasının mirasını reddedip, kendisini bütünüyle edebiyata verir. Lirik Tiyatro'da sekreterlik (1852-54) yapmaya başlar, bir yandan da komediler, librettolar, öyküler yazmayı sürdürür. Bu dönem aynı zamanda. Ulusal Kitaplık'da coğrafya, fizik, matematik, kimya öğrendiği, çağının son buluşlarını ve son teknik gelişmelerini konu alan kitap ve dergileri okumakla, onlardan notlar karalamakla geçirdiği yıllardır. Bilimsel dağarcığı adım adım gelişir, romanları için gerekli altyapı hazırlanmaktadır.

1857'de Honorine de Viane ile evlenir, 1861'de bu evlilikten tek çocuğu olarak kalacak Michel Verne doğar.

Arada oyunlar ve librettoları tek tük yayımlansa da, yazar olarak gerçek doğumu. 1863'de yayımcı Jules Hetzel'le tanışmasıyla olur. Hetzel ve onun ölümünden sonra oğluyla yürüttüğü kontrat, kitaplarının satışı ne kadar artarsa artsın, hangi dillere çevrilirse çevirilsin, ilk anlaşlıkları biçimde 40 yıl sürcek; yazdığı yapıtlar önce Jules Hetzel'in yayımladığı *Le Magazine d'Education et de Recreation* (Eğitim ve Boş Zamanları Değerlendirme)

adlı haftalık dergide tefrika edilecek, daha sonra kitap olarak basılacaktır. Hetzel'de, Verne'in yapıtlarının toplu adı *Voyages extraordinaires*'e (Olağanüstü Yolculuklar)'a dönüşür. Olağanüstü Yolculuklar adlı bu dizinin ilk yapıtı *Balonla Beş Hafta*, 1863'de yayımlanır. Verne, öykünün büyük ilgi toplaması üzerine fantastik, ama özenle tasarlanmış ve bilimsel düş gücüne dayalı başka romantik serüvenler yazmaya başlar.

1868'de Saint-Michel adlı bir tekne yaptırır, bunu 1875'de aldığı Saint-Michel II ve 1876'da Saint Michel III izleyecektir. Bu teknelerle küçük büyük seyahatlara çıkacak, Saint-Michel III'le İskandinavya'dan Kuzey Afrika'ya kadar Avrupa'nın tüm çevresini dolaşacaktır.

Daha çok çalışabilmek, düzenli ve sürekli üretebilmek için 1872'den

sonra, kansının memleketi Amiens'e yerleşir. 1886 yılının Verne'in yaşamında köklü bir değişim yılı olduğu görülür. "Rüyalarımın gemisi" dediği Saint-Michel III'ü satar. Aynı yıl bir buhran geçiren yeğeni Gaston Verne'in suikast girişimine uğrar ve bacadan yaralanır. Bundan sonra verdiği yapıtlarda daha kötümser olduğu görülür.

Jules Verne ömrünü, girdiği bir şe-

ker komasından çıkamayarak, 24 Mart 1905'de, 77 yaşında tamamlar. Ardında, bir sürü dile çevrilen, bütün dünyada geniş ilgi uyandıran, sinemaya ve tiyatroya uyarlanan çok sayıda roman bırakmıştır. J. Verne'e, 1870'de Fransız Onur Nişanı Şövalyesi ve 1892'de Fransız Onur Nişanı Subayı unvanları verilmiştir.

Verne'in Türkçe'de de yayımlanmış en ünlü yapıtları arasında, *Arzın Merkezine Seyahat* (1864), *Aya Seyahat* (1865), *Kaptan Grant'ın Çocukları* (1867-68), *Deniz Altında Yirmi Bin Fersah* (1870), *Ayin Etrafında* (1870), *Üç İngiliz'le Üç Rus'un Maceraları* (1872), *Kürkler Memleketi* (1873), *Seksen Günde Devriâlem* (1873), *Doktor Ox* (1874), *Esrarlı Ada* (1874), *Migel Strogof* (1876), *On Beş Yaşında Bir Kaptan* (1878), *Mathias Sandorf* (1885) ve *İki Yıl Okul Tatili* (1888) sayılabilir.

Yapıtları bir tür ansiklopedik seyahatnamedir

J. Verne'in yaşadığı dönem, keşifler ve icatlar çağıdır. Coğrafya ve jeoloji bu dönemin en gözde bilimleridir. J. Watt'ın icat ettiği buhar makinesi, insanı o zamana kadar bağlı bulunduğu kas, rüzgâr ve su gücünün esaretinden kurtarmıştır. İlk kez 1819'da Atlantik Okyanusu'nu aşan buharlı gemiler, insanı denizlerin tartışmasız efendisi yapıyordu. Dünya birdenbire küçülmüştü. Henüz kutuplara gidilememiş, Asya, Afrika ve Avusturalya'nın iç kesimleri haritalanamamıştı. Denizlerin dibi hâlâ meçhuldü. Ancak bu bilinmezler, artık insanlığın korku nedeni değil, aksine ilgi hedefleriydi.

Verne'in kahramanları da yakın ve uzak topraklar, az bilinen ya da hiç bilinmeyen bölgeler, ayak basılmamış ormanlar, Afrika'nın büyük gölleri, kutupların buzlu genişliklerinde dolaşıyorlardı. Ayrıca henüz keşfi bitirilmemiş yer coğrafyası, deniz dipleri, atmosferin yüksek katmanları, uzayın sonsuz derinlikleri, yer kabuğunun derin çukurları ve denizlerin her çeşit özelliği, onun öncelikle seçilmiş ana konularıydı. Dolayısıyla kişileri de bilim adamları ya da bilim çevresinde dolaşan mühendisler, araştırmacılar, gezginler, denizciler ve keşiflerdi. Verne'in yapıtları, kategorik bir keşifler dizisi olarak da görülebilir. Bir tür ansiklopedik seyahatnamedir de

denilebilir.

Doğayı yakından tanıyabilmek, iyi anlayabilmek ve akıllıca kullanabilmek insanlığın diğer canlılardan ayıran en önemli faktördür. Verne romanlarında, bu temayı biteviye vurgular. Bilginin verdiği mutluluk ve bilginin verdiği güç temalarını sürekli işler. Bilimde gözlem kadar, hayal gücünün de önemli olduğunu ilk vurgulayanlardır.

J. Verne'in yapıtlarıyla, geniş yığınlar, bilimin göz kamaştırıcı ihtişamını evinin içerisinde hissetmiş, o zamana kadar insanüstü güçlere has sandığı neredeyse sınırsız egemenliğe kendisinin de sahip olabileceğini anlamıştır.

Verne'in amacı, modern bilimin ortaya koyduğu bütün coğrafya, jeoloji, fizik, astronomi bilgilerini özetlemek ve o kendine özgü çekici biçimiyle evrenin tarihini yeniden oluşturmak olmuştur. Birçok 20. yüzyıl bilgini ilk ilhamlarını J. Verne'den aldıklarını ifade etmiştir.

Türkçe'deki yapıtları

Günümüzde J. Verne'in yapıtları, özetlenmiş ve uyarlanmış halde çok sayıda yayınevce (Remzi Kitabevi, Epsilon Yayınları, Bilgi Yayınevi, Cem Yayınevi, Timaş Yayınları, Altın Kitaplar, Serhat Yayınları, Bu Yayınları, Gendaş Kültür Yayınları, vb.) çocuk kitabı olarak basılmaktadır. Ne yazık ki, bu onun "çocuk yazarı" olarak algılanmasına yol açmaktadır.

Tam metin çevirilerinin dili de, ilk basıldıkları 1940'lı yılların izlerini taşıdığından, çoğunlukla günümüz ölçülerine göre eskidir. Bu çevirilerin günümüz diline uyarlanmadan basılmaya devam etmesi ya da yeni baskılarının olmaması, J. Verne'i Türkçe'de okunamaz duruma getirmiştir.

Aşağıda, Jules Verne'in Türkçe'deki yapıtlarından tam metin ya da tam metne en yakın, kitapçılardan ya da sahaflardan bulunabilecek baskılarının, ulaşabildiğimiz kadarıyla bir listesini bulacaksınız (Çoğu, yayınevlerinin gençlik ya da çocuk dizileri içinde basılmıştır).

- **2890 Yılında**, Çev. Aykut Derman, Kaf Yayıncılık, Temmuz 1999, 40 s.
- **Ablukadan Geçiş**, Çev. Ferid Namık Hansoy, İnkılap Kitabevi, 1971, 193 s.
- **Afrika Ormanlarında**, Çev. F. Namık Hansoy, İnkılap Kitabevi, 1981, 215 s.
- **Altın Kaygısı**, Çev. Altıncı Şen, Dost Kitapları, 135 s.
- **Antiller'e Seyahat (2 Cilt)**, Çev. Ferid Namık Hansoy, İnkılap Kitabevi, 1972, 478 s.
- **Aya Seyahat**, Çev. Ferid Namık Han-

soy, İnkılap Kitabevi, 1981, 223 s. (Ayrıca Tülin Altınova çevirisiyle, Sosyal Yayınlar, 1985, 238 s.)

- **Ayin Etrafında**, Çev. Ferid Namık Hansoy, İnkılap Kitabevi, 1981, 240 s.
- **Balonda Beş Hafta**, Çev. Yaşar Alpan, Aydoğdu Yayınları, 1983, 264 s.
- **Batık Gemi**, Çev. Nihal Önoğlu, Altın Kitaplar, 1985, 122 s.
- **Beş Yüz Milyonluk Miras**, Çev. Ferid Namık Hansoy, İnkılap Kitabevi, 1981, 182 s.
- **Bir Piyango Bileti**, Çev. Ferid Namık Hansoy, İnkılap Kitabevi, 1982, 191 s.
- **Bounty Asileri**, Çev. Ferid Namık Hansoy, İnkılap Kitabevi, 1972, 174 s.
- **Buda'nın İntikamı**, Çev. Yaşar Kandemir, Öğün Yayınları, 1983, 167 s.
- **Define Peşinde (2 Cilt)**, Çev. Ferid Namık Hansoy, İnkılap Kitabevi, 1983, 513 s.
- **Deniz Canavarı**, Çev. Nihal Önoğlu, Altın Kitaplar, 1986, 184 s.
- **Deniz Yılanı**, Çev. Ferid Namık Hansoy, İnkılap Kitabevi, 1981, 199 s.
- **Denizin Hücumu**, Çev. Ferid Namık Hansoy, İnkılap Kitabevi, 1978, 246 s.
- **Denizler Altında 20 Bin Fersah**, Bilgi Yayınevi, Mayıs 1991, 179 s.
- **Doktor Oks**, Çev. Ferid Namık Hansoy, İnkılap Kitabevi, 1981, 159 s.
- **Dünyanın Hakimi**, Çev. Nihal Önoğlu, Altın Kitaplar, 1988, 160 s.
- **Dünyanın Keşfi (2 Cilt)**, Çev. Ferid Namık Hansoy, İnkılap Kitabevi, 1982, 678 s.
- **Dünyanın Bir Ucundaki Fener**, Çev. Ferid Namık Hansoy, İnkılap Kitabevi, 1981, 206 s.
- **Dünyanın Ekseni**, Çev. Ferid Namık Hansoy, İnkılap Kitabevi, 1981, 206 s.
- **Dünyanın Merkezine Seyahat**, Çev. Ferid Namık Hansoy, İnkılap Kitabevi, 1981, 304 s. (Ayrıca **Dünyanın Merkezine Yolculuk**, Çev. Neriman Silahtaroglu, Cem Yayınevi, Haziran 1997, 309 s.)
- **Esrarlı Ada (2 Cilt)**, Çev. Ferid Namık Hansoy, İnkılap Kitabevi, 1982, 829 s.
- **Fransa Yolu**, Çev. Ferid Namık Hansoy, İnkılap Kitabevi, 1981, 230 s.
- **Gökler Fatih Robur**, Çev. B. Yafet, Serhat Yayınları, 152 s.
- **Güneye Karşı Kuzey (2 Cilt)**, Çev. Ferid Namık Hansoy, İnkılap Kitabevi,

1971, 469 s.

- **İki Yıl Okul Tatili**, Çev. Ferid Namık Hansoy, İnkılap Kitabevi, 1994, 392s.
- **İnatçı Kahraman Ağa (2 Cilt)**, Çev. Ferid Namık Hansoy, İnkılap Kitabevi, 1973, 510 s.
- **Jangada Amazon Üzerinde Sekiz Yüz Fersah (2 Cilt)**, Çev. Ferid Namık Hansoy, İnkılap Kitabevi, 1973, 424 s.
- **Kaptan Grant'ın Çocukları**, Çev. B. Yafet, Serhat Yayınları, Mart 1984, 192 s.
- **Karpatlar Şatosu**, Çev. Hasan Saçma, Altın Kitaplar, Mart 1994, 128 s.
- **Kip Kardeşler**, Çev. Ferid Namık Hansoy, İnkılap Kitabevi, 1965, 231 s. (Ayrıca, **Kip Kardeşler**, Çev. Nihal Önoğlu, Altın Kitaplar, 1989, 171 s.)
- **Kürkler Memleketi**, Çev. Ferid Namık Hansoy, İnkılap Kitabevi, 1972, 672 s.
- **Livonya'da Bir Facia**, Çev. Ferid Namık Hansoy, İnkılap Kitabevi, 1972, 288 s.
- **Maymun İnsanlar**, Çev. Mustafa Yalçın, Dost Kitabevi, 160 s.
- **Meteor Avcılığı**, Çev. Ferid Namık Hansoy, İnkılap Kitabevi, 1964, 256 s.
- **Misis Brancan (2 Cilt)**, Çev. F. Namık Hansoy, İnkılap Kitabevi, 1970, 484 s.
- **On Beş Yaşında Bir Kaptan**, Çev. Ferid Namık Hansoy, İnkılap Kitabevi, 1981, 398 s.
- **Robensonlar Okulu**, Çev. F. Namık Hansoy, İnkılap Kitabevi, 1984, 221 s.
- **Seksen Günde Devriale**, Çev. Ferid Namık Hansoy, İnkılap Kitabevi, 1981, 221 s. (Ayrıca, **Seksen Günde Dünya Turu**, Çev. İlhan Eti, Engin Yayıncılık, 1993, 264 s.)
- **Uskurlu Ada**, Çev. Ferid Namık Hansoy, İnkılap Kitabevi, 1979, 492 s.
- **Wilhelm Störiz'in Esrarı**, Çev. Ferid Namık Hansoy, İnkılap Kitabevi, 1963, 208 s.
- **Yeşil Işık**, Çev. Nuriye-K. Yığıtler, Altın Kitaplar, 1989, 152 s.

KAYNAKLAR

- 1) Ana Britannica Ansiklopedisi, Jules Verne maddesi.
- 2) "Vesika-ık: Jules Verne" (özel dosya), Kitaplık dergisi, Yapı Kredi Yayınları, S.44, Kasım-Aralık 2000, s.97-160.
- 3) www.ideefixe.com.tr

Türkçe'deki ütopyalar

Türkçe'deki ütopyalara ayırdığı-mız bu bölümü hazırlarken, karşımıza ütopyalarla bilimkurguları birbirinden nasıl ayıracağımız sorusu çıktı. Adam Şenel, *Bilim ve Ütopya*'nın Ekim 1996 sayısına yazdığı, "Ütopya bilimkurgu yapışık ikizleri" adlı makalesinde "Ütopya, keşifler ve (eli kulağında) 'toplumsal devrimler' çağında (17. yüzyıl) doğmuştu. Benzeri biçimde, bilimkurgu, bilimsel buluşlar çağında doğdu. ...Günümüzde artık, ütopya ile bilimkurgu yapışık ikizlerdir. ...Bununla birlikte, soyutta, kuramda, bilimkurgu ile ütopyaları ayırt edecek ölçütler önerilebilir: Ütopyada etik, bilimkurguda teknik öğe ağır basar. ...etik ve teknik öğelerin dengelendirildiği yapıtlar bulunacaktır. Onların bilimkurgu mu, ütopya mı olduklarına karar vermek elbette kolay değildir..." diyordu. Biz de elimizden geldiği ve ulaşabildiğimiz kadarıyla, Türkçe'deki ütopyaları listelemeye çalıştık. Listenin oluşması ve sınıflandırılmasında Sadık Usta'nın yardımını aldık. *Kadınlar Dünyası* Dergisi Yayın Yönetmeni Işık Soner'in de katkıları oldu.

İlkçağ Ütopyaları

- Devlet, Platon, Remzi Kitabevi, Çev. Sabahattin Eyüboğlu-Mehmet Ali Cimcoz, Aralık 1995, 311 s. (Aynı çevirmenlerin, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları'nda Ekim 2000, 284 s.)

Ortaçağ Ütopyaları

- Utopia, Thomas More, Çev. Sabahattin Eyüboğlu-Vedat Günyol, Cem Yayınevi, Güz 1995, 159 s. (Aynı çevirmenler ve Mina Urgan, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları'nda, Eylül 2000, 159 s. Ütopya adıyla, Gün Yayıncılık, Çev. T. Gökçen Sağnak, 1999, 110 s.)

- Güneş Ülkesi, Tommaso Campanella, Çev. Vedat Günyol-Haydar Kazgan, Can Yayınları, 1996, 130 s. (Aynı çevirmenler Sosyal Yayınları'nda, 1996, 119 s.)

- Yeni Atlantis, Francis Bacon,

MEB Yayınları, 1997.

- Gargantua, François Rabelais, Çev. Sabahattin Eyüboğlu, Vedat Günyol, Azra Erhat, Cem Yayınevi, Aralık 1998, 264 s. (Aynı çevirmenlerin, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları'nda Mart 2000, 259 s.)

Sanayi Dönemi Ütopyaları

- Yeni Toplum Görüşü, Robert Owen, Çev. M. Doğan Şahiner, Yapı Kredi Yayınları Cogito Dizisi, Ekim 1995, 193 s.

- Geleceğin Aşk Dünyasından, Charles Fourier, Çev. Oğuz Özügöl, Pencere Yayınları, Haziran 1995, 196 s.

- Nasıl Yapmalı? (2 Cilt) Nikolay Gavriloviç Çernişevski, Çev. Celal Öner, Oda Yayınları, Eylül 1999, 586 s. (Ayrıca Mazlum Beyhan çevirisiyle Öteki Yayınevi, 1996; Güneş Bozkaya çevirisiyle Yar Yayınları, 1994)

Yeni Dönem Ütopyalar

- Ekotopya -William Weston'ın Defterleri ve Haberleri-, Ernest Callenbach, Çev. Osman Akınhay, Ayrıntı Yayınları, 1994, 215 s.

- Yarın, -Sanayi Toplumu Yol Ayrımında/ Eleştiri ve Gerçek Ütopya-, Robert Havemann, Çev. Erol Özbek, Ayrıntı Yayınları, Mayıs 1990, 194 s.

- Mülksüzler, Ursula K. Leguin, Çev. Levent Mollamustafaoğlu, Metis Yayınları, Ocak 1999, 313 s.

- Hayaller Şehiri, Ursula K. Leguin, Çev. Meltem Toyya, İmge Kitabevi Yayınları, Ekim 1994, 252s.

Kara Ütopyalar

- Biz, Yevgeni Zamyatin, Çev. Füsun Tülek, Ayrıntı Yayınları, Nisan 1996, 180 s.

- Hayvanlar Çiftliği, George Orwell, İnkılap

Kitabevi, Çev. Leyla Morali, 1990, 137 s. (Sevin Okyay'ın çevirisiyle, Kelebek Yayınları, Kasım 2000, 125 s. Ayrıca Şule Yayınları, Nehir Yayınları ve Erdem Yayınları'nın çocuk kitapları dizilerinde.)

- Bin Dokuz Yüz Seksen Dört, George Orwell, Çev. Nuran Akören, Can Yayınları, 1999, 271 s.

- Cesur Yeni Dünya, Aldous Huxley, Çev. Ümit Tosun, İthaki Yayınları, Ağustos 2000, 332 s. (Ayrıca Edip İ. Polat çevirisiyle, Yaba Yayınları, 1997, 142 s.)

- Ada, Aldous Huxley, Çev. Seniha Akar, Ayrıntı Yayınları, 1999, 314 s.

- Fahrenheit 451, Ray Bradbury, İthaki Yayınları, Çev. Zerrin-Korkut Kayaloğlu, Haziran 1999, 238 s. (Ayrıca Dilara Özmen çevirisiyle Baskan Yayınları, 1984, 159 s.)

Kadın Ütopyaları

- Zamanın Kıyısında Kadın, Marge Piercy, Çev. Füsun Tülek, Ayrıntı Yayınları, 1992, 365 s.

- Karanlığın Sol Eli, Ursula K. Leguin, Çev. Ümit Altuğ, Ayrıntı Yayınları, Nisan 1995, 254 s.

- Atuan Mezarları, Ursula K. Leguin, Çev. Çiğdem Erkal İpek, Metis Yayınları, 152 s.

- San Duvar Kağıdı, Charlotte Perkins Gilman, Çev. Aksu Bora, İletişim Yayınevi, 1993, 48 s.

- Damızlık Kızın Öyküsü, Margaret Atwood, Çev. Sevinç-Özcan Kabakçioğlu, Afa Yayıncılık, 352 s.

Türk Ütopyaları

- Ankara, (üç bölümlü bu romanın 3. bölümünde yazar, düşlediği Ankara'yı ve Ankara merkezli Türkiye'yi resmetmeye çalışmıştır), Yakup Kadri Karaosmanoğlu, İletişim Yayınevi, Aralık 1994, 264 s.

- Yalnızız, (Kitabın başkahramanı Samim, Simeranya adlı bir ütopya kur-

maya çalışıyor), Peyami Safa, Ötügen Neşriyat, 13. Baskı, 1997, 365 s.

- Serbest İnsanlar Ülkesinde, Ahmet Ağaoğlu, Sanayii Nefise Matbaası, 1930.

- Telandregenos Ütopyasında Evlilik Hayatı, Adam Şenel, Kuzey Yayınları, Mayıs 1985, 79 s.

- Ozmos Kronos, Adam Şenel, Ayrıntı Yayınları, 1993, 145 s.

- Yokistan Tasarısı, İlhan Mimaroglu, Pan Yayıncılık, Kasım 1997, 64 s.

- Ütopya Mistik Masal Dünyası; Reşat Karakuyu, Reş-Kar Yayınla-

rı, Mart 2000, 384 s.

Ütopya kavramı ve ütopyalar üzerine Türkçe'deki kitaplar

- Edebiyatta Ütopya Kavramı ve Thomas More, Mina Urgan, Adam Yayınları, Mayıs 1984, 112 s.

- Yeryüzü Cennetleri Kurmak - Ütopyalar-, Nail Bezel, Güldikeni Yayınları, Mayıs 2000, 223 s. (Ayrıca Say Yayınları, 1984.)

- Yeryüzü Cennetlerinin Sonu, Nail Bezel, Say Yayınları, 1984.

- Proleter Ütopya ve Marksist Hümanizm, H. Mühlestein, Çev.

Vedat Günyol, Logos Yayınları, Mayıs 1990, 71 s.

- Ütopik Sosyalizm ve Bilimsel Sosyalizm, Friedrich Engels, Çev. Öner Ünalın, Sol Yayınları, Ekim 1993, 112 s.

- Sanayi Sonrası Ütopyalar, Boris Frankel, Çev. Kamil Durand, Ayrıntı Yayınları, Mart 1991, 288 s.

- Ada -İngiliz Yazınında Ada Kavramı-, Akşit Gökçürk, Yapı Kredi Yayınları, Güz 1997, 192 s.

- Tarih ve Ütopya; Emil Michel Cioran, Çev. Hakan Bayrı, Metis Yayınları, Haziran 1999, 115 s.

Bir genetik kitabının düşündürdükleri

Ergi Deniz Özsoy

Genetik oldukça popüler bir konu. Şimdiki zamanın modası. Aslında moda olan genetik değil de, genetik analizin önemli bir metodolojik bölümüne karşılık gelen DNA moleküler biyolojisi bulgularının yarattığı, tuhaf "moleküler genetik anlayış" pek bir moda. Elbette, genler arası her tür ilişki ve etkileşimi ve bu etkileşimin "çevre" ile olan karmaşık dinamiğini ele alan, çıkarımlarında dikkatli ve sosyobiolojinin bilimsel gafflarına düşmeyen genetik analizi içeren bir metodolojinin popülerleşmesini beklemek safi okurdu. Türkiye'de nadide köşe yazarlarının çevirdiği tatlı geyiklere malzeme olan, üniversitelerdeki uyusuk entelektüel hayata taze kan katan nice "genetik mühendislik" projelerinin (mesela, İnsan Genomu) ağzılara sakız özelliği nereden geliyor?

Veya şöyle: Neden "sokaktaki adam" genlerinde geleceğin izlerini aramak zorunda bırakılırken, çaresizliği karşısında durabilecek, aydınlanmış bir üstyapı bulunmuyor? Hadi fiziki anlamda üstte yer alan bir yapı var diyelim, peki bu yapı neden aydınlanamıyor? Üstyapı şöyle genişçe oturduğu koltuktan, evrim kuranını bir çırpıda çürüten magazinci köşe yazarı nadidelere neden umarsız bir hoşluk içinde bakıyor? Soruların sonu yok, ama yalın gerçeklerle çakışan tek yanıt var; cehalet ve karşısında olması gerekenlerde kökleşmiş malum ürkme hali. Bunların birini diğerinden her nasılsa ülkemiz koşullarında ayırmak mümkün olmuyor, olmadı da. Bu yazı sonuçta kitap tanıtım yazısı olduğundan işin cehalet ayağı üstüne basmak daha manidar olacak. Ve öyle de oluyor.

Sertifikalarnı alırken gazeteslerini de almaları beklenen "hedef kitle"ye her düzeydeki biyoloji öğrencileri de dahil olduğundan, geleceğin üstyapılarını kurarken sertifikalarıyla beraber gazeteslerini de almamaları umuduyla bu yazı kaleme alındı. Yazı, ciddi sayılabilecek ilk Türkçe yazılmış bir genetik kitabını konu edinmesine karşın, kitap kritiği sınırlarını aşan bir içerik ve üslup ile başlamışsa da; genetik eğitimi ilgilendiren sorunlar işaret edilen popülarizme yol açtığı için; konuyla ilişkisini yitirmiyor kanımca. Henüz geçtiğimiz ay basımı yapılan genetik kitabının adı, *Genetik*, Hacettepe Üniversitesi öğretim üyelerinden Nihat Bozcuk imzasını taşıyor.

Prof. Dr. Bozcuk, Türkiye'nin ilk *Drosophila* genetikçilerinden. *Drosophila* burada, şu sevimli, kırmızı gözlü şirin sirke sineği oluyor ve yaklaşık yüzyıldır genetikçilerin en gözde model organizmalarından. Yazar, genetik ve evrim eğitimi üzerine yılların birikimi ve deneyimine sahip bir gerontolog. Bu birikim ve deneyim nihayet basılı bir yayına dönüşmüş ve kanımca çok da iyi olmuş. *Genetik* genel olarak, iyi bir genetik analizin bütünlüklü yapısının altını çizen pek çok bölümüyle, yurtdışındaki benzerlerinin sunuluş biçimine koşutlukta bilgilendiriyor okuru. Kitap, "Genetik bilimi ve Mendel" başlığı ile verilen iyi bir tarihçeyle başlayıp, "Hücre bölünmesi ve kromozomlar" ve "Kalıtsal maddenin taşınması; Mendel genetiği" bölümleri ile, genetiği ilk başta kavramsal düzeyden çıkaracak mekanistik anlayışı yerleştiriyor. Bu bölümlerin ardından, genetik biliminin "DNA bilimi" biçiminde vulgarleştirilmesini anlaşılır kılacak zorluktaki yapıları ile dominans ilişkileri; genetik polimorfizm (4. bölüm), gen ifadesi ve çevre (5. bölüm) ve epistatik ilişkilerden (6. bölüm) söz eden bölümler bir giriş olma içerikleriyle karşımıza çıkıyor. Eşey bağlantılı kalıtım modelini veren 7. bölümü, içerdigi teorik yükün ağırlığı yüzünden eğitimi neredeyse sürekli ihmal edilen "kantitatif genetik" izliyor. Sonraki bölümlerde ekstra nükleer kalıtım, genetik bağlantı ve gen haritalama, mutasyon, popülasyon genetiği, gelişim ve davranış genetiği ele alınıyor ve kitap "kanser genetiği" ile sona eriyor. Kitabın ilk bakışta göze çarpan eksikliği, genin moleküler biyolojisine ait bölümlerinin olmayışı. Ancak, kitabın temel biyoloji bilgisine sahip okurun alından kalkabileceği bir üslup ve bilgi içermesi, bu eksikliği önemli oranda telafi edebileceğimiz gibi gözüküyor. *Genetik* yer yer biyolojik determinizm yönünde argümanlar sunuyor. Günümüz genetiğinin bu argümanlar ile iyice iç içe olmasının bir sonucu bu. Bununla birlikte, *Genetik*'in bütünü, bu argümanlara karşı durumdaki metodolojik tercihi götürebilecek her tür bilgiyi de içermekte. Kısaca *Genetik* bir ilk kitap ve ilk olmanın teknik zorluklarını üstünde taşıyor. Ancak deneyimli bir bilim adamı-eğitimcinin yoğun uğraşısının ve bazı konuları Türkçe'ye aktarmanın zorlukları ile beraber, sahip olduğu perspektifin bir ürünü. Biyoloji, ziraat, veterinerlik, tıp ve tıpla ilişkili alanlarda öğrenim görenlerin yararlanabilecekleri iyi bir Türkçe kaynak.

Genetik, Prof. Dr. Ali Nihat Bozcuk, Palme Yayıncılık, Ankara, 2000.

Kitapçı rafı

İnsan Beyni, Susan Greenfield. Çev. Burcu Çekmece, Varlık Yayınları, Kasım 2000: Oxford Üniversitesi'nde farmakoloji profesörü olan Greenfield bu kitabında, insan beyninin nasıl çalıştığını açıklıyor ve şu soruları yanıtlıyor: Beyin hücreleri birbiriyle nasıl haberleşir? Ruh halini değiştiren ilaçlar kullanıldığında, beyinde ne olur? Kaza ya da innie sonucu beynin bir yanı işlevsizleştğinde ne olur? Nörolojik anlamda, bilinçlilik nedir? İnsan cenini neyin bilincinde olabilir? Bireysellik nedir ve gelişimin hangi noktasında ortaya çıkar?

Mahşerin Dördüncü Atlısı: Salgın ve Bulaşıcı Hastalıklar Tarihi, Andrew Nikiforuk, Çev. Sehalattin Erkanlı, İletişim Yayınları, Aralık 2000, 286 s.: Veba, kızıl, kızamık, çiçek gibi salgın hastalıklar ve kıtlık, kuraklık gibi felaketler tarih boyunca milyonlarca kişinin ölümüne neden olmuş, yenilmez sanılan orduları durdurmuş, toplumsal ilişkilerimizi, yakınlarımıza, sevgilimize karşı davranışlarımızı biçimlendirmiştir. Bakteriler ve mikrop- lar açısından bir dünya tarihi niteliğindeki bu yapıtında Nikiforuk, toplumsal hayatın hastalıklarla yakın ilişkisini çevreci bir bakışla inceliyor. Dünyamızın en eski sakinleri olan mikroorganizmalarla barış yapmamızı öneriyor.

21. Yüzyıl, Michael Tambini, Çev. Zeynep Gürsoy, TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları, Eylül 2000, 58 s.: Kitapta son yüzyıldaki gelişmeler özetlendikten sonra, genetik, iletişim, ekoloji, robot teknolojisi, nöroloji, yapay zekâ gibi temel alanlar-

daki yeni gelişmeler, geleceğe uzanılmalarıyla ele alınıyor. Gelecekte nasıl evlerde yaşayacağız ve ulaşımımızı nasıl araçlarla sağlayacağız gibi sorulara da olası yanıtlar veriliyor.

Newton ve Newtonculuk Kültürü, Betty J. T. Dobbs-Margaret C. Jacob, Çev. Gökçen Ezber, İzdüşüm Yayınları, Ekim 2000, 193 s.: Doğanın yasalarını bilimsel temelde açıklayarak, bilimde devrim niteliğinde değişim yaratan, klasik fiziğin kurucusu Isaac Newton'un hem hayatını ve çalışmalarını, hem de ardıllarının yorumları ışığında bilimne neler addediğini ve bilimdeki katkılarının, döneminde yarattığı düşünsel-toplumsal etkileri ortaya koymaya çalışan bir kitap.

Rusya'da ve Avrupa'da Şarkiyatçılığın Tarihi, V. V. Barthold, Çev. Ayşe Meral-Kaya Bayraktar, Yöneliş Yayınları, Kasım 2000: Bu yapıt en temelde, şarkiyatçılık çalışmalarının Avrupalı ve Rus örneklerini tarihsel bir zemin üzerinde ele almakta, klasik Batı şarkiyatçılığının iki önemli kaynağını farklı boyutlarıyla resmetmektedir. Yazar, bir yandan Orta Asya tarihini incelerken, diğer yandan da Şark'a ilişkin Batılı bakış açısının tarihsel temellerini ortaya koymak istemiştir. Konunun vazgeçilmez metinlerinden birisi haline gelmiş yapıtta, şarkiyatçılığın gelişim seyri, siyasal ve toplumlararası alanda ortaya çıkan gelişmelerle paralel biçimde incelenmektedir.

Türklerde Müzik, Mehmet Kaygısız, Kaynak Yayınları, Kasım 2000, 411 s.: Yazar bu çalışmada, Türk toplumunda müziğin tarihsel gelişimini bütün yönleriyle ele alıyor. Aynı zamanda Türk toplumunun ekonomik, sosyal, idari, askeri, ideolojik ve siyasal süreçlerini tahlil ediyor ve bu süreç-

lerler arasındaki bağları ortaya koyuyor.

Kök Türkler, Sencer Divitçioğlu, Yapı Kredi Yayınları, Kasım 2000, 360 s.: Kitap, Kök Türk tarihini bir model çerçevesinde araştırmayı deniyor. Yazar, "Kurduğum 'tikel yeniden-üretim modeli' tarihsel değil, tarihsel bir kesitte yaşamış bir toplumun dini, siyasal ve iktisadi olgularını anlama sürecinde araç olarak kullanılan metodolojik-antropolojik bir modeldir" diyor.

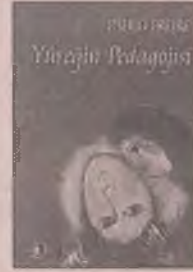
Antik Çağlarda Doğu Karadeniz, Ahmet Mican Zehiroğlu, Çiviyazıları Yayınları, Kasım 2000, 136 s.: Urartu Kitabelerinde Kolkhis'le ilgili buluntularla başlayan kitap, Kolkha Krallığı ve Lazı Krallığı hakkında bugüne kadar Türkiye'de yayınlanmış en kapsamlı çalışma.

Yüreğin Pedagojisi, Paul Freire, Çev. Özgür Orhangazi, Ütopya Yayınları, Kasım 2000, 142 s.: Farklı yüreklerdeki benzer yaşanmışlıkları ve ortak istemleri, *Ezilenlerin Pedagojisi*'nin yazarı Paulo Freire'nin yüreğinden; kendi yaşamına dair anekdotlarla anlatan, felsefeden siyasete, eğitimin sosyolojiye okunması bir deneme. İsyen emmenin, sorgulamanın, bilmenin ve yitirilme-

yen umutların içten anlatısı.

Galatlar: Antikçağ Anadolu-su'nun Savaşçı Kavmi, Murat Arslan, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, Aralık 2000: Kitabın amacı, Galatlar'ın Hellenistik Çağ Küçükaşyası'nda oynadıkları tarihi rolün ortaya konulması ve konuya ilişkin antik kaynaklarla modern literatürde bulunan karmaşık bilgilerin sistemleştirilerek anlaşılır bir hale getirilmesidir. Bütün bunlar yazılırken, Galatlar'ın Hellen-Roma Dünyası, özellikle Hellenistik krallıklarla ilişkileri geniş bir perspektif içinde anlatılmaya, böylelikle Galatlar hakkında şimdiye kadar bilinenler, teoriler ve henüz anlaşılmayan noktalar bir araya getirilmeye çalışılmıştır.

Eşeksellik Üzerine Üç Deneme, Sigmund Freud, Çev. Aziz Yardımlı, İdea Yayınları, Aralık 2000, 133 s.: "Eşeksellik kavramının çocukların ve sapıklar denilen kişilerin çözümlemesi tarafın-

dan zorunlu kılınan 'genişletilmesi'ne gelince, daha yüksek bir duruş noktasından ruhçözümlemeye küçümsemeyle bakan herkesin ruhçözümlemenin genişletilmiş eşeyselliğinin tanrısal Platon'un Eros'u ile nasıl yakından çakıştığını anımsaması gerekir."

Köy Enstitüleri ve Köy Edebiyatı, Mehmet Bayrak, Özge Yayınları, Aralık 2000: Köy Enstitüleri Hareketinin yazınsal boyutunun kavranmasına yardımcı olacak bu kitap, "Türkiye'de Köy Edebiyatı" ve "Köy Enstitülü Sanatçıları Kuşağı" konularını bütünlüklü olarak sunuyor.

Anarşizm Üzerine Tezler, Paul Feyerabend, Çev. Ekrem Altınsöz, Öteki-Açı Yayınları, Aralık 2000, 264 s.: Feyerabend'in Imre Lakatos ile yazışmalarının derlendiği bir kitabın parçası olarak bu yapıt, Feyerabend'in epistemolojik anarşizmini aşırılaştırmaya giriştiği açılımlardan birisi. Feyerabend bu metinlerde, dostu Lakatos'un "realist rasyonalizmine" karşı polemik yürütüyor.

Halkevleri: Atatürk'ün Kültür Kurumu, Anıl Çeçen, Cumhuriyet Kitapları Yayınları, Aralık 2000, 418 s.: Kitabın yazarı Prof. Dr. Anıl Çeçen, halkevlerinin 2. ve 3. dönemlerinde bu kuruluşun en üst organlarında genel sekreter ve genel yönetim kurulu başkanı olarak uzun yıllar görev yapmış eski bir halkevcisi. Yazar bu yıllarda toplamış olduğu tüm belgeleri değerlendirerek, bu cumhuriyet kurumunun tarihini yazmıştır. Kitap bir anlamda Cumhuriyet döneminin kültür açısından tarihini vermektedir.

Organon: Topikler, Aristoteles, Çev. Hamdi Ragıp Atademir, Hamlet Yayınları, Kasım 2000, 184 s.: Bu yapıt için, Aristoteles'in gençlik yapıtı da denilebilir. Bu eserde diyalektik üzerine incelemeler yer almaktadır. Amaç kıyaslar ve diyalektik kıyası ayırt etmek, farklılıklarını ortaya çıkarmaktadır.

NE OKUYORLAR? NE ÖNERİYORLAR?

Sorulamızı Ali Nesin'e yönelttik.

- Ali Bey, bu aralar nefer okuyorsunuz?

- En son Ingves isimli bir ressam üzerine yazılmış bir kitap okudum. 1928'de yazılmış bir kitap. Eşim bunu hediye etti, Fransızca. Çok hoşuma gitti, çünkü o zamanla bu zaman arasında, eleştirmenlerin eleştirileri arasındaki farkı gördüm. Çok daha acımasızca eleştiriyorlar. Ressam ne kadar büyük olursa olsun, pek de umurlarında değil, aslında. Bugün pek öyle olmuyor. Dilleri falan da ayrı, çok değişik. Aslında güzel bir araştırma konusu olabilir. O günden bugüne resim eleştirisi. Belki de yapıyordur hatta. Niye okuduğuma gelince, eleştirilerle ilgileniyorum. onun için okudum.

- Elinizin altında başka kitaplar var mı?

- Birçok kitap aldım, resim üzerine. Tapiés'in dört ciltlik albümünü aldım. Onları okudum denmez, çünkü okunacak pek fazla bir şey yok. Çok dikkatli gözden geçirdim. Bir de, Erol Akyavaş'ın sergisi oldu biliyorsunuz, onun iki ciltlik albümünü almıştım, onu okudum.

- Bu aralar resimle ilgileniyorsunuz, anlaşılıyor.

- Evet, ben hep resimle ilgilenirim zaten.

- Geçtiğimiz yaz bir karma sergiye resimlerinizle katılmıştınız, sanırım.

- Evet, Bozcaada'da bir karma sergiye katıldım.

- Bilim ve Ütopya okurlarına ne okumalarını önereceksiniz?

- Benim haddime mi, onlar bana önerirler. Kitap okusunlar da, ne okurlarsa okusunlar. Ben niye öneririm ki kimseye; kızıma, oğluma bile önermem...

- Ama o kadar fazla yayın çıkıyor ki, siz de bir alanda uzmanız, yönlendirmek için...

- Matematikte mi? Benim kitaplarımı okusunlar.

Pandora'nın Başka Bir Kutusu, Muzaffer İlhan Erdost, Sol-Onur Yayınları, Aralık 2000, 255 s.: Yazar bu kitabında, sermaye-devletlerin, emek-devletleri "özgür" sömürgeler olarak egemenlikleri altına alma yarışına girdikleri süreçte, Türkiye'yi dışardan kuşatan ve içinden kavuran olayların ardındaki "giz"i yakalamaya çalışıyor. Başlangıcında bakır ve o ölçüde temiz olan yeryüzünü kirletecek tüm kötülükleri içersinde taşıyan söylence-deki "kutu" ile Türkiye'nin geleceğini küresel egemenliğin yörüngesine kilitleyen "kasa" arasındaki örtüşmeyi açıklıyor.

Arthur Gordon Pym'in Maceraları, Edgar Allan Poe, Çev. Volkan Yazman, Us Yayınları, Kasım 2000, 242 s.: Şiirleri ve çarpıcı öyküleriyle

tanınan Poe'nun, kaleme aldığı -tamlanan(a)mamış- tek roman, Türkçe'de yayımlandı. Gotik edebiyatta

yaratığı kabus atmosferinin yoğunluğuyla bilinen yazar, bilimkurgu temalı romanında da, bu tutkusundan vazgeçmiyor. Kendisinden onlarca yıl sonra önemini hissedilen bazı büyük edebiyatçıları. Poe'nun yarım kalan bu bilimkurgu romanına (belki de upki kendisinin düşündüğü gibi) devamlar yazmışlar. Bu isimler arasında, kitaba romanla ilgili önsözü alınan

Jules Verne'de var.

Yabancılaşma, Karl Marx, Çev. Sevim Belli, Alaattin Bilgi, Yurdakul Fincancıoğlu, Ahmet Kardam, Kenan Somer, Aralık 2000, 201 s.: Marksizmin temel felsefi kavramlarından biri olan "yabancılaşma" kavramına ilişkin. Marx metinlerinden bir derleme.

TANTRA

Seks Yogası

Bu kitap Hindu bilgeliğinin kadim gizlerini ve ayinlerini açıklayarak günümüz okuyucusu için bedeni üzerinde zihinsel ve fiziksel kontrol kazanmayı ve daha önce yaşadığı tecrübelerin çok ötesinde cinsel birleşmenin zevkini artırmayı ve uzatmayı öğretiyor. Tantra Yoga'nın cinsel ilkelerini içtenlikle inceleyerek ve uygulayarak, o ana dek ancak birkaç saniye sürebileceğini sandığınız cinsel birleşmenin doruğundaki ulu sevinci çok uzatabileceksiniz. Aslında bu, süre uzatımından da öte bir şeydir; bu, insanın doğal yetilerinin bir ifadesi olmaktadır ve bu nedenle cinsel birleşmenin bitimindeki tükenmişlik ya da boşaltılmışlık yerini tam bir gevşemeye ve tazelenmiş bir yaşama bırakır.

Batılıların bakış açısına göre seks, üreme içgüdüsünün dışavurumu, yalnızca biyolojik bir işlevden öte bir şey değilken Tantracı'ya göre cinsel enerji yaşam enerjisinin özüdür. Tantra Yoga ya göre bizi ruhsal özgürlüğe, kurtuluşa ulaştıracak olan yaratıcı enerjiyi ancak cinsel güçteki enerjide bulabiliriz. Bu yüzden cinsellik kutsaldır, hayat vericidir. Ama çoğu insanın anladığı, bildiği anlamda kaba bir cinsel hazcılık değildir. Tantracıların peşinde olduğu, önemseddiği şey cinsel birleşme aracılığıyla kutsal bir esime içinde evrendeki yerini bulmak, dünyayı ve yaşamı gerçek durumuyla, olduğu gibi algılayabilmektir. Yine Tantracıların peşinde olduğu şey cinselliğin doğasında varolan gücü anılabilmek, bu gücü nasıl kazanacağını öğrenmek ve bu yolla yüksek bir bilinçlilik durumuna ulaşmaktır.

TANTRA Seks Yogası

Ebat: 15.5x22.5 cm

Sayfa : 208

Fiyatı : 6.500.000.-

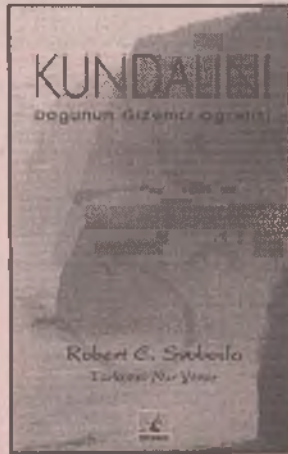

ŞAMANLIK ve OYUNCULUK

Ebat: 10.5x18 cm

Sayfa : 300

Fiyatı : 4.750.000.-

KUNDALİNİ

Ebat: 15.5x22.5 cm

Sayfa : 320

Fiyatı : 8.500.000.-

Gündelik Yaşamda ZEN

Ebat: 10.5x18 cm

Sayfa : 96

Fiyatı : 2.500.000.-

Nasıl Ders Çalışacağını Öğren

Ebat: 10.5x18 cm

Sayfa : 340 (1. Hamur)

Fiyatı : 5.000.000.-

OKYANUS

OKYANUS YAYINCILIK

Ankara Cad. Konak Han. 34410 Cağaloğlu-İstanbul Tel+Fax: (0212) 513 42 59

Saçlarımız ve tırnaklarımız neden sürekli uzar?

Sorumuzun cevabını deri ve zührevi hastalıkları uzmanı Dr. Nazmi Geyik yanıtladı.

Kıl, avuç içi ve ayak tabanı dışında derinin olduğu her yerde bulunabilen keratinden oluşmuş bir deri ekidir. Aynen ağız mukozamızın tükürük salgıladığı gibi derimiz de keratin üretir. 3 tip kıl vardır. Lanugo, vellus ve terminal kıl.

Lanugo; rahim içi yaşamın kıl tipidir, ince ve çok uzun kıllardır. Vellus; vücudun her tarafında bulunan ince ve kısa tüylerdir. Terminal kıllar kalın, renkli ve uzun kıllardır. Saç, sakal, koltuk altı ve genital bölgede bulunurlar.

Her bir kılın ayrı bir yaşam döngüsü vardır. Anagen denilen büyüme evresinde her bir kıl yaklaşık olarak ayda 1 cm uzar. Saçta anagen dönem 2-5 yıl arasında devam eder. Bazen 7 yıla kadar uzayabilir. Bu evreden sonra birkaç gün süren katagen (geçiş evresi) evre gelir. Katagen evresinden sonra 2-4 ay süren duraklama evresi yani telogen evre gelecektir. Telogen evrenin sonunda kıl dökülürken, alttan yeni bir kıl çıkar. Saçların yüzde 10-15'i telogen, geri kalan kısmı da anagen evrededir. Günde yaklaşık 50-100 adet saç dökülür. Herhangi bir nedenle telogen evredeki saç oranı artarsa saç dökülmesi olur ve saçlarda seyrelme görülür. Bu durum dermatologlarca araştırılmalı ve gerekirse tedavi edilmelidir. Aklımıza şöyle bir soru gelebilir; "Saçlar çok uzayabilirken kaşlar veya diğer kıllar niye kısa olarak kalır? Saç kıllarının anagen evresi 2-5 yıl gibi uzun bir süredir. Bu süre sonuna kadar saç uzayabilmektedir. Halbuki diğer kılların anagen evresi çok kısadır. Ayrıca bu kılların büyüme hızı da daha yavaştır. Bu nedenle kısa süren anagen evrenin sonuna kadar uzayan kıl, ancak belli bir uzunluğa ulaşabilir ve sonra telogen evresine girerek duraklar. Her bölgedeki kılın anagen süresinin uzunluğu genetik olarak belirlenmiştir.

Tırnaklar, parmak uçlarının üst yüzünde bulunan keratinize bir yapıdır. Parmakların rahat hareket etmesini sağlar. Parmak uçlarını travmalardan korur, duyarlılığını artırır ve küçük objelerin tutulmasına yardımcı olur. Ayrıca kaşınmak için de kullanılır. Tırnak, kökünde bulunan matrix denilen bir yapı tarafından yapılır. Tırnak, kökünden parmak ucuna kadar 6-8 ayda uzar. Tırnağın uzamasını sınırlayan bir faktör yoktur. El tırnakları ayak tırnaklarına göre daha hızlı büyür. Bunların büyümesini belirleyen de genetik yapıdır.

Adalara elektrik nasıl gider?

Okuyucularımızdan Ömer Kukul'un sorduğu bu soruyu Elektrik Yüksek Mühendisi Ünal Erdoğan'a yönelttik.

Ülkemizdeki adalardan bahsedecek olursak, örneğin İstanbul'a bağlı adalara elektrik, Maltepe gibi yakın semtlerden alınarak deniz altından kablo ile iletilmektedir. Diğer birkaç ada kendi elektrik kaynağını (jeneratörler, vb.) üretir durumdadır.

"Merak Ettikleriniz", okurlarımızın katkısıyla hazırlanan bir bölüm. Yıllardır kafanızı meşgul eden sorulardan kurtulmak istiyorsanız bize yazın, hiçbir kısıtlamamız yok; çünkü her şeyin bir nedeni vardır. Sorularınızı posta, faks veya e-posta yoluyla ulaştırabilirsiniz.

Böcekler suyun üzerinde batmadan nasıl yürür?

Su yüzeyi çok ağır olmayan nesneleri taşıyabilen ve üstelik bu nesneleri yüzeyi delmedikleri sürece ıslatmayan gergin ve ince bir zar, bir kabuk gibidir (yüzey gerilimi). Böceklerin bacakları, aralarına hava sıkışmış tüylerle kaplıdır, su yüzeyine basarlarken yastık işlevi gören bu tüyler ıslanmazlar. Böceklerin ayakları yüzey gerilimi tarafından yaratılan "kabuk" üzerine baskı yapmaktadır. Deri ise gergin durarak böceklerin batmasını engeller.

Su kuşlarının sözcüğüne ördeklerin, tüylerinin üzeri salgıladıkları yağlı bir maddeyle kaplıdır. Suyun onların tüylerini ıslatmamasının nedeni de budur.

Denizlerin suyu neden tuzludur?

Sorumuzu İstanbul Tıp Fakültesi'nden Uzm. Fizyoterapist ve Sualtı Hekimi H. Hüseyin Buluş'a yönelttik.

Dünyanın oluşumu sırasında su buharı gökyüzüne yükselip, havadaki toz zerrecikleri ile tekrar su haline gelerek yüksek bölgelerdeki kayalarla eritmiş ve böylece denizlere kadar imişlerdir. Bu bölgelerdeki kalkerli tabakaların eriyip sodyumla (Na) birleşmesinden sonra sodyumklorür (NaCl) yani denizlerin tuzu ortaya çıkmıştır. Ama özellikle deniz suyunun günümüzdeki tuzluluğunun oluşması, Buzul Çağı'nın sona ermesine rastlar. O dönemde özellikle Akdeniz gibi içdenizler daha yüksek tuzluluğa ulaşmıştır. Bunun nedeni o bölgelerdeki buharlaşmanın ve kayaların daha yüksek olmasıdır. Denizlerin tuzluluğunu oluşturan temel maddeler: Klor, Sodyum, Sülfat, Magnezyum, Kalsiyum ve Potasyum.

Bu köşemizde her ay, bilim, düşün, sanat, politika ve spor alanlarının ünlülerinden beş kişiyi tanınmanızı istiyoruz. Beşini de doğru olarak yanıtlayan okurlarımız arasından kurayla belirleyeceğimiz üç kişiye Muazzaz İlimiye Çığ'ın Kaynak Yayınları'ndan çıkan *Sumerli Ludingirra* adlı kitabını armağan edeceğiz. Yanıtların değerlendirilmesine girebilmesi için en geç 23 Ocak'a kadar posta faks ve e-posta yoluyla elimize geçmesi gerekmektedir.

1) Bireysel psikolojinin mimarı

1870-1937 yılları arasında yaşamış olan Avusturyalı psikiyatrist, bireysel psikoloji okulunu kurmuş ve eksiklik duygusu terimini ilk kez ortaya atmıştır. Bu terim daha sonra yaygın ve çoğu kez de yanlış bir biçimde aşağılık kompleksi olarak kullanılmıştır. Hekim eksiklik duygusu taşıyan, duygusal yönden sakatlanmış kişileri olgunluğa, sağ duyuya ve toplumda yararlı olmaya yönlerecek, destekleyici ve esnek bir psikoterapi yöntemi geliştirmiştir.

Çalışmalarına yön veren asıl ilici güç, yaşamı boyunca toplumsal sorunlar karşısında gösterdiği duyarlılıktır. 1895'de Viyana Üniversitesi Tıp Fakültesi'ni bitirip pratisyen hekim olarak çalıştığı ilk doktorluk yıllarından itibaren hastayı çevresiyle ilişkileri içinde ele almak gerektiğini vurgulamış ve bireyle ilgili sorunlara insanıl ve bütünsel bir yaklaşım geliştirmiştir.

1902'de Sigmund Freud ile yakın ilişki kuran. Ancak ikisi arasındaki görüş ayrılıkları giderek keskinleşir. Ünlü psikiyatrist 1908'de saldırganlık dürtüsü ya da güdüsünün insanın temel dürtüsü olduğunu, etkilerin bunun açısından geldiğini ileri sürer. İki yıl sonra, insanın eksiklik duygusuna karşı geliştirdiği tepkinin, "erkeksi protesto" başka deyişle, kadınlara özgü olduğu toplum tarafından koşullandırılan zayıflık duygularını aşma çabası olduğunu savunur. Erken çocukluktaki cinsel çatışmaların ruh hastalığına yol açtığı konusunda Freud'a katılmaz. Giderek cinselliği, insanın yetersizlik duygularını aşma çabasında simgesel bir etkiye indirger.

Onun bireysel psikolojisinde, kişinin kendine ve dünyaya ilişkin kanısı, bütün psikolojik süreçlerini etkiler. Önemli yaşam sorunlarının tümü toplumsal olduğundan, bireyi de toplumsal bağlamı içinde ele almak gerekir. Hekimle hastanın, sorunları eşit bireyler olarak tartışabildikleri psikoterapi,

sağlıklı insan ilişkilerini ve toplumsal ilginin güçlenmesini özendirir.

1921'de Viyana'da ilk çocuk rehberliği kliniğini kurar. Çok geçmeden onun yönetiminde 30 klinik daha açılır. Toplumsal değerlerin sürdürülmesinde çocukların eğitimine çok temel bir yer verir.

İnsanı Tanımak, Sizin İçin Yaşamı Ne Anlama Geliyor, Üstünlük ve Toplumsal İlgisi, vb. çok sayıda kitaba imzasını atmış bu ünlü psikiyatristi tanıdınız mı?

2) Yön'ün kurucusu

1926-1983 yılları arasında yaşayan Türk gazeteci, yazar, düşün ve siyaset adamıdır. 1960 sonrasının önemli dergilerinden *Yön*'ün kurucusu ve dönemin siyasal düşüncesinin etkili isimlerindendir.

Fransa'da iktisat ve siyasal bilimler öğrenimi gördü. 1955'de Türkiye'ye döndü. 27 Mayıs 1960'dan sonra Cumhuriyet Halk Partisi kontenjanından Kurucu Meclis'e üye seçildi ve 1961 Anayasası'nı hazırlanmasında görev aldı.

1961'de Mümtaz Soysal ve Cemal Reşit Eyüboğlu ile birlikte *Yön* dergisini kurdu. 1967'ye kadar yayınlanan *Yön* dergisi,

1960 sonrasında belli bir gelişme gösteren Türkiye sol hareketi içinde bir anlamda "Kemalist sosyalizm" anlayışının savunuculuğunu yaptı. 1960 sonrası sol düşünce ve eylemin biçimlenmesinde derginin önemli etkileri olmuştur.

Ona göre üstyapı alanında başarılı olan Kemalist devrim, altyapıda, dışa bağımlı sermayeyle toprak ağalarının etkisini kıramamıştır. Dolayısıyla Kemalist devrimin altyapıda sürdürülmesi, radikal bir toprak reformu ve devletçi sanayileşmenin ve ekonomik alanda tam bağımsızlığın gerçekleştirilmesi, halen Türkiye'nin gündemindedir. 1968'de yayınladığı *Türkiye'nin Düzeni* adlı kitabında Türkiye'nin geri kalmışlığının ne-

denlerini araştırıyor ve "milli devrimci kalkınma modeli" adını verdiği bir tür devletçi-sosyalist bir ekonomi modeli öneriyordu. Bu kitabı topladığı ilgi kadar eleştiriye de uğramış, Türkiye'nin sosyoekonomik yapısı ve tarihi üzerine araştırmaların yaygınlaşmasında çığır açıcı bir rol oynamıştır.

12 Mart döneminde emekli korgeneral Cemal Madanoğlu'yla birlikte tutuklanarak, "orduyu başkaldırmaya teşvik" iddiasıyla yargılandı ve beraat etti. 1973 sonrasında siyasal yaşama katılmadı. Milli Mücadele ve Türkler'in tarihi üzerine yaptığı araştırmalar sonucunda yazdığı kitaplar: *Milli Kurtuluş Tarihi* (1974-75) ve *Türkler'in Tarihi* dir (1979-82).

Türkiye'nin sosyoekonomik yapısı ve tarihi üzerine araştırmaların yaygınlaşmasında çığır açıcı bir rol oynamış olan bu siyaset ve düşün adamı kimdir?

3) Varlık, hiçlik, iç sıkıntısı, boğuntu...

1889-1976 yılları arasında yaşamış ünlü Alman felsefecisidir. Varoluşçuluk, postyapısalcılık, postmodernizm ve Frankfurt Okulu üzerinde kalıcı etkiler bırakmıştır. Pek çok bakımdan çok etkili olan düşünürün en önemli eseri *Varlık ve Zaman*'dır.

Ona göre felsefesinin temel sorunu, insanoğlunun zamansal ve tarihsel karakterini göz önünde bulunduran, varlık sorunudur. O, bireysel insan kendisi ile, çevresi ile ve diğer insanlarla olan ilintisi çerçevesinde çözümler. İnsan varlığının tümü, ölümün kaçınılmazlığının yarattığı trajik bir kırgınlık (Angst) ile belirlenmiştir. Birey, kendi ölümünü zihinde canlandırarak,

mutlak bir hiçlikle karşı karşıya kalır. Felsefeci ölüm ile hiçlik arasında bağlantı kurarak, ölüme bireyin var olmayışının ötesinde bir durum yüklemektedir. Bu, insan varlığının "ölüm için varlık" olduğu iddiasıdır. Kierkegaard'la aynı olarak tüm insan karar ve edimlerinin risk ögesi olduğunu vurgulamaktadır. Her karar, felsefi konuma bağlı olarak, yalnızca kararı veren bireyi değil, bazı derecelerde başkaları-

nı da tehlikeye sokmaktadır. O bu bakış açısından yola çıkarak, felsefeyi varlığın, bir varlık tarafından tehlikeye atılması olarak nitelendirir. Bir felsefi konumun kabul edilmesi ya da reddedilmesi, bir sorumsuzluk değil, aynı zamanda diğerlerini de tehlikeye atmaktır. Çünkü birey dünyaya gömülmüştür ve tüm varlıklar, kendi felsefi düşünceleri ile belirlenmektedir.

O varoluşun temel kategorilerini, endişe, tasa, boğuntu ve ölüm korkusu türünden duygularda belirlediği şekilde inceler. Ona göre, özellikle iç sıkıntısı, bunalım ya da boğuntu, içinde bütün şeylerin hiçliğinin ortaya çıktığı bir varoluş tarzıdır. Varoluşçuluğu felsefi bir dizge olarak ortaya koyan bu ünlü filozof kimdir?

4) Klasik bale müziklerinin unutulmaz bestecisi

1840-1893 yılları arasında yaşamış ünlü Rus bestecisidir. Melodilerinin zenginliği ve orkestra düzenlemeleriyle dikkati çeken, *Kuş Gölü* (1877), *Fındıklıran* (1892) ve *Uyuyan Güzeli* (1890) bale müzikleri klasik balenin başyapıtları kabul edilmiştir.

Son derece içine dönük, annesini tutkuyla seven bir çocuktur. 1854'de annesi koleradan ölünce ciddi bir ruhsal bunalım geçirir. Yaşadığı bu olayların etkisi ile, içindeki gizli eşcinsellik ortaya çıkar. 1862'de Petersburg Müzik Konservatuarı'na girer. 1866'da Moskova Konservatuarı'nda öğretmenlik yapmaya başlar. Bu sırada *Kış Hülyaları* adlı bestesinin üzerinde aşırı çalışması sonucunda ruhsal bunalıma girer. 1869'da *Romeo ve Jülyet* fantezi uvertürünü yazar. Başarısızlıkla sonuçlanan zorunlu bir evlilikten sonra geri kalan ömrünü zaman zaman aşırı içki içerek ve beste yaparak yatıştırabildiği yalnızlık duygusu içinde geçirir. Daha sonra kız kardeşinin oğluna duyacağı aşk boğucu bir suçluluk duygusuna kapılmasına neden olacaktır. Son tumeskinden sonra yazdığı ikinci Puşkin operası *Maça Kızı* (1890) ve başlangıçta soğuk karşılanan ama en sevilen balesi olan *Uyuyan Güzeli* (1890) gibi yeni yapıtlarının da beğenilmesine karşın yeni bir ruhsal buna-

Aralık sayısının yanıtları ve kazananlar

- 1) Sir Ütopya: Thomas Moore
- 2) Bakteriyolojinin kurucusu: Robert Koch
- 3) Vatan yahut Silistre: Namık Kemal
- 4) Efsanevi gol kralımız: Metin Oktay
- 5) Meksikalı komünist kadın ressamı: Frida Kahlo

Kura sonucu belirlenen şanslı okuyucularımızdan: Cem Yigit (Adana), Gazanfer Kaya (Sivas), Ayşe N. Erdemoğlu (Antalya), Hans Mühlstein'in *Proleter Ütopya ve Marksist Humanizm* adlı kitabını kazandılar.

Doğru yanıt veren diğer okurlarımızın isimleri şöyle: Ulvi Acuner (Ankara), Tunç Akkoç (Almanya), Yurdağül Aksungur (Denizli), Hüsamettin Ataman (Denizli), Yaşar Aydoğdu (Kütahya), Ergül Aykol (Denizli), Betül Azgın (Ankara), Dani Bahar (İstanbul), Huriye Beltekin (Denizli), Abdullah Berberoğlu (Denizli), Perihan Ertuğ (İstanbul), Şuayben Güneş (Denizli), Şule Güneş (Denizli), Zekeriya Güneş (Denizli), Aşkın İnci, Derya Kahrman (Adapazarı), Zeki Kaplan (Denizli), Arif Kuş (Antalya), Semra Larcın (Antalya), Lerzan Metin (İstanbul), Ahmet Önal (Manisa), Ali Özdemir (Denizli), Uğur Öztürk (İstanbul), Alptekin Şimşek, Deniz Egemen Talaz (Balıkesir), Ercan Tath (Denizli), Hikmet Uğurlu (Antalya), Zeki Uslu (Denizli), Gediz Ünsalan (İzmir), Musa Yalçın (Ankara), Fikri Yılmaz (İzmit).

luna sürüklenmeye başlar. Ağustos 1893'de tamamladığı son bestesi *Patetik*'in ilk çalışmada fazla alkış almaması onu daha da kötü etkiler ve aynı yıl hayatını kaybeder. Ölüm nedeni ile ilgili çeşitli spekülasyonlar yapılır, intihar ettiği, koleradan öldüğü gibi.

Melodilerindeki esin zenginliği ve hayal gücünün yanı sıra, orkestra düzenlemeleri de çarpıcı bir yeteneği ortaya koyar. Müzikçi ile halk arasındaki uçurumu kapatmadaki başarısı ise Sovyetler Birliği döneminde yüceltilmesini sağlamıştır.

Mümkün olduğu kadar çok insanın yüreğine erişmeyi sanatının ereği haline getirmiş bu ünlü besteci kimdir?

5) Orta mesafe koşularının büyük ismi

1956'da İngiltere'de doğan sporcu, İngiltere sporunun en büyük isimlerindendir. Bu yetenekli orta mesafe koşucusu 1979-81 arasında 12 dünya rekoruna imza atar. Koşuya 12 yaşında başlamış, öğrenimi sırasında da 3000 ve 1500 m'de okullar arası şampiyonalarda birincilikler kazanmıştır.

1979'da 41 günde sansasyonel bir şekilde 3 Dünya rekoru kırar. Bunlar

Oslo'da 800 m ve 1 mil rekorları, Zürih'de 1500 m rekoru. Sonraki Temmuz'da da yine Oslo'da 1000 m rekorunu ekler başarılarına. 1980'de yurtdışı Steve Ovett orta mesafe koşularında daha başarılı olur. Moskova Olimpiyatları'nda bütün olimpiyat oyunları içerisinde akıllarda en çok kalan görüntü ikisi arasında geçen mücadeledir. Ovett 800 m'de birinci olurken, o da 1500 m'de Ovett'i geride bırakır.

1981'de 4 dünya rekoru daha kırar; Floransa 800 m (buradaki derecesi atletik kariyerinin en iyi performansıdır: 1.41.73), Oslo 1000 metre ve 1 mil rekoru, Zürih ve Brüksel'deki rekorlar. Floransa'daki rekoru ancak 16 yıl sonra Danimarkalı Wilson Kipketer tarafından kırılabilir. 1984 Olimpiyatları'nda 1500 m'de rekoru ve 800 m'de gümüş madalya alır. 1986'da yarışlardan çekilir. Politikaya da atılan sporcu halen sporla ilişkisini sürdürmektedir. Şubat 2000'de Amatör Atletler Derneği başkanı olan atlet kimdir?

34. İstanbul Satranç Olimpiyatı

Olimpiyatta ülkelerin erkek ve bayan takımlarının aldıkları puanlar toplanarak en fazla puanı elde eden ülkeye "Nona Gaprindashvili Kupası" (Nona Gaprindashvili, Bayanlar Dünya Satranç eski Birincisi) veriliyor; kupayı Rusya takımı kazandı ve kupa takım kaptanlarına verildi. Erkekler takımı kaptanı Boris Postovski ve Bayanlar takımı kaptanı Yuri Yakaviç kupayı aldı.

Baylar'da Rusya takımı birinci gelerek "Hamilton Russell Kupası"nı kazandı; Bayanlar'da ise Çin takımı birinci gelerek "Vera Mençik Kupası"nı (Vera Mençik, Bayanlar Dünya Satranç eski Birincisi) kazandı.

Baylar'da dereceye giren ülkeler ve oyuncuları şu şekildedir:

1) **Rusya** / altın madalya (Aleksandır Khalifman (FIDE Dünya Satranç Birincisi), Aleksandır Morozeviç, Peter Svidler, Sergey Rublevski, Konstantin Sakayev, Aleksandır Grişçuk, Kaptan: Boris Postovski)

2) **Almanya** / gümüş madalya (Artur Yusupov, Robert Hübner, Rustem Dautov, Christopher Lutz, Klaus Bischoff, Thomas Luther, Kaptan: Uje Boensch)

3) **Ukrayna** / bronz madalya (Vasili İvançuk, Ruslan Ponomariov, Vladimir Baklan, Veraslav Eingorn, Oleg Romanşin, Vadim Malakhatcho, kaptan: İvan Bık)

Bayanlar'da dereceye giren ülkeler ve oyuncular şu şekildedir:

1) **Çin** / altın madalya (Xie Jun (FIDE Dünya Satranç Birincisi), Zhu Chen, Xu Yuhua, Wang Lei, kaptan: Weida Zang)

2) **Gürcistan** / gümüş madalya (Maya Çiburdanidze (Dünya Satranç Eski Birincisi) Nana Yoseliani, Nino Kurtşidze, Nino Gurieli, Kaptan: David Gurgenidze)

3) **Rusya** / bronz madalya (Alisa Galliayamova-İvançuk, Yekaterina Kovalevskaya, Svetlana Matveyeva, Tatiyana Stepovaya-Diyançenko, Kaptan: Yuri Yakaviç)

Oyuncuların ELO (Uluslararası Kuvvet Derecesi) puanlarının ortalaması alınarak ülke ortalaması alınır ve ülkeler buna göre rating kategorilerine ayrılır. Erkekler ve bayanlar takımları 5 kategoriye ayrılırlar. Her bir kategoride en iyi dereceyi gösteren ülkeye kupa verilir.

Baylar: 1. kategori - Rusya takımı

(kaptan: Boris Postovski)

2. kategori - Hindistan (kaptan: Salov Valeri)

3. kategori - Finlandiya (kaptan: Nolsøe Eyduun)

4. kategori - Faroe Adaları (kaptan: Yrjola Jouni)

5. kategori - Angola (kaptan: Andrade Manuel Joaoquim)

Bayanlar: 1. kategori - Çin (kaptan: Weida Zang)

2. kategori - Hindistan (kaptan: Thipassay Abhay)

3. kategori - Avustralya (kaptan: Lyons Jason)

4. kategori - Portekiz (kaptan: Santos Antonio)

5. kategori - Costa Rica (kaptan: Garro Mario de Los Angeles)

Masalarında dereceye giren ve madalya alan oyuncular şu şekildedir:

Baylar

1. masa: Altın madalya - Utut Adianto (Endonezya)

Gümüş madalya - Amon Simotowe (Zambiya)

Bronz madalya - Rustem Kasimdzhanov (Özbekistan)

2. masa: Altın madalya - Ruslan Ponomariov (Ukrayna)

Gümüş madalya - Kevin Spragett (Kanada)

Bronz madalya - Aleksandır Morozeviç (Rusya)

3. masa: Altın madalya - Dragolyub Yacimoviç (Makedonya)

Gümüş madalya - Osvaldo Zambrana (Bolivia)

Bronz madalya - Rustem Dautov (Almanya)

4. masa: Altın madalya - Ashot Anastasiyan (Ermenistan)

Gümüş madalya - Marcel Mannhart (Liechtenstein)

Bronz madalya - Bartosz Socko (Polonya)

Birinci yedek: Altın madalya - Taleb Moussa (Birleşik Arap Emirlikleri)

Gümüş madalya - Hameed Mansoor Ali Kadhi (Yemen)

Bronz madalya - Zulzaga Byambaa (Moğolistan)

İkinci yedek: Altın madalya - Aleksey Barsov (Özbekistan)

Gümüş madalya - Dawitt Wondimu (Etiyopya)

Bronz madalya - Aleksandır Grişçuk

Bayanlar

1. masa: Altın madalya - Viktoriya Cmilita (Litvanya)

Gümüş madalya - Subbaraman Vijalakshmi (Hindistan)

Bronz madalya - Xie Jun (Çin)

2. masa: Altın madalya - Zhue Chen (Çin)

Gümüş madalya - Eman Al-Rufci (Irak)

Bronz madalya - Nana Yoseliani (Gürcistan)

3. masa: Altın madalya - Nino Kurtşidze (Gürcistan)

Gümüş madalya - Wing Yan Winnie Lee (Makao)

Bronz madalya - Rocio Vasquez (Ekvador)

Yedek: Altın madalya - El Ghaby Zahira (Fas)

Gümüş madalya - Laura Moylan (Avustralya)

Bronz madalya - Zeyneb Mammadyarova (Azerbeycan)

Baylar'da en iyi performansı, Rus oyuncu Aleksandır Morozeviç

2803.7 performans puanı ile gösterdi. (ELO puanı 2734). Kendisi 10 oyunda

7.5 puan alarak yüzde 75 başarı oranı elde etti. Rakiplerinin ELO ortalaması 2611 idi. Veselin Topalov (Bulgaristan, performansı 2797.3) ve Ruslan Ponomariov (Ukrayna, performansı 2785.2) onu izlediler.

Bayanlar'da ise, en iyi performansı Çinli oyuncu Zhu Chen (ELO puanı 2534) gösterdi. 11 oyunda 9 puan

alarak yüzde 81.8 başarı oranı ile oynadı ve 2639.5 performans puanı elde etti. Rakiplerinin ELO ortalaması 2378 idi. Jun Xie (Çin, performansı 2617.7), Nino Kurtşidze (Gürcistan, performansı 2617.5) ve Alisa Galliayamova-İvançuk (performansı 2614.6) onu izlediler.

Türk oyuncularının aldıkları puanlar ve başarı oranları şu şekildedir:

Baylar / Türkiye A Takımı / Can Arduman - 10 oyunda 4 puan

Suat Soylu - 13 oyunda 8 puan, yüzde 61

Adnan Şendur - 2 oyunda 0 puan

Selim Gürcan - 10 oyunda 4.5 puan

Emre Karadeniz - 13 oyunda 8 puan, yüzde 61

Umut Atakişi - 8 oyunda 4 puan

Türkiye A Takımı'nın en başarılı oyuncuları yüzde 61 başarı oranları ile Suat Soylu ve Emre Karadeniz oldular.

Türkiye B Takımı / Mert Erdoğan - 9 oyunda 3.5 puan

Tansel Turgut - 8 oyunda 2 puan

Kıvanç Haznedaroğlu - 12 oyunda 7 puan, yüzde 58

Ali İpek - 7 oyunda 2.5 puan

Hakan Erdoğan - 12 oyunda 8 puan, yüzde 66
Zeki Sayber - 8 oyunda 5 puan
Türkiye B Takımı'nın en başarılı oyuncusu yüzde 66 başarı puanı ile Hakan Erdoğan oldu.

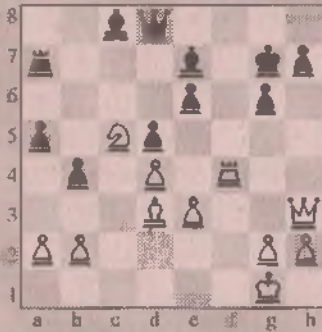
Bayanlar / Türkiye A Takımı / Nilüfer Çınar - 13 oyunda 5.5 puan
Fatmanur Öney - 7 oyunda 2 puan

Yıldız Çavuşoğlu - 13 oyunda 8 puan, yüzde 61
Betül Cemre Yıldız - 9 oyunda 4 puan
Türkiye A Takımı'nın en başarılı oyuncusu yüzde 61 başarı oranı ile Yıldız Çavuşoğlu oldu.
Türkiye B takımı / Emine Sanlı - 9 oyunda 2.5 puan

İşıl Göler - 12 oyunda 4.5 puan
Perihan Meşeli - 11 oyunda 7 puan, yüzde 63
Nazlı Aydın - 10 oyunda 5.5 puan
Türkiye B Takımı'nın en başarılı oyuncusu yüzde 63 başarı oranı ile Perihan Meşeli oldu.

Ödüllü Soru

Beyaz: Wu Wenjin (Çin)
Siyah: M. Popçev (Bulgaristan)
33. Satranç Olimpiyatı,
1998 yılı Elista (Kalmıkya-Rusya Federasyonu)

Bu ay ödüllü sorumuz 1998 yılında Elista'da (Kalmıkya, Rusya Federasyonu) yapılan 33. Satranç Olimpiyatı'ndan. Beyazlar'la oynayan Çinli oyuncu forse şekilde, yani zorunlu hamlelerle güzel bir devam yoluyla kazanıyor.

Yanıtlarını 20 Ocak 2001 tarihine kadar İstanbul dergi adresine posta, faks ya da e-posta yoluyla gönderebilirsiniz. Doğru yanıt gönderenler arasından çekilecek kura da bir kişi FIDE (Uluslararası Satranç Federasyonu) normunda satranç takımı, bir kişi de Richard Roberts'in *Satranç Kılavuzu* (Evrım Yayınevi, 1986) adlı satranç kitabını kazanacaktır. Ayrıca bir kişiye de eski sayılardan *Satranç ve Hayat* dergisi ödül olarak verilecektir.

Aralık ayı ödüllü sorusunun çözümleri: 1. Kgl+ Şh6 2. Ff8+ Kxf8 3. Kd3 ve mat'tan kurtuluş yok.

Aralık sorusuna doğru yanıt gönderen 6 okur arasından (U. Öztürk, A. Yılmaz, U. Acuner, B. Çetin, A. Anıl, E. Anıl) satranç takımını kazanan Kocaeli'den Fatma Anıl, satranç kitabı kazanan Ankara'dan Baran Çetin ve satranç dergisini kazanan Ayşe Yılmaz'dır.

34. İstanbul Satranç Olimpiyatı'ndan iki oyun

Beyaz: I. Madl (Macaristan)
Siyah: V. Cmilyte (Litvanya)
2. tur, 29 Ekim 2000, Bayanlar, 1. masa

1. c4 c5 2. Af3 e6 3. d4 cxd4 4. Axd4 Ac6 5. Ab5 d6 6. c4 Af6 7. Ale3 a6 8. Aa3 Fe7 9. Fe2 b6 10. O-O O-O 11. Fe3 Ac5 12. f4 Aed7 13. Ff3 Fb7 14. Ve2 Kc8 15. Kac1 Kc7 16. Aab1 Vc8 17. b3 Va8 18. Ff2 Kfc8 19. a4 Ff8 20. Kce1 Ac5 21. Ad2 d5 22. e5 Afe4 23. Adxe4 dxe4 24. Axe4 Axb3 25. Ad6 Fxf3 26. gxf3 Fxd6 27. exd6 Kd7 28. Fxb6 Kxd6 29. a5 Ad2 30. c5 Kd5 31. Kf2 Ab3 32. Vc4 Axa5 33. Va4 Ab7 34. Kc2 Axc5 35. Vc4 Vc6 36. Kbl Vh7 37. Kb4 Vd7 38. Fxc5 Kdxc5 39. Vxc5 Vdl+ 40. Şf2 Vxc2+ 41. Vxc2 Kxc2+ 42. Şg3 g6 43. Ka4 Kc6 44. Ka5 Şg7 45. Şg4 Şf6 46. h3 h6 47. Ka1 Şe7 48. h4 h5+ 49. Şg5 Kc5+ 50. Şh6 a5 51. Ka4 Şd6. Beyaz terk eder. 0-1.

Beyaz: P. Leko (Macaristan)
Siyah: A. Khalifman (Rusya)
3. tur, 30 Ekim 2000, Baylar, 1. masa

1. e4 e6 2. d4 d5 3. Ac3 Fb4 4. e5 c5 5. a3 Fa5 6. Vg4 Ae7 7. dxc5 Fxc3+ 8. bxc3 Ag6 9. Af3 Ad7 10. Fd3 Ve7 11. O-O Axc5 12. a4 O-O 13. Fa3 b6 14. Kfel f5 15. exf6 (ep) Axd3 16. exd3 Kxf6 17. Vg3 Vxg3 18. hxg3 Fd7 19. Fd6 Kc8 20. Fe5 Axe5 21. Axe5 Fe8 22. Ka3 Kc5 23. f3 Ka5 24. Keal Şf8 25. Şf2 Şe7 26. d4 Fd7 27. Şe3 Kf8 28. Şd2 Kb8 29. K3a2 Fe8 30. Ad3 Kc8 31. Ae5 Şd6 32. Şc2 Şc7 33. Şb3 Şb7 34. g4 h6 35. f4 Kc7 36. Şb4 Şa6 37. Ka3 Kb7 38. Şb3 Kc7 39. K3a2 Şb7 40. Şb4 Şa6 41. f5 exf5 42. gxf5 h5 43. Kf1 Kb7 44. Ad3 Kc7 45. Ae5 Kb7 46. Ad3 Kc7 47. Şb3 Şb7 48. Ke1 Fc6 49. Ke6 Fd7 50. Ke5 Fc6 51. Af4 h4 52. Ae6 Kd7 53. Ke3 Şc8 54. g4 Ke7 55. Kh3 Fd7 56. Af8 Ke4 57. Axd7 Şxd7 58. Kxh4 Şe7 59. Kg2 b5 60. Kh7 Şf8 61. g5 bxa4+ 62. Şb4 Ka6 63. f6 a3 64. Kxg7 Kc6 65. Kb7 a2 66. g6 Ka4+ 67. Şb3. Siyah terk eder. 1-0.

Problem

M. Matrenin
"Zavod Hayati", 1987

Altı hamlede mat
Kombinezon

A. Karpov-E. Geller
Moskova, 1981

Beyaz kazanır
Etüd

L. Kubbel, 1940

Beyaz kazanır

Geçen sayının çözümleri

Problem: 1. Va6 Şf3 2. Ve2 mat. 1... Şxf5 2. Vg6 mat veya 1... Şxd5 2. Vc6 mat.

Kombinezon: 1. Ff6 ve Beyaz kazanır. 1... gxf6 2. Vg4+ Şh7 3. Şf2 Kc2+ 4. Şe3 ile Beyaz kazanır.

Etüd: 1. Ff5!! gxf5 2. Şc5 f6 3. Şd6 Kg8 4. Şe6 Şf8 5. Şf6 ve Beyaz kazanır.

Çıkarma ve kare alma altında kapalı kümeler

Uzun zamandan beri aynı soru etrafında dönüp-duruyoruz. Aslında dönüp durmuyoruz, ilerliyoruz...

İşte matematik bu... Çok basit bir sorudan yola çıkarak, kimileyin sonu belli olmayan bir yolculuğa koyulmak... Düşünmek, düşünmek, düşünmek... Bulunan yanıtlarla yetinmeyip soruları çoğaltmak, zorlaştırmak, yanıtlanamayana varmak...

Gerçek matematikçiye yanıtlayabileceğini bildiği sorular sıkıcı gelir. O yüzden gerçek matematikçi konunun alabildiğine derinine iner.

Son birkaç aydır bu yazıları izleyenler -eğer varsa- bana öyle geliyor ki, bir matematikçinin nasıl matematik yaptığını, soruların nasıl birbirini kovaladığını gördüler. İlk yazıyı yazdığım da bu yazının beni / bizi bir maceraya sürükleyeceğini ben de bilmiyordum. Son sorduğum soruların daha önce yanıtlanıp yanıtlanmadığını da bilmiyordum, hâlâ daha da bilmiyorum.

Geçmişte irdelediğimiz soruları tekrarlayayım.

1) Çıkarma altında kapalı bir reel sayılar kümesi illa toplama altında da kapalı mıdır? Yani eğer $A \subseteq \mathbb{R}$ ise ve A 'daki iki sayının farkı gene A 'daysa, o zaman A 'daki iki sayının toplamı da A 'da mıdır? Bu, çok bilinen bir sorudur. Yanıt, "evet"tir. Çıkarma altında kapalı bir küme toplama altında da kapalıdır. Yanıtın "evet olduğu,

$x + y = x - ((x - x) - y)$ formülünden anlaşılır.

2) Sonra, reel sayıların çıkarma ve kare alma altında kapalı altkümelerine bakmak istedik. Bu kümeler çarpma altında da kapalı mıdır? Yani eğer $A \subseteq \mathbb{R}$ ise ve A 'daki iki sayının farkı gene A 'daysa ve A 'daki bir sayının karesi gene A 'daysa, o zaman A 'daki iki sayının çarpımı gene A 'da mıdır? Bu soru işleri

karıştırdı, zorlaştırdı, bizi neşelendirdi.

3) Eğer A aynı zamanda ikiye bölme altında kapalıysa, o zaman A çarpma altında da kapalıdır. Bunu kanıtladık. Kanıtı pek zor değildi; kanıt için, birinci sorunun yanıtını ve

$$xy = \frac{(x + y)^2 - x^2 - y^2}{2}$$

formülünü bilmek yeterli, ya da isterseniz,

$$xy = \frac{(x - ((x - x) - y))^2 - x^2 - y^2}{2}$$

formülünü bilmek...

4) A kümesinde $1/2$ varsa da A çarpma altında kapalıdır. Bunun da kanıtı kolaydı, yukardaki sorudan ve

$x/2 = (x + (1/2)^2) - x^2 - (1/2)^2$ formülünden kanıt hemen bulunur.

5) Peki ya genel olarak? $(2)^d$ deki gibi bir A kümesi çarpma altında da kapalı mıdır? Yanıtın "hayır" olduğunu gördük. Çıkarma ve kare alma altında kapalı, ama çarpma altında kapalı olmayan bir sayı kümesi örneği:

$$A = \{a_1\pi + a_2\pi^2 + 2a_3\pi^3 + a_4\pi^4 + \dots + a_n\pi^n : n \in \mathbb{N}, a_i \in \mathbb{Z}\}.$$

Burada $\mathbb{Z}$, tamsayılar kümesidir, π de bildiğimiz pi sayısı... Bu küme çıkarma ve kare alma altında kapalıdır, ama çarpma altında kapalı değildir, örneğin π ve π^2 sayıları A 'dadır, ama bu sayıların çarpımı olan π^3 sayısı A 'da değildir.

6) Yukarda bulduğumuz küme kesirli sayılardan oluşuyordu, örneğin π sayısını içeriyordu. Dolayısıyla yeni bir soru doğdu ufukta: Çıkarma ve kare alma altında kapalı bir kesirli sayılar kümesi (ki bu küme $\mathbb{Q}$ olarak simgelenir) çarpma altında da kapalı mıdır? Yanıt "evet"ti. Öyle bir küme çarpma altında da kapalıdır... Bunun kanıtı birazcık daha zordu. O kanıt

Ödüllü Soru

1 bura-ya alma-yacağım, dile-yen iki ay öncesinin *Bilim ve Ütopya*'sına bakabilir.

7) Son sorumuz, $\mathbb{Q}(\sqrt{2})$, yani $\{a + b\sqrt{2} : a, b \in \mathbb{Q}\}$ kümesinin altkümeleriyle ilgiliydi. Soru şuydu: a ve b kesirli sayıları için, $a + b\sqrt{2}$ türünden yazılan sayılardan oluşan bir küme, eğer çıkarma ve kare alma altında kapalıysa, çarpma altında da kapalı mıdır? Bu soruyu yanıtlamadık. Okurlardan yanıt gelmedi. Acaba düşünen oldu mu? (Yanıtlayan oldu mu diye sormuyorum, yanıt kimin umurunda!) Kimi zaman bu yazıları yazarken, okyanusa bir şişe içinde mesaj atıyormuşum izlenimine kapılıyorum. Öte yandan, okyanusa atılan şişeyi bir kişinin bulması, o şişeyi okyanusa atanın amacına ulaşması demektir...

Bu güzel soru üzerinde düşünmeye zamanım olmadı. Okurlardan da yanıt gelmediğine göre, iki ay daha bekleyeceğim. İki ay boyunca ben de düşüneceğim.

İyi çalışmalar...

Doğru yanıt bilenler arasında çekilecek kurada kazanan üç okura Aziz Nesin'in Adam Yayınları'ndan çıkan *Koltuk* adlı kitabı ödül olarak verilecektir. Yanıtlar en geç 15 Şubat 2001 tarihine kadar posta, faks veya e-posta ile dergi adresine ulaşmalıdır.

"Uğursuz Cuma" yazısına ek

Cenk Miri'nin yanıtı bana ulaşmadığından geçen ay yanıtından söz etmemişim. Cenk Miri doğru düşünmüş, ancak küçük bir hata yüzünden 28 yılda 49 kez cuma saymış, oysa doğrusu 48 kez olacaktı. Olsun!.. Cenk Miri'nin yanıtı doğru kabul edilmeli.

(*) İstanbul Bilgi Üniversitesi Matematik Bölümü Başkanı

Düşünme iradesi (II)

♠ 54			
♥ RD2			
♦ D76			
♣ AV1065			
♠ A32	K	♠ D987	
♥ 876	B	♥	
♦ RV10932	D	♦ A84	
♣ D	G	♣ R98742	
		♠ RV106	
		♥ AV109543	
		♦ 5	
		♣ 3	

Geçen hafta verdiğimiz bu elde 5 Kör kontratına varılmıştı ve trefl D atak edilmişti. Şöyle yazmıştım: "Trefl A'tan sonra küçük trefl oynayıp Doğu R'yı girmeyince elden çıkılıyor. Bu noktadan sonra oyunun oluru kalmamıştır (...)" . Bazı okuyucularım benden bu çözümlemeyi yapmamı istediler, onların ricasını yerine getiriyorum:

Kontratin gerçekleştirilmesinin zorunlu koşulu pik D'nin Doğu'da bulunmasıdır. Şimdi aynı elde pik A ile pik D'nin yerlerinin değiştiğini varsayalım; yani pik A Doğu'da ve pik D Batı'da olsun. Güney piki yerden oynamak mecburiyetinde olduğu için yerden yanlış trefl hamlesi yerine doğru pik hamlesini yapmış olsun. Ancak yeterli düşünme iradesi gösteremeyip pik R'sinin "kaçmasının" kontratin gerçekleşmesi için yeterli olduğunu sansın. Elden V piki oynadığı zaman Batı D'la kazanıp koz hücumunu başlatacaktır. Güney son pikini de yere çıkırdıktan sonra durum şu olacaktır:

♠ 54			
♥ RD2			
♦ D76			
♣ V106			
♠ A32	K	♠	
♥ 87	B	♥	
♦ RV109	D	♦ A84	
♣	G	♣ R98	
		♠	
		♥ AV543	
		♦ 5	
		♣	

Deklaran yerden oynamak zorundadır. Karo oynarsa, Doğu A'ı girip trefl oynayacaktır; yok kendisi yerden trefl oynarsa, elden büyük koz çıkmak zorunda kalacaktır. Her iki durumda da Batı'nın kozu terfi edecektir.

İkinci eli yakın zamanda bir takım maçında oynadım.

♠ AV5			
♥ 3			
♦ ARDV6			
♣ AV85			
K			
B	D		
G			
♠ 109863			
♥ A65			
♦ 984			
♣ R7			

Konuşmalar şu şekilde oldu:

Batı	Kuzey	Doğu	Güney
H. Pekşen	C. Yıldız	O. Özcan	V. Yıldız
-	2 Trefl	Pas	2 Karo
Pas	3 Karo	Pas	3 Pik
Pas	4 Trefl	Pas	4 Karo
Pas	4 Pik	Pas	4 SA
Pas	5 Karo	Pas	6 Karo...

Kuzey'deki Cemal'in 2 Trefl açış çüretkardı; ancak, o sayede şileme ulaşılabildi. Kuzey'in 5 karo cevabı 4 anahtar kart göstermekte idi.

Kör V atağından sonra nasıl oynardınız? Elde bulunan 2 kesin antreden biri yıkılmış oluyor. Pikleri sağlamak mecburiyetinde bulduğumuzdan ikinci hamle V'ye doğru pik oynamak olmalı. Doğu R ile kazanıp kör R ile saldırıyor. Kritik hamle: yerdeki 6'lıyı korumak için büyük kozla çıkmak zorunlu! Eğer savunmadaki kozlar 3-2 dağılmış ise ve koz 10'lusu 2'li tarafta ise eldeki 8'li veya 9'lu koz elin 3. antresi olacak. Bu durumda kozla ele gelip pik empasını tekrarlayacak, Batı'nın pik D'ini etkisizleştirdikten sonra 12 ele ulaşmış olacağız: 5 karo + 4 pik + 2 trefl + 1 kör. Eger durum böyle değilse, Batı'nın pik D'nin doğuştan 2 parça olup A çekildiğinde düşmesini beklemekten başka çare kalmıyor.

Bana trefl atağı geldi. Trefl A ve A, R koz 10'lu düşünce hamleler otomatik hale geldi: Koz 9'lu pik empası, tekrar pik empası...

Pik D Batı da 3'lü idi. Kör atağından sonra 6 Karo'nun karo 9'lu sayesinde etkilenmezken 6 pik'in olanaksız hale geldiğine dikkat ediniz...

Yeni yılda sağlık ve esenlikler dilerim...

Marti Araştırma

— İstanbul'da çalışacak —

Anketörler Arıyor

Başvuru: 0 (212) 292 43 90
Fax : 0 (212) 292 43 91
www.marti-ltd.com.tr

Bundan böyle Sözcük Bulmacası bölümümüzde de ödüllü. Bu ay, ayın bulmacasını doğru olarak yanıtlayan okurlarımız arasından kurayla belirleyeceğimiz üç kişiye, İsmet Zeki Eyüboğlu'nun Kaynak Yayınları'nın yayımladığı *Türk Şiirinde Tanrıya Kafa Tutanlar* adlı kitabını armağan edeceğiz. Çözümlerinizin değerlendirilmeye girebilmesi için, en geç 20 Ocak tarihine dek, posta, faks ya da e-posta yoluyla elimize ulaşması gerekmektedir.

Soldan sağa:

1) En cömertçe bağışlanan şey öğüttür. Öğüt istemek ya da vermek kadar ikiyüzlülük olamaz. Öğüt isteyen, verenin duygularına karşı saygı besler görünürken gerçekte kendi duygularını ona onaylatmaktan, davranışının sorumluluğunu onunla paylaşmaktan başka bir şey düşünmez. Öğüt veren de kendisine gösterilen güveni öder görünürken gerçekte kendi çıkarından ya da bóbürlenişinden başka gözettiği bir şey yoktur" diyen 1613-1680 yılları arasında yaşamış Fransız düşünür.

2) "Oldum ilimden .../ Beni bunda cyler misin" (Yunus Emre).- Verimli.

3) "Bozulmuş, çürümüş üzüm"e Gaziantep yöresinde verilen ad.- Vekiller.- "Evrensel Zaman"ın uluslararası kısaltması.

4) Bölüm ya da paragraf başında yer alan harf.- İç çamaşırı yapımında ve işletmecilikte kullanılan, pamuklu hafif dokuma.

5) Aile.- Sümerlerde "su" tanrısı.- Bir ticari ortaklığı simgeleyen harfler.

6) Ulanan parça.- Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın bir şiir kitabı.- "... *Kapricçyosu*" (Rimsky Korsakov'un görkemli orkestralamasıyla dikkat çeken beş bölümlük senfonik yapıtı).

7) Eski dilde "kutsal yerler, türbeler".- İrlanda Cumhuriyet Ordusu.

8) Çankırı yöresinde "utangaç" anlamına gelen sözcük.- "Saçma ey göz ...den gönlümdeki odlâre su" (Fuzuli).- "Biçiminde, yolunda" anlamı ile kimi sözcüklerin başına konan bir önek.

9) "Bugün suyun yüzünde, yarın ... kenarda/ Her gün ölümsüzlüğü aradık dalgalarda." (F. N. Çamlıbel).- Bir işi sırayla yapma.

10) Belli bir tutumda direnme.- Antalya ve Isparta yöresinde "köklü asma çubuğu" anlamında kullanılan sözcük.- Tantal'ın simgesi.

11) Sodyum'un simgesi.- Manzara ve natüramorflarının yanı sıra Atatürk Devrimleri4ni ve özellikle Kurtuluş Savaşı'nı konu alan resimler de yapan

"1914 kuşağı"nın en önemli temsilcisi olan ressamımız.

12) İlgi eki.- Kurşun boru ağzı açmakta kullanılan bir tür takoz.- Utanç.- "... Emir" (Hz. Musa'ya bildirilen tann buyruğu).

Yukarıdan aşağıya:

1) *Sevgili Arsız Ölüm, Gece Dersleri, Buzdan Kılıçlar* adlı romanları da bulunan yazarımız.

2) "... Avni" (Öğüz Aral'ın bir tiplemesi).- Hamam.

3) Dölyatağı.- "Gittin ... ki kodun hasret ile canı bile." (Neşati 17. yüzyıl.)

4) "Cezmi ..." (1921-1945 yılları arasında yaşamış, kısa mesafelerde ülkenin en iyi sprinterlerinden biri olarak kabul edilen ünlü atletimiz).- Serum öglobülinlerinin damıtık suda çöktürülerek meydana çıkarılması.

5) *Ahuramazda Böyle Dedi, Saadet Yolu, Hz. Muhammed'in Felsefesi* gibi yapıtları üreten ünlü düşünür ve yazarımız.- Eski Sümer'de "sağlık" tanrıçası.

6) 1174-1524 yılları arasında Mısır, Suriye, Filistin ve Yemen'de egemen olan bir İslam Hanedanı.

7) Tokat'ın bir ilçesi.- "Benim yarım gelişinden bellidir/ ... elleri deste deste güllüdür." (Karacaoğlu).- Şiiliğin ilk zamanlarında en yüksek mertedeki imanın müridine verilen ad.

8) Futbol, basketbol gibi oyunlarda ceza gerektiren hareket.- "... *Kıyruğu*" (Aziz Nesin'in bir yapıtı).- Kurtulma, kurtuluş.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1															
2															
3															
4															
5															
6															
7															
8															
9															
10															
11															
12															

9) İngiltere'de 28.349 gram ağırlığında bir tartı birimi.- "Hikmet Feridun ..." (1909-1992 yılları arasında yaşamış, dünyanın çeşitli yerlerinde yaptığı röportajlarla tanınan ve bunları *Bugün de Diyorlar ki* adlı kitabında toplamış ünlü gazetecimiz.- Dördüncü Zaman öncesine ait yontmataş görünümlü çakmaktaşı.

10) *Gılgamış* destanında Tufan'dan kurtulan adama verilen ad.

11) "... rakibi handan edersin/ Ben bi nevâyı gıryan edersin." (Uşşak-Asım Bey).- Piston, torpil.- Çorum yöresinde "iri taş parçası" anlamında kullanılan sözcük.

12) "Bir alem-i hayale dalan ... uyanmasın." (Y. K. Beyatlı).- Emile Zola'nın imparatorluğun kokuşup bozulmasını anlattığı ünlü romanı.- İki kişilik yarış yelkenlisi.

13) Sahneleme tekniğindeki engin düş gücü, toplum gerçeklerine yönelikindeki gişsellik, çarpıcı mizansen uygulamaları ile Avrupa tiyatro çevrelerine kendini kabul ettirmiş "Mehmet" önadlı tiyatro oyuncusu ve yönetmeni-miz.- Eş, karı.

14) Aşağılama.- Avrupa'da bir başkent.- İsveç İşçi Sendikası.

15) Bir nota.- Hizmetkâr, köle.- Adı çıkmış, ünlenmiş.

Özür

Kitap ödüllü yeni bulmaca düzenlemesi üzerinde çalışırken Aralık bulmacasındaki hataları gözden kaçırmışız. Bu yüzden Coşkun Bey'den, Çete'cilerden ve Viski'cilerden özür diler, duyarlı bulmacaseverlere teşekkür ederiz. Kitaplı yeni bulmacanız hayırlı olsun; uyarılarımızı her zaman bekliyoruz.

Bir okurumuzdan

Aralık Sözcük Bulmaca'da yukardan aşağıya 1'e, R. H. Karay'ın Çete'si, ancak Ç'nin kuyruğu kesilirse sığıyor. Yukardan aşağı 10/3'de ise; Çetin Altan'ın Viski'sini biliyorduk da, Votka'sından baberimiz yoktu! Altan'a Viski'yi bırakıp Votka'ya başlatan hangi saki acaba?

Derya Kahraman

Türkiye’de İlk Kez

Atatürk’ün Bütün Eserleri

- Bu eserde, Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet Devrimi’nin büyük önderi Atatürk’ün yazdığı, söylediği ve imzaladığı bütün belgeler bir araya getirildi...
- Hiç yayımlanmamış belgelere ulaşıldı...
- Osmanlıca, Fransızca, İngilizce ve Rusça metinler, asıllarından ve ilk kaynaklarından yeniden çevrildi; yayımlanmış metinlerle karşılaştırıldı; yüzlerce eksik yayımlama, çeviri ve tarih hatası giderildi; yanlış okumalar düzeltildi...
- Metinler eserde tarih sırasıyla ve yorumuzsuz olarak yer aldı...
- Tamamı 15 cilt... 17x24 cm., bez cilt, iplik dikiş, birinci hamur kâğıt...

1 - 2 - 3. cilt: 1903 - 1919 dönemine ait, mektuplar, telgraflar, emirler... Not defterleri, hahra defterleri, kitapları, anıları, mülakatları... Amasya Kararları-Amasya Tamimi, Erzurum ve Sivas Kongreleri Tutanakları-Kararları-Beyannamesi ve Anadolu’daki komutanlarla yazışmaların bulunduğu toplam 533 belge...

4. cilt : 1919 Eylül-Ekim... Sivas Kongresi sonrası, Anadolu’nun İstanbul Hükümeti’yle haberleşme ve ilişkilerinin kesilmesi... Vilayetlerin, livaların, kazaların art arda Kuvayı Milliye’ye katılması... Amerikan Heyeti’nin Doğu Anadolu’da Ermenistan kurma ve Amerikan mandasını kabul ettirme girişimleri... Turancılık tartışmaları... Gün gün Heyeti Temsiliye kararları... İlk kez tam ve doğru metin Amasya görüşmeleri... Damat Ferit Paşa hükümetinin düşürülmesi... İstanbul ve yabancı basınundan Sivas ve Amasya’ya akın akın gelen gazetecilerle görüşmeler...

Dördüncü cilt Çıktı...

KAYNAK YAYINLARI

İstiklal Cad. 184/4 80070 Beyoğlu - İSTANBUL Tel: 252 21 56 - 252 21 99 Faks: 249 28 92

*Her dilde deneyimli, yeminli
çevirmen kadromuzla çeviri ve editörlük
alanında özenli, hızlı ve doğru çözümler*

Hizmetler

- ✓ **Konferans çevirmenliği
(simultane, ardıl vb.)**
- ✓ **Yazılı metin çevirmenliği
(dergi, kitap, rapor)**
- ✓ **Dergi, kitap ve
yayınevi editörlüğü**
- ✓ **Uluslararası toplantı
hostesliği, mihmandarlık**
- ✓ **Ses kasetleri çözümü,
dizgisi ve redaksiyonu**

Almanca	İsveççe
Arapça	İtalyanca
Arnavutça	Japonca
Boşnakça	Korece
Bulgarca	Lehçe
Çince	Norveççe
Danimarkaca	Osmanlıca
Ermenice	Portekizce
Farsça	Romence
Flamence	Rusça
Fransızca	Sırpça
İngilizce	Türki Diller
İspanyolca	Yunanca

Selanik Cad. Hatay Sok. 5/3 Kızılay Ankara

Tel: (312) 418 81 67 Faks: 425 69 22

İstanbul Büro Tel: (212) 292 43 90 Faks: 292 43 91

www.marti-ltd.com.tr E-posta: marti@marti-ltd.com.tr